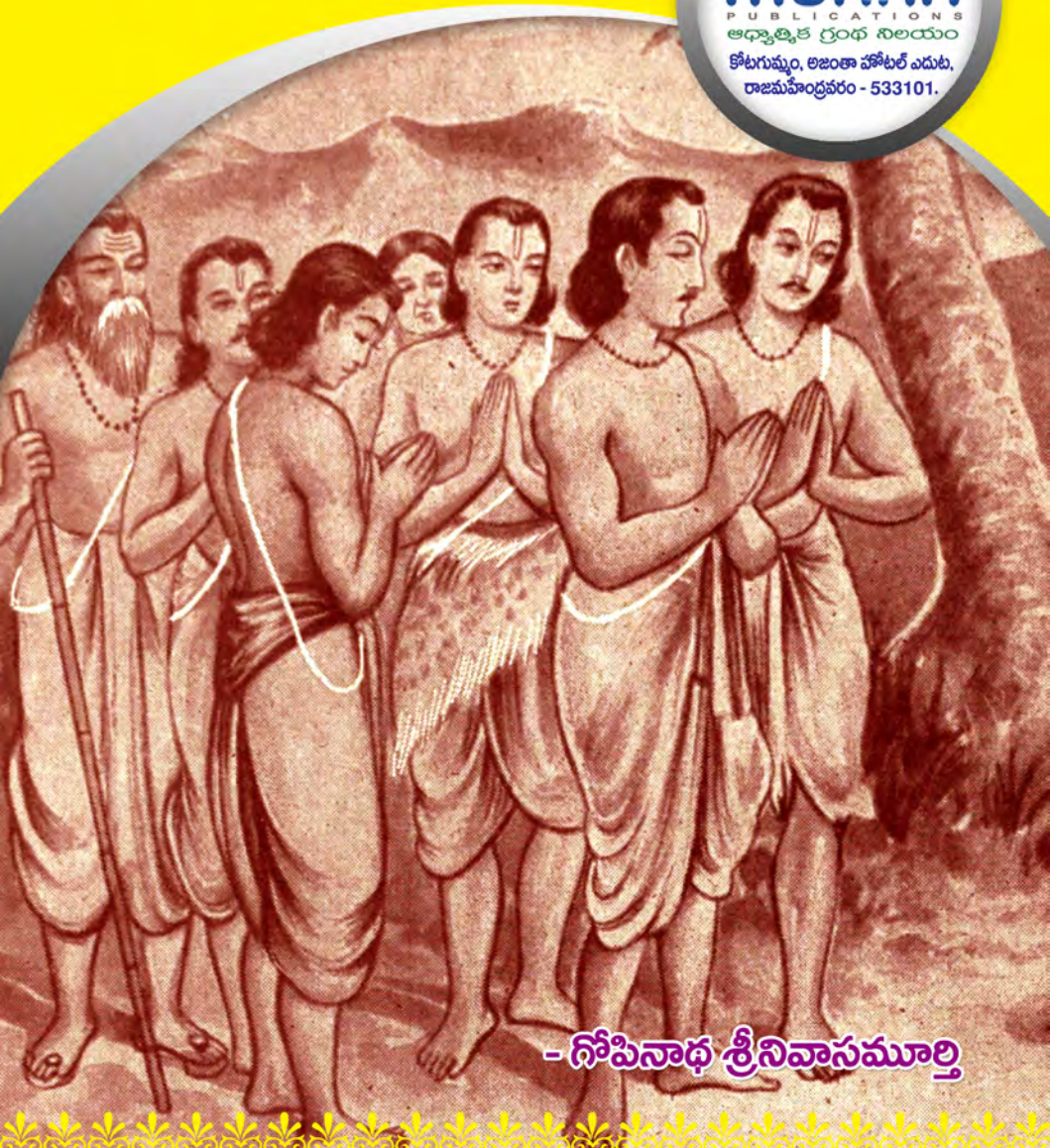

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆరోగ్యాది అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి... ఫేస్ బుక్

Like us to follow

@mohanpublications

- గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి

ఉర్దితారణ్యపర్వం తిక్కనదే

శ్రీరస్తు

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ గణేశాయనమః

ఊర్జితార్ణవీర్వము తిక్కనదే

(గంధకర్త

గోపినాథ శ్రీనివాసామృతాద్రి

(గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని పునుపుడు

ప్రచురణ కర్త :

గోపినాథ వసుంధరాదేవి

విషయసూచిక

1. భారతరచనలో సందేహములు	1
2. సంశోధిత భారతప్రతి స్వరూపము	5
3. సంశోధిత ప్రతినుండి తెలియు విషయములు	14
4. కవి నిర్ణయమునకు మూలసూత్రములు	15
5. భారతములోని అసంగతములు, విశేషములు	16
6. తిక్కన అవతారికలోని విశేషములు	18
7. చతుర్థాశ్వాసము యొక్క ప్రత్యేకత	20
8. ఎఱ్ఱని రచనలోని సందేహములు	24
9. ఎఱ్ఱన రచన పరిశీలనము	25
10. నూతన కవి తిక్కన అనుభావనకు ఆధారములు	33
11. స్వర్గారోహణపర్వరచన తర్వాత అరణ్యపర్వ శేషరచన	35
12. పోతనకు తిక్కన మార్గదర్శి	41
13. తిక్కనది, నన్నయ అస్థిమాల రచన	45
14. అర్థయుక్తి, అర్థగతి, ప్రబంధ నిర్వచనములు	54
15. భారతరచనలో నారాయణభట్టు పాత్ర	59
16. ఎఱ్ఱనరచన భారతకావ్యశయ్య కాదు	63
17. తిక్కన రచన అరణ్యపర్వశేష కావ్య శయ్య	65
18. అస్థిమాల, కౌస్తుభ, యశోదాస్తన్య, గరళ పదప్రయోగ కారణములు	71
19. 'భూసతికిం' పద్యమునుండి తిక్కన రచన	84
20. అరణ్యపర్వశేష ఎత్తుగడలు తిక్కనవే	107
21. అరణ్యపర్వశేషకథ తిక్కనదే	110
22. అరణ్యపర్వశేష పదప్రయోగము తిక్కనదే	112
23. రచనాసూక్తులు తిక్కనవే	114
24. అరణ్యపర్వశేషశిల్పము తిక్కనదే	117
25. అరణ్యపర్వశేషఘండోరీతి తిక్కనదే	126
అనుబంధము భారతావతారిక తిక్కనదే.	133

ఏలూరిపాటి అనంతరామయ్య
M A (Skt) M A (Tel) B P, B Ed
ప్రిన్సిపాల్ (రిటైర్డు)
ఆంధ్రవ్యాస, కవికుల రత్నదీప, ఆగమఅలంకార

16-1-24/ C/6/1,F2 శ్రీసాయి అపార్థమెంటు,
కమ్యూనిటీ హాలు దగ్గర, సైదాబాద్ కాలనీ,
హైదరాబాద్ - 500 059

డాక్టరేట్ డిగ్రీ కర్ణమైన గ్రంథం

రామాయణ కవులలో విశిష్టస్థానం సంపాదించుకొనిన గోపినాథ వేంకటకవి గారి, మనుమని మనుమడు, శ్రీనివాసమూర్తిగారు వీరు ఆంధ్రప్రదేశ్ స్టేట్ ఎలెక్ట్రిసిటీ బోర్డులో చీఫ్ ఇంజనీరుగా పనిచేసి విశ్రాంతి తీసుకొంటున్నారు తమ పూర్వులయిన వేంకటకవిగారి కృతులు అలభ్యంగా ఉండటం చూచి, వాటిని పునర్ముద్రింపజేయాలని సుమారు మూడుపుష్కరాల క్రితం భగీరథ ప్రయత్నం ఆరంభించిన వీరి సాహిత్య కృషి వాటి ప్రకాశన ప్రయత్నంతో ఆగక, ఆంధ్ర సాహిత్యంలోని ఇతర గ్రంథాలపైకి కూడా ప్రసరించింది గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి సూచనలో అంకురించినది అరణ్యపర్వశేషం తిక్కన పూర్తిచేశాడన్నది మరుగున పడిపోగా, ఊర్జితారణ్యపర్వం తిక్కనదే అని శ్రీనివాసమూర్తిగారు వక్కాణించటంతో మారాకువేస్తున్నది దీనికి ఉపపత్తులు సమీకరించి పాదుగట్టి, నీరుపోసి, పెంచి, పెద్దచేయటానికి శ్రీనివాసమూర్తిగారు తీసుకొనిన శ్రద్ధ ఆశ్చర్యకరంగా ఉన్నది అరణ్యపర్వశేషంలోని పదప్రయోగాలు, పద్యాలవత్సరగడలు, చిన్నవచనాలు, వాడిన ఛందస్సులు మొదలయినవి తిక్కనరచనలలో ఎక్కువగా ఉన్నాయికాని, నన్నయఎర్రనరచనలలో లేవని వీరు ప్రతిపాదించినది తేలికగా త్రోసిరాజనదగినదిగా కనిపించటంలేదు కవిత్రయంవారిరచనలే కాక చింతల పూడియెల్లయ, జక్కన, మొదలయిన వారి రచనలనుంచి కూడా వీరు సంపాదించినయుక్తులు వీరి విస్తృత పరిశీలనకు తార్కాణాలు విశ్వనాథ, ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి పాటిబండ మాధవశర్మ, ఓగేటి అచ్యుతరామశాస్త్రి ప్రభుత్వాల అభిప్రాయాలు స్పృశించిన తీరు ఆధునిక సాహిత్య విమర్శలను వీరు బాగా ఆకళించుకొన్నారని తెలియజేస్తుంది 'పూరించే' పదానికి లేని విస్తృతార్థాలు కల్పించి చెప్పకొంటూ, అరణ్యపర్వశేషం ఎఱ్ఱన రచించాడని ఇతరులు ప్రచారం చేశారంటున్నారు అస్థిమాల, కొస్తుభం, యశోదాస్తవ్యం, గరళం వంటి పదాలకు వీరు చెప్పిన అర్థాలు ఆ పదాలకు విస్తృతార్థాలుగా గ్రహించాలి వాద ప్రధాన రచనలలో ఇటువంటివి తప్పవు కవిత్రయ భారతాన్ని ఇంతగా దుర్భిణీ వేసి చూచి, పోల్చి చేసిన రచనలు తక్కువనుకొంటాను ఎలాగూ శ్రీనివాసమూర్తిగారు ఈగచ్చపాదను మళ్ళీ కదిలించారు గనుక తెలుగువిశ్వవిద్యాలయం వంటి సంస్థ ఏ పాంచామ్మికంగానో ఒక విద్యద్గోష్ఠిని ఏర్పాటు చేసి అరణ్యపర్వకర్తృత్వం గురించి కవిత్రయరచనామర్మజ్ఞులు పాల్గొనేటట్టు చేసి, వారు వ్యక్తీకరించిన భావాలు, గ్రంథంగా ప్రచురిస్తే బాగుంటుంది విద్యుద్విభాగంలో చీఫ్ ఇంజనీరయిన శ్రీనివాస మూర్తిగారు విద్యుద్ద్యేగంతో సాహిత్యలోకవిహారం చేసి కనులకు మిరుమిట్లు గొలిపేకాంతులు విద్యత్సంప్రవనీయమైన భారతంపై ప్రసరింపజేసినందులకు వారి నభినందిస్తున్నాను ఈ గ్రంథంలో నిబంధించిన వాటి కంటే విశేషాలు, వారు మౌఖికంగా వివరిస్తుంటే వా రింజనీరు కంటే ఏ ఆచార్యులో అయిఉంటే సాహిత్యాని కింకెంత మేలు కలిగేదో అనిపిస్తుంది ప్రచురణ భారం గురించి ఆలోచించక వారి కింకాతోచిన విమర్శనీయ విషయాలను మూర్తిగారు గ్రంథస్థం చేయాలి నేనే, ఏ విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షుడనైనా, అయిఉంటే, వీరి ఈగ్రంథానికే వీరికి డాక్టరేట్ డిగ్రీ ఇచ్చి ఉండేవాడిని

ఏలూరిపాటి అనంతరామయ్య

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

భూమిక

‘గోపినాథ వేంకటకవి పూర్వకవి పరంపర’ అని నేను వ్రాసిన గ్రంథమును 4-9-1994 తేదీన ‘ఉదయం’ దినపత్రికయందు ‘వ్యాసపీఠం’ క్రింద శ్రీ జి వి మార్తాండశర్మ గారు ‘అరణ్యపర్వశేషాన్ని తిక్కన తెలిగించాడా?’ అను శీర్షికతో సమీక్షిస్తూ ‘ఇటువంటి మౌలికాంశంపై ఎవ్వరు ఇంతకాలంగా పరిశోధనకు పూనుకోకపోవడం నిజంగా తెలుగుసాహిత్యానికి, సాహిత్యచరిత్రకు అపచారమే అవుతుంది కనుక ఇప్పటికైనా ఈ విషయాన్ని సమగ్రంగా చర్చించాల్సిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది’ అను అభ్యర్థనతో ముగించుట ముదావహము.

ఉస్మానియావిశ్వవిద్యాలయమువారు అనేకతాళపత్రములను సేకరించి, పరిశీలించి, పారాంతరములతో ప్రచురించిన భారతసంశోధితప్రతి సహాయముతో కలిగిన క్రొత్తచూపువలన, ఊర్ధ్వ(వృద్ధిపొందిన)తారణ్యపర్వము తిక్కనదే’ అని పైచర్చకు సిద్ధాంతీకరించిన గ్రంథమిది. ఈభావనాబలము తిక్కన కరుణవలన కలిగినదని విశ్వసించి, తిక్కనకే అంకితమిచ్చిన గ్రంథరాజమిది

భారతములోని అసంగతములను, విశేషములను పేర్కొని, వాటిసమన్వయ సాధనకు అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసప్రత్యేకత చూపి, నన్నయ, తిక్కనలు భావించిన రీతిగ అర్థయుక్తి, అర్థగతి, ప్రబంధశబ్దభావములు నిర్ణయింపబడినవి అంతేకాక ‘కిమస్తిమాలాం’ శ్లోకగూఢార్థమును అవధరించి, హరిహరనాథుడు మెచ్చి కృతిపతిత్వ మర్థించుటకు తిక్కన కలలో వచ్చి చెప్పినట్లు విరాటపర్వమున ఉన్నది. కనుక ఆశ్లోకమును సాధారణశ్లోకముగ భావించుట భావ్యము కాదని, శ్లోకములోని అస్థిమాల, కొస్తుభ, కాలకూట, యశోదాస్తన్యపద విశేషముల ద్వారా, తిక్కన రచిత కావ్య విశేషముల ద్వారా ఆగూఢతను విదదీసి, విపులీకరించి, సమన్వయసాధన చేయబడినది

తిక్కన వదలిన భారతభాగమే ఎఱ్ఱన వ్రాయగలడు కానీ ‘అష్టాదశపర్వనిర్వహణ సంవృతమైపెనుపొందియుండ నం దాది(పర్వము)దొడంగి మూడుకృతులు(అశ్వాసములు) నన్నయ రచ నాద్యంతములను తిక్కన తెలిపినాడు ఆదిత్రిపర్వములనో, ఆదిత్రికృతులనో అని చెప్పక ‘తొడంగి’ పదప్రయోగముచేత ఆదిపర్వకథ నుండి విరాటపర్వపు ముందరి అరణ్యపర్వమూడుకృతులు (అశ్వాసము)ల రచనాంతమును సూచించెనని భావించుట భావ్యము

తిక్కన రచనకు ‘హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్ఛితకథోపేత’ మనెను అనగా నిలిచిపోయిన నన్నయరచనను కొనసాగించిన హృదయాహ్లాదమైన చతుర్థాశ్వాసము, వృద్ధిపొందినకథతో కూడిన దనెను. అనగా వృద్ధిపొందిన చతుర్థాశ్వాసకథ, నన్నయ రచనాభాగమని చెప్పకయే చెప్పుచున్నది కనుక కథాభాగములో వదలిన భాగము లేదు కాని హరిహరనాథునితో ‘దేవా దివ్య చిత్తమున అవధరింపు’ మని ‘కథ జగత్ప్రసిద్ధిగావున పూర్వపర్వార్థ యుక్తి సేయునట్టి యెడల, యత్నమించుకంతయైనను వలవదు, వలసినట్లు చెప్పవచ్చి యుండు’ననెను ఈపద్యము విరాటపర్వమున ఉన్నందున, పూర్వపర్వమనగా విరాటపర్వపూర్వ అరణ్యపర్వమని భావముకదా ఏడు అశ్వాసములు కలిగిన అరణ్యపర్వమునందు, మూడుకృతులు(అశ్వాసముల) నన్నయరచనకు కలిపిన వృద్ధిచెందని చతుర్థాశ్వాస నన్నయభాగములో కృతీశ్వరప్రశస్తి రాజరాజవరముగ కలదు కాని వృద్ధిపొందినకథ(ఊర్ధ్వతకథోపేత)కలిగిన చతుర్థాశ్వాసకథ, పంచమాశ్వాసకథతో అన్వయము చేయవలసినపుడు మధ్య వచింపవలసిన నన్నయ సారస్వతాంశ ప్రశస్తి అనగా వ్యాససారస్వత భాగకథ కాక నన్నయ సారస్వతభాగమైన కృతీశ్వరప్రశస్తి మాత్రము వదలివేసినదిని తిక్కనచెప్పెను ఈవదలిన నన్నయసారస్వతాంశ ప్రశస్తి తనకు చెందినదని మహాభారత అన్తిపంపకములో సంక్రమించిన భారత పౌరునిగ, తన భాగమువలె చెప్పకొని, ఆపదకొండు కృతీశ్వర (రాజరాజ) ప్రశస్తిపద్యములను మాత్రమే ఎఱ్ఱన రచించెను కనుకనే రచించినదిని చెప్పక పూరించినదిని, చతుర్థాశ్వాసాంతమున చెప్పక

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

సప్తమాశ్వాసాంతమున కథ పూర్తయిన తర్వాత, తన అవతారిక వ్రాసిన తర్వాత నన్నయవలె రెండు పద్యములలో నన్నయ సారస్వతమును పోషించిన రాజరాజప్రశస్తి రచించి, యివే తను రచించితినిని కథాభాగము తిక్కనదనినట్లు ధ్వనించినాడే కాని చెప్పలేదు వృద్ధిపొందిన భాగమున తిక్కన, గద్యము నన్నయపేర, రచించినట్లు, వృద్ధిపొందిన (ఊర్జిత) పదప్రయోగమే సూచించును (ఇదేఅస్థిమాల భావము) కారణము, అసలునకే వృద్ధిపొందినదిచేరుట సంప్రదాయముకదా! నన్నయపేర తిక్కన గద్యము రచించినందున, కృతీశ్వర ప్రశస్తి రాజరాజపర్యాయముగ ఎఱ్ఱన రచించినాడు కృతీశ్వరప్రశస్తి తిక్కన వదిలిపెట్టితినిని చెప్పినందుననే, తాను పూరించితినిని ఎఱ్ఱన పాఠకుల సందేహనివారణార్థము చెప్పుకొనినాడు లేనిచో, రచించిన కేవల పదకొండురాజరాజప్రశస్తిపద్యములకు తనపేరు ఎఱ్ఱన చెప్పుకొనియుండెడివాడు కాదు

తిక్కన విరాటపర్వరచనతో ప్రారంభించి చివరిపర్వమైన స్వర్గారోహణ పర్వకథ పూర్తిచేసినతర్వాత క్రింది హరిహరనాథ సంబోధనాపద్యమును ఆశ్వాసాంతమున కాక మధ్యనే రచించియున్నాడు

క॥ శ్రీనిత్యత్వప్రమదా,ధాన కుతూహల నిరూఢతాస్తవ్యాపాం,

గా నిర్భర వేదవ్యాసానేక వచోనుషంగ హరిహరనాథా (భా18-1-76)

విరాటపర్వమున షష్ఠ్యంతముల తర్వాత 'కథాప్రారంభ' మని విభాగము చేసియున్నను, కథను ప్రారంభింపక అంతస్పన్నిధి కలిగించుకొని ఆశ్వాసారంభపద్యములా అనునట్లు క్రింది శ్రీపదముతో ప్రారంభముకాని మూకుమ్మడి మూడు హరిహరనాథసంబోధనాపద్యములను రచించినాడు (భా 4-1-38,39,40)

క॥ శరణాగత సంశ్రిత భయ, హరణా సురనికర శేఖరానర్హమణి,

స్ఫురణా పరిచయ రంజిత, చరణా వనమాలికా భుజంగా భరణా,

క॥ అజగవ శార్దూలంకృత, భుజగర్వ నిరస్త దైత్య భూమస్తుత్యా ,

త్రిజగద్ధారణ నిత్యా, భుజగ సమాచరిత శయన భూషణకృత్యా ,

క॥ జలనిధి హిమవద్బుధర, కలిత జననకేళీ కౌతుక వ్యక్తావ్య,

క్షలలిత సౌందర్య స్ఫుర, దలఘుతను స్త్రీ సనాథ హరిహరనాథా

తిక్కన భారతరచన తర్వాత రచించిన కవులందరును షష్ఠ్యంతముల తర్వాత 'అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పం బూనిన కావ్యంబునకు కథాప్రారంభం బెట్టిదనిన' అని కావ్యరచనను ప్రారంభించిరి భగవంతుని కంకితము చేసిన కవులు కూడ తిక్కనవలె అంతస్పన్నిధి కలిగించుకొని కృతిభర్త సంబోధనాపద్యములను రచింపలేదు తిక్కన రచనను అనుసరించిన తిక్కన దగ్గరికాలపు ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమున కూడ అట్లు రచింపలేదు ఎందుకని? ఆలోచింపుడు 'ఆశ్వాసమధ్యలో నిలిచిపోయిన రచనను మరెవ్వరును పూరింప పూనుకొనలేదు' అని సమాధానము వచ్చును

స్వర్గారోహణపర్వకథ పూర్తయిన తర్వాత నున్న పైపద్యము 'శ్రీ' పదముతో ప్రారంభమై 'హరిహరనాథా' అను సంబోధనతో నుండుటవలన, కథారచనను ప్రారంభించునట్లు ధ్వనించు ఆశ్వాసారంభపద్యమా అనిపించి, విరాటపర్వమున 'అంతస్పన్నిధి కలిగించుకొని నివేదించుకొనిన మూడు మూకుమ్మడిపద్యములు శ్రీపదప్రారంభము లేక, కడపటి పద్యమునందు మాత్రమే 'హరిహరనాథా' అను సంబోధన కలిగియున్నందున అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాసమధ్యలోని 'భూసతికిం దివంబునకు' పద్యమునుండి కేవలకథతో పంచమ,షష్ఠమ,సప్తమాశ్వాసకథలను అనగా విరాటపర్వప్రారంభము వరకు హరిహరనాథునకు వరుసగా నివేదించిన సంకేతముగ దేవకీదేవి స్తన్యమును మాని యశోదాస్తన్యమును ఆస్వాదించిన రీతిగ (ఇదేయశోదాస్తన్య భావము) నున్నది కనుక వృద్ధి పొందిన అరణ్యపర్వము తిక్కన హరిహరనాథాంకితముగ రచించెనని తెలియగలదు అట్లు వదిలిపెట్టిన ఆశ్వాసారంభ,ఆశ్వాసాంతపద్యములను ఎఱ్ఱన పూరించియుండుటచే, ఎఱ్ఱననే

ఈభావనలకు అడ్డుగోడ కట్టినట్లు 'భాసురభారతార్థముల భంగులు' అను నృసింహపురాణ పద్యములోని 'గాధలు త్రవ్వ తెలుంగువారికిన్' పదప్రయోగముచే సూచించి 'మించినవేడ్క' అని తర్వాత పద్యమున తెలిపినాడు

ఇక అనుబంధమున వివరింపబడిన భారతవతారికను పరిశీలింతము భారతసంశోధిత ఆదిపర్వ రంభములోని మొదటి నవచనము సరియైన పారాంతరములతో, విరాటపర్వమొదటివచనమును సరిపోల్చి చూచెదము

'అనిసకలభువనరక్షణప్రవణులైన హరిహర యాద్యులైన హరిహరహిరణ్యగర్భపద్మమా వాణీసతుల స్తుతియించి తత్ప్రసాదాసాదిత నిత్య ప్రవర్ణమాన మహామహి రాజ్య విభవుండును (భా1-1-2)

'అనిసకలబ్రహ్మప్రార్థనంబుసేసి తత్ప్రసాదాసాదిత కవిత్వతత్త్వ నిరతిశయానుభావా నందభరితాంతః కరణుండనగుచుండి యొక్కనా డిట్లని వితర్కించితి' (భా 4-1-2)

రెండువచనములును 'అని సకల' అనుపదముతో ప్రారంభమగుట, రెండింటిను 'తత్ప్రసాదాసాదిత' అని సమాసము ప్రారంభమగుట, ఆదిపర్వవచనమందు 'ప్రవణులైన హరిహర' అని విరాటపర్వమునందు 'బ్రహ్మ' అని ప్రయోగించియుండుటచేతను, భారతావతారిక తిక్కన రచనమనియే సూచించుచున్నది ఆదిపర్వములోని ప్రవణులైన (ఆసక్తులైన) హరిహరపదప్రయోగము విరాటపర్వములోని 'దీని (భారతమున) కెద నియ్యకొని వేడ్కనూని కృతిపతిత్వ మర్థింపవచ్చితి తిక్కశర్మ'ను (భా 4-1-18) సూచించి, ఈవచనమునకు ముందరి శ్లోకరచనాకళ, శిల్పము, తిక్కన కవిత్వమని చెప్పకయే బలముతో చెప్పుచున్నది ఇట్లు చూచినపుడు భారతావతారికాభాగము, అరణ్యపర్వశేషము, విరాటాది స్వర్గారోహణపర్వంతము మూడు చోట్ల తిక్కన రచనమని తెలియును దీనిని 'శ్రీవాణీ గిరిజాశ్చ' అను భారతావతారిక శ్లోకములోని 'వక్త్రముభాంగేమ' పదప్రయోగము భారతకావ్యచెల్వయైన విరాటపర్వము కావ్యవక్త్రమందును, భారతావతారిక కావ్య ముఖమందును, వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వము కావ్యాంగమందును పురుషోత్త మాంబుజభవ శ్రీకంధరులు ధరించినట్లు సుస్పష్టమగును అంతేకాక విరాటపర్వాది స్వర్గారోహణపర్వంతకథ. వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వకథ 'హరిహర' భాగమైనట్లును, కథాభాగముకాని భారతావతారిక 'బ్రహ్మభాగమైనట్లు సూచించి 'హరిహర హిరణ్యగర్భ' వచనక్రమమునకు సరిపోవుచున్నది

ఎఱ్ఱనపూరణ చేత అరణ్యపర్వమం దంతటను రాజరాజప్రశస్తి, గద్యము నన్నయపేర యుండుటచే నన్నయకాని, ఎఱ్ఱనకాని రచించియుండురని తప్ప, తిక్కన రచించియుండునని ఆధునికులెవ్వరును భావింపలేదు తాళపత్రకాలపు జనుల భావములు గాలిలో తేలిపోయి కథలైనవి నోటి కథలు కల్పనలై భావపరివర్తన పొందియుండును ఈ విషయములపై పరిశోధనకు కృషివివ్వరును చేయలేదు. ఇదే ప్రథమకృషి, అరణ్య పర్వశేషమునందలి వ్యాకరణ విశేషములు, పదప్రయోగము, సమాసము చేయురీతి, పద్యగద్యముల ఎత్తుగడలు, శయ్య, శైలి, చందోరీతి కంపూటరు సహాయముతో పరిశీలించినచో అరణ్య పర్వశేషము తిక్కన రచనమని సందేహములేనిరీతిగ వెల్లడికాగలదని నా విశ్వాసము దాని కీరచన ప్రారంభసూచనమౌగాక ఈ గ్రంథములోని శ్లోకార్థతాత్పర్యములను తెలిపిన డాక్టర్ శ్రీ పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడు గారికి నా కృతజ్ఞత తెలుపుకొనుచున్నాను ఒకటి రెండు శ్లోకార్థతాత్పర్యములను డాక్టర్ మూలంపల్లి చంద్రశేఖర శర్మగారు తెలిపిరి వారికి కూడ నా కృతజ్ఞత తెలుపుకొనుచున్నాను అటుబోవు తీర్థమెదురైనట్లు విషయములన్నియు విపులీకరించియున్న ఇంక ఆలస్యమెందులకు?

గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి.

తెలుగు భారతభారతినీ ప్రసాదించినది కవిత్రయమని ప్రచారము కాని అందులో భేదాభిప్రాయము లున్నవి వాటినీ తెలిసికొని, వాటిలో సత్యమేదో తెలిసికొను ప్రయత్నమే ఈ రచనకు ప్రేరణ ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో చెలరేగిన భారతరచనా భేదాభిప్రాయములివి

తిక్కన రచనా విధానము అరణ్యపర్వ శేషమున ఉన్నందున, తిక్కన 'అర్థాదశపర్వ' నిర్వహణ సంవృతమై పెనుపొందియుండ నం దాది దొడ్డి మహాశు 'పుతులు' నన్నయ రచించెనని చెప్పినందున, తిక్కన పూర్వపర్వ (అరణ్యపర్వ) అర్థయుక్తి చేయునట్టి యెడల యత్న మించుకంతయైనను వలవద్దు. పలసినట్లు చెప్పవచ్చియుండు' అని చెప్పినపుడు 'అర్థయుక్తి' అనగా 'ఏమి? తిక్కన 'ఆదరణీయసారవిదితార్థగతి స్ఫురణంబు గల్గి' అని చెప్పినపుడు 'అర్థగతి' అనగా 'ఏమి? యత్నమించుకంతయైనను వలవదని చెప్పినదానినేక్రిడా ఎఱ్ఱన వ్రాయగలడు ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమున మూడు పద్యములలో నన్నయ, తిక్కనలను సమముగా అబ్బాసన కల్పులగా ప్రశంసించి, హరివంశమున నన్నయను

కుంజరముతో పోల్చి తిక్కన రచనను (అస్థిమాల రచనను) ప్రశంసించుటలో గల అంతరార్థము ఏమి? ఈ విషయ విచారణలపై పరిశోధన చేయక అరణ్యపర్వ శేషమును తిక్కన వదలివేసెనని, ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమున వ్యాసస్తుతి, నన్నయ తిక్కనల కవిస్తుతులను చేయక పోయినను, ఎఱ్ఱన పదప్రయోగముల అంతరార్థము ఏ సాహిత్య చరిత్రకారుడును గ్రహింపక 'తద్రచనయకా' అను సమాసమునకు 'పూరించె' పదమునకు లేని విస్తృత భావములను కల్పించి చెప్పుకొనుచు అరణ్యపర్వశేషమును ఎఱ్ఱన రచించెనని ప్రచారము చేసిరి.

- (2) 16వ శతాబ్దిని జీవించిన 'రాధామాధవకవి' అని పేరుగాంచిన శ్రీ చింతలపూడి యెల్లనార్యుడు తన 'తారకబ్రహ్మరాజము'న భారతకావ్యహారమున ఒకభాగము నన్నయ, నన్నయవ్రాయగా మిగిలిన భాగము తిక్కన సోమయాజి ముత్తైములగు రమణీయపదములతో సుందరముగ రచించెను. (భారతకథ) మధ్యలో రెండు (భాగములను అనగా ఆశ్వాసములను) కలుపు రాజరాజ(ప్రశస్తి)కీర్తి (నాయకశ్రీ) పద్యములనుమాత్రము శివదాసుడైన (శంభుదాసుడైన) ఎఱ్ఱన రచించెను నన్నయ, తిక్కనల ఇరువురిరచితమైన భారతభారతి అనగా భారతకథాభాగము (శారద), ఎఱ్ఱనరచితమైన రాజరాజప్రశస్తిని మధ్యలో ధరించి, భారతరచనాకీర్తి ఇరువురు కవులను మించి కవిత్రయ కీర్తిగా ముగ్గురు కవులకు పొందెనను భావమును 'తక్కినభాగము సొంపారనొనర్చె' అని తక్కిన పదప్రయోగముచే భారతకథాభాగమునకును, 'నాయకశ్రీ' చే కృతీశ్వర ప్రశస్తిని తెలిపియున్నాడు చూడుడు. (తారకబ్రహ్మరాజీయము 1-10)

ఉ॥ భారతకావ్యహార మొకభాగము నన్నయభ ట్టనర్చె ము
కారమణీయవాక్యములఁ దక్కినభాగము సోమయాజి సొం
పార నొనర్చె రెండుఁగలయన్ శివదాసుడు మధ్య నాయక
శ్రీ రచియించె శారదధరింపఁ గవిత్రయకీర్తిమించగన్

పై పద్యములో 'మించగన్' పదము ఎఱ్ఱన 'మించినవేడ్క వీనులకు మిక్కుటమై' పద్యమును, దానిలోని 'కీర్తిసంగసుఖలీలకు నేనును కాంక్ష చేసితిన్' అనుభాగము స్మరింపజేయుట గమనార్హము

- (3) 'మ శతఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రి మున్నగు పండితు లొకరిద్దరు భారత ప్రథమపర్వములు మూడును నన్నయభట్టారకుడు తెలిగించెననియు, నందు కొంత భాగముత్సన్నము కాఁగా దాని నెఱ్ఱాప్రెగడ రచించెననియు వ్రాసియున్నారు '
- (4) 'శ్రీ వీరేశలింగము పంతులవారు తాము క్రొత్త వెలయించిన కవులచరిత్రము ప్రథమభాగమున "ఇప్పటివారుకొందఱు నన్నయ యారణ్యపర్వము సంపూర్ణము కాగానే చేసెననియు . ఏ కారణముననో యది నశింపగా నెఱ్ఱాప్రెగడ నన్నయపేరనే పూరించెననియు మున్నెవ్వరు కనని వినని క్రొత్తవాదము నొకదానిని నారంభించిరి. ఈవాద మపూర్వమైనదే " ఇత్యాది వాక్యములు వ్రాసి కొన్నియుక్తులతో పైవ్రాతలను (శతఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రి గారి వ్రాతలను)పూర్వపక్షముసేయుచు, నన్నయ యారణ్యపర్వమునఁ గొంతభాగము వ్రాసి మృతినొందగా, మూడువందలయేండ్లయిన తరువాతఁ దక్కినభాగము నెఱ్ఱిన నన్నయపేరుపెట్టియే పూరించెనని సిద్ధాంతీకరించినారు
- (5) 'పైపండితుల వ్రాతలను,కవులచరిత్రములోని యుక్తులను,ఆంధ్రమహా భారతమును,ఎఱ్ఱాప్రెగడ యితరగ్రంథములను మఱియుఁ గొందఱు ఇతర కవులగ్రంథములను పరిశోధింపగా ఎఱ్ఱాప్రెగడ కావించినది శిథిలభాగ పూరణయేకాని సంపూర్ణరచనము కానేకాదనియు గ్రంథమంతయు నన్నయదే యనియు' శ్రీనడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు రక్తాక్షి నామ సంవత్సర చైత్రమాసపు 'భారతి' మాసపత్రిక(1924 ఏప్రిల్) 'అరణ్యపర్వము-ఎఱ్ఱాప్రెగడ' అను వ్యాసమునందు తమవాదమును ప్రకటించియున్నారు దీనినే శ్రీవేదాల తిరువేంగళాచార్యులవారు 'ఆంధ్ర సాహిత్యోపన్యాసములు' అనుగ్రంథమున బలపరిచియున్నారు

పై వాదములన్నిటిలో నన్నయ అరణ్యపర్వమున 'శారద రాత్రులుజ్వల' అను చతుర్థాశ్వాసపద్యము వరకురచించి కీర్తిమాత్రుడై పోయెననియు, ఎఱ్ఱన 'స్ఫురదరుణాంశు' అనుపద్యమునుండి రచించి నన్నయరాత్రివర్ణనకు వన్నెతెచ్చి, నన్నయతిక్కనల

1, 2, 3 నడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారి 'అరణ్యపర్వము-ఎఱ్ఱాప్రెగడ' వ్యాసము రక్తాక్షి చైత్రమాస 'భారతి' లోనుండి గ్రహించిన భాగములు

వారధినిర్మించి భారతభారతీకంఠహారమును పూర్తిచేసెనని నేటి సాహిత్యలోక విశ్వాసము కాని ఇదిసరికాదు అని 1969/70సం॥మున ముద్రించిన 'ఆంధ్రమహాభారతము సంశ్లేషితముద్రణము'లోని పారాంతరములను సూక్ష్మముగ పరిశీలించి తిక్కన, ఎఱ్ఱనలరచనలతో సమన్వయముచేసిన తేలును

పై విషయమును పరిశోధించుటకుముందు ఇప్పుడు భారత స్వరూప మెట్లున్నది, దానిలో కనబడు అసంగతు లేవి? విశేషము లేవి? వాటి అవగాహన లేమిటి? ఎఱ్ఱన, తిక్కనపద్యములనుండి ఆరా తీయుదము భారతకథనాస్వరూపము అరణ్య పర్వములోనే మార్పును పొందును కనుక దానినే పరిశీలంతము

మహాభారత తాళప్రతులను ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమువారు సేకరించి, పరిశీలించి, తాళపత్రపారాంతరములన్నిటితో ప్రచురించిరి వారు పరిశీలించిన అరణ్యపర్వ 24 తాళప్రతుల వివరములను 'సాధనసామగ్రి' అను అంశమున వివరించిరి వాటిలో తిక్కన, ఎఱ్ఱనల జన్మస్థానము, బహుపండితకవుల కాలవాలమైన నెల్లూరు ప్రాంతపు తాళప్రతి ఒకటైనను లెకుండుట గమనార్హము. ఒక వేంకటగిరిసంస్థానముననే కొన్ని తాళప్రతులుండుటయు గమనార్హమే ఆ24తాళపత్రములను గ్రహించిన కర్తలుగా ఈక్రిందివారిని పేర్కొని వాటికి అ, ఆ, ఇ, ఈ లను పేర్లుపెట్టిరి

1) ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు, కాకినాడ - 14 ప్రతులు 2) గౌతమీ గ్రంథాలయము, రాజమహేంద్రవరము- 2 ప్రతులు 3) దివ్యజ్ఞానసమాజము, అడయార్- 2 ప్రతులు 4) సంస్కృత ఆకాడమీ - 1 ప్రతి 5) ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము - 1 ప్రతి 6) సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము, తంజావూర్- 1 ప్రతి 7) శ్రీ వాయుల్పాడుకన్యకాపరమేశ్వరీ దేవాలయము- 1 ప్రతి 8) శ్రీకొమరగిరి నారాయ- 1 ప్రతి 9) శ్రీ అమరేశం రాజేశ్వరశర్మ- 1 ప్రతి

పై24తాళప్రతులలో 15ప్రతులు 19వశతాబ్దిని లిఖించిన తాళప్రతులు. మిగత 9లో8తెలుగుసంవత్సరములు మాత్రమే కలిగినందున సరిగా ఎప్పుడు వ్రాసినది తెలుపజాలమనిరి తాళపత్రశిథిలకాలపరిమితి ననుసరించి అవియును 19వశతాబ్ది లేక 18వశతాబ్దిచివరివిగా పరిగణింపవచ్చును. పైఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమువారు సంశ్లేషించిన 1970భారతస్వరూపమునే మన మిచ్చట పరిశీలంతము అది ఇది

★సంశోధితభారతప్రతి స్వరూపము★

ఆరణ్యపర్వము ప్రథమాశ్వాసము

- 1 క శ్రీకీర్తి ¹శ్రీ²వల్లభ, లోకజనస్తుత్యసర్వ³లోకాశ్రయ ర
త్నాకరపరివృత⁴సకలధ, రాకాంత జితారి రాజరాజనరేంద్రా

★పాండవుల వనగమనము★ (సం 3-1-8)

- 2 వ ¹అక్కధకుండు శౌనకాది మహామునులకుం²జెప్పినట్లు పాండవులు నిజాయుధం
. . . . (కథాభాగము)

- 398 --జనమేజయునకు వైశంపాయనకథితంబైన పుణ్యకథయతి³ రమణీయంబుగాను

- 399 బిరుదాంకభీమ భీమే, శ్వరకృత¹కృత్యప్రసాద సౌజన్యగుణా
భరణ పరగండభైరవ, పరన్నవమణిమకుటఘటితపద ²బుధవినుతా

400. ఉత్సాహము రాజవంశరత్నరాజరాజదేవ నిత్యలక్ష్మీ జయాభిరామ ధర్మమిత్ర ¹మిత్రవిద్యదం
²భోజనపయోజమిత్ర భూరికీర్తికౌముదీ, రాజిత్రీలోక నిఖిలరాజ³లోక పూజితా
గద్యము ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్టప్రణీతంబైన శ్రీ
మహాభారతంబునందారణ్యపర్వబునందు బాండవవనప్రవేశంబును నన్నది
ప్రథమాశ్వాసము.

ఆరణ్యపర్వము ద్వితీయాశ్వాసము

- 1 క శ్రీరమ్య ¹ధర్మనిత్య, ప్రారంభవిభాసి రాజపరమేశ్వర ఘో
రారి మదకుంభికుంభ వి, దారణ ²దారుణకృపాణ³దక్షిణహస్తా

- 1 1 ప్రియవల్లభ- ఇ,యు, స్త్రీ వల్లభ- ఈ,ఐ,త 2 విభవా- వ,న 3 లోకప్రియ- ల,న
4. సర్వధరా- ఈ,ఐ,త,ఎస్,బి,ఒ ప్రతిలో 1నుండి 7వరకుగల పద్యములు లోపించినవి
2 1 అక్కధికుండు- కొన్ని ప్రతులు 2 జెప్పినట్లు- కొన్ని ప్రతులు
398 3 రమ్యంబుగాను- కొన్ని ప్రతులు
399 1 నిత్యప్రసాద- కొన్ని ప్రతులు 2 విబుధనుతా- పెక్కు ప్రతులు
400 1 భూరివిద్యదం- అ,క,చ,వీ,శ,ష 2 భోజనీపయోజమిత్ర- ల 3 రాజ అ,ఎ,ఏ,ఒ
1 1. నిత్యధర్మ- ఎ,ఏ,ఐ,ఒ,ఘ,త 2 సునిశిత- ఎ,ఏ,ఒ,ల,న విహరణ ఘ 3 ధరవర- ట, ధరనిజ- ఈ,ఐ,త

గ్రంథకర్త. గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

2 వ. సం 3-49-29 ¹అక్కధకుండు శౌనకాదిమునులకుం ²జెప్పినట్లు ³సాంత్యన
వచనంబుల భీమసేనునకుం . . (కథా భాగము)

354 వ . . . వైశంపాయనకథి³త కథా⁴క్రమం బతి⁵రమ్యంబుగాను

355.క కలికాల¹భరతలక్ష్మీ, లలనాస్పద వీరగుణవిలాస విరోధి
ప్రళయాంతక నిఖిలమహీ, వల²యోద్వహబాహు విష్ణువర్ధన ³మూర్తి

356 పృథ్వీవృత్తము సమస్త ¹భువనాశ్రయా వినయ ²సత్యనిత్యోదయా
³సమహిత ⁴గుణక్రియా ⁵స్థిరవిశాలకీర్తిప్రియా
⁶సమన్వపకీరీటచుంబిచరణద్వయా సంతత
⁷క్షమాభరణ రాజరాజ పరగండ ⁸భేరుండకా

357 గద్యము ¹ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్టప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబు
నందారణ్యపర్వంబున బృహదశ్వుదర్శనంబును . వాతాపి భక్షణంబును
²నన్నది ద్వితీయాశ్వాసము

అరణ్యపర్యము - తృతీయాశ్వాసము

1 క ¹శ్రీమందిర ²బుధజనచిం, తామణి కోదండపార్థ ధర్మవిచారో
ద్దామ నల³ నృగభగీరథ, రామచరిత్రాభి⁴రామ రాజ⁵నరేంద్రా
అగస్త్య చరిత్రము (సం 3-98-1)

2 వ ¹అక్కధకుండు శౌనకాది మహామునులకుం ²జెప్పినట్లు (కథాభాగము)

2 వ అక్కధికుండు- పెక్కుప్రతులు 2. చెప్పినట్లు 3 సాంత్య- కొన్ని ప్రతులు శాంతవచనంబుల-
పెక్కుప్రతులు 4 ఉవాచ సాంత్యయన్ రాజా 3-29-25 భం

354 3 తంబైన పుణ్యకథయతి కొన్నిప్రతులు 4 శ్రవణంబు కొన్నిప్రతులు 5 రమణీయంబుగాను కొన్ని ప్రతులు

355 1 విభవ- ఉ 2.యాస్పద- ఆ,ఉ,గ,రు, యోద్వహ- క 3 దేవా- ళ, పెక్కు ప్రతులు, నృపతీ- కొన్ని ప్రతులు

356 1 మహిమాశ్రయ- యు 2 నిత్యసత్యోదయా- అ,ఔ,యు 3 సమాహిత- కొన్ని ప్రతులు 4
మనః- అ,ఆ, హిత- కొన్ని ప్రతులు జయ-ఖ 5. శుభ- పెక్కు ప్రతులు 6 సమన్వపపదద్వయా
దిగధినాదధత్తాభయా- ళ 7 క్షమాభిణ దిగ్దయాసుకవిజాలభాస్యద్వయా- ళ, 8 హృద్వైరవా-
ఈ,ఇ,త, భీమాహ్వయా- ఎ,ఏ,ఓ, కంఠీరవా- ఆ,చ,జ,ద

357 1 ఇతిశ్రీ ఏ,ఘ, ఇతి- క,జ,శ 8 అపత్యార్థంబగస్త్యుండు లోపాముద్రసభిగమించుటయు ఒ

1 1 శ్రీమండిత- న 2 ఘనబుధ చింతామణి- జ 3 గయ- ఈ,ఓ,గ, నృప- శష 4.రాజ-
ఆ 5 మహేంద్రా- యు.ప

2 1 అక్కధికుండు- ఉ,ట,ల 2 జెప్పినట్లు- కొన్ని ప్రతులు

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమ్మూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

397 ధౌమ్యరోమశాదిమహీసురవరులు వర్ణించిరని¹వైశంపాయనకథితంబైనకథ రమ్యంబుగ

398 క భూపకులతిలక నృపవి, ద్యాపార²గ నిత్యసత్యధనధాన్య దయా
లాపచతురాస్య ధర్మ వ్యాపార³విచార విష్ణువర్ధన⁴నృపతి

397 5 ధౌమ్యది మహీసురవరులు- పెక్కుప్రతులు, వైశంపాయ కథితంబైన పుణ్యకథ- పెక్కు ప్రతులు, వైశంపాయనునకభిమతంబైన కథ- గ,ఘ

398 1 ఈపద్యమునకు ముందు ఇ ఎ ఏ ఓ ఓ ద డ జ ల ప్రతులలో అధికపాఠములు

క 'వీరావతార విమలా! చార బుధాధార హరశరదిందుసుధా
సారధవళాద్రిగంగా! పూరయశోదార ధీర బుధజనవినుతా'- ఇ'

క 'వీరావతార విమలా! చార మహోదార హరశరదిందుసుధా
ధారావదాతగంగా! పూరయశోదార ధీర బుధనుతచరితా
యశస్సార ('ల' ప్రతి) 'ఎ' 'ఎ'

క 'రాజ కులాగ్రగణ్య మృగరాజపరాక్రమ రాజరాజ వి
భ్రాజితశుభ్రకీర్తి పరిపాండుర సర్వదిగంతరాళ ఘో
రాజిముఖోపలబ్ధ విజయప్రమదాశ్రిత బాహుదండని
స్త్రేజితవైరివీర కులదీప మృడప్రియ విష్ణువర్ధనా 1-1-162

ఈ పై ఉత్పలమాల ఆదిపర్వము ప్రథమాశ్వాసాంతమున గలదు. కొద్దిమార్పులతో నిచ్చట ఆవృతమైనది.
దీనిలో గల కొన్ని పాఠభేదములు

శుభ్రకీర్తి - శుద్ధకీర్తి - ఇ, ఘోరాజిముఖావలబ్ధ విజయభ్రమ తాయత బాహుదండ- ద

• ప్రమదాశ్రిత - ప్రమదాసిత - ఉ ఓ , మృడప్రియ - బుధప్రియ - ఉ ఓ

ఈ యుత్పలమాలాపద్యము 'ఓ'ప్రతిలో 397వ పద్యము తరువాతను 'ఉ' ప్రతిలో 398వ పద్యము
తరువాతను, 'ఇ,క,ద' ప్రతులందు 399వ పద్యము తరువాతను గలదు

2 చరిత్ర విలస దనవద్య దయా ఎ ఓ ర గ యతుల సత్యధన ధాన్యదయా ఈ ఐ క ఝ త శ, పరగ ధర్మసత్య
ఆ 3 విభాసి ఏ.ఔ.చ జట శ ష, నవిలాసి ఘ సహిష్ణు ఈ ఐ క త 4 మూర్తి ఏ ఓ గ, దేవా ట

- "వీరావతార" అను కందపద్యమునకుగల అధికపాఠము లింకను క్రిందజూపబడుచున్నవి

క వీరావతార విమలా! చార బుధాధార వారశరదిందుసుధా
ధారావతారచేతః! పూరయశోదార వీర బుధజనవినుతా' ద డ
ధారావదాతచేత

హరియశః పూరపూరితాశా వివరా- జ

క వీరావతార విమల, విచార బుధాధార హరశరదిందుసుధా
ధారావదాతచేతః పూరయశోమూర్తి కీర్తి బుధజనకీర్తి- ఓ

399 వసంతతిలకము

¹శ్రీరామ్యరాజకులశేఖర ²రాజరాజా, భూరిప్రతాప పరిభూతవిరోధి ³వర్గా హారమృతాబ్జహరహాసతుషారకుండ, ⁴స్ఫారద్యశఃప్రసర ⁵పాండుకృతత్రిలోకా

400 గద్యము ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబునం దారణ్యపర్వంబున దధీచికథయును నన్నది తృతీయాశ్వాసము

అరణ్యపర్వము - చతుర్థాశ్వాసము

1.క ¹శ్రీరాజరాజకుల²ని, స్తారసుధాహార³హారసన్నిభకీర్తి

శ్రీమణ ధనుర్విద్యా, పారగ కోదండపార్థ పార్థివతిలకా

399 1 ఇచ్చట సదికపారములు గలవు అవిముందు ప్రదర్శింపబడును 2 రాజరాజ- ఇ ఈ ఊ వ ఒ ఘ ఘ,చ,త, ఈ పారమునందొక విశేషము కలదు వసంతతిలకావృత్తము పాదాంతములందు 'గగ'ము లుండ వలసియుండగా నిచ్చట "రాజ" యనుచోట గురువు, లఘువు, మాత్రమే కలదు ఇట్టి పారమే అనగా పాదాంతమున లఘువుగల పారము వావిల్లప్రతియందు మూడవపాదము చివర కాన్పించు చున్నది "కుండతారాయశ " నన్నయ కిట్టి పద్యతి యిచ్చమేమో తెలియదు దీనికి మరియొక ఉదాహరణము అది 2-240వ పద్యమునందు "రాజనారాయణాబ్యా" అనుచోట కొందరు "రాజనారాయణాబ్యా" అని గ్రహించుచున్నారు 3 వర్గ- గురువునకు లఘువు 4 తారాయశః- వా ఇచ్చట యతిభంగము స్ఫారద్యశః- కొన్ని తాళప్రతులు 5 పాండుకృత- ఎ,వి,ఒ,ఓ,చ,ల అధికపారములు తోటకం ధరణీశ నిరంతర దానాయశః, పరిపూర్ణ దిగంతర భానునిభా చ త.

కరుణాకర నిర్మల కాంతియుతా, శరణాగతరక్షణ సత్యనిధి

దీనిలో (గల కొన్ని పారభేదములు

రక్షక రక్షణ- ఐ,ఔ,ఐ

సత్యనిధి - సత్యయుతా- ఈ ఐ

ఈ తోటక వృత్తము వీ,శ,ష, ప్రతులందు వసంతతిలకమునకు మాఱుగాను, తక్కిన ప్రతులం దధికపారముగాను గలదు

1 1 శ్రీరాజ దేవదేవ పురారాతిపదాబ్జభృంగ యమ్మతాంశుకులాం

భోరాశిచంద్ర శౌర్యప్రారంభ యశోభిరామ పార్థివభీమా - వా

శ్రీరాజరాజ కులవిస్తార సుధాహర హీర సన్నిభకీర్తి

శ్రీమణ ధనుర్విద్యాపారగ కోదండపార్థపార్థితిలకా - వీ శ,ష, పెక్కుప్రతులు

శ్రీవనితోర్ణల నిజభూవనితాప్రియమనోజ భుజబలవీరా

శ్రీవనితాశ్రయవిద్యా (ప్రియనిత్య) శ్రీవనితానన దిగంత సేవిత కీర్తి - అ ఉ ట,ద 2 తుషార-

ఊ స; నీహరసుధాహరహాసహరసభికీర్తి - స 3. తార స

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

2 వ ¹అక్కధకుండు శౌనకాదిమహామునులకుం²జెప్పినట్లు పాండవులు కథాభాగము

138.క సురచాపచిత్రగగన, ¹స్ఫురణం బురణించునట్లు భూవనిత నిరం
తరచిత్రతయైయొప్పెను, సురుచిర నవత్పణ²శిలీంధ్ర సురగోపములన్

139 వ తత్సమయానంతరంబున

140 ఉ ¹భూనతికిం దివంబునకు (బొల్పెనఁగంగ శరత్సమాగమం
బాసకలప్రమోదకరమై ²విలసిల్లె మహర్షిమండలో
³పావితరాజహంసగతి ⁴భాతి ప్రసన్నసరస్వతీక మ
బ్బాసనశోభితం ⁵బగుచు నబ్జజాయానముతో సమానమై

141 ఉ శారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులం
జారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవకైరవగంధబంధురో
దార సమీరసౌరభము తాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణక
ర్పూర పరాగపాండురుచిపూరము లంబరిపూరితంబు¹లై

సన్నయభట్ట కవిత్యము సంపూర్ణము

★ఇక్కడనుండి ఎఱ్ఱాపెగడ కవిత్యము★

142 చ ¹స్ఫురదరుణాంశు ²రాగరుచిఁ బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా
వరణములై దళత్కమలవైభవజ్యంభణ ముల్లసిల్ల ను
ద్ధురతర హంససారసమధువ్రతనిస్వసముల్ సెలంగఁగాఁ
గరము ³వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళఁజూడగన్

-
2. 1 అక్కధకుండు- పెక్కు ప్రతులు 2 జెప్పినట్లు- ఆ ఊపి ఒ ఓ ఘ చ జ ర ల
138 1 స్ఫురణము బురుడించునట్లు - ర వీ, స్ఫురణంబురుణించునట్లు - వా, స్ఫురణంబురుణించునట్లు-
పెక్కుప్రతులు 2 శిలీంధ్ర ఆ ఈ ఉ ఐ చ యు త
140 1 'ఉ' ప్రతిలో - ఈ పద్యముతో ఎఱ్ఱాపెగడ కవిత్యమారంభమని యున్నది 2 విలసిల్లు-
ఛం 3 ధ్యాసిత - అ.ఒ గ డ ద 4 భాసి - వా, కొన్ని ప్రతులు; బారి ఇ ఏ, భాతి- ఒ ఘ జ.-
వీ శ ష 5 బనగ- ఊ ఒ చ
141 1 ఈ పద్యముతో సన్నయభట్ట కవిత్యము సమాప్తమైనదని అన్ని ప్రతులు (ఉ తప్ప)
142 10వ పుట చూడుడు

- 143 శా దానాంభఃపటలంబునం బృధుపయోధారావలిం దాల్చి గ
 ర్థానిర్ఘోషము బృంహిత²చృలన బ్రచ్చాదించి ప్రావృట్టయో
 దానీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢాకారతన్ డిగ్గినాఁ
 గా నొప్పారె మదోత్కటద్విరదసంఘంబుల్ ³వనాంతంబునన్
- 414 వ గువలాశ్వుండు ధుంధుమారుం డైన విధంబు సెప్పెనని వైశంపాయనుండు
 జనమేజయున కెఱింగించిన తెఱంగు
- 415 క ¹చరమ యుగచరిత ²ధర్మ స్థిరీకరణచతురచరిత ధీగుణలీలా
 పరికరపరిచితనయ³వి, స్తర వితరణవివరణైకదానవినోదా
416. మాలిని¹కరివరకిరూర్మక్తాధరాధీశతుల్యో, ధ్వరణగుణ ధురీణోద్ధండబాహోగళాగ్ర
 స్ఫురితనిఖిలగోత్రాభోగ భాగైకభోగా, ²తరుణరుచిరమూర్తీ ధర్మ ³తంత్రానువర్తీ
 గద్యము సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్టప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబునం
 ..నన్నది చతుర్థాశ్వాసము
-
- 142 1 బై ప్రతిలో ఈక్రిందనున్న పారము అధికముగాఁ గలదు
 క్లే మునింస్పృగ్బుదాభాసం వేదవ్యాసమకల్మషం!
 వేదావాసం సరస్వత్యావాసం వ్యాసం నమామ్యహం!
 వ అవి
- సీ భవ్యచరిత్రుఁడాపస్తం బసూత్రుండు శ్రీవత్సగోత్రుండు శివపదాబ్జ
 సంతతధ్యాసనంసక్తచిత్తుఁడు సూరనార్యునకును పోతమాంబికకును
 నందఁనుం డిల పాకనాటిలో నీలకంఠేశ్వరస్థానమై యెసగమెసగు
 గూడ్లూరు నెలపుగ గుణగరిష్ఠత నొప్పు, ధన్యుండు ధర్మతాత్పర్యనిరతుఁ
- గీ డెఱ్ఱనార్యుండు సకలలోకైక విదుతుఁ, డైన నన్నయభట్ట మహాకవీంద్ర
 సరససారస్వతాంశ ప్రశస్తి తన్నుఁ, జెందుటయు సాధుజనహర్ష సిద్ధిగోరి
- కం ధీరవిచారుడు తత్కవి, తారూఢియు కొంతదోష, ద్రవనయకా
 నారణ్యపర్యశేషము, పూరింపఁగడంగె కర్ణపుట పేయముగాన్
 వ అది యెట్లనిన 2. రాగమున- ఇ ఏ 3 వెలుంగి- కొన్ని ప్రతులు.
- 143 1 ప్రకటంబునం - ర,డ,, కపటంబునం - ఆ ఇ ఏ ఒ ఘ జ ల. 2 చృలన మాచ్చాదించి
 - అ యు, చృలననాచ్చాదించి - ఈ ఐ బై త 3 వనాంతంబులన్ - కొన్ని ప్రతులు
- 415 1. పరమయుగచరిత ధర్మస్థిరకరుణాచతుర- ఇ.ఉ 2 ధర్మస్థిర కర్మాచరణ చతురధీగుణ ఈ
 ఐ.యు, త వీ,శే,ష, ధర్మస్థిర కరుణాచతుర డా,ఏ,బ,గ,ఘ,ద 3 విస్తరణైక సుధీనిదాన దానవినోదా-
 ఇ,ఈ,అ,ఏ,ఇ,యు,త
- 416 1 కవివరఘటికూర్మ- ఉ.శే,ష 2 ధరణసుఖితమూర్తి- వా, తరుణ విమలమూర్తీ ఈ ఐ త
 తరుణరుచిర- వీ,శే,ష, కొన్ని ప్రతులు 3 నిత్యానువర్తీ- చ సంధానవర్తీ- బై

అరణ్యపర్వము - పంచమాశ్వాసము

- 1.క శ్రీయువతీప్రియ నృపనా, రాయణబిరుదాంక భీమ రమణీయగుణ
శ్రీయుత నిర్మలధర్మవ, రాయణ రవితేజ రాజరాజనరేంద్రా
- ★ధర్మరాజానకు మార్కండేయుడు పుత్రునకుండఁడగు గుణంబులం దెల్పుట★ (సం 3-196-1)
- 2.వ అక్కధకుండు శౌనకాది మహామునులకుం జెప్పెనట్లు - (కథాభాగము)
- 435 వ వైశంపాయన³వర్ణితంబయిన కథావిశేషంబు సవిస్తరంబు⁴గా
- 436 క రాజకులతిలక భువనవి, రాజిత సితకీర్తి దివిజరాజవిభవ ని
ర్వాజపరాక్రమ సకలధ, రాజనసంపూజ్య ధర్మరక్షణదక్షా
437. స్రగ్వణి. సర్వలోకాశ్రయా సౌమ్యభావోదయా, నిర్వికారాకృతీ నిత్యసత్వోన్నతీ
గర్వితోద్భుద్భూకల్ప కల్పీల్లన, త్వర్వసర్వసహచక్ర చక్రాయుధా
438. గద్యము ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్టప్రణీతం బైన శ్రీమహాభారతం
బునం దారణ్యపర్వంబునఁ నన్నది పంచమాశ్వాసము.

అరణ్యపర్వము - షష్ఠాశ్వాసము

- 1.క శ్రీలలితమూర్తి సుమహ, చ్చాళుక్యవరేణ్య పుణ్యచారిత్ర విచి
త్రాలంకారోజ్జ్వల¹కవి, తాలాపకలాప²సంతతానందమతీ
-
- 1 1 గుణా- ద
- 435 3 కథితంబయిన కొన్ని ప్రతులు 4 నక్కధకుండు శౌనకాది మునులకుం జెప్పిన నత్యంత
విస్మితమనస్కులై సంతానంబునం బొంగి తర్వాత కథాప్రకారం బంతయు మాయందలి
వాత్సల్యంబున వినిపింపవే యనుటయు- ఎ,ల
- 436 1 చిరకీర్తి- స కొన్నిప్రతులు
- 437 1 సర్వబోధోదయా- బె
- 438 8 ననుకథలుగల- బె,క
- 1 శ్రీకర శాత్రవరాజివ, శీకర మృగరాజ రాజశేఖరగంగా శీకర యశఃప్రతా పని,రాకర రవితేజ
రాజరాజ నరేంద్రా- ఎ స 2 కరణోజ్జ్వల తాస్మేరమతీ- స 3 కలితాలాప- థ. పెక్కు
ప్రతులు 4. సంతత(తా) స్మేరమతీ- స పెక్కుప్రతులు రంజితాత్మీయమతీ- ఈ ఐ త

★దుర్భేధసుని విషాదము★ (సం 3-236-1)

2 వ అక్కధకుండు శైనకాదిమహామునులకుంజెప్పెనట్లతిమానుషంబైన .(కథాభాగము)

410 క విమలాక్షాత్ర గుణోన్నత, విమలాదిత్యాత్మజన్మ విలసత్కమలా
రమణీకరకమలోజ్జ్వల విమలాంబుజరేణురాగ విలసితవక్షా

411 వనమయూరము, భూసురకదంబసురభూరుహవికాసోద్భాసితకృపారసవిపాక²సుగుణైక³
ల్లాస హరహార మృగలాంఛన మృణాళీ, హాసినవక్త్రీ⁵ వినరాకలితలోకా

412. గద్యము ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతంబైన
శ్రీమహాభారతంబునం దారణ్యపర్వంబునందు నన్నది షష్ఠాశ్వాసము

ఆరణ్యపర్వము - సప్తమాశ్వాసము

1 క శ్రీకర సామాన్వయర, త్నాకరహిమధామ ధార్మికాంచితవినయో
త్తేక భువనైకచీర మ, హాకావ్యరసప్రయోజనారూఢమతీ

★రాముడు లక్ష్మణుని సుగ్రీవునిదృకుఁబంపుట★ (సం 3-266-4)

2 వ అక్కధకుండు శౌనకాదిమహామునులకుంజెప్పెనట్లు (కథాభాగము)

467 వ ..ధరణీదేవునకు నరణీప్రదానంబుసేసి తత్ప్రయుక్తాశీర్వాదంబులు గైకొని
పరమానందంబు³ నం బొందిరని యిట్లు పొందుతనయుల వనవాసప్రకారంబు
సవిస్త⁴రమధురంబుగా నుపన్యసించి

2 1 అక్కధకుండు - ఈ ఐ గ చ ట త ల

410 1 గుణోజ్జ్వల - ఈ.ఐ 2 విమలోంభోరాశిరాగవిలసిత - బై ద, విమలాంబుజ వేణుగాన వికసిత
వదనా - ఈ.ఐ.త 3 వికసితరక్షా - స.ళ, వికసిత దీక్షా - గనళ, విలసితదీక్షా - ద

411 1 కృపాణకరుణైక - బై 2 గుణదైర్య - గ 3 ల్లాసదరహాస - ఇ ఈ ఐ త ల్లాసమదహాస
ఈ ఎ, ల్లాసదరహాస - ల కొన్ని ప్రతులు, ల్లాసహరహాస - బై స.ళ 4 హాసనవక్త్రీ ఈ చ.త;
హాసనీత - ఈ 5 విలరాళినతలోకా - క

412 8 ఈ గద్యము వివిధ ప్రతులందు వేరువేరు విధములుగా నున్నది

1 1. రమణీయ వరద మహా - ట

2 1 జెప్పినట్లు - పెక్కుప్రతులు

467 3 నంబొందిరవి - పెక్కు ప్రతులు, మానందంబునుంబొందిరి- వా 4 రంబుగా- కొన్నిప్రతులు.

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

468 క అనఘుఁడు గృష్ణద్వైపా, యనశిష్యుఁడు బోధనిధి సమంచిత మేధా
ఘనునకు బారిక్తినునకు, ననవరతానంద సుఖసమగ్రత యొసగెన్

469 సీ భవ్యచరిత్రుఁడౌపస్తంబసూతుఁడు, శ్రీవత్సగోతుఁడు శివపదాబ్జ
సంతతధ్యానసంసక్తచిత్తుఁడు సూర, నార్యునకును బోతమాంబికకును
నందనుఁడిలఁ బాకనాటిలో నీలకం, రేశ్వరస్థానమై యెసక మెసఁగు
గుడ్లూరు నెలవుగ గుణగరిష్ఠత నొప్పు, ధన్యుఁడు ధర్మైక తత్పరాత్ముఁ

తే డెఱ్ఱనార్యుఁడు సకలలోకైకవిదితుఁ, డయిన నన్నయభట్టమహాకవీంద్రు
సరససారస్వతాంశ ప్రశస్తి దన్ను, జెందుటయు సాధుజనహర్షసిద్ధిఁగోరి

470 క ధీరవిచారుఁడు తత్సవి, తారీతియుఁగొంత దోప ద్రచనయకా
నారణ్యపర్వశేషము, పూరించెఁ గవీంద్ర కర్ణపుటపేయముగాన్

471 క వీరావతార విమలా, చార మహోదార శుభవిచార సుజనమం
దార సవక్తీమౌక్తిక, హర హరపదాబ్జమధుకరాత్మ విహారా

472 తరలము అమితవైభవ లోభమోహ మదాదిదుర్లభ మంజువి
భ్రమ విలాసితకామినీజనపంచబాణ నిరంతరా
నమదశేషనృపాలమౌళి పినద్ధముగ్ధ మణిప్రభా
క్రమ సమంచిత విస్ఫురత్పద కాంతినిర్జితపంకజా

గద్యము ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబునం
దారణ్య పర్వంబునందు నన్నది. సర్వంబును సప్తమాశ్వాసము శ్రీమదాంధ్ర
మహాభారతమునందలి యారణ్యపర్వము సమాప్తము

468 1 జనమేజయునకు -ఇ ఏ.

469 1 పోతనార్యునకును సూరమాంబకును - ఈ ఐ త 2 బ్రాకనాటిలో - అ ఇ ఏ ద 3 గుడ్లూరి
- పెక్కు ప్రతులు 4 కవీంద్రవినుతుడైన - ఓ 5 సారస్వతాంశు - ఘ, సారస్వతాంశ
ప్రసక్తి - ఇ ఏ బె గ ఘ చ

470 1 రీతియ(యె)-కొన్ని ప్రతులు, రీతియొకింతదోప-ఓ 2.మోదముగాన్ ఈ సేవ్యముగాన్-ఓ

471. 1 సవక్తీ-ఘ 2 విచారా-ఇ ఏ

472 1 మదాది-ఈ త వీ, భయాది-వా పెక్కుప్రతులు 2 వికాసి విలాసిని-వా కొన్నిప్రతులు, విలాసితకామినీ- పెక్కుప్రతులు
3 కనద్యుత్పద్ధ ఇ ఏ 4 సమర్పిత-అ ఈ బె గ ఘ త ద శ ష, సమంచిత-ఇ ఏ చ, సమర్పిత-వా కొన్నిప్రతులు

★సంశ్ఛేధిత ప్రతినుండి తెలియు విషయములు★

పైసంశ్ఛేధితభారతపారములను పరిశీలించి క్రిందివిషయములను గ్రహింపవచ్చును

- (1) 'భూసతికి దివంబునకు' పద్యమునుండి ఎఱ్ఱాపెగడ కవిత్వమారంభమని 'ఉ' తాళప్రతిలో ఉన్నది.
- (2) 'శారదరాత్రులుజ్జ్వల'పద్యముతో నన్నయభట్టుకవిత్వము సమాప్తమని 'ఉ' తప్ప తక్కినతాళప్రతులలో కలదు
- (3) 'ఔ'తాళప్రతిలో క్రిందిపారము అధికముగా 'స్ఫురదరుణాంశు'పద్యమునకు ముందుకలదు

“శ్లో॥ మునిం స్పిగ్ధాంబుదాభాసం వేదవ్యాస మకల్మషం
వేదావాసం సరస్వత్యావాసం వ్యాసం నమామ్యహమ్

వ॥ అని

సీ॥ భవ్యచరిత్రుఁ డాపస్తంబసూత్రుండు, శ్రీవత్సగోత్రుండు శివపదాబ్జ
సంతతధ్యానసంసక్తచిత్తుండు సూర, నార్యునకును పోతమాంబికకును
నందనుం డిలపాకనాటిలో నీలకం, రేశ్వరస్థానమై యెసగమెసగు
గుడ్లూరు నెలపుగ గుణగరిష్ఠత నొప్పు, ధన్యుండు ధర్మతాత్పర్యనిరతుఁ

తే.గీ॥ డెఱ్ఱనార్యుండు సకలలోకైక విదితుఁ, డైన నన్నయభట్టు మహాకవీంద్ర
సరససారస్వతాంశప్రశస్తి తన్నుఁ, జెందుటయు సాధుజనహర్ష సిద్ధి గోరి

క॥ ధీరవిచారుండు తత్సవి, తారూఢియు కొంతదోష ద్రద్రచనయకా
నారణ్యపర్యశేషము, పూరింపఁగడంగె కర్ణపుటపేయముగాన్

వ॥ అది యెట్లనిన”

పైపారాంతరములలో 'భూసతికిం'పద్యమునుండి నన్నయరచనకానిచో అరణ్యపర్యశేషరచన తిక్కనదను ప్రబలకారణములకు తా వొసంగును కనుక అరణ్యపర్యశేషములోని సప్తమాశ్వాసాంతమునందలి ఎఱ్ఱన పూరణపద్యము ననుసరించి తర్వాతికాలపువారు ఎఱ్ఱన కవితారంభముగా చతుర్థాశ్వాసమునకు మార్చియుండవచ్చును. ఇట్టి మార్పులు

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

చేర్చులు లేఖకులు చేయుదురనుటకు ఈక్రింది అప్పకవీయములోని పద్యమును ఆధారముగ తీసికొనవచ్చును

ఉ॥ నన్నయ ముఖ్యసత్కవిజనంబులు కావ్యములందు లేఖఁకుల్
గొన్నియు బారకాధములుఁగొన్నియుఁ బోకడబెట్టి తక్కువై
యున్నెడఁ గాంచి జానపదు లోడక దిద్దిన తప్పత్రోవలె
ల్ల న్నిజమంచుఁగైకొనిన లక్షణవేత్తలు సమ్మతింతురే (అప్ప 3-202)

‘ఔ’ తాళప్రతిలో వలె వ్యాసస్తుతి, ఎఱ్ఱనఅవతారిక పద్యములు, ఈ పద్యముతో నన్నయకవిత్వము సమాప్తము మున్నగువ్రాతలు ‘స్ఫురదరుణాంశు’ పద్యమునకు ముందు చొప్పించుటయే ఇట్లు లేఖకులు చేయుదురనుటకు సాక్ష్యము శారదరాత్రుల పద్యముతో నన్నయకవిత్వము సమాప్తమని, ‘స్ఫురదరుణాంశు’ పద్యమునుండి ఎఱ్ఱన కవిత్వమారంభ మనునవి లేఖకులవ్రాతలేకాని కవి చెప్పకొనినవి కావని దీనినుండి సులభముగా గ్రహింపవచ్చును కనుక ఈపద్యముల తర్వాతవి నన్నయరచనయేనా? లేక తిక్కనరచనా? ఎఱ్ఱనదా? అను పరిశోధన కావ్యరచనాపద్ధతి ననుసరించి, కవులు చెప్పకొనిన అవతారికావిషయములనుండి నిర్ణయింపవలసిన ఆవశ్యకము కలదు

★కవి నిర్ణయమునకు మూలసూత్రములు★

నన్నయరచన మూడుపర్వము లనుటకు, ఆదిపర్వమునుండి అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాస మధ్యవరకున్న రచన ననుసరించియే తక్కిన అరణ్యపర్వశేషమునందును కలదని చూపవలెను

తిక్కనరచన ‘భూసతికిం’ పద్యమునుండి అని తెలిసికొనుటకు, అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాసమధ్య భూసతికింపద్యమునుండి రచన నన్నయరచన కన్న భిన్నమనియును, నిర్వచనోత్తర,విరాటపర్వాదిభారతరచన ననుసరించియున్నదనియు చూపవలెను

స్ఫురదరుణాంశుపద్యమునుండి ఎఱ్ఱనరచన అనితెలిసికొనుటకు, ఆరచన నన్నయతిక్కనల రచనలకంటె భిన్నమనియు, హరివంశ, శ్రీలక్ష్మీన్యసింహపురాణ రచనలోని బీజములు అరణ్యపర్వశేషమందు కలవని చూపవలెను అంతేకాక, తిక్కన అరణ్యపర్వశేషకథ రచింపలేదని చెప్పినట్లు చూపవలెను

(గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

రసహృదయుడైన పాఠకుడు పైభారతమును చదువునపుడు ఎదుర్కొను అసంగతములు ఇవి

★భారతములోని అసంగతములు, విశేషములు★

- (1) అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసమధ్యలో నన్నయభట్టుకవిత్వము సంపూర్ణమని 'శారదరాత్రులుజ్జల' పద్యము తర్వాత వ్రాసియుండును వెంటనే 'ఇక్కడినుండి ఎఱ్ఱాప్రెగడకవిత్వము ప్రారంభము' అని 'స్ఫురదరుణాంశు' పద్యమునకు ముందు కనబడును. కాని చతుర్థాశ్వాసాంతమున ఎఱ్ఱాప్రెగడ 'అవతారిక' కానరాదు
- (2) ఎఱ్ఱాప్రెగడ కవిత్వము చతుర్థాశ్వాసమధ్యము నుండి ప్రారంభమని చెప్పినను, ఆశ్వాసాంతగద్యమునన్నయపేరుననే, నన్నయరచించినట్లే ఉండును. సప్తమాశ్వాసాంతమున ఎఱ్ఱన తనపేరు చెప్పినప్పుడు, గద్యము నన్నయపేరనే రచింపవలసిన అవసరమేమో, చతుర్థాశ్వాసాంతము వదలి సప్తమాశ్వాసాంతముననే తనపేరు ఎందుకు చెప్పుకొనవలసివచ్చినదో సప్తమాశ్వాసాంతమునకాని, చతుర్థాశ్వాసాంతమునకాని చెప్పలేదు
- (3) పంచమ, షష్ఠమాశ్వాసములలో కూడ గద్యము నన్నయ వ్రాసినట్లే ఉండును
- (4) ఆరణ్యపర్వము సప్తమాశ్వాసముతోనే ముగియును. భారతమున మరే పర్వమును ఏడుఆశ్వాసములుగా విభజింపబడలేదు నన్నయగారే రచించియుండినచో ఆరణ్యపర్వము పంచమాశ్వాసముగనో, షష్ఠమాశ్వాసముగనో ముగిసెడిదని కథాగమనమునుబట్టి (నన్నయరచించిన తీరునుబట్టి) మన కనుపించును
- (5) అరణ్యపర్వసప్తమాశ్వాసాంతమున భారతకథపూర్తి జనమేజయునకు వైశంపాయనుడు చెప్పినవెంటనే, ఎఱ్ఱన అవతారికరెండుపద్యములలో కలదు తదుపరి రాజరాజప్రశస్తి, నన్నయగద్యము కలదు ఎఱ్ఱన ఆరణ్యపర్వ శేషరచన పూరించినట్లు చెప్పినపుడు, వెంటనే నన్నయ రచించినట్లు నన్నయగద్యము ఎందుకున్నది? ఎఱ్ఱన తన అవతారికలో 'ఆరణ్యపర్వశేషము' 'తత్కవితారీతియు కొంతతో' 'తద్రచనయకా' 'సాధుజనహర్షసిద్ధికోరె' పూరించితి ననెను. 'తద్రచనయకా' అనగా నన్నయ శయ్యాశైలిరచనవలె రచించెదనని కాని, నన్నయ పేరుననే రచించెద ననికాదు కదా? నన్నయపేరున గద్యముండుటకు కారణమేమి? కవిరచనకు ప్రమాణము శబ్దమే కదా? శబ్దభావమును మీరి ఎందుకున్నది?

- (6) ఎఱ్ఱన సప్తమాశ్వాసాంతమున తన అవతారికలో చెప్పకొనిన విషయము, చతుర్థాశ్వాసాంతమున అదేచోటున చెప్పకొనవచ్చునకదా? చతుర్థాశ్వాసమే తన ప్రథమఆశ్వాసాంతరచనమైనపుడు పంచమ, షష్ఠమాశ్వాసాంతములు కూడ నన్నయ పేరుపెట్టి పర్వాంతకథ ముగిసినతర్వాత, అదియును గద్యమునకు ముందు మాత్రమే రచింపక, రాజరాజప్రశస్తికి ముందు మాత్రమే తన అవతారిక రచించుటకు హేతువేమి? దీని భావము-తన అవతారిక తరువాత రచించిన 'రాజరాజప్రశస్తి' తాను రచించితినిను భావమా? 'భాసురభారతార్థముల భంగులు నిక్కమెఱుంగనేరమిన్ వ్యాసమునిప్రణీత పరమార్థము తెల్లగఁజేసినట్టి యజ్ఞాసనకల్పులం దలతు నాద్యుల నన్నయతిక్కనార్కులన్' అను ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణపద్యపాదములు భారతకథాభాగరచన నన్నయతిక్కలదే అని తెలియజేయుటలేదా?
- (7) 4864 వ్యాసశ్లోకములను అరణ్యపర్వశేషకథయందు ఎఱ్ఱన తెలిగించినచో వ్యాసస్తుతి చేసెడివాడు కాని ఎఱ్ఱన సప్తమాశ్వాసాంతమున వ్యాసస్తుతి చేయలేదు ఎందుకు? సప్తమాశ్వాసాంతము చేరిన తర్వాత భయమేమియు లేదుకదా. తనపేరు కడపట చెప్పినపుడు ఏవిషయమునకాని దాపరికమేమి?
- (8) ఎఱ్ఱన, నన్నయస్తుతి చేయలేదు తిక్కనస్తుతి చేయలేదు నన్నయ సారస్వాతాంశప్రశస్తి తనకెట్లు చెందినదో చెప్పలేదు కాని తదుపరికావ్యమైన నృసింహపురాణ, హరివంశములలో నన్నయ, తిక్కనల స్తుతి కలదు దీనికి కారణమేమి?

పై విషయముల మధ్యనున్న సందేహములను తిక్కన, ఎఱ్ఱన వ్రాసుకొనిన విషయములతో సంగతముచేసినచో అనుమానములు పటాపంచలై తిక్కన, ఎఱ్ఱనలు ఎవరెవరు ఏదేది ఎక్కడెక్కడనుండి వ్రాసినది సత్యప్రకాశమగును. తిక్కన, ఎఱ్ఱనలు ఇరువురును మహానుభావులు, మహాకవులు అనుటలో నెట్టి సందేహమును లేదు కాని వారివారి పదములలో ప్రకాశించుభావము ఏకీకృతమై (అంగీకరించి రెండు ఒకే భావమును ప్రకాశింపజేసి) సహృదయుల నలరింపవలెను. కావున ఇద్దరు ప్రయోగించిన పదములతో ఇరువురు చెప్పకొనినది, సత్యమై భాసించు విధమున, వారి అంతరార్థములను సమన్వయము చేసికొనెదము.

కవిఊపిరి శబ్దబ్రహ్మము శబ్దబ్రహ్మము నుపాసించుకవి తన ఆత్మతపఃఫలమున, తన ఆలోచనాపరంపరను శబ్దములలో నిక్షిప్తము చేయును కనుకనే మహాకవులను సాధారణకవులను వేరుపరచునది, అంతఃకరణమునకు ప్రమాణమైన వారిశబ్దమే తను చెప్పదలచిన పదములలో, తన ఇతరసంకల్పములను కూడ వెదజల్లుశబ్దములనే ఎన్నుకొని మహాకవి ప్రయోగించును కవి అంతఃకరణమును తెలుసుకొనుటకు కవి ప్రయోగించిన పదములే పరితలకు మార్గమైన అడుగుజాడలుగా ఆధారము క్తరముకాని రమ్యమైన యట్టి కవిప్రయోగ అక్షరసముదాయములే రమ్యపదమని, అట్టి పదములు కలిగినందున సరసపాదమనియు, ఆపాదములు రసభరితముగ ఆవేశపూరితభందమున వెలువడునని వాల్మీకి చెప్పిన అనుభవపుమాట కనుక తిక్కన, ఎఱ్ఱన ప్రయోగించిన శబ్దములను సూక్ష్మముగా పరిశీలింతము. అంతకుముందు తిక్కన, అవతారికలోని విశేషములను పరిశీలింతము

★తిక్కన అవతారికలోని విశేషములు★

- (1) నన్నయ, తిక్కనల భారతము 18 పర్వములకు పెంచబడియుండగా నన్నయ 'అదిదొడంగి మూడుకృతులు' రచించెననెను. భారతము పూర్తి తెలుగు చేసియున్నకాని తిక్కన, దానిలో కొంతభాగము నన్నయ రచించెనని చెప్పడు. అట్టిచో మూడుపర్వములు రచించెననుటతో సరిపోగా, 'అది దొడంగి' అని 'కృతులు' అని నన్నయ రచనాభాగమును చెప్పవలసిన అవసరమేమి? భారతము పర్వములతో నన్నయ, తిక్కనలు రచించిరని చెప్పినపుడు మూడుపర్వములు లేక మూడుఆశ్వాసములు అనిచెప్పక, కృతి అని మరొక పదమును ఎందుకు ప్రయోగించెను?
- (2) ఊర్ధ్వతకథోపేతము ఆరణ్యపర్వమా? విరాటపర్వమా? ఊర్ధ్వతకథోపేతమని వృద్ధిపొందిన ఆరణ్యపర్వమును సూచించుట ఆరణ్యపర్వమధ్యనుండి శుభదాయక కొనసాగింపునకా? రసపరముగా విరాటపర్వమునకు, కథాపరముగ ఆరణ్య పర్వమునకు అన్వయించు శ్లేషకావ్యా?
- (3) నన్నయకు 150, 200 సంవత్సరముల తర్వాత రచించిన తిక్కన కాలము వరకు, నన్నయ మూడుపర్వముల పూర్తిరచన ఉన్నచో, తిక్కనతర్వాత భారత సంపూర్ణరచన మున్నచో, తిక్కన నభిమానించు సహృదయుల సమక్షములలో

(గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

నన్నయ చివరిభాగ అరణ్యపర్వరచనమాత్రము ఎఱ్ఱన పూరించుట కెట్లు నష్టమై పోయినది? దీనిలో తిక్కన అంతరార్థమేమి? లేక పూరించిన ఎఱ్ఱన, అష్టాదశపర్వ నిర్వహణ సంభృతమై, సంవృతమై పెనుపొందిన భారతములో ఎందుకు పూరింపవలసి వచ్చినదో తెలుపవలసిన అవసరము లేదా?

- (4) తిక్కన రచించిన 'కిమస్థిమాలాం' శ్లోకము, హరిహరనాథుని మెప్పు వడసి తనకు దర్శనమిచ్చుచే కాక, తిక్కనతండ్రినికూడ వెంటపెట్టుకొని వచ్చినట్లు చెప్పిన శ్లోకము సాధారణశ్లోకమా? కానిచో 'మానిషాద' అనుశ్లోకము రామాయణార్థమును ధ్వనించిన విధమున భారతపరమైన గూఢార్థము తిక్కన ధ్వనించెనా?
- (5) తిక్కనకు కలలో హరిహరనాథుడువచ్చి 'పంచమవేదమైన భారతము జనులకు ఆరాధ్యము' ఆ 'గౌరవమూహించి, నీ వఖండితభక్తిన్', 'తెలుగుబాస వినిర్మింప' తలచుట, సమ్యగిచ్చి, 'వేద్యనూని కృతిపతిత్వ మర్థించి వచ్చితి తిక్కశర్మ' అని అమృతము వంటిపలుకులు పలికిన భగవంతునికి 'భవత్కారుణ్యక్షీరంబుధి నాదు తుచ్చదిత్తంబున విస్తారమహితముగ నునిచితి, వారయ నచ్చెరువుకాదె యఖిలాండవతీ' అని భారతరచన మొదలిడిన తిక్కన, అరణ్యపర్వశేషరచన వ్రాయనిచో, రచించినది ఖండితభారతభాగమేగాని, భారతమెట్లుగును? అది భగవదాదేశభంగముకాదా? ఇందు 'అఖండితభక్తిన్' 'తెలుగుబాస' అని పూర్తిచేయ వలసిన భావమును కందపద్యమున చివరపదముగ, తేటగీతి ప్రథమపదముగ విభజించుటలో, ఏమైన విశేషముకలదా? 'నిర్మింప' కాక, 'వినిర్మింప' అని వాడుటలో ఏమైన విశేషము కలదా?
- (6) షష్ఠ్యంతములు కాగానే 'కథాప్రారంభము' అని విభాగముచేసి కథ ప్రారంభింపక, అంతస్సన్నిధి కలిగించుకొని మూడు ఆశ్వాసములను మూకుమ్మడిగా, 'శ్రీ' పద ప్రారంభము లేని మూడు పద్యములకు ఒకే సంబోధనతో హరిహరనాథుని సంబోధించు కందపద్యములు (ఆశ్వాసారంభములను గుర్తుచేయువంటివి) వ్రాయుటలోని ఆంతర్యమేమి? ఇది అరణ్యపర్వ మధ్యలో వచ్చు పంపమ, షష్ఠమ, సప్తమాశ్వాసములు తిక్కనరచించిన సంకేతమా? కథాప్రారంభమని అంతస్సన్నిధి కలిగించుకొని చెప్పిన పద్యములతర్వాత వ్రాయవచ్చునుకదా? దీని(కథను రచింపని) అంతరార్థమేమి?

- (7) షష్ఠ్యంతములలో 5 కందపద్యములు చెప్పెనుకదా, అంతస్సన్నిధి కలిగించుకొని 5 సంబోధనాపద్యములు తిక్కన ఎందుకు వ్రాయలేదు? మూడుపద్యములలోని అంతర్యమేమి? ‘ఏపట్టునఁ బూజ్యమూర్తియగు భారతసంహితఁ జెప్పగంటినీ, అపుట్టుఁ గృతార్థతంబొరసె’ లోని అంతరార్థమేమి? ‘ఏను విన్నపంబుసేయు తెఱంగుగా నంతసన్నిధిం గలిగించుకొని యమ్మహాకావ్యంబునర్థంబు సంగతంబు సేసెద’ అనిన దాని అంతరార్థమేమి?
- (8) ‘దేవా దివ్యచిత్తంబున అవధరింపుము’ అని తిక్కన ‘కథ జగత్ప్రసిద్ధిగావున’ పద్యమును రచించెను. ఈ విషయములోని ‘పూర్వ పర్వ అర్థయుక్తి’ని గురించి అవతారికలోనే చెప్పకొనవచ్చునుకదా? భగవంతుడు ప్రత్యక్షమైనపుడు స్వయముగ ఎందుకు చెప్పలేదు మామూలు చిత్తమునకాక ‘దివ్యచిత్తమున’ లోని అంతరార్థమేమి?

పై విషయములను చర్చింపక తిక్కన ఆరణ్యపర్వశేషమును రచింపలేదనుట అపచారము కనుక పైవిషయములను విశదీకరించుచు మునుముందు చెప్పిన అనుమానములను, విశేషములను కూలంకషముగా చర్చించి సందేహానివృత్తి చేసికొనవలసిన అవసరము కలదు తద్వారా తిక్కన, ఎఱ్ఱనలమాటలను సమన్వయ పరచుకొనవలసిన అగత్యము కలదు.

★చతుర్థాశ్వాసముయొక్క ప్రత్యేకత★

ఈస్థానియా విశ్వవిద్యాలయము వారు ప్రచురించిన శ్రీమదాంధ్ర మహాభారత సంశ్లేషితప్రతులకు అనుబంధముగా గద్యపద్యప్రథమపాదసూచికలను యిచ్చియున్నారు ఆరణ్యపర్వసంశ్లేషితప్రతిలోని గద్యపద్యప్రథమపాదసూచికలను సూక్ష్మముగా పరిశీలించిన ఈక్రిందివిషయములను తెలిసికొనగలము

- (1) నన్నయ ‘మఱియునుంగాక’, మఱియును, మఱియు, అంత, అంతనట, అయ్యవసరంబున, అట్టియవసరంబున, అను ఏకపదవచనములను తనగ్రంథమునందు రెండు భిన్న పద్యములలో నున్నరెండు ముఖ్యవాక్యములకు సంబంధము కల్పుటకై ప్రయోగించియున్నాడు. ఇట్లు నన్నయ ప్రయోగించిన సంబంధపదములుకాక వేరైనవి ఆరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసమున ఏకపదవచనము లుగా సమాసముగా, ‘తత్సమయానంతరంబున’ (3-4-139) ‘అనివెండియు’

గ్రంథకర్త గోపనాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపనాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

- (3-4-155) 'కావున' (3-4-165, 385) 'తదనంతరంబ' (3-4-226, 244) అనునవి ప్రప్రథమముగా దర్శనమిచ్చును.
- (2) 'మఱియును' అను ఏకపదవచనము (ఆది 1-23; 4-18, 84, 5-221, 6-7, 94, 7-23, 8-184, 220) (సభా 1-12, 20, 65, 211, 2-285) (అరణ్య 2-94, 3-149, 4-92) లలో ప్రయోగింపబడియున్నది ఆదిపర్వ ద్వితీయ, తృతీయ, ఆశ్వాసములందును, సభాపర్వద్వితీయాశ్వాసమునందును, అరణ్యపర్వ ప్రథమాశ్వాసమునందును 'మఱియును' అను ఏకపదవచనము నన్నయ ప్రయోగింపబడలేదని పై వివరములనుండి గ్రహింపగలము. పైనున్న అన్ని ఆశ్వాసములకంటే అరణ్యపర్వ చతుర్థ, పంచమ, షష్ఠమ, సప్తమాశ్వాసములలో గద్య పద్య సంఖ్య ఎక్కువ అయినను పై పేర్కొనిన వానికంటే ఒక్కటైనను ఎక్కువగా ఎందుకు ప్రయోగింపబడలేదు
- (3) ఆదిపర్వమునుండి అరణ్యపర్వ తృతీయాశ్వాసమువరకు గల 13 ఆశ్వాసములలో 36 మధ్యాక్రరలు రచింపబడియున్నవి చతుర్థాశ్వాసమున 3, 48, 102, 309లలో 4 మధ్యాక్రరలు ఉన్నవి తరువాత 3 ఆశ్వాసములలో లేనేలేవు 309లోని మధ్యాక్రర యతిస్థానమున తక్కిన 39 మధ్యాక్రరలకంటే భిన్నముగ నున్నది కనుక 102, 309 మధ్యలో కవి మార్పు సూచించుచున్నది
- (4) ఆది, సభాపర్వములలో లేని తిరిగితిరిగి ప్రయోగింపబడు పద్యపు ఎత్తుగడలు అనుటయు (3-4-193) 'ఇవ్విధంబున' (3-4-306) 'అనుడు' (3-4-362) 'అధిప' (3-4-391) అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాసముననే ప్రప్రథమముగా దర్శనమిచ్చును
- (5) 'పొల్పెనగంగ', 'ఆసకల' 'పాంపిరివోయి' అను నూతనపదములు అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాసముననే ప్రప్రథమముగా దర్శనమిచ్చును
- (6) ఏఆశ్వాసమునను లేనన్ని 'మత్తకోకిల' పద్యములు అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాసముననే కన్పించును.
- (7) వ్యాసభారతమునందలి వన(అరణ్య)పర్వమున లేని సరస్వతీదేవిని స్తుతించు పద్యము, అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసముననే కలదు
- (8) వ్యాసభారతమునందలి స్త్రీపర్వములోని శ్లోకములభావము అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాసమున ఉన్నట్లు సంశోధిత ప్రతిపారాంతరములు తెలియజేయుచున్నవి

పైమార్పులన్నియు చతుర్థాశ్వాసమునందే ప్రారంభింపబడియుండుట చతుర్థాశ్వాసమధ్యలో కవిమార్పు సూచితము పైమార్పు (4-102) మధ్యాక్కర(4-139) 'తత్' పదముతో కూడిన తొలి ఏకపదసమాసవచనముల మధ్య ఉండునని పై ప్రయోగములు సూచించును కనుక ఇరువురుకవుల సంకలితమైన చతుర్థాశ్వాసమును తీసివేసినచో ఇరువురికవుల విడివిడి రచనలు ప్రత్యక్షమగును దానిని పరిశీలించుటకు మొదటిమూడు అరణ్యపర్వఆశ్వాసములకు, కడపటిమూడు ఆశ్వాసములకు ఆధారమైన వ్యాసముని భారతశ్లోకసంఖ్యను, సంశ్ఛిత గద్యపద్యములతో సరిపోల్చి దృఢపరచుకొందము

విషయము	నన్నయ మొదటిమూడు ఆశ్వాసముల మొత్తము	నూతనకవి కడపటి మూడు ఆశ్వాసముల మొత్తము	
ఆధారమైన వ్యాసశ్లోకములు	5375	నన్నయ 690పద్యములకు	3795
సంశ్ఛితప్రతి గద్యపద్యములు	1157	సరియగునూతనకవి 903	1320
అందులో వచనములు	467	పద్యములకు సమాన	417
పద్యములు	690	పద్యసంఖ్య	903
ఉత్పలమాల	33	82 5	108
చంపకమాల	49	84	110
మత్తేభము	9	44 3	58
శార్దూలము	2	8 4	11
కందములు	341	255.2	334
సీసములు	69	65	85
సీసములలో అణె ఎత్తుగడ కలవి	63	40 5	53
సీసములలో తేగ్గి ఎత్తుగడ కలవి	6	24 5	32
అటవెలది	76	65.1	80
తేటగీర్తి	68	69.5	91
మధ్యాక్కరలు	20	--	-

ఏకవియైనను విశేషపద్యములను కొన్నియే రచించును. కనుక ఈ సరిపోల్పుటలో వాటిని త్యజించడమైనది

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

వృత్తభేదమునకు కొంతవరకు కథాభేదము కారణమైనను, ప్రతి అంశమునందును చాలభేదము కనబడుటకు ముఖ్యకారణము కవిమార్పే అనకతప్పదు దీనికి బలమునిచ్చు అంశములు క్రిందచూడవచ్చును

- (1) మూలమునలేని వ్యూహరచన అరణ్యపర్వములోని రామరావణయుద్ధమున కనబడును
- (2) చతుర్థాశ్వాసమున క్రొత్తగా దర్శనమిచ్చిన 'ఏకపదపదనములేకాక 'అయ్యవనరంబున' (3-6-57) 'ఇవ్విధంబున' (3-6-379) 'అని యడుగుటయు' (3-7-441) అను ఏకపదపదనములు ప్రప్రథమముగా భారతమున అరణ్యపర్వ షష్ఠమ, సప్తమాశ్వాసములలో దర్శనమిచ్చును
- (3) 'అగుగాక' (3-5-338) 'నావిని' (3-5-358) 'అకట' (3-5-408) 'ఆలోనన' (3-6-8) 'అకటకట' (3-6-20) 'అనవిని' (3-6-293) 'నావుడు' (3-7-226) అను తిరిగితిరిగి ప్రయోగింపబడిన నూతన ఎత్తుగడలు భారతమునందున్న నాటిలో కొన్ని మాత్రమే యివ్వబడినవి ఇవి భారతమునం దంతటను అరణ్యపర్వమందలి పైమొదటి పద్యములనుండే దర్శనమిచ్చును
- (4) 'నావుడు', 'అనవుడు' పదముల ఎత్తుగడలు కాని, పదప్రయోగముకాని ఎక్కువగా యిక్కడనుండే కన్పడును
- (5) ఇంద్రజిత్తును 'ఇంద్రజి' (3-7-121) అని ప్రయోగించుటవంటి నూతన ప్రయోగములు అరణ్యపర్వమునుండే ప్రారంభమగును.
- (6) పద్యరచనయందు చిరస్థితిని కాక క్షణక్షణమార్పు పొందు చరస్థితులను వర్ణించుట అరణ్యపర్వమధ్యమందే ప్రారంభమగును
- (7) అరణ్యపర్వశేషరచన నన్నయ రచించినట్లు గద్యమున తెలుపుచున్నను, తిక్కన రచనా చాయ అత్యధికముగ గోచరించుచున్నది ఎఱ్ఱన సృసింహపురాణ, హరివంశములలో తిక్కన, నన్నయలను స్తుతించి, అరణ్యపర్వ శేషాంతమున తిక్కనను స్మరింపక అరణ్యపర్వశేషమును పూరించితి ననెను కనుక పూరించినది అరణ్యపర్వశేషకదనా? రాజరాజప్రశస్తి? నన్నయ సారస్వతాంశప్రశస్తి అనగా భావమేమి? పరిశీలించవలసిన అవసరము కలదు

(18) నన్నయ రచింపని 'స్రగ్వీణి' వృత్తము తిక్కన రచించెను ఆ వృత్తము అరణ్యపర్వ పంచమాశ్వాసమున కలదు అది నన్నయ సారస్వతాంశ ప్రశస్తియా? ఎట్లగును?

★ఎఱ్ఱన రచనలోని సందేహములు★

ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమును పూరించినట్లు ఈక్రిందివిధముగా చెప్పుకొనెను
(3-7-469 నుండి 472)

గీ: ఎఱ్ఱనార్యుండు సకలలోకైక విదితు, డైన నన్నయభట్టమహాకవీంద్రు
నరససారస్వతాంశప్రశస్తి తన్ను, జెందుటయు సాధుజనహర్షసిద్ధిగిరి

క: ధీరవిచారుండు తత్సవి, తారీతియుఁ గొంతదోప తద్రచనయకా
నారణ్యపర్వశేషము, పూరించెఁ గవీంద్రకర్ణపుటపేయముగాన్

క॥ వీరావతార విమలాచార మహోదార శుభవిచార సుజనమం
దార నవకీర్తిమౌక్తికహార హరపదాబ్జ మధుకరాత్మవిహారా

తరలము॥ అమితవైభవ లోభమోహభయాది దుర్లభ మంజువి
భ్రమవికాసి విలాసినిజనపంచబాణ నిరంతరా
నమదశేషనృపాలమణి పినద్దముగ్ధమణిప్రభా
క్రమసమర్చిత విస్మరత్పద, కాంతినిర్జితపంకజా,

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతమున రెండుఅంశములు కలవు ఒకటి వ్యాసాంశ కథ
అనగా వ్యాసభాగమైన భారతకథ రెండవది నన్నయసారస్వతాంశప్రశస్తి అనగా నన్నయ
సారస్వతభాగమైన (రాజరాజ) ప్రశస్తి. ఈ రెండు ఎఱ్ఱన రచించెనా? లేక రాజరాజప్రశస్తి
మాత్రమే రచించెనా? అను విషయము పరిశీలింపవలెను.

ఎఱ్ఱనఅవతారిక, అరణ్యపర్వశేషకథ పూర్తియైనతర్వాత పైచూపిన పద్యములలో
చెప్పుకొనెను దానితర్వాత రాజరాజప్రశస్తిపద్యములు రెండు ఉన్నవి కనుక ఎఱ్ఱన
రచించినది అవతారికముందరి కథయా? లేక అవతారికతర్వాతి రాజరాజప్రశస్తియా?

భారతకథను, రాజరాజప్రశస్తి రెండు భాగములను రచించినచో చతుర్థాశ్వాసాంత
కథ ముగిసిన తర్వాత తన అవతారిక రచించియుండవచ్చునుకదా ఈ సందర్భమున
'ఔ' తాళప్రతిలోని పారాంతరములను గుర్తు చేసికొనుట అవసరము అందు వ్యాసస్తుతి

గ్రంథకర్త గోపివాధ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపివాధ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

ఉన్నది సప్తమాశ్వాసాంతమున వ్యాసస్తుతి లేదు చతుర్థాశ్వాసమున లేఖకులు చొప్పించిరని కనుక దానిని తీసివేయబడినదని భావింపవచ్చును వ్యాసస్తుతి లేక, నన్నయ,తిక్కనల స్తుతులు లేక ఎఱ్ఱన కథరచించియుండు ననిభావింప వీలులేదు పైగా అరణ్యపర్వశేషమును రచించితినిని చెప్పక పూరించితినిని చెప్పటవలన, కథ రచించియుండుననుట సందేహాస్పదమే కనుక రాజరాజప్రశస్తి భారతకథ రచనలను సూక్ష్మముగా పరిశీలించుము

★ఎఱ్ఱన రచన పరిశీలనము★

ఎఱ్ఱన రాజరాజప్రశస్తిని పరిశోధించి శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యునిగారు 'ఆంధ్రవాఙ్మయారంభదశ' గ్రంథమునందు నన్నయ భారతములోని 'నన్నయభారతము - రాజరాజ చిత్రీకరణ'యందు యిట్లు తెలిపియున్నారు

అశ్వాసము	ఎఱ్ఱన రచన	నన్నయ మూలము
5	శ్రీయువతీప్రియ	--
	నృపనారాయణ	. రాజనారాయణ
	బిరుదాంకభీమ	బిరుదాంకభీమ
	రమణీయగుణశ్రీయుత	గుణరాజిత
	నిర్మలధర్మపరాయణ	. నిత్యనిరంతరధర్మమతీ
	రవితేజ	విభాకరతేజ
	రాజకులతీలక	.. రాజాన్వయతీలక
	భువనవిరాజితసితకీర్తి	. జగత్పరిపూజితకీర్తివిభాసి
	దివిజరాజవిభవ	. హరినిభవిభవ
	నిర్వాజపరాక్రమ	--
	సకలధరాజనసంపూజ్య	. భూజనపూజ్యమాన
	ధర్మరక్షణదక్షా	.. ధర్మధురంధర
	సర్వలోకాశ్రయా	. సర్వలోకాశ్రయా
	సౌమ్యభావోదయా	.. విమలవిచార
	నిర్వికారాకృతీ నిత్యసత్కోన్నతీ	. నిఖిలవలయోద్యయ బాహు
	గర్వితోద్యద్భుజాకల్పకల్పోల్లసత్	
	సర్వసహచక్ర	

- చక్రాయుధా విష్ణుమూర్తి
- 6 శ్రీలలితమూర్తి --
 సుమహచ్చాళుక్యవరేణ్య పుణ్యచరిత శ్రీమచ్చళుక్యకుల శిఖామణి
 విచిత్రాలంకారోజ్జ్వలకవితాలాపకలాప కావ్యగీతిప్రియ
 సంతతానందమతీ సంతతస్మైరమతీ
 విమలక్ష్మాతగుణోన్నత విమలాదిత్య } విమలాదిత్యతనూజ
 జన్మ విలసత్కమలారమణీయకర }
 కమలోజ్జ్వల విమలాంబుజరేణురాగి }
 విలసితవక్త --
 భూసురకదంబసురభూరుహ ధరణీసురవరసురభూజ
 వికాసోద్భాసితకృపారసవిపాక కరుణారసపూర్ణ
 సుగుణైకోల్లాస భూరిగుణరత్నభూషణ
 హరహాసమృగలాంఛనమృణాళీ } విశుద్ధయశశ్శరదందు
 హాసి నవకీర్తి వినరాకలితలోకా } చంద్రికారాజితసర్వలోక
- 7 శ్రీకర సోమాన్వయరత్నకరహిమధామ శీతాంశువంశప్రకాశి
 ధార్మికాంచితవినయోత్సేక భువనైకవీర వినయసత్యనిత్యోదయా
 మహాకావ్యరసప్రయోజనారూఢమతీ --
 వీరావతార వీరావతార
 విమలాచార విమలాచార
 మహాదారశుభవిచార విమలవిచార
 సుజనమందార విశిష్టాంభోజవనమిత్ర
 నవకీర్తిమౌక్తిహార శుభయశఃపరిశోభిత
 హరపదాబ్జమధుకరాత్మవిహార పురారాతిపూజనానక్తమతీ
 అమితవైభవ హరినిభవిభవ
 లోభమోహభయాది దుర్లభ వ్యసనవివర్జిత
 మంజువిభ్రమవికాసివిలాసిసీజనపంచబాణ యువతీమదన
 నిరంతరావనమదశేషనృపాలమౌళి } నానావనీనాధకిరీట
 ముగ్ధమణిప్రభక్రమనమర్చిత } తటీవిలసద్రత్నసం
 విస్ఫురత్పదకాంతినిర్జితపంకజా ఘటితపదకమలా

4. చరమయుగచలితధర్మస్థిరీకరణ } చతురచరిత	కలికాలభరత
ధీగుణలీలాపరికర	విమలధీరమణ
పరిచితనయవిస్తర	నయబంధుర
వితరణ వివరణైక దానవినోదా	దానవినోదా
కరివరహరికూర్మకృధరాధీశ తుల్యోద్ధరణ	
గుణధురీణోద్ధండ బాహుగళాగ్ర	
స్ఫురితనిఖిలగోత్రా భోగ	
భాగ్యైకభోగా తరుణసుఖితమూర్తి	---
ధర్మతంత్రానువర్తి	ధర్మనిరత

ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమున రచించిన ఆశ్వాసాంతపద్యములను వాటి ఛందోవివరములను నృసింహపురాణ, హరివంశములలో రచించిన విధమును పరిశీలింతము

అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసాంతమున	1 కందము 1 మాలిని
అరణ్యపర్వ పంచమాశ్వాసాంతమున	1 కందము 1 స్రగ్వీణీ
అరణ్యపర్వ షష్ఠమాశ్వాసాంతమున	1 కందము 1 మయూరము
అరణ్యపర్వ సప్తమాశ్వాసాంతమున	1 కందము 1 తరలము
నృసింహపురాణ ప్రథమాశ్వాసాంతమున	2 కందములు 1 మాలిని 1 వనమయూరము
నృసింహపురాణ ద్వితీయాశ్వాసాంతమున	2 కందములు 1 భుజంగప్రయాతము 1 స్రగ్వీణీ
నృసింహపురాణ తృతీయాశ్వాసాంతమున	1 కందము 1 పృథ్వీవృత్తము 1 మాలిని
నృసింహపురాణ చతుర్థాశ్వాసాంతమున	2 కందములు 1 మందాక్రాంత 1 అంబురుహవృత్తము
నృసింహపురాణ పంచమాశ్వాసాంతమున	1 కందము 1 శార్దూలము 1 మాలిని
హరివంశప్రథమ, తృతీయ, చతుర్థ, అష్టమాశ్వాసాంతములందు	1 శార్దూలము 1 కందము 1 మాలిని
హరివంశ ద్వితీయ, షష్ఠమ, సప్తమాశ్వాసములందు	1 ఉత్పలమాల 1 కందము 1 మాలిని
హరివంశ పంచమ, నవమాశ్వాసములందు	1 మత్తేభము 1 కందము 1 మాలిని
హరివంశ ఉత్తర ప్రథమ, సప్తమాశ్వాసములందు	1 ఉత్పలమాల 1 కందము 1 మాలిని
హరివంశ ఉత్తర ద్వితీయాశ్వాసమునందు	1 మందాక్రాంత 1 కందము 1 మాలిని
హరివంశ ఉత్తర తృతీయాశ్వాసమునందు	1 స్రగ్వీణీ 1 కందము 1 మాలిని
హరివంశ ఉత్తర చతుర్థాశ్వాసమునందు	1 శార్దూలము 1 కందము 1 మాలిని

హరివంశ ఉత్తర పంచమాశ్వాసమునందు 1 మత్తేభము 1 కందము 1 మాలిని
హరివంశ ఉత్తర షష్ఠమాశ్వాసమునందు 1 తరలము 1 కందము 1 మాలిని
హరివంశ ఉత్తర అష్టమాశ్వాసమునందు 1 తోదకము 1 కందము 1 మాలిని
హరివంశ ఉత్తర నవమాశ్వాసమునందు 1 క్రౌంచపదము 1 కందము 1 మాలిని
హరివంశ ఉత్తర దశమాశ్వాసమునందు 1 కందము.

నన్నయ ఆదిపర్వ ప్రథమాశ్వాసాంతమున, సభాపర్వ ద్వితీయాశ్వాసాంతమున
మూడు పద్యములు రచించి తక్కిన ఆశ్వాసాంతములందు రెండు పద్యములు
(1 విశేషవృత్తము, 1 కందము) రచించినాడు తిక్కన తన ఆశ్వాసాంతములందు మూడు
పద్యములు 1 వృత్తము 1 కందము 1 మాలినీవృత్తము రచించినాడు అరణ్యపర్వ
ఆశ్వాసాంతములందు ఎఱ్ఱన తన పద్ధతిని మాని తిక్కనవలె కాక నన్నయవలె 2 పద్యము (1
కందము 1 విశేషవృత్తము)లనే రచించి నన్నయ కొన్ని అక్షరముల (కతిపయాక్షరముల)నే
వాడి నన్నయ విశేషణ పర్యాయపదములు కాని, తద్భావములను కాని ప్రకాశపరచి
నన్నయ శయ్యాశైలి యనునట్లు 'తద్రచనయకా' పై పద్యములను రచించినాడు.
నన్నయవలె అవతారిక పరోక్షముగ రచించుటచేత 'తత్కవితారీతియు కొంతదోప'
'తద్రచనయకా' అని రచనకాక పూరణచేసి నట్లే తెలుపుకొనినాడు

పై పట్టికను పరిశీలించిన అరణ్యపర్వమునందలి చతుర్థ, పంచమ, షష్ఠమ,
సప్తమాశ్వాసాంతములందు వరుసగా మాలిని, స్రగ్వీణి, వనమయూరము, తరల
విశేషవృత్తములను రచించినట్లు గమనింపగలము 'నన్నయ సారస్వాతాంశప్రశస్తి' తన్ను
చెందినదని, 'తత్కవితారీతియు కొంతదోప', 'తద్రచనయకా' పూరించెదనన్న పై రచనలో
'స్రగ్వీణి' వృత్తరచన తిక్కనమాత్రమే రచించెనుకాని నన్నయకథయందుకాని
ఆశ్వాసాంతపద్యములలోకాని రచింపలేదు. నన్నయ 'మాలిని', 'మయూర' వృత్తములను
ఆదిపర్వషష్ఠమ, పంచమాశ్వాసాంతములందు రచించినను, 'స్రగ్వీణి', 'తరల' వృత్తములను
ఆశ్వాసాంతములందు రచింపలేదు. ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణ ద్వితీయాశ్వాసాంతమున
స్రగ్వీణి వృత్తమును రచించినను అరణ్యపర్వశేషాంతమునందే ప్రప్రథమమైనదనియు,
అది తిక్కనరచనాప్రభావమని భావింపదగును.

తిక్కన సర్వపర్వాశ్వాసాంతములందును రచించిన 'మాలిని' విశేషవృత్తమును
ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసాంతమున ఎన్నుకొనుటవలన, నన్నయ ఆదిపర్వ
షష్ఠమాశ్వాసాంతమున రచించిన 'మాలినీ' వృత్తమునే ఆశ్వాసాంతపద్యముగ వాడి

ఆదిపర్వ ద్వితీయ, పంచమ, అష్టమ, సభాపర్వద్వితీయాశ్వాసకధాభాగములందు కూడ రచించియుండుటవలన, వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసకథ అస్థిమాలగ నన్నయపేర రచించిన తిక్కనకవితను స్ఫురింపజేయుట కట్లు ఎఱ్ఱన రచించెనా అనిపించును

తిక్కనమాత్రమే కధాభాగమున రచించిన 'ప్రగ్విణీ'వృత్తమును నన్నయ సారస్వతకధాభాగమునకాని, ఆశ్వాసాంతములందును లేకున్నను, ఎన్నుకొని అరణ్యపర్వ పంచమాశ్వాసాంతపద్యముగ రచించినందువలన, పంచమాశ్వాసకథ పూర్తి నన్నయపేర అస్థిమాలగా తిక్కనరచించెనని పారకులకుస్ఫురింపజేయుటకు ఎఱ్ఱన 'ప్రగ్విణీ'వృత్తము నెన్నుకొనియుండునని తోచును

వర్ణాలమునందలి మేఘసముదాయ ప్రకృతికి వనమున పరవసించి పింఛము విప్పి నృత్యమాడు 'మయూరము'ను తలపించు 'మయూరవృత్తము'ను ఆదిపర్వ పంచమాశ్వాసాంతపద్యముగ మాత్రమే నన్నయ రచించెను కాని కధాభాగమున రచింపక అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసమధ్యలో వర్షముతువర్షనచేసి పరమపదించెననియు, వర్షముతువర్షనతో నన్నయరచన అంతమైనదని సూచించుటకు ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వ షష్ఠమాంశ్వాసాంతపద్యముగ ఎన్నుకొనె ననిపించును. కనుక 'తత్సమయానంతరంబున' అను ఏకసమాసవచనము తిక్కన ప్రారంభవచనమని, దానితర్వాతి 'భూసతికిం' పద్యములోని 'శరత్సమాగమ' సమాసము నన్నయ, తిక్కనల కవితా సమాగమ సూచన సమాసమని ధృవీకరించుచున్నది

సప్తమాశ్వాసాంతమునందలి 'తరల'వృత్తరచన తిక్కన అస్థిమాలరచన తరలిపోవుటను సూచించుటకాక క్రిందివిషయములను కూడ స్ఫురింపజేయుచున్నది

1. నన్నయ తరలవృత్తముతో ప్రార్థనచేసి ప్రారంభించిన భారతరచన అస్థిమాలయైన అరణ్యపర్వశేషపూరణాకృతజ్ఞతను సూచించిను
2. 12సంవత్సరముల వనవాసమునుండి పొండవులు అజ్ఞాతవాసమైన విరాటనగరమునకు తరలిపోవుటను సూచించుచున్నది.
3. తిక్కన అస్థిమాల గూఢరచన తిక్కన రచనగా తరలుటనుకూడ ఈ 'తరల' వృత్తము సూచించుచున్నది

- 4 నన్నయభాగకథకు ఎఱ్ఱనపూరించిన కృతీశ్వరుడైన రాజరాజుకూడ శంభుదాసుడు ఆతడు తరలిపోవుటకు సూచనగా ఎఱ్ఱన 'తరల'వృత్తమును రచించియుండునని తోచును.

పై నాలుగు ఆశ్వాసాంతవృత్తములను స్త్రీపర్వ ప్రథమాశ్వాసాంతమున అవరోహణ క్రమములో 189,140,110,4 పద్యములుగా 'మాలిని', 'సగ్విణి', 'వనమయూరము', 'తరల'వృత్తములను చూడవచ్చును కనుక అరణ్యపర్వశేషమును రచించి విరాటాదులను తిక్కన రచింపక, విరాటాది స్వర్గారోహణకథ ముందు రచించి తర్వాత అవరోహణముగ తిక్కన ఆరణ్యపర్వశేషకథ పూరించెనని, దాని కనువుగ ఆశ్వాసాంత విశేషవృత్తములను ఎఱ్ఱన ఎన్నుకొని ధ్వనించెనా అని తోచును

ఎఱ్ఱన తను ఆరణ్యపర్వశేషమున రచించిన కేవలరాజరాజువర్ణనమును ఒక కావ్యముగ కాని లేక విడిప్రతిపత్తిగకాని చెప్పుకొనలేడు కనుక తను ఆరణ్యపర్వశేషమున రచించిన విషయమును 'నన్నయభట్టమహాకవీంద్రు సరససారస్వతాంశ ప్రశస్తి' అని, 'ఉన్నత సంస్కృతాది చతురోక్తి పథంబుల కావ్యకర్తవై ఎన్నికమై ప్రబంధపరమేశుడనంగ ఆరణ్యపర్వశేషోన్నయ మంద్రభాష సుజనోత్సవ మొప్పుగ నిర్వహించితి' వని 'ప్రాథాంచిత శబ్దసారులు మహాకవులొద్దులు (నన్నయ తిక్కనలు) కావ్యశయ్య కీరించిన (తగిలించిన) కీర్తి సంగసుఖలీలకు కాంక్షచేసితి' నని రాజరాజ గుణరూపవర్ణనను వివిధములుగ వర్ణించిన శబ్దశక్తిచిత్రరూపమునే జక్కన 'ప్రబంధపరమేశ్వరుడై విరచించె శబ్దవైచిత్రి ఆరణ్యపర్వము నశేషమని 'ఎఱ్ఱయ, శంభుదాసు డాచిత్రకవిత్వ వాగ్విభవజ్ఞుంభితు' అవి శ్రీనాథుడు 'పరిధవింతు ప్రబంధపరమేశ్వరుని రేవసూక్తి వైచిత్రి నొక్కక్కమాటు' అని పేర్కొని శ్రీనాథుడు తన రచనయందు క్రింది పద్యములలో ఆ సూక్తి వైచిత్రికళ చిత్రించినట్లు భావింపవచ్చును.

- క॥ సర్వజ్ఞనామధేయము, శర్వునకే రావుసింగజనపాలునకే
యుర్విం జెల్లును దక్కారు, సర్వజ్ఞాడనుట కుక్క సామజమనుటే
- క॥ సిరిగలవానికి జెల్లును, దరుణులు బదియాఱువేలు దగ బెండ్లాడన్
దిరిపెమున కిద్దరాండ్రా, పరమేశా! గంగవిడుపు పార్వతి చాలున్.
- ఎ విశేషవృత్తమైనను ఆశ్వాసాంతమున రచించుటకు వీలుండగా పై

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

నాలుగువృత్తములనే ఎన్నుకొని అనేక విచిత్రవిషయములను పాఠకులకు స్ఫురింపజేయుట చేతనే కృతీశ్వరుని (ప్రబంధపరమేశ్వరుని) వర్ణించు ఆశ్వాసాంత విశేషపద్యములను ఎఱ్ఱన రచించెనని జక్కన తన విక్రమార్క చరిత్రమున యిట్లు రచించెనని భావింపవచ్చును

‘ప్రబంధపరమేశ్వరుడై విరచించె శబ్దవైచితి నరణ్యపర్వము నశేషము,’
‘చిత్రకవిత్వ వాగ్విభవజ్ఞంభితు’

పై పద్యములోని ‘జ్ఞంభితు’ పదప్రయోగము ఆశ్వాసాంతరచన సూచించుటేకాక ‘ప్రబంధపరమేశుడనంగ’ ‘ప్రబంధపరమేశ్వరుడై’ పదప్రయోగములచే సాంగత్యద్వీపములను పరిహరింపజేయు ఆలోచనకు దారిచూపి ‘ప్రబంధపరమేశ్వరు’డనునది బిరుదముకాదు ‘కృతీశ్వర పర్యాయపదమని సూచించుచున్నది ఎఱ్ఱన రచించిన నాలుగు ఆశ్వాసాంతములలో తిక్కన నాలుగు విశేషవృత్తములను వాడి నన్నయవి మూడే రచించుట తిక్కన అరణ్యపర్వశేషకథను రచించినట్లు సూచించినాడు.

ఇక కథాంశవిషయమున పరిశీలింతము నన్నయభాగమున ప్రయోగింపబడక అరణ్యపర్వమున ప్రప్రథమముగా దర్శనమిచ్చు ఏకపదవచనము ‘అని వెండియు’ (3-4-155) నందు ఒక్కసారే ప్రయోగింపబడినది ఎఱ్ఱన హరివంశమున పూర్వభాగమున లేక, ఉత్తరభాగమున (5-187) నందు మాత్రమే కలదు నృసింహ పురాణమున అసలు ప్రయోగింపబడలేదు తిక్కన భారతభాగమున (4-2-29, 5-205) (5-2-85, 247, 3-44, 185, 4-4) (6-1-139) (7-1-65, 2-291, 343, 5-100, 199, 242) (8-1-153, 2-10, 83, 101, 117, 3-117, 143, 260, 378) (9-2-340) (10-1-21, 55, 2-38) (11-2-36, 46) (12-1-44, 67, 104, 325; 2-102, 328, 3-321, 425; 4-61, 96, 113, 173, 321, 5-56, 182, 252, 6-107, 152, 578, 603, 614) 13-1-38, 81, 174, 267; 2-176, 313, 321, 373, 468, 3-109, 229, 4-20, 243, 383, 5-78, 143, 259, 387, 427, 464) (14-1-37, 2-160, 3-10, 46, 176, 4-77, 188, 278) (18-1-8)లలో ప్రయోగింపబడియున్నది

‘అనివెండియు’ తర్వాత ప్రప్రథమముగా మనకు దర్శనమిచ్చు ఏకపదవచనము ‘కావున’ (3-4-165), 385 ఈ ఏకపదవచనము ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమున కాని,

హరివంశమునకాని ఒక్కసారియైనను ప్రయోగింపబడలేదు. కాని తిక్కన భారతభాగమున (4-1-239, 2-255, 3-65, 5-219) (5-1-324) (6-1-135) (7-1-68) (11-1-135) (12-1-98, 179, 2-332, 4-42, 5-146, 416) (13-4-25, 369, 5-433) (14-1-151, 2-183, 3-12)నందు ప్రయోగింపబడినది

నన్నయ భారతభాగమునలేని ఏకసమాసవచనము తర్వాత వచ్చునది 'తదనంతరంబు' (3-4-226, 244) (3-5-268) (3-6-349) (3-7-77) అనగా అరణ్యపర్వశేషమున 5 సార్లు ప్రయోగింపబడినది. ఇది నృసింహపురాణమున (1-15) (5-132) హరివంశపూర్వభాగమున (4-98) (7-162) యందును ఉత్తరభాగమున 2-151, 3-180, 4-131, 235, 5-43, 7-43, 97 యందును కలదు. తిక్కన భారతమున '4-1-26, 2-317, 3-26, 195, 5-396) (5-1-204) (6-1-244, 2-308) (7-1-19, 151, 4-317) (13-1-323, 3-11, 5-371)నందు కలవు

నన్నయ (1-5-123) యందు మాత్రమే ప్రయోగించిన 'అయ్యవనరంబున' అను ఏకసమాసవచనము అరణ్యపర్వశేషమునందు (3-6-57) నందు మాత్రమే కలదు ఇది నృసింహపురాణమునలేదు. హరివంశపూర్వభాగమునందు (4-142) యందును, ఉత్తరభాగమునందు (2-21) యందు కలదు. తిక్కన భారతభాగమున (4-2-34) (6-2-243) (7-1-164, 189, 3-118, 122) (8-1-228) (9-1-217)లయందు కలదు.

నన్నయ ప్రయోగించని 'ఇవ్విధంబున' అను ఏకసమాసవచనము అరణ్యపర్వశేషమున (3-6-379) నందు ఒక్కమార్తే ప్రయోగింపబడియున్నది ఇది నృసింహపురాణమున ప్రయోగింపబడలేదు హరివంశమున పూర్వభాగమున లేక, ఉత్తరభాగములో (4-201)నందు మాత్రమే ఒక్కసారి ప్రయోగింపబడియున్నది తిక్కనభారతభాగమున (6-2-189, 254) (7-3-150, 5-186) (8-2-233) (9-1-144, 165, 269, 301) (10-2-100) (13-1-248, 2-438, 5-240)లలో కలదు

నన్నయ భాగమున ప్రయోగింపబడని 'అనియడుగుటయు' అరణ్యపర్వశేషమున '3-7-441'లోమాత్రమే కలదు ఇది నృసింహపురాణ, హరివంశములలో ప్రయోగింపబడలేదు తిక్కనభారతభాగమున (7-5-431) (8-2-398) (13-2-100, 475, 4-448) లలో కలదు

అరణ్యపర్వమున నన్నయభాగమున కానరాని ఎత్తుగడలు చాలకలవు అందు తిరిగితిరిగి ప్రయోగింపబడిన ఎత్తుగడలలో కొన్నిటిని పరిశీలింతము. అనుటయు (3-4-193) ఇవ్విధంబున (3-4-306) అనుడు (3-4-362) అధిప (3-4-391) అగుగాక (3-5-248) నావిని (3-5-358) అకట (3-5-408) ఆలోనన (3-6-8) అకటకట (3-6-20) అనవిని (3-6-293) నావుడు (3-7-226) ఇవి తిక్కన భారతభాగమున అనేక పర్యాయములు కనవచ్చును నృసింహపురాణ, హరివంశములలో కొన్ని ఎత్తుగడలు కనబడక, కొన్ని కనవచ్చినను, ఎఱ్ఱన తిక్కన ననుసరించినట్లే మనము భావింపవలెను కారణము ఎఱ్ఱన భారతమునందు 'నన్నయ సారస్వతాంశప్రశస్తి' తనకు చెందినదనే చెప్పిను కాని తిక్కనపేరు పేర్కొనలేదు. నన్నయ మార్గముకన్న తిక్కన కవితామార్గము భిన్నముకదా ఎఱ్ఱన తిక్కననే అనుసరించెనని విమర్శకులందరు తెలిపియున్నారు. కనుక ఇట అవి ఉటంకింపబడలేదు

★నూతనకవి తిక్కన అను భావనకు ఆధారములు★

అరణ్యపర్వమున ఉన్న రామాయణకథలో ఇంద్రజిత్తునకు ఇంద్రజి అని (3-7-121) ప్రయోగింపబడియున్నది చూడుడు

క॥ అంతఃబటుతోమరంబుల, నెంతయు వెనన్మవతనూజునింద్రజివైనన్,
సంతతశరములనన్నిటి, నింతింతలు శకలములుగ సేసెనతండున్ (3-7-121)

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున (1-81) (4-18)ల యందు 'ఇంద్రజి' అని ప్రయోగించియున్నాడు చూడుడు

క॥ ఇంద్రజి ననిలోఁజంపి మ, హేంద్రాది త్రిదశసుతుల కెక్కిన యనుజున్,
సాంద్రానుమోదమున రఘు చంద్రుడు మోమెలమిఁబొంద సంభావించెన్ నిరా (1-81)

ఇట్లే తిక్కన గరుత్మాంతుని 'గరుడి' అని అరణ్యపర్వశేషము (3-5-202) నిర్వచనోత్తరరామాయణము (3-27, 32) నందును ప్రయోగించియున్నాడు. చూడుడు 'అనిన సంతనిల్లి యగ్నిదేవుండు దానిం గైకొనియె నదియును నతని సభమత భోగంబులంబ్రీతునింజేసి తదీయతేజోధాతువు ధరియించి యచ్చోటువాసి యాక్షణంబ గరుడియైగగనంబునకునెగసి' (3-5-202)

క) పజ్జతెంచి, కదియబడి యే, దైత్య ప్రేసిన

మోముదాకి తిరిగి గరుడి' యత్తః జక్రంబున హరి (ని.రా.3-27)

అరణ్యపర్వరామాయణమునందు రామరావణ యుద్ధమున వ్యాసమూలమునలేని పూహరచన తెలుగుభారతమున కలదు. చూడుడు భా.(3-7-73, 74)

క) అది యెల్లవిని దశానను, దుదిత క్రోధుండయి మంత్రియుతముగ వెడలెన్;
మదగజఘోటకసైనిక, పదభరభుగ్నావనీవిభాగుండగుచున్

ఈ ఇట్లు వెడలి యభేద్యంబగు నౌశననవ్యూహంబు సంఘటించి వనచరబలంబు
యు నడిచినం గని రాఘవుండును భార్గస్త్యవ్యూహంబు దీర్చిపేర్చి యెదురుకొనియె

వ్యూహరచన వాల్మీకిరామాయణమునకంటె భిన్నమైన వ్యూహరచన కనబడును.
తిక్కనభారతమున వ్యూహరచన చేసియుండుట సర్వవిదితము

'స్ఫురదరుణాంశురాగరుచి బొంపిరివోయి' ఇది ఎఱ్ఱన ప్రప్రథమపద్యమని సంశ్లేషితుప్రతిలో కలదు. కాని 'బొంపిరివోయి' పదము ఎఱ్ఱన రచనయందెచ్చటను ఆనగా స్వగోచరపురాణమునకాని, హరివంశమునకాని ప్రయోగింపబడలేదు, కాని ఆ పదము అరణ్యపర్వశ్లోకముననే 4-142, 5-223, 7-433ల యందు నూతనకవి రచనగా ప్రయోగింపబడియున్నది ఈపదము తిక్కనభారతభాగమున (4-2-86, 122) (5-1-94, 2-214) (7-1-280, 3-268) (8-2-151; 3-282, 384) (9-1-5; 2-5, 267) (12-2-446, 6-337) (13-5-212) (14-2-120, 3-67, 203) నిర్వచనోత్తర రామాయణమున (3-65) (5-95) (6-27) (7-62) యందును ప్రయోగింపబడియున్నది.

భూసతికిం దివంబునకు పద్యములోని 'పొల్వెనగంగ' పదము నన్నయ రచనలోలేదు తిక్కనభారతభాగమున ఆశ్రమవాసద్వితీయాశ్వాసమున 38వపద్యమున 'ఈ తారకశోభితాంబరవిధంబున (పొల్వెనగంగ...) ' అని ప్రయోగింపబడియున్నది. ఈపద్యము (భూసతికిం)నుండి ఎఱ్ఱన కవిత్వమారంభమని ఔ తాళపత్ర ప్రతియందున్నట్లు సంశ్లేషిత ప్రతియందు మనము చూచితిమి కాని దీనిపైన 'తత్సమయానంతరంబున' అను ఏకసమానపదము కలదు అదియును నన్నయ తన రచనయందు ప్రయోగించియుండలేదు. తనరచన చివరిపదముగా దానిని ప్రప్రథమ వచనఎత్తుగడగా ప్రయోగించియుండునుట, దానితర్వాతి పద్యమునందే 'పొల్వెనగంగ' అని ప్రప్రథమముగా

(గోదాకర్ణ గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

ప్రయోగించియుండు ననుట సమంజసముకాదు. పై 'తత్' ప్రారంభముతో తదనంతరంబ, తదవసరంబున (5-4-348) అను ఏకసమాసవచనములు ఎత్తుగడతో వచనములు,, పద్యములు, తదనుష్టాన ప్రకారంబు సెప్పెద (12-6-36) తత్ప్రకారం బెట్టిదనిన (12-5-58) తత్సంతతిజాతులెల్ల (12-2-216) ఎత్తుగడవచనములును తత్ప్రదేశంబు (4-2-115) (10-2-10) తత్సాధనంబు (14-2-114) తత్త్వమున (13-4-204) ఎత్తుగడలును తిక్కనభారతమున కలవు 'తత్'తో ప్రారంభమగు ఏకసమాసవచనములు నన్నయవి కావు. కనుక 'తత్సమయానంతరంబున' అను ఏకసమాసవచనము తిక్కన రచనయైనట్లును అక్కడినుండి తిక్కనరచన ప్రారంభమైనట్లును భావింపవచ్చును. ఈ 'తత్' ప్రయోగము నన్నయసంస్కరణగా భావింపవచ్చును.

★స్వర్గారోహణ పర్వరచన తర్వాత తిక్కన అరణ్యపర్వశేషరచన★

ఈక్రిందిచతుర్థాశ్వాసములోని పద్యముల సంశోధితప్రతిపారాంతరములు స్త్రీపర్వ శ్లోకభావములు అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసరచనకు మూలమైనట్లు అందు వివరింపబడినవి

(1)మ॥ ఉపవాసవ్రత సంతతాధ్యయన తీర్థోపసనాదిక్రియై

కపరత్వంబునఁజేసి యైహికము దుఃఖప్రాయమై పోవఁగా

విపులానందముఁ బొందగల్గుఁడుది నావిర్భూత భోగైకలో

లుపబుద్ధిం జిరపుణ్యశీలురకు నాలోకంబునన్ భూవరా భా.(3-4-176)

పై పద్యమునకు పారాంతరముగా 'ఈక్రింది శ్లోకమునకు స్త్రీ పర్వములోని కుంబకోణప్రతి మూలము అని వ్రాయబడియున్నది

యే యోగయుక్తాస్తపసి ప్రసక్తాః స్వాధ్యాయ శీలా జరయన్తి దేహాన్

జితేంద్రియాభూతహితే నివిష్టా స్తేషామసౌ నాయమరిష్టు లోకః భా (11-186-38)

(2)మ॥ అనినవిని ధర్మనందనుండు బ్రాహ్మణ ప్రభావంబు వినవలతుం జెప్పవే యనిన మార్కండేయుండిట్లని చెప్పెఁ దొల్లి హైహయవంశోద్భవుండైన ధుంధుమారుం డనుపేరి రాజకుమారుండు మృగయాసక్తుండై వనంబునఁ గుమ్మరువాఁడొక్కయెడం భా.(3-4-181).

పై (భా.3-4-181)పాఠమునకు పారాంతరమున ఈ క్రింది కుంభకోణప్రతి శ్లోకము స్త్రీ పర్వమున నున్నది మూలమని వ్రాయబడియున్నది

(గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

‘హైహయానాం కులకరోరాజా పరపురంజయః

కుమారో రూపసంపన్నో మృగయాం వ్యచరద్భ్రతీ’ అని మూలము (11-187-3)

(3)మత్తకోకిలము. కాలచక్రము నిర్వికల్పముగాఁగ నే నొనరింతు ను
 స్మృతితక్రమవిక్రమైకసమ్బద్ధినై లయవిక్రియా
 వేళ నింతయు సంహరింతుఁ బ్రవృద్ధయోగబలోల్లస
 త్కాలరూపము దాల్చి దుర్వహ గర్వ నిర్వహబుద్ధినై(3-4-278)

దీనికి ‘కాలచక్రం నయామ్యేకో’ అను కుంభకోణప్రతి మూలము
 (11-192-34) అని పారాంతరము కలదు

(4)క॥ ఉఱవగు నారికెపంటలు, గొఱయలపాడియును దఱచగుం . బురుషులకుం;
 దెఱవలు సుట్టములయ్యెద, రెఱచియు భుజియుంతు రథి నెల్ల జనంబుల్ (3-4-294)
 ఈపద్యమునకు మూలము కుంభకోణప్రతిలోని ఈక్రిందిశ్లోకము అని
 పారాంతరములందివ్వబడినది.

భార్యా మిత్రశ్చ పురుషౌ భవిష్యంతి యుగక్షయే
 మత్స్యామిషేణ జీవన్తో దుమన్తా శ్చాప్య జైడకమ్ (11-193-20)

(5)వ॥ అంతఃగలియుగాంతంబునందు భువనవిదితం బయిన శంబళగ్రామంబున
 కల్క్యాతృకుండైన విష్ణుయశుండను బ్రాహ్మణుండు జనియించి సంస్మరణమాత్రన
 వేదశాస్త్రంబులును సమస్త శస్త్రాస్త్రవిశేషంబులు నధిగమించి సార్వభౌముండయి. ..

పై భా.(3-4-308) వచనమునకు స్త్రీపర్వములోని క్రింది కుంభకోణప్రతి శ్లోకము
 మూలమైనట్లు సంశ్చితప్రతి పారాంతరము.

కల్కిర్విష్ణుయశానామ ద్విజఃకాలప్రచోదితః
 ఉత్పత్యతే మహావీర్యో మహాబుద్ధి పరాక్రమః భా (11-194-93)

పై కుంభకోణప్రతి స్త్రీపర్వశ్లోకభావములనుబట్టి తిక్కన స్వర్గారోహణపర్వము
 తర్వాత ఆరణ్యపర్వశేషరచన చేసినట్లు ఋజువుచేయుచున్నది

ఇది నడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారి ‘ఆరణ్యపర్వశేషము-ఎఱ్ఱాపైగడ’
 వ్యాసానుసారిగ నున్నది. దానినుండి గ్రహింపబడినది చూడుడు

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

“భట్టారక మహాశయుని భారతములోని యాది, సభాపర్వములు రెండును విశ్వజనీనములై జగద్వ్యాప్తములయ్యెను సలక్షణ కవిత్వ నిర్మాణ లాలనులు, పురాణ శ్రణాభిలాషులు మొదలగువా రనేకులు, ఆత్మని గ్రంథమునుండి ప్రతులను వ్రాసుకొనుచు, వ్రాయించుకొనుచుఁ గొనిపోవుచుండిరి రాజరాజనరేంద్రుడును గొందఱు వ్రాయసకాండ్ర నేర్పఱచి తన యభిమాన గ్రంథమగు నాంధ్రమహాభారతమునకుఁ బ్రతులను వ్రాయించుచు ననేక రాజాస్థానములకుఁ బంపుచు వచ్చెను ఈరీతి నన్నపార్కుని కావ్యకన్యక మాతృకగా ననేక పుత్రికాపుత్రికలును జనింప నాంధ్రభారతములోని మొదటి రెండు పర్వములు దేశమున నెల్లయెడల వ్యాపింపఁగలిగెను

ఆరణ్యపర్వము మాత్రము దక్కినవానివలెఁ గడల్కొనఁజాలదయ్యెను ఏమన, అది విఘ్నకారియను ప్రవాదము లోకమున గలిగియుండెను (ఈవాడుక యారణ్యపర్వాంధ్రీకరణ దివసములయందు నప్పుడప్పుడు నన్నియకుఁ గల్గిన వార్ధక చిహ్నములగు రోగాదులచేతను, పిమ్మట గలిగిన మరణము చేతను మఱింత దృఢపడియుండును)

ఆరణ్యపర్వమును సాధారణముగా నేటికిని గొందఱు పురాణముగానైనఁ జదువనొల్లరు మఱిగొందఱు ఆరణ్యపర్వముగాక తక్కిన గ్రంథమంతయుఁ జదివి పిమ్మట నారణ్యపర్వమును బరించి, కడపట శాంతినో, తొలి పర్వమును మరలఁజదివి పురాణపరనమును ముగించెదరు మహాభారత పరనమున నింక ననేకభేదములున్నవి కాని వనపర్వమును మాత్రము మొదటివానితో వరుసను జేర్చి పరింపకుండుట సర్వసామాన్యమైన విషయమైయున్నది.

మనపూర్వు లారణ్యపరన లేఖనములకు భయపడచువచ్చి రనుట నేడును వినబడియెది. అప్పటివారికి దైవతాదులయందును, పురాణములయందును నపరిమిత భక్తివిశ్వాసములుండెడివి. ఇక్కాలమునను గొందఱు పెద్దలు, ఉపనిషత్తులు భోజనానంతరము పరింపరాదని శాసించురు దేవీనవరాత్రములయందు సరస్వతీ పూజకుఁ దాటియాకు గ్రంథములనే కాని యచ్చుపాత్రములను పూజాపీఠమునఁ జేర్చనీయని ముడుసలులు గొందఱిప్పుడును గలరు. అందును గొందఱు గీర్వాణ భాషాగ్రంథములనేకాని తెలుగుభాసతోనున్న తాటియాకుగ్రంథములనైనఁ బూజింపనీయరు శ్రీకృష్ణాష్టమీ దివసంబున బోతనార్కుని భాగవతమును జదువువారి నధికైపించిన వృద్ధవిద్యుత్తవి యొక డిప్పుడును గలఁడు ఏతాదృశభాక్త్యాదులు పూర్వమునుండినేటిదాఁకఁ బరంపరగా వచ్చుచున్నది

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

చూడుడు ఇక్కాలమున 'ఆర్ వేంకటేశ్వర్ అండ్ కంపెనీ' (ఆనందముద్రాల యాధిపతులు) ఆంధ్రవచనభారతమును బ్రకటించు(దొలుత నాది,సభాపర్వములఁ బ్రకటించియు"విఘ్నకారి"యను భయముచేతనే యారణ్యపర్వమును మాని ముందుగా శాంతిపర్వమును బ్రకటించినారు. (ఇవిష్టయము తద్వచనగ్రంథకర్తలచే నాకుఁ దెలియవచ్చెను.)

ఇయ్యారణ్యపర్వ విఘ్నభయము మన భారతవర్షమున నేనాఁడు జనియించెనో తెలిసికొను నాధారములు కానరావు గాని, మనయాంధ్రదేశమందుంబోలె వంగఘాఠర, మహాప్రౌఢి దేశములయందును నారణ్యపర్వమును ప్రథమ, ద్వితీయపర్వములతో వరుసను జేర్చి చదువరనియు, శాంతికి ముందో,గ్రంథాంతమునో దానిని చదివి శాంతిపర్వమును బరించెద రనియుఁ దద్దేశవాసులు చెప్పెదరు "

ఈ క్రింది అరణ్యపర్వ శేషాంతభాగములు కవి విరాటపర్వారంభమునకు పరియగునట్లు రచించినట్లు సూచించును

(1) ఉగ్రశ్రవసుడను పౌరాణికుడు శౌనకాది మహామునులకు చెప్పినట్లు నన్నయ రచింపగా అరణ్యపర్వారంభమున వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు 'అనవరతానంద సుఖసమగ్రత'యిచ్చినట్లు చెప్పబడినది. ఈ 'సమగ్ర'పదప్రయోగముచే విరాటపర్వముతో ప్రారంభించిన కథయొక్క కథాంతము అరణ్యపర్వారంభమున పూర్తయినట్లును, అనవరత పదప్రయోగముచే చతుర్థాశ్వాసాంతమునుండి రాజారాజప్రశస్తికాని, హరిహరనాథ ప్రశస్తికాని లేనట్లు వ్రాయబడియున్నదని తెలిపినాడు కాని ఇప్పటి ప్రతులలో రాజరాజప్రశస్తి ఎఱ్ఱనచే రచింపబడియున్నది. ఈ రచన 'అనవరత' (విశ్రాంతిలేకుండ) శబ్దప్రయోగమునకు విరుద్ధముగానున్నది నన్నయరచన ప్రకారము ఉగ్రశ్రవసుడు శౌనకాదిమహామునులకు, వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు చెప్పిన క్రమమున చెప్పెను వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు సమగ్రముగా చెప్పినట్లు నన్నయ సారస్వతాంశమును పొందిన ఎఱ్ఱన ఎట్లు చెప్పగలడు? ఎఱ్ఱన ఉగ్రశ్రవసుడు శౌనకాది మహామునులకు సమగ్రముగా చెప్పినట్లు చెప్పవలసియుండును.

(2) ఈ అనఘుడు గృష్ణవైపాయ,నశిమ్యుడు బోధనిధి సమంచితమేధా

ఘనునకుఁ బారిక్షితునకు ననవరతానంద సుఖసమగ్రతయొసగెన్ (3-7-468)

అనుపద్యముతో విరాటపర్వ ప్రారంభమున కనువుగ అరణ్యపర్వము(3-7-468)తో

గోవిందకృత్ గోపినాథ క్రినివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

ముగించి నన్నయపేర గద్యమును రచించినాడు “మహాభారతంబు సమస్త దురితాపహంబును నభిమతశుభావహంబునుం గావున నొక్కమహాఫలంబుగోరి జనమేజయుండు గృష్ణద్వైపాయనమహాముని కారుణ్యంబు వడిసి తడీయ ప్రియశిష్యుండయిన వైశంపాయనునివలన వినినకథ యగుటంజేసి తత్ప్రకారంబు నడపెద’ (4-1-43) అని విరాటపర్వ ప్రారంభపద్యము

(3) అరణ్యపర్వ కడపటి వచనమున ‘ఇట్లు పాండుతనయుల వనవాసప్రకారంబు సవిస్తరమధురంబుగా నుపన్వసించి’ (3-7-467) అని ‘సమేతాః పాండవాశ్చైవ సుఖినుస్తా మనస్వినః, అభ్యేత్య చాశ్రమం వీరా స్సుఖినుస్తా మనస్వినః, ఆరణ్యేయం దదుస్తస్మై బ్రాహ్మణాయ తపస్వినః’ అను వనపర్వ కడపటి శ్లోకమునకు అమూలకముగ విరాటపర్వ ప్రారంభమున కనువుగ రచించెను. “అది యెట్లనినం పరమపవిత్రులగు పాండుపుత్రుల చరిత్రం బుపాఖ్యానసహితంబుగా వ్యాఖ్యానంబు సేయుచుండ వారలసమ్యగనుష్ఠానంబు సవిస్తరంబుగా విని జనమేజయుండు వైశంపాయనున కిట్లనియె (4-1-43)” అని విరాటపర్వ ప్రారంభము

(4) ‘ఇచ్చి మతీయు నిట్లనియె పదమూడవయేడు సనుదెంచె నింక మీ రజ్ఞాత వాసంబు సలుపవలయు నందు మీరెవ్వ రెక్కడ నేరూపంబునం జరియింపంగోరిన నయ్యెరూపంబు లలవడియెడు నెట్లున్నను మిమ్ము నెవ్వరు నెఱుంగకుండునట్లుగా వరంబిచ్చితి నింక నొందెయ్యదివలసిన నడుగు మనిన’ (3-7-465) అను అరణ్యపర్వవచనమునకు మూలమైన ‘వర్షం త్రయోదశమిదం మత్ప్రసాదాత్ కరూద్యహః! విరాటనగరే గూఢాః అవిజ్ఞాత శ్చరిష్యథ’ (3-314-28) అను శ్లోకమునకు సరియగునట్లు నిగూఢవృత్తివై శబ్దమును ‘మహితసముజ్జ్వలాకృతులు మానధనుల్ జనమాన్యు లంగనానహితముగాగ నేమిగతి నమ్యగుపాయనిగూఢవృత్తివై నహితుల కప్రభేద్యమగు నాపదమూడగునేడు మత్ప్రితామహులు చరించి రంతయుఁగ్రమంబున నాకెఱుంగంగఁ జెప్పమా’ (4-1-44) అని విరాటపర్వప్రథమపద్యమున రచించినాడు.

(5) చతుర్థాశ్వాస మధ్యలో అనగా నన్నయరచన ముగిసిన చోట ‘హరిహరనాథసంబోధన’ రచించు అవకాశము లేనందున హరిహరనాథుని రూపమును తన మనస్సున నిలుపుకొని అరణ్యవర్ణనశేషకథను మాత్రము తన మనస్సులో నివేదించి విరాటపర్వాది రచనవలె ఆశ్వాసారంభమందు హరిహరనాథసంబోధనను, ఆశ్వాసాంతమందు హరిహరనాథ ప్రశస్తిని రచించుటమాని జగత్ప్రసిద్ధమగు రీతిగా కథను రచించెనా అనునట్లు స్వర్గారోహణపర్వమధ్యమున కథ ముగియగనే

క॥ శ్రీనిత్యత్వప్రమదా, ధానకుతూహల నిరూఢతాస్త వ్యాపాం

గా నిర్భర వేదవ్యా, సానేక వచోనుషంగ హరిహరనాథా (స్వర్గ 1-76)

అను సంబోధన పద్యము తర్వాత అరణ్యపర్వమున నన్నయరచనను తిక్కన రచనను వేరువరుచు వచనము 'తత్త్వమయానంతరంబున' (3-4-139) అని నన్నయ మరణమును సూచించి/వర్ణముతు అంతమును సూచించి 'భూసతికిం దివంబునకు' పద్యముతో నన్నయరచనను సంగతముచేసి నట్లనిపించును

అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసముననే తార్క్ష్యుడు అనుముని సరస్వతీదేవిని ఆరాధించి, సరస్వతీదేవి ప్రత్యక్షముకాగా తన సందేహములు తెలిపి సరస్వతీదేవి సమాధానములతో తృప్తి చెందును తృప్తిచెందిన తర్వాత సరస్వతీదేవికి కృతాంజలియై ఈక్రింది విధముగా ప్రార్థించినట్లు వర్ణింపబడియున్నది

అంబ నవాంబుజోజ్జ్వలకరాంబుజ శారద చంద్రచంద్రికా

డంబరచారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుటభూషణరత్నరోచిరా

చుంబితదిగ్విభాగ శ్రుతిసూక్తవివిక్తనిజప్రభావ భా

వాంబరవీధివిశ్రుతవిహార ననుం గృపజూడు భారతీ భా (3-4-215)

సంస్కృతవనపర్వములోని తార్క్ష్యుడు స్తుతింపలేదు కనుక ఇది అరణ్యపర్వ శేషమున రచించిన కవిస్తుతిగా భావింపదగును

'సాహిత్యసురభి' అను కవిసామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి గ్రంథమునందు వారు ఈపద్యమును గూర్చి ఇట్లు వ్యాఖ్యానించియున్నారు

“ఈపద్యము పూర్వకాలమున సర్వజనులు చదువుచుండెడివారు పుస్తకముచేత బూనినంతనే దేవతాస్తోత్రములు చేసెడివారు స్తోత్రములలో నిది యొకపద్యము ఈపద్యముయొక్కతైలి నిజముగా నన్నయగారి తైలివంటిది తెలుగుజాతియొక్క నోటికివచ్చిన పద్యము. ఇది ప్రార్థనాపద్యమగుటచేత భాగవతముమొదట ప్రార్థనాపద్యములలో నచ్చువేయబడియుండును మరియు తిక్కనగారి భారతములో వ్యాసుని స్తోత్రమైన యొకపద్యమున్నది - 'ప్రాంశుపయోదనీలతనుభాశితు' మొదలైన పద్యము ఈపద్యమును కూడ భాగవతముమొదట నచ్చువేసియుందురు సామాన్యముగా నీరెండుపద్యములు పోతన్నవారూ వ్రాసిన వనుకొందురు. ఈపద్యములలోని రచన అంతమధురముగా నంత హృదయంగమముగా నుండును మొత్తముమీద పోతన్నగారిదేమో అనిపించును ”

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

★పోతనకు తిక్కన మార్గదర్శి★

తిక్కన విరాటపర్వమునుండి స్వర్గారోహణపర్వమువరకే 15901 పద్యములు రచించిన అనుభవముతో నిర్వచనోత్తరరామాయణరచన అరణ్యపర్వశేషమునకు ముందు రచించి దానిలో వలె సంస్కృత, తెలుగుపదములను సమపాళ్ళలో అరణ్యపర్వశేషరచనగా వెలుగొందినదని, కనుకనే సరస్వతీప్రార్థనలో 'భారతీ' 'ఏనిన్నమామయనియెడు' పద్యములో 'భారతీకన్యక' అని తిక్కన రామాయణమున రచించెనని మనము గ్రహింపగలము అరణ్యపర్వము వెంటనే తెలుగుపదములనే ఎక్కువగా రచించిన విరాటపర్వరచన ఉండుటచే అరణ్యపర్వశేషరచన తిక్కనదికాదని పండితులు భ్రమ పొందియుందురనుటలో ఎట్టి సంశయమును లేదు. ఈసందర్భమున ఇట్లున్న భారతములోని పద్యములనే తీసికొని ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు తమ 'సారమతినన్నయ'లో చెప్పినవిషయము గమనింపదగినది

“స॥ మౌళిస్రక్సంగరంగన్మధుకర పటలీమానసకృష్ణి విద్యా
శాలి స్పారాబ్జరేఖాంజలిపుట ఘటనా చారుఫాలస్థల క్షౌ
పాల శ్రేణి విశాలాంబక కుముదవనీ బాంధవాయత్త చంద్ర
శ్రీలీలా గాఢకాంతిస్మిత పదనరుచిస్సీతు నాగేంద్రకేతున్ భా (4-3-78)

చ॥ లలితహయద్విపంబుల విలాసినులన్ మణిరౌప్యకాంచనా
వలుల నజావి గో మహిషవర్గములన్ బహుభూషణంబులన్
బలువిడిఁ గప్పముల్ ధరణిపాలరచేఁ గొని నూఱువేల్ గజం
బులఁ బెఱికించి తెచ్చెఁగురుముఖ్యుఁ డకుప్యధనమ్ముల్ముగన్ భా (1-5-39)

ఇందేది నన్నయ పద్యము? ఏది తిక్కనది? అందరు అనుకొనురీతిగా- మొదటిది 'నన్నయది' రెండవది తిక్కనది అది కొండగుర్తు వీరికి కవుల చూపులోని వివేకపాకము తెలియదు ఒత్తుగా సంస్కృతము కానుపించిన అది నన్నయది, బంధము శిథిలముగా ఉండి తరచు తెలుగు పలుకులు పలికినచో- సందేహమే! - అది తిక్కనదే

రెండు పద్యములందును సామంతరాజుల సంసేవనమును కేంద్రప్రభువు వైభవమును ప్రతిపాద్యవిషయములు మొదటిపద్యమున నాల్గపాదములును ఒకే సమాసము నిజమునకు 'హస్తినప్రభువు ధృతరాష్ట్రుడు.' కాని పేరునకు మాత్రమే

ఆయన చక్రవర్తి రాజ్యవైభవ మంతయు దుర్యోధనునిది అతడు ఉద్ధతుడు. రారాజుగా తానే చెల్లుబాడి యగుచున్నాడు సామంతులు అతని నిగ్రహానుగ్రములకే పాత్రులు. ఆప్రాగల్భ్యమును ఆడంబరమును చిత్రించుటకు అంత సంస్కృతము కావలసివచ్చినది అది తిక్కనగారి పద్యము ఏమి - ఆ భావమును తెలుగులో చెప్పలేగా? అదిగాదు ప్రశ్నము ఆ ప్రగల్భతను, ఆడంబరమును పద్యము ఎత్తుగడలో దీర్ఘసమాసకల్పనములో తిక్కనగారు స్ఫుటముగా ధ్వనింపజేసిరి మహాకవులకు అది వెన్నతోబెట్టిన విద్య

పరిశేషన్యాయమున రెండవది నన్నయగారిది పాండురాజు కప్పముల గొనితెచ్చుట ఇందలి విషయము దీనినిగూడ కవి పాండుప్రతాపమును వర్ణించు పెద్దపద్యములో దీర్ఘసమాసములతో చెప్పవచ్చును కాని అతడు సునాయాసముగా సామంతుల నడిమి కప్పముల గొనితెచ్చెను ఆభావమును హేలగా లలితశబ్దములతో తునిగిన చిన్న సమాసములతో చెప్పెను 'నూఱువేల్ గజంబులఁ బెరికించి తెచ్చె' అను తెనుగుమాటల ఒడుపులో ఆ భావమునకు పదును వచ్చినది ఇంత యర్థమెచట నున్నది? సారమతులు లోనారయుటలో నున్నది-

తిక్కనగారు 'దుర్వారోద్యమ', 'భీష్మద్రోణకృపాది', 'ధ్వంతాకారిణి', 'యానప్రక్రమ' 'లోకస్తుత్య విభూతి', 'ప్రాంశుపయోధనీల', 'సింగం బాకటితో' మున్నగు ననేక పద్యములు సంస్కృతభూయిష్ఠముగా వ్రాయుటలో గల వివేకమిది దీనినంతటిని గాలికి విడిచి ఆయన 'దు,ము,వు,లు' తెచ్చినాడు. ఈతడు తెనుగును మెచ్చినాడు, అని చెప్పట మన రసికతా దారిద్ర్యమును చెప్పనుగాని వారి కవితాధర్మమును చెప్పదు."

శేషాద్రిరమణకవులు పోతనగారి 'భాగవతపీఠిక'గా 'భాగవతప్రశంస' అను శీర్షికను వావిళ్లవారి 1961 భాగవతప్రచురణమునందు "ఈతని (పోతన) కవిత్వంబు తిక్కన సోమయాజి రచించిన సీ॥ నెత్తమ్మిరేకులమెత్తదనము దెచ్చి సీ॥గండు మీలకు బుట్టి కామబాణములతో , శా॥ దుర్వారోద్యమ .. సీ॥ నడిదివియలుసేసి ఇవిలోనగువానియందుఁబోలె భావంబునను, పాదసామరస్యంబునను గవిత్వం బత్యంత ప్రౌఢంబుగాక మిక్కిలిసుకుమారంబై యుండును" అని వ్రాసిరి

డాక్టర్ శ్రీ పాటిబండ మాధవశర్మగారు తమ 'ఆంధ్రమహాభారతము - ఛందోశిల్పము అను గ్రంథమున సీసపద్యరచనను గురించిన భాగమున యిట్లు వ్రాసియున్నారు

(గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

“సీనపద్యనిర్మాణమున అతిచిత్రములైన మర్మములు తిక్కనకు కరతలామలకములు సోమన, శ్రీనాథుడు మున్నగు అనంతరమహాకవులెల్లరును తిక్కన సీసనిర్మాణ చమత్కృతులను ఉపజివించినవారే (పుట 505) భావరమణీయములయిన తిక్కన సోమయాజి సీసపద్యనిర్మాణభంగుల యందములు విశ్లేషించి నిరూపించుట యసాధ్యమైనపని, పరించి యనుభవమువల్లనే వానివైభవమును శ్రోత గ్రహింపవలయును బహుప్రకారమైన యాయన సీస నిర్మాణము నీక్రింది పద్యములందు దర్శింపవచ్చును

విరాట 2-67,315,360 4-210 5-56 భీష్మ 1-106, ద్రోణ 3-62, కర్ణ 1-62,73,115 శల్య 1-102,116,255 2-233,255,399 అను 1-182,27 ఇది దిబ్బితోదాహరణము”

చ॥ గజతురగాది సంపదలుఁ గాంతలతోడి విహరలీలలుం
బ్రజ కనురాగ మొందఁ బరిపాలనసేయు క్రమంబుఁ బోరులన్
విజయముఁబొంది పేర్పుటయు విస్ఫురితాభరణానులేపవ
స్త్రజనిత వైభవంబుఁ గలరాజులుఁ బోయిరకాక నిల్చిరే భా(5-2-93)

ఉ॥ దానములం దపంబులను దద్దయుఁ బేర్కలయట్టి వారలున్
మానవనాథులన్ వినమె? మాసెందదీయ యశంబులెల్ల, నీ
మానిత కీర్తికీర్తులు సమస్తజగంబులయందుఁబర్చుట
న్యేతులతోడ వారిటుల నేర్చిరే రానమరత్వసిద్ధికిన్ భా(17-1-69)

తిక్కనగారి పై రెండు పద్యములును పోతనగారి భాగవతములోని క్రింది పద్యమును స్మరణకు తెచ్చును

శా॥ కారె రాజులు రాజ్యముల్ గలుగవే గర్వోన్నతిం బొందరే
వారేరీ సిరిమూటకట్టుకొని పోవంజాలిరే భూమిపై
జేరైనం గలదే శిబిప్రముఖులుం బ్రీతిన్ యశఃకాములై
యారే కోర్కులు! వారలన్ మఱచిరే యిక్కాలమున్ భార్గవా (భాగ-8-589)

అరణ్యపర్వమున ధర్మవ్యాధుడు కౌశికునకు జీవలక్ష్మణములు చెప్ప సందర్భమున క్రింది పద్యము కనవచ్చును

(గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

చ॥ స్థిరమగు పుణ్యకర్మమున దేవభవంబగుఁ బుణ్యపాపసం
కరమున మానుషత్వమగుఁ; గల్పషముల్ పశుకీటభావముల్
బొరయఁగఁజేయుఁ; నిప్పగిదిఁ బుట్టుచు చచ్చుచు మోహవార్ధి
దిరుగుచు నుండుగాని యొక తీరముసేరడు జీవుడెన్నడున్ భా(3-4-75)

పై పద్యము ప్రహ్లాదుని చరిత్రములోని పోతనగారి క్రింది భాగవతపద్యమును
గుర్తుచేయును

ఉ॥ ,ఆచ్చపుఁ జీకటిం బడి గృహవ్రతులై విషయప్రవిష్టులై
చచ్చుచుఁబుట్టుచుం మఱలఁ జర్విత చర్వణులైన వారికిం
జెచ్చెరఁ బుట్టునే పరులు సెప్పిననైన నిజేచ్ఛనైన నే
మిచ్చిననైన గానలకు నేగిననైన హరిప్రబోధముల్ (భాగ -9-181)

ఇంతేకాక అరణ్యపర్వమునందలి సావిత్రిపాఖ్యానములోని క్రింది పద్యమును
గమనింపుడు (భా 3-7-190)

తే॥ నీ కొడుకు సత్యవంతున, కీకన్నియ దగు నరేంద్ర యీ కన్నియకున్
నీ కొడుకు దగు ననన్యగు,ణాకరు లియ్యిరువురును సమంచితమూర్తుల్
పోతన భాగవతములోని రుక్మిణీ కల్యాణములోని క్రింది పద్యము పై పద్యపు
ప్రభావమనక తప్పదు.

మ॥ తగు నీచక్రి విదర్భరాజసుతకున్ దధ్యంబు వైదర్భియుం
దగు నీచక్రికి నింతమంచి దగునే దాంపత్య మీ యిద్దఱిం
దగులం గట్టిన బ్రహ్మ నేర్పరి గదా దర్పహతారాతియై
మగుడౌ గావుతఁ జక్రి యీరమణికిన్ మాపుణ్యమూలంబునన్ (భా గ 10-1737)

పై పద్యములను చూచిన పోతన తిక్కన కవితా ప్రభావుడౌననుట నిశ్చయము.
కావున 'అంబనవాంబుజోజ్జ్వల' పద్యమును 'ప్రాంశుఁబయోదనీలతను భాసిత' అను
వ్యాసస్తుతిని భాగవత ప్రార్థనా పద్యములందు కనుట తిక్కన పోతన నెంత ఆవేశించెనో
ఆనువిషయమును తెల్పునదియై యున్నది అంతేగాక అరణ్యపర్వశేషము తిక్కన
ంచనమని పోతన అభిప్రాయమును కూడ తెలియజేయుచున్నది

★తిక్కనది నన్నయ అస్థిమాల రచన★

తిక్కన నన్నయభారతరచన శ్లోకముతో ప్రారంభించినట్లు నిర్వచనోత్తర రామాయణమును శ్లోకముతో ప్రారంభించెను నన్నయ హరిహరహరణ్యగర్భులను కొల్పినట్లు, తిక్కన శ్లోకము పూర్తికాగానే 'హరిహరపద్యగర్భులను, నాదికవీంద్రుల, నూత్నకవీశ్వరులను భక్తిగొల్పి' అనిప్రారంభించెను నన్నయ 'అనిసకల భువన రక్షణ ప్రభువులై తత్ప్రసాదసమాసాదిత నిత్యప్రవర్ధమాన ' అని భారతమొదటి వచనరచన చేసినట్లు, విరాటపర్వమున తిక్కన మొదటివచనము 'అని సకల బ్రహ్మప్రార్థనంబుసేసి తత్ప్రసాదాసాదిత కవిత్వతత్త్వనిరతిశయానుభావానంద భరితాంతఃకరణుండ నగుచుండి యొక్కనా డిట్లని వితర్కించితి' అని ప్రారంభించెను. నన్నయ రాజరాజు కోరికతో పాండవులవలె రాజరాజు చంద్రవంశపు రాజు అని రాజరాజున కంకితమిచ్చెను తిక్కన మనుమసిద్ధి భారతరచనను కోరగా తిక్కన తన భారతము హరిహరనాథునకిచ్చినందున నీవు సూర్యవంశపురాజువని ఉత్తరరామాయణమును నిర్వచనముగ రచించి మనుమసిద్ధికంకితమిచ్చెను 'అని యానతిచ్చిన విని యక్కవివరుండిట్లనియె' అని నన్నయ(1-1-19 నుండి 21) తెల్పిన అంగీకారము తిక్కన మనుమసిద్ధికి చెప్పలేదు 'హరిహరపద్యగర్భులను, నాదికవీంద్రులు, నూత్నకవీశ్వరులను భక్తిగొల్పి అని త్రిమూర్తులను, పూర్వకవులను, నూతన కవులను నిర్వచనోత్తర రామాయణమున కొల్పిన తిక్కన, విరాటపర్వ అవతారికలో 'శ్రీయన గౌరినా బరగుచెల్వకు చిత్తముపల్లవింప భద్రాయితమూర్తియై హరిహరంబగురూపముదాల్చిన' హరిహరనాథుని కొల్వక 'విష్ణురూపాయ నమశ్శివాయ' యని పల్కెడుభక్తజనంబు వైదిక ద్యాయిత కిచ్చమెచ్చు పరతత్త్వమును' ఇష్టసిద్ధికి కొలిచి, సకలబ్రహ్మప్రార్థనము చేసినట్లు వచనమునచెప్పుట గమనింపవలెను భారతరచనానైపుణ్యమునకు వ్యాస,నన్నయలను మెచ్చుకొనెనేకాని 'హరిహరపద్యగర్భులను నాదికవీంద్రుల నూత్నకవీశ్వరులను భక్తిగొల్పి' అని నిర్వచనోత్తరరామాయణములోవలె చెప్పలేదు. అనగా 'హరిహరాజగజాననార్క షడాస్థమాతృ సరస్వతీ గిరి సుతాదిక దేవతాతతికిన్ నమస్కృతి జేసి' వాల్మీకి వ్యాసభగవానులను కొల్పిన నన్నయపద్యమునే ఇష్టదేవతాస్తుతి, కవిస్తుతులుగా స్వీకరించి తాను నన్నయకావ్యమును ఉభయముగాతీసికొని, క్రవిమిత్రునిగా నన్నయభారత రచననుకొనసాగించితి ననినట్లు ధ్వనించినాడు కనుకనే 'శ్రీవాణీ గిరిజాశ్చిరాయ దధతో వక్ష ముఖాంజేఘ . పురుషోత్తమామ్ముజభవ శ్రీ కన్దరాశ్శేయసే' అని మంగళముపాడిన

నన్నయకావ్యమును 'శ్రీయన గౌరినా బరంగు జెల్వకుఁ జిత్తముపల్లవింప భద్రాయతమూర్తియై హరిహరంబగు రూపము దాల్చినట్లు చెప్పి కావ్యారంభము నన్నయనే చేసినందున వాణిహరణ్యగర్భులను పేర్కొనలేదని కాలాంతరమున నిలిచిపోయినదానిని 'భద్రాయతమూర్తియై పల్లవింప చెప్పినట్లు ధ్వనించినాడు. "ఏయది హృద్య మపూర్వ, జేయది, యెద్దాని వినిన నెఱుక నమగ్రం, బైయుండు నఘనిబర్హణ, మేయది యక్కథయ వినఁగ నిష్టము మాకున్' (1-1-30) అన్న నన్నయరచనను 'ఏయది హృద్యంబును, నపూర్వంబును, నమగ్రజ్ఞానప్రదంబును, నఘనిబర్హణంబును నైనయది యక్కథ మాకువిన నిష్టంబని (18-1-77)' తిక్కన రచించినాడు. నన్నయపైగౌరవము ప్రదర్శించి శ్లేషగా కావ్యభాగమున 'అంబ' అని గౌరిని, 'నవాంబుజోజ్వలరాంబుజ' అని లక్ష్మిని, 'శారద' అని సరస్వతిని సూచించి 'ప్రకటస్ఫుటభూషణరత్నోచిరాచుంబిత ద్విగ్వీభాగ' అని భారతకథాలంకారరత్నకాంతి తాకుచున్న (రాజరాజకీర్తిని తాకుచున్న) దిగ్వీభావమైన అరణ్యపర్వశేషరచన 'భూసతికిం దివంబునకు' ప్రారంభపద్యమును, 'శ్రుతిసూక్తవిక్త నిజప్రభావ' అని వేదసూక్తులయందు విస్పష్టముగానున్న నిజమైనప్రభావముకల భారతమును 'భావాంబరవిశ్రుతవిహార' అని భారతభావమును తిక్కన హృదయమున విశ్రుతముగ విహరింపజేసినట్లు ప్రార్థనను రచించినాడు

"వర్ణం త్రయోదశమిదం మత్ప్రసాదాత్ కురుద్వహః, విరాటనగరే గూడాః అవిజ్ఞాతా శ్రురీష్యథ"-అను వనపర్వ 314-28 శ్లోకమున ఉన్న గూడః, అవిజ్ఞాత అను పదములనే 'దానాంభః పటలంబునన్' అను పద్యములో నిగూఢాకారతన్ అనువిధముగ చిత్రీకపట్టి ప్రయోగించుట' అని డా॥ ఓగేటి అచ్యుతరామశాస్త్రిగారు తమ 'ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషము' గ్రంథమున తెలిపియున్నారు ఆపద్యమును పరిశీలింతము (3-4-143)

శా॥ దానంభఃపటలంబునం బృధుపయోధారావలించాల్చి గ
ర్హానిర్భోషము బృంహితచ్చలనబ్రచ్చాదించి ప్రావృట్పయో
దానీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢాకారతన్ డిగ్గినా
గా నొప్పారె మదోత్కటద్విరద సంఘంబుల్ వనాంతంబునన్

డా॥ పాటిబండి మాధవశర్మగారు పైపద్యములోని 'నిగూఢాకారతన్' అను ప్రయోగము పరామర్శించుచు స్వర్గమునుండి నన్నయ దిగివచ్చి అరణ్యపర్వమున గూఢముగ విహరించుచుండెనా యన్న మృదువైన ధ్వని ఈపద్యమున భావుక హృదయములను స్పృశించుచున్నదని తెలిపియున్నారు. ఎఱ్ఱన తనపేరు సప్తమాశ్వాసాంతమున

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

చెప్పినప్పుడు కవి గూఢత ఎక్కడున్నది? తిక్కన 'అస్థిమాల' గూఢతను ఇది సూచించుచున్నందున తిక్కన రచనమని, యిదికూడ తెలుపుచున్నది. ఇట్లుండుట చేతనే స్వర్గమునుండి నన్నయకుంజరము గూఢముగ అరణ్యపర్వరచనయందు విహరించిన రీతిని పై తిక్కన పద్యమునుండి భావించి, హరివంశమున ఎఱుగన ఇట్లు విశదీకరించెను.

ఉ॥ ఉన్నతగోత్ర సంభవము నూర్జితసత్వము భద్రజాతినం
పన్నము నుద్ధతాన్యపరిభావిమదోత్కటమున్ నరేంద్రపూ
జోన్నయ నోచితంబు నయియెప్పెడు నన్నయభట్ట కుంజరం
బెన్న నిరంకుశోక్తిగతి నెందును గ్రాలుట ప్రస్తుతించెదన్

పైపద్యములోని 'ఉర్జితసత్వము' తిక్కనగారి 'ఉర్జితకథోపేతమును', 'ఉద్ధతాన్య పరిభావిమదోత్కటమున్' 'దానాంబఃపటలంబు'లోని 'ప్రావృట్పయోదానీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢాకారతన్ డిగ్గినాగా నొప్పారె మదోత్కటద్విరదసంఘంబుల్ వనాంతంబునన్' అన్న 'దానాంభః' పద్యభాగమును, 'ఉన్నతగోత్రసంభవము', 'నరేంద్రపూజోన్నయ నోచితంబు' సమాసములు ఎఱుగనగారి 'ఉన్నత సంస్కృతాది' పద్యఎత్తుగడను, ఆ పద్యములోని 'అరణ్యపర్వశోన్నయమును' భద్రజాతి సంపన్నము' తిక్కనగారి 'భద్రాయతమూర్తియై హరిహరంబగు రూపము దాల్చి విష్ణురూపాయ నమశ్చివాయ' యను పద్యపాదమును స్ఫురణకు తెచ్చుచున్నవి కావున శరద్భయమున నిగూఢాకారతడిగ్గిన ద్విరదసంఘము అరణ్యపర్వశేషకథను రచించిన తిక్కన, రాజారాజప్రశస్తి రచించిన ఎఱుగనలు నన్నయభట్టకుంజరము పేర దిగివచ్చిన తీరు ఈ పద్యమున వర్ణింపబడుట గమనార్హము కనుక పైపద్య అర్థతాత్పర్యదులను ఈభావస్ఫురణతో పరిశీలింతము.

ఉన్నతగోత్రసంభవములోని 'గోత్రమునకు సం.వి.అ.న 1. వంశము 2 పేరు 3 గొడుగు 4 అడవి 5 బలిమి 6 వరిమడి పుం.కొండ అని శబ్దరత్నాకరమున అర్థములు ఇవ్వబడినవి కనుక ఉన్నత వంశమున పుట్టినది । ఉన్నత అడవియందు పుట్టినది; ఉన్నత అడవియందు సంభవించినది - నన్నయ మరణము అరణ్యపర్వ మధ్యలో సంభవించినది - అరణ్యపర్వరచన నన్నయ మరణించినను అస్థిమాలగా పుట్టినది అనగా రచింపక పోయిననూ ఆశ్వాసాంతగద్యము నన్నయ రచించినట్లే తెలుపుచున్నది

ఉర్జితసత్వము = వృద్ధిపొందిన కథాబలము కలది । వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వకథ కలది విదురుడు ధర్మరాజుతనువుచొచ్చినపుడు ధర్మరాజు తనువున కాంతియు బలము

(గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

అధికమైనదని ఆశ్రమవాస ద్వితీయాశ్వాస 60,61వ పద్యములందు చెప్పినరీతిగా నన్నయకుంజరసత్త్వము తిక్కన కుంజరమున వృద్ధిపొందిన సత్త్వము భద్రజాతి సంపన్నము = భద్రజాతి (హరిహరనాథుని కృపచే) సంపన్నమైనది/శ్రేష్ఠమైన (భద్రజాతి) మత్తేభపద్యములచే సంపన్నమైనది. విరాటపర్వమున పంచపాండవులు గూఢవృత్తిగా చరించినట్లు అరణ్యపర్వశేషమున గూఢవృత్తిగా కవి చరించినట్లు తెలుపుచున్నది అది అస్థిమాల రచనగా ఊర్జిత(వృద్ధిపొందిన) కథోపేతముగ చరించినట్లు సూచించుచున్నది.

నన్నయ ఆదిపర్వమునుండి అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసము వర్షబుతువర్ణన వరకు 61 మత్తేభపద్యములను రచించెను 1297 గద్యపద్యములు కలిగిన అరణ్యపర్వ నన్నయ రచనలో మాత్రము, కేవలము 10 మత్తేభములే కలవు అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసమునుండి అరణ్యపర్వాంతము వరకు గల 1597 పద్యములలో 69 మత్తేభములతో సంపన్నమైనది

ఉద్ధతాన్య పరిభావి మదోత్కటమున్ = ఉద్ధతులైన అన్యులచేత (గంధర్వులచేత తద్ద్వారా ధర్మరాజుచే విడువబడిన పరాభవముచే ఉత్కటమైన (అధికమైన) మదముకలది ఈ పాదము అరణ్యపర్వశేషరచన చేసిన నన్నయ కథాభాగమును తెలుపుచున్నది

ఈపద్యపాదము 'దానాంభఃపటలంబునన్' పద్యపాదమును 'మదోత్కట ద్విరద సంఘంబుల్' ధ్వనించుటేకాక క్రిందిపద్యభావమునుకూడ సూచించుచున్నవి (3-6-3)

చ॥ అనిశముఁ బాండుపుత్రులకు నప్రియుకార్యము రోయునట్టి దు

ర్జనుడు సుయోధనుం డటుల శత్రులచే నవమానితుండుఁడే

ర్చినకృప నొప్పుచున్న కురుసింహులచేత విమోక్షితుండునై

మనమున లజ్జలేక మునిమండన యెమ్మొయి నేగె వీటికిన్ (3-6-3)

నరేంద్రపూజ+ఉన్నయన+ఉచితంబు+అయి=(రాజరాజ) నరేంద్రుని పైకెత్తుటకు (ఆశ్వాసాంతమునుండి ఆశ్వాసారంభమునకు పైకెత్తుటకు) తగినదై, ఒప్పెడు=ఒప్పుచున్న, నన్నయభట్టు కుంజరంబు+ఎన్న = నన్నయభట్టు అను ఏనుగును ఎన్నుటకు, నిరంకుశ+ఉక్తిగతి = నిరంకుశమైన రచనారీతి/మరణించినను అడ్డములేక కొనసాగిన అరణ్యపర్వశేషకథ గతి (రాజరాజప్రశస్తి) రచనారీతి, ఎందునుగ్రాలుట = అరణ్యపర్వమునం దంతటను నన్నయ లేకపోయినను రచించినట్లు పేరుకొనసాగుట, ప్రస్తుతించెదన్ = కొనియాడెదను. ఈ పద్యము నన్నయపై తిక్కనకు గల గౌరవము వ్యక్తీకరించుచున్నది

తాత్పర్యము గొప్ప అడవిలో పుట్టినది (నన్నయ మరణించినను నన్నయపేరున పుట్టిన) వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వశేషకథాబలముతో ఆశ్వాసాంత, ఆశ్వాసారంభ పద్యములతో

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

తెగిన కథను పైకెత్తు రాజరాజప్రశస్తితో, సంపన్నమైన మత్తేభవృత్తములతో, ఉద్ధతులైన శత్రువులచే (గంధర్వులచే) పరాభవింపబడి (పాండవులచేత విముక్తులై) వృద్ధిపొందిన మదముకలిగిన కథకలిగినదిగా నన్నయ రచింపకపోయినను, నన్నయపేరున అడ్డములేని రీతిగా అరణ్యపర్వనందంతటను సంచరించుచున్న నన్నయభట్టు కుంజరమును కొల్పెదను

ఏనుగు చచ్చినా బతికినా విలువ వెయ్యిరూపాయలు అని నానుడి. ఏనుగు బతికినను, చచ్చినను విలువతరుగదను విషయమును, కవికి ఏనుగుకు పాలిక ఉన్నందున పైరీతిగా రచించినట్లు మనము గ్రహింపవచ్చును. భారతామృతమధనమున నన్నయ మరణముతో సంభవించిన మార్పు యిందు వర్ణింపబడినది

పైపద్యమునందు సూచించిన ఉన్నత సంస్కృతాదిపద్యమును పరిశీలింతము

ఉన్నత సంస్కృతాది చతుర్క్తిపదంబుల కావ్యకర్తవై
యెన్నికమైఁ బ్రబంధపరమేశుఁడనంగ నరణ్యపర్వశే
షోన్నయ మాంధ్రభాష సుజనోత్సవ మొప్పగ నిర్వహించితే
నన్నయభట్ట తిక్కకవినాథులకెక్కిన భక్తి పెంపునన్.

పై పద్యముయొక్క అర్థతాత్పర్యములను పరిశీలింతము

నన్నయభట్ట, తిక్కకవినాథులకు=నన్నయ, తిక్కన మహాకవులకు, ఎక్కిన=పై కలిగిన, భక్తిపెంపునన్=భాగమును పెంచుటకు/భక్తి అధికముగా కలిగినందున, ఉన్నత=ఘనమైన అనగా గౌరవ సూచకముగా, సంస్కృత=సంస్కరింపబడిన అనగా మార్పులు చేయబడిన, ఆదిచతుర+ఉక్తిపదంబుల కావ్యకర్తవై=ఆదికావ్యనాయకుడైన రాజరాజును వర్ణించు నైపుణీమార్గముల భారతకావ్యమును రచించిన వాడవై, ఎన్నికము +ఇ= ఆశ్వాసాంత, ఆశ్వాసారంభములను ఎన్నుకొని, ప్రబంధపరమేశ్వరుఁడు= ప్రకృష్టమైన బంధము రాజరాజుకు భారతమునకు కలిగించినవాడు, జన్మజన్మకు బంధము కలిగించు వాడు (బ్రహ్మ), అనంగ=అనునట్లు, అరణ్యపర్వశేష+ఉన్నయము= అరణ్యపర్వశేషములోని ఆశ్వాసాంతకథనుండి ఆశ్వాసారంభమునకు పైకెత్తు రాజరాజప్రశస్తి, ఆంధ్రభాష=తెలుగుభాషలో, సుజన+ఉత్సవము+ఒప్పగ=సుజనుల సంతోషము పొందునట్లు, నిర్వహించితివి=భారమును పొందితివి అనగా రచించితివి

తాత్పర్యము గౌరవసూచకముగా మార్పుచేయబడిన ఆదికావ్యనాయకుడైన రాజరాజును వర్ణించు నైపుణీమార్గములను అనగా ఆశ్వాసాంతరాజరాజప్రశస్తిమార్గము,

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

ఆశ్వాసారంభరాజరాజ సంబోధనామార్గములను భారతకావ్యమున రచించినవాడవై ఆశ్వాసాంత, ఆశ్వాసారంభచోట్లను ఎన్నుకొని ప్రకృష్టమైనబంధమును రాజరాజుకు అరణ్యపర్వశేషఆశ్వాసాంత, ఆశ్వాసారంభములకు కలిగించినవాడవై కృతీశ్వరుడు (ప్రబంధపరమేశ్వరుడు) అనునట్లు అరణ్యపర్వశేషమున ఆశ్వాసాంతమునుండి ఆశ్వాసారంభములను పైకెత్తు రాజరాజప్రశస్తి రచనను నన్నయ, తిక్కనలపై సీకు కలిగిన అధిక భక్తివలన తెలుగుభాషనభిమానించు జనులు సంతోషము పొందునట్లు నిర్వహించితివి.

పై పద్యమునందు తిక్కనను చేర్చుటకు కారణము అరణ్యపర్వశేషకథ రచించినది తిక్కన అను ఎఱ్ఱన భావనయేనని గ్రహింపగలము లేనిచో నన్నయ సారస్వతాంశప్రశస్తి తన్నుచెందుటయు అని అరణ్యపర్వ సప్తమాశ్వాసాంతమున వ్రాసిన ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషరచనను మాత్రము ప్రసంగించునపుడు తిక్కనను చేర్చవలసిన అవసరములేదు

ఈ సందర్భమున జక్కన తన 'విక్రమార్క చరిత్రము'న చేసిన కవిస్తుతి కూడ రాజరాజప్రశస్తిని మాత్రమే ఎఱ్ఱన రచించినట్లు సూచించుచున్నది కనుక అందలి కవిని పద్యములను వాటిలోని అంతర్యములను పరిశీలింతము (విక్ర 1-12, 13, 14)

ఉ॥ వేయివిధంబులందుఁ బదివేపురు పెద్దలు సత్ప్రబంధముల్
పాయక చెప్పిరిట్లు రసబంధుర వాగ్విభవాభిరామధౌ
రేయులు శబ్దశాసనవరేణ్యులు నాఁగఁ బ్రశస్తి కెక్కిరే
యేయెడ నన్నపార్కుగతి నిద్దర? నట్టి మహాత్ము గొల్పెదన్

చ॥ పరువడి భారతాఖ్యగల పంచమవేదము నాంధ్రభాష సు
స్థిరత రచించుచోఁ గృతిపతిత్వముఁ గోరి ప్రసన్నుడైన యా
హరిహరనాధుచేఁబడసె నవ్యయ సౌఖ్యపదంబు నెవ్వఁడా
పురుష వరేణ్యుఁ దిక్కకవిఁ బూని నుతింతుఁ గృతాధ్వరోత్సవున్

ఉ॥ ఈత్రయిఁ దాఁబ్రబంధ పరమేశ్వరుఁడై విరచించె శబ్దవై
చిత్రి నరణ్యపర్వము నశేషము శ్రీ నరసింహ రామచా

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

రిత్రములున్ బుధవ్రత గరిష్ఠత నెఱ్ఱయ శంభుదాసుఁడ
చిత్ర కవిత్వ వాగ్విభవజ్యంభితుఁ గొల్చెద భక్తి యుక్తితోన్

పై పద్యముల భావమిది

(1)పదివేలమంది వేయివిధములుగా సత్రబంధములు చెప్పిన్నటికి రసబంధురమైన వాగ్విభవమైన మనోజ్ఞమైన కావ్యరచనాభారమును సాహిత్యప్రపంచముననే భరించినవారు శబ్దశాసనవరేణ్యులు నన్నయవలె ప్రసిద్ధికెక్కినవారు ఎవరైన ఉన్నారా? (2) భారతమును పేరుగల పంచమవేదము సుస్థిరముగ రచింపతలచినప్పుడు, దానిని కోరి ప్రీతితో కృతిపతిత్వముస్వీకరించి ప్రసన్నుడైన ఆహరిహరనాథునిచే మోక్షము పొందిన యజ్ఞకర్తయైన తిక్కనను స్తుతించెదను (3) ఈమూడు తాను (i) శబ్దవైచిత్రీచేత ప్రబంధ పరమేశ్వరుడై శేషములేకుండ అరణ్యపర్వమును (ii) నరసింహ (iii) రామ చరిత్రములను విశేషముగా (వింతగా) రచించెను ఆ చిత్రకవిత్వ వాగ్విభవజ్యంభితుడైన ఎఱ్ఱన, శంభుదాసుని (శంకరభక్తుని)భక్తియుక్తితో కొల్చెదను

పైపద్యవిషయములలో క్రిందిగూఢములను నిక్షిప్తముచేసినట్లు గమనింపవచ్చును

(1) భారతమున అది, విరాట, అరణ్య పర్వ సప్తమాశ్వాసాంతములందు నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱన అవతారిక లుండుటచే భారతమును కవిత్రయము రచించిరని భావింపుచుండగా నన్నయ కవి స్తుతియందు 'భారత' ప్రస్తావన చేయలేదు. తిక్కన కవిస్తుతిలో 'భారతాఖ్య గల పంచమవేదము'ను ఆంధ్రభాషలో సుస్థిరముగా రచించెనని, ఎఱ్ఱన మూడురచనలు చేసెనని 'త్రయి'శబ్దము ప్రయోగించి శబ్దవైచిత్రీ ప్రబంధపరమేశ్వరుడై అరణ్యపర్వమును శేషము లేకుండ రచించెనని చెప్పెను ఇట్లు చెప్పట తిక్కన పూర్వపర్యార్థ యుక్తి చేయునట్టి యెడల యత్నమించుకైనను వలవ దనిన దానిని ఎఱ్ఱన శేషము లేకుండ రచించినట్లు ధ్వనించెను ఎఱ్ఱన 'ప్రబంధపరమేశుడనంగ అరణ్యపర్వశేషోన్నయము'ను నిర్వహించినట్లు చెప్పగా, జక్కన 'ప్రబంధ పరమేశ్వరుడై విరచించె శబ్దవైచిత్రీ నరణ్యపర్వము నశేషము' అని చెప్పటలోని ఆంతర్యము 'కృతీశ్వర' పర్యాయపదమే 'ప్రబంధ పరమేశ్వర' అని తెలియజేయును.

(2) ఎఱ్ఱన రచించిన 'హరివంశ' ప్రస్తావన జక్కన చెప్పిన మూడు కావ్యములలో లేదు. కనుక జక్కన 'విక్రమార్కచరిత్రము' వ్రాయునాటికి ఎఱ్ఱన హరివంశము రచింపలేదను భావనకు బల మొసంగి ఎఱ్ఱన, జక్కన సమకాలికులని తెలియగలదు.

(3) ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమున అరణ్యపర్వశేషపూరణను, హరివంశమున రామాయణరచనను మాత్రమే పేర్కొనినందున ఎఱ్ఱన కావ్యరచనాక్రమము (1) అరణ్యపర్వశేషపూరణ (2) నృసింహపురాణము (3) రామాయణము (4) హరివంశము అని తేలును కారణమేమనగా ఎఱ్ఱన తన రచనములందు అంతకుముందు రచించిన ఒక కావ్యమునుమాత్రమే పేర్కొనినట్లు తెలియగలదు రామాయణము ముందు రచించి యుండినచో, అరణ్యపర్వ సప్తమాశ్వాసాంతమున అవతారికలో రామాయణరచనా ప్రస్తావన చేసియుండినట్లు చూడవచ్చును. అట్లు చేయలేదు. నృసింహపురాణము తర్వాత రామాయణ రచన చేసినట్లు భావించినచో, ప్రతికావ్యము నందును పూర్వము రచించిన కావ్యనామము లభ్యమగును ఎఱ్ఱన సమకాలికుడైన జక్కన చెప్పిన క్రమము సరిపోవును. (4) నన్నయ కవి స్తుతిలో 'య' ప్రాస, తిక్కన కవి స్తుతిలో 'య' అక్షరపు తర్వాతి అక్షరమైన 'ర' ప్రాస జక్కన ప్రయోగించి యున్నందున అదే భారతమున అరణ్య పర్వశేషరాజరాజప్రశస్తిని పూరించిన ఎఱ్ఱన 'నన్నయభట్ట మహాకవింధ్రు సరస సారస్వతాంశప్రశస్తి తన్ను చెండుటయు తత్కవితారితాయుఁ గొంతతోప తద్రచనయ కా నారణ్యపర్వశేషము పూరించె' అని చెప్పకొనినందున, అరణ్యపర్వశేషకథ, రాజరాజ ప్రశస్తి రెండును రచించి యుండినచో నన్నయను స్తుతించినట్లు ఉత్పలమాల పద్యము 'య' ప్రాసాక్షరముతో స్తుతించి యుండినట్లు కాని తిక్కన 'అస్థిమాల'గా నన్నయ గద్యముతో అరణ్యపర్వశేష కథ, ఎఱ్ఱన రాజరాజ ప్రశస్తి యుండినందుననే 'త్ర' ప్రాసాక్షరముతో ఉత్పలమాల పద్యమును రచించినాడు 'త్ర' ప్రాసాక్షరము త,ర రెండు అక్షరముల సంయోగమైనందున తిక్కన కథ, (ఎఱ్ఱన) రాజరాజప్రశస్తి సంకేతముగా రచించినట్లు మన భావనకు వదలివేసినాడు ఈ సందర్భమున 'ర' ప్రాసాక్షరము భారతరచనము సంతటను తిక్కన కవిస్తుతి యందు సూచించుట, అరణ్య పర్వము భారతరచన యందు భాగమగుట గమనార్హము అంతేకాక నన్నయ రచనము అది, సభా, అరణ్యపర్వ సగమైనను నన్నయ కవిస్తుతిలో సూచింపకుండుట, తిక్కన రచనము వలననే నన్నయ కీర్తి నన్నయ తదనంతర కాలమందు, దిగంతములకు వ్యాపించినదన్న స్తుతియు గర్భితము.

(5) ఎఱ్ఱన, శంభుదాసుడు, ప్రబంధ పరమేశ్వరుడు అను మూడింటిని ఒకే పద్యమున పేర్కొనుటలో వింత గోచరించును కారణము శబ్దశాసనుని వలె ప్రసిద్ధి కెక్కినవారు కలరా? అని నన్నయ స్తుతిలో చెప్పి, ఎఱ్ఱన కవిస్తుతిలో బిరుదుగా ధ్వనింపలేదు ఎఱ్ఱన శంభుదాస లక్షణాభిధేయమును కాని, ప్రబంధ పరమేశ్వరుడని కాని అరణ్యపర్వశేష అవతారికలో చెప్పుకొనక 'ప్రబంధపరమేశుడనంగ అరణ్యపర్వశేషాన్నయ మాంధ్రభాష' నిర్వహించితి నని, 'గిరిశపద భక్తి తత్పర భావము కలిమి శంభుదాసుండనగా బరగి' అని నృసింహపురాణమున రచించి, గద్యమున 'శంభుదాస లక్షణాభిధేయ ఎఱ్ఱన నామధేయ' అని ప్రథమ స్వతంత్ర కావ్యమైన నృసింహపురాణముననే పేర్కొనుట, ఎఱ్ఱన పూరించిన రాజరాజప్రశస్తి ప్రత్యేక కావ్యనామముగా పేర్కొనలేకపోవుట చేత అని అనిపించును ఈ సందర్భమున నృసింహపురాణ గద్యమున 'శంభుదాస లక్షణాభిధేయమును' నాచనసోముడు తిక్కన విశేషణములు 'ఉత్తర హరివంశ' గద్యలందు ప్రయోగించుట చూచి అనుకరించెనని భావింపవచ్చును

(6) ఏ కవిగాని కావ్యరచన పూర్తిచేసిన తర్వాత, కావ్యకరణహేతువు తెలుపుచూ అవతారిక రచించుట పరిపాటి కాని అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాస మధ్యలో నన్నయరచన అగిపోయినది కనుక నన్నయ అవతారిక రచించియుండుననుట అనుమానాస్పదము తిక్కన అష్టాదశపర్వనిర్వహణసమృతమై భారతము పెనుపొందిన దనినాడు అట్లు పూర్తిచేసిన తర్వాత తిక్కన ఆదిపర్వ నన్నయ అవతారిక, 'హరిహరాజగజాననార్క' పద్యము ముందువరకు రచించియుండునని జక్కనకు పరంపరాగత విషయముగ తెలిసియుండ నొప్పును. కనుకనే నన్నయ స్తుతిలో "భారత" ప్రస్తావన లేదని కూడ పై పద్యములు సూచించును

ఈ విషయమును నన్నయ తిక్కనలే భారతమును రచించిరని ఎఱ్ఱన చెప్పిన క్రిందిపద్యము బలపరచుచున్నది (నృపు -1-9)

ఉ॥ భాసురభారతార్థములభంగులు నిక్క మెఱుంగనేరమిన్
గాసలబీనబే చదివి గాధలుద్రవ్య తెనుంగువారికిన్
వ్యాసమునిప్రణీతపరమార్థము తెల్లగఁజేసినట్టి య
బ్జాసనకల్పులం దలఁతు నాద్యుల నన్నయతిక్కనార్యులన్

తాను అరణ్యపర్వశేషకథ రూఢించియుండినచో, నన్నయ, తిక్కనలు తనభాగ్యవిశేషమున అరణ్యపర్వశేషకథను విడిచిపెట్టిరని తాను దానిని రచించి

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

ధన్యుడైనట్లు, పోతన భాగవతమున 'ఒనరన్ నన్నయ తిక్కనాది కవులీయుర్వింబురాణావళుల్ తెనుగుల్ సేయుచు మత్పురాకృత శుభాదికృంబు తానెట్టిదో' అని రచించినట్లు నృసింహపురాణమున 'భాగ్యముగాదే' ఎత్తుగడతో చెప్పుకొని యుండెడివాడు. అరణ్యపర్వశేషమున 'భాగ్యముగాదే' తెల్లముగాదే 'అవిభుకాంతగాదే' వంటి పద్య ఎత్తుగడలు, వచనమధ్యమున పదములుగ రచించియుండుట గమనార్హము. హరివంశమున వేమారెడ్డి అరణ్యపర్వశేషము రచించిన ధన్యుడివి భారతపరాంశమైన హరివంశమును రచింపమని దానిని తన కంకితమివ్వమని చెప్పియుండెడివాడు. పై పద్యములో నన్నయ తిక్కనలే భారతపరమార్థమును (ఉత్కృష్టమైన వస్తువు అనగా భారతకథాభాగమును) రచించినారని చెప్పుటకు కారణము 'భాసురభారతార్థములభంగులు నిక్కమెఱుంగనేరమిన్' అనినాడు తిక్కన 'విదితార్థగతిస్ఫురణంబు గల్గి అష్టాదశపర్వనిర్వహణ సంవృతమై పెనుపొందియుండ' అనెను అర్థగతి స్ఫురణము కలదని తిక్కన చెప్పగా 'అర్థములు భంగులు నిక్కమెఱుంగ నేరమిన్' అని ఎఱుగ అనుటలోని అంతరార్థమేమి?

★ అర్థయుక్తి, అర్థగతి, ప్రబంధ నిర్వచనములు ★

అర్థభంగి, అర్థగతిరెండును ఒకదేకదా అర్థముల భంగులు అనుట బహువచనమున పలుకుటవలన కనుక అర్థగతి, అర్థయుక్తి అనగా నన్నయ, తిక్కన, ఎఱుగనలు భావించినది ఏమో తెలిసినకాని దాని భావము మనకు తెలియదు కనుక నన్నయ, తిక్కన ఎఱుగన ప్రయోగములనుండి గ్రహించెదముగాక నన్నయ, తిక్కనలు 'అర్థయుక్తి' పదమును క్రిందిపద్యములలో ప్రయోగించియున్నారు (1-1-26) (4-1-42).

ఉ॥ సారమతింగవీంద్రులు ప్రసన్నకథా 'కవిత్వార్థ' యుక్తిలో¹
నారసి 'మేలునా నితరు' లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నారుచిరార్థ సూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెనుంగునన్
భారత సంహితారచన బంధురుడయ్యె 'జగద్గితంబుగన్'

ఆ॥ కథ జగత్ప్రసిద్ధ గావున పూర్వపర్యాయుక్తి సేయునట్టియెడల
యత్నమించుకంతయయినను వలవదు, వలసినట్లు సెప్పవచ్చియుండు

ఇక్కడ 'అర్థయుక్తి' భావమేమి? నన్నయ చెప్పిన పూర్వపద్యములనుండి గ్రహించెదముగాక

1 కలితా- గి,ద,న,మ,య,లి,వహ, కవిత్వార్థయుక్తి-వీ ఇది29 ప్రతులలోగల పాఠము, వివిధార్థయుక్తి (కొన్నిప్రతులు), కథాకథితార్థ - కొ,చ, కవిత్వార్థతత్వమొప్పురసి-టీ 2 తత్వమున్నారసి-ఈ,ర, యుక్తి-ఆ,ఇ,వ,ఓ,ఔ,క,చ,జ,ట,డ,ప,బ,య,వ,శ,ష 3 లోతారసి-అ,ఈ,ఎ,వి,ఇ,ఒ 4 మేలనా- అ,ఆ,ఈ,ఈ,ఓ,ఎ,ఓ,క,బ 5 అక్షతనాదము-చ 6 జగత్ప్రసిద్ధిగన్-ప ర

రాజరాజు 'భారతకథా శ్రవణాభిరతిన్ మదీయ చిత్తము ననిశంబు భారతకథాశ్రవణ ప్రవణంబ కావునన్, జననత కృష్ణద్వైపాయనముని వృషభాభిషిత మహాభారతబద్ధ నిరూపితార్థ మేర్పడ దెనుగున రచియింపు మధికధీయుక్తి మెయిన్' అనినాడు అంతేకాదు 'భారతబద్ధ స్పృహలగు వారికి నెప్పుడు బహుయాగంబుల ఫలంబు పరమార్థమిలన్' అనికూడ అనినాడు ఈ రెండింటిలో 'భారతబద్ధ' అని చెప్పటలోని అంతర్థమేమి? జనమేజయునికి వైశంపాయనుడు భారతకథ చెప్పినట్లు, ఉగ్రశ్రవనుడను సూతుడు శౌనకాది మహామునులకు భారతకథ చెప్పి వారు భారతకథలో భాగమైనట్లు నన్ను భారతబద్ధుని చేసి, అనగా భారతము వినువానిగా చేసి నిరూపితార్థము ఏర్పడునట్లు భారతము రచింపుము అని భావము అందుకనే 'మహాభారతబద్ధనిరూపితార్థమేర్పడ' 'ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తితో నారసి మేలునా' ప్రయోగములు ఈ సమాసములోని 'తోనారసి'ని 'లోనారసి' అని లేఖకులు సవరించినారు కాని కవిపారము 'తోనారసి' అని క్రింది ప్రయోగములనుండి గ్రహింపవచ్చును

నన్నయ 'అర్థయ్యక్తి' పదమును పై పద్యముననేకాక ఇంకొక రెండు పద్యములలో మాత్రమే రచించియున్నాడు అవి ఇవి (1-1-64) (1-6-270)

క॥ అమితార్థయుక్తితోనా, శ్రమవాసాది త్రిపర్వసహితం బయి యా
శ్రమవాసపర్వ మత్యు, త్తమకథలను వెలయుఁబంచదశపర్వంబై

ఉ॥ పోలగ ధర్మశీలుఁడయి భూరిబలాధికుఁడైన ధారుణీ
పాలకురక్ష మున్ వడసి భార్యను బుత్రుల నర్థయుక్తితో
నోలిన మేలుగాఁ బడసి యాళ్లకు నున్నది యట్లుగానినా
డేల గృహస్థవృత్తి సుఖమేగి మనంబున నున్కి కష్టమే

సారమతింపద్యమున 'కలిత' 'బంధురుడయ్యె' ఉన్నందున 'తో' ప్రత్యయమే ఉచితమని భావింపవచ్చును

హరిహరనాథుడు తిక్కనను యిట్లు అర్థించినట్లు చెప్పుకొనెను. (4-1-17, 18)

క॥ పారాశర్యుని కృతీయయి, భారతమను పేర బరంగు పంచమవేదం
బారాధ్యము జనులకుఁద, ధౌరవ మూహించి నీవఖండిత భక్తిన్

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

అర్థము	అర్థము	అర్థము
కృత్తిశ్చర ప్రశస్తి రచన	కృత్తిశ్చర ప్రశస్తి రచన	కృత్తిశ్చర ప్రశస్తి రచన
అర్థము	అర్థము	అర్థము
అర్థము	అర్థము	అర్థము
అర్థము	అర్థము	అర్థము
అర్థము	అర్థము	అర్థము
అర్థము	అర్థము	అర్థము
అర్థము	అర్థము	అర్థము
అర్థము	అర్థము	అర్థము
అర్థము	అర్థము	అర్థము
అర్థము	అర్థము	అర్థము

(గ్రంథకర్త: గోవింద శ్రీనివాసచూరి (గోవింద బేంకటకవి భునుమని భునుభుడు))

తే॥ తెనుఁగుభాస వినిర్మింప దివురుటరయ, భవ్యపురుషార్థతరుపక్వఫలముగాదె
దీనికెడ నియ్యకొని వేడ్కనూని కృతిప, తిత్త్వ మర్థించి వచ్చితి తిక్కశర్మ

ఈ అర్థనను యుక్తముచేయునదే అర్థయుక్తి దాని రచించు చంధోగతియే అర్థగతి లేక అర్థభంగి మనము భారతమునుపూర్తి చూచినచో నన్నయభాగములో రాజరాజ హరహరనాథ ప్రశస్తి పద్యములే అర్థయుక్తమైన అర్థగతి తిక్కన విరాటపర్వమునకు పూర్వపర్వమున అనగా అరణ్యపర్వశేషమున అర్థయుక్తి వదలివేసి హరిహరనాథునకు అంకితము చేసినట్లు హరిహరనాథునికి 'దివ్యచిత్తంబున' అవధరింపుమని అర్థయుక్తి, అర్థగతి, ప్రబంధ నిర్వచనములు చెప్పుకొనినాడు విరాటపర్వమునుండి హరిహరనాథప్రశస్తి తిక్కన రచించినాడు అనగా 3 అర్థముల (ముగ్గురితో అర్థించిన మూడు అర్థముల) భంగులు భారతమున కలవు. ఈ అర్థయుక్తి, అర్థగతులను కవిభావించిన రీతిని ఎదుటి పుటయందు చూపిన విధముగా గ్రహింపవచ్చును

కనుక తెలుగు భారతము తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో మొట్టమొదటి ప్రబంధము దేహసంబంధమైన బాంధవ్యములు వ్యవహారికముగ జన్మమాదిగా వ్యాప్తమయియుండగా, సాహిత్యచరిత్రలో కవికావ్యకథాభాగము కవికుమారిగా, కావ్యకన్యగా మానసికముగ ప్రసిద్ధికెక్కినది. కథనురచింపమని అర్థించి కృతిపొందిన రాజును శ్రోతగాచేసినపుడు కావ్యకన్య కావ్యసతిగా, భూపతికి భూసతిగా ప్రసిద్ధికెక్కును కనుకనే తిక్కన 'ఏ నిన్ను మామ యనియెడు, దీనికిఁ దగనిమ్ము భారతీ కన్యక నాకీనర్పడు వగు' అని ప్రబంధ నిర్వచనము మనుమసిద్ధి ప్రభువు చెప్పినట్లు చెప్పినాడు. జక్కన 'విక్రమార్క చరిత్రము' లోని నన్నయస్తుతిలో ప్రబంధమని నన్నయ రచనను పేర్కొనినట్లు 50వ పుటలో చూచితిమి. ఆ 'భారతీకన్యక' భారతమును కన్యకను అంకితము కోరిన మనుమసిద్ధి అని భావము. దానికి తిక్కన బదులు చెప్పక రామాయణమును రచించి మనుమసిద్ధికి అంకితమిచ్చినచుచెప్పినని మనము భావింపవలెను రామాభ్యుదయమున అయ్యలరాజు రామభద్రకవి తన కృతిభర్త గొబ్బూరి నరసింహునిచే యిట్లు చెప్పించినాడు

చ॥ క్షితిపతి యెవ్వఁడైన నగుఁ గీర్తియసొమ్ము నృపాలకోటికిం
గృతిపతియైనవాడె కృతకృత్యుడు గాన నొనర్చు సప్తసం
తతులకు నెక్కుడండ్రు కృతి దాశరదీద్ధ కధాసుధాచమ
త్కృత కృతి రామభద్ర చెవికిం జవిగొల్పు భవిత్కవితృప్తమున్

గ్రంథకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

రాజు ఎవ్వరైనను బలవంతుడైన, బలహీనుడైనను కావచ్చును. రాజులు కీర్తికాంక్షులు. సామాన్యమనిషియైనను కృతిపతియగుచో వాడిజన్మము సార్థక్యము (కృతకృత్యుడు). సప్తసంతానములలో కృతి గొప్పది అంటారు.

ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణములో ఈవిధముగా అనెను.

చ॥ కృతికి విభుండు శ్రీవిభుడు; కీర్తన పావనమైన తద్గుణ
స్తుతి కృతి; విష్ణుదాసులు యశోనిధు లూర్జితపుణ్యులుత్తముల్
కృతిఁగొనియాడువారు; కృతకృత్యుడనైతి మదీయ వాంఛిత
ప్రతతికిఁజెంద గల్గుతరుపాకము శ్రీతరకావ్యరూపతన్

కృతిభర్త నరసింహస్వామి. కావ్యమున వర్ణింపబడిన పావనమైనఅంశము కృతి. విష్ణుభక్తులు, యశోనిధులైన కృతికర్తలు, వానిని పఠించి విద్వత్తులుగా వృద్ధిపొందు భావికవులు (ఊర్జితపుణ్యులు), ఉత్తములైన పాఠకులు కృతిని కొనియాడువారు. తను కోరిన రచన కల్పతరువై భగవంతునికిచ్చి తను కృతకృత్యుడైనట్లు ఎఱ్ఱన చెప్పకొనెను.

“కావ్యం యశః, అర్థకృతే, వ్యవహరవిదే, శివేతరక్షయే; సద్యః పర నిర్వృతయే కాంతాసమ్మిత తయోపదేశయుజే” అను ఆలంకారిక ప్రామాణ్యము ననుసరించియేనన్నయ కథారంభ, కథాంతరాజరాజవర్ణనము అర్థకృతే పర్యాయముగా ‘అర్థయుక్తి’ అని నన్నయ నిర్దేశించినట్లు భావింపవచ్చును. భారతకథకు ఈవల, ఆవల ప్రతిఆశ్వాసమున నిబంధించిన అర్థయుక్తి (రాజరాజవర్ణనము) అర్థయుక్తి మూలముగనే నమన్వయము చేసుకొనినవే కథ ప్రసవ్నమగును. ఇది సంస్కృతకావ్య సంప్రదాయముకాదు. తెలుగున నన్నయ ప్రవేశపెట్టినదే. ఇదే ప్రబంధ నిర్వచనము. ఆశ్వాసములోని భారతకథకృతి. కేవలము భారత కథ మాత్రమే కావ్యమందున్నచో, అది కృతి, ఆశ్వాసమునకు ఈవల ఆవల కృతీశ్వరప్రశస్తి తగిలించినచో అది ప్రబంధము అని పూర్వుల భావనగా తలంపనగును. ఈపందర్భమున ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తువారు ప్రచురించిన ‘తెలుగు సాహిత్యం-మరోచూపు’ అనుగ్రంథములోని ‘ప్రబంధాలు-సామాజిక, మత, రాజకీయ భూమి’ అను ఉపన్యాస వ్యాసములో శ్రీ ఎస్.వి. రామారావుగారు యిట్లు తెలిపియున్నారు.

“అసలు ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రలో పురాణయుగం, కావ్యయుగం, ప్రబంధయుగం అన్న విభజనమే విడ్డూరంగా కనబడుతుంది. కవిత్వయం చేసినరచన ఇతిహాసంకాగా,

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

వారు ప్రాతినిధ్యం వహించిన యుగాన్ని పురాణయుగం అని వ్యవహరిస్తున్నాము. అటు సంస్కృతవాఙ్మయంలో, ఇటు ప్రాచీనాంధ్రవాఙ్మయంలో కొన్ని రూఢ్యాధారాలతో ప్రయుక్తమైన 'సాంకేతిక' శబ్దాలను మనసాహిత్యవిమర్శకులు ఈ విధంగా తమకు తోచిన అర్థంలో వాడుకోవడం శోచనీయమైన విషయం. ప్రబంధ శబ్దానికి అదేగతి పట్టింది.

ప్రబంధం అంటే స్వతస్సిద్ధమైన అర్థం కావ్యం. సంస్కృతలాక్షణికులు నిర్వచించిన సర్గబంధమనే మహాకావ్యమే తెలుగులో సుమారు ప్రబంధం అయింది. 16వ శతాబ్దానికి ముందటి తెలుగు కవులందరూ- నన్నెచోడుడు, పాల్కురికి, తిక్కన, ఎర్రన, శ్రీనాథుడు మున్నగువారు తమ కావ్యాలను ప్రబంధాలుగా పేర్కొన్నారు. వీనిలో ఇతిహాసాలూ, ద్విపదకావ్యాలూ, క్షేత్రమహాత్మ్యాలూ మొదలైనవి ఉన్నాయి. కావ్యానికి పర్యాయపదంగా 'ప్రబంధ' శబ్దం ఇంతసుస్పష్టమైన అర్థంలో వాడుకలో ఉండగా - 16వ శతాబ్దంలో వెలువడిన కావ్యాలకు మాత్రమే ప్రబంధాలు అని ఎవరూ ఏవేళలో నామకరణం చేశారో కాని, ఆముహూర్తంనుంచి ఆశబ్దానికి ఉన్న సహజమైన అర్థంపోయి అంతకుముందులేని అర్థం వాడుకలోకి వచ్చేసింది. తర్వాతి విమర్శకు లందరూ ఆ అర్థాన్ని రూఢిచేసి ప్రబంధానికి కొన్ని లక్షణాలను ఆపాదించారు. అవి ఏకనాయకాశ్రయము, వస్త్రైకము, స్వతంత్రరచన, శృంగారరసము, ఆలంకారికశైలి, అష్టాదశ వర్ణనలు."

★భారత రచనలో నారాయణభట్టు పాత్ర★

ఇట్లు మానసికబంధమును ప్రబంధమనుట నన్నయకాలమునాటి సంస్కారపరులైన కవిపండితులు వ్యతిరేకించియుండవచ్చును. దానికి రాజరాజు పండితనభలు ఏర్పరచి నన్నయరచనను ఆసభయందు పరిపజేసి వ్యతిరేకించిన సంస్కారవరులను నారాయణభట్టు వాక్పాతుర్యముచే రాజరాజప్రశస్తిని నన్నయసారస్వతమునందు చేర్చుటను సమ్మతింపజేసియుండవచ్చును. దీనిని గుర్తించు గౌరవమే.

ఉ॥ పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణు నట్లు వానస ధరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుడుం దనకిష్టుడున్ సహా
ధ్యాయుడు నైనవాఁ డభిమతంబుగ దోడయి నిర్వహింపగన్ (1-1-25)

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటాచల మనుమని మనుమడు)

అను నన్నయ పద్యరచనకు ప్రేరణయై యుండును. లేనిచో, పైపద్యరచనాకారణము పాఠకునకు భారతమున కన్నట్లదు.

ఈఅర్థయుక్తి రచింపక పదలివేసినపుడు కథ జగత్ప్రసిద్ధమగును. కనుకనే తిక్కన పైపద్యమున ఆభావమును వెల్లడించినాడు. అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాసము నుండి అర్థయుక్తి రచింపక పదలివేసిన ఎట్లు జగత్ప్రసిద్ధమగునో అనగా 'ప్రసన్న కథాకలితార్థయుక్తి' కాకుండునో క్రింది ఉదాహరణములతో తెలిసికొందము.

'అర్థయుక్తి'తో కూడిన రచన

414. మా ఇట్లు ప్రసన్నులై.... కువలయాశ్వుండు విజయోల్లాసభాసితుండై యుదంకు విజాశ్రమంబున కనిచి తనపురంబున కరిగి వారాంగనానృత్యగానవిశేషంబు లాలోకించుచు రాజధానింబ్రవేశించి సముజ్జ్వల సామ్రాజ్యసౌఖ్యంబులం బరంగు చుండెనని మార్కండేయుండు ధర్మరాజునకుఁ గువలయాశ్వుండు దుంధుమారుండైన విధంబుసెప్పెనని వైశంపాయనుండు జనమేజయున కెఱింగించిన తెఱంగు.

415. కౌచరమయుగచలిత ధర్మ స్థిరీకరణ చతురవరిత ధీగుణలీలా పరికర పరిచిత నయవి, స్తర వితరణ వివరజైక దానవి నోదా

416. మాలిని కరివరహరికూర్మకృదరాధీశతుల్య

ధ్వరణ గుణధురీతోద్ధండ బాహర్గళాగ్ర

స్ఫురిత విఖిలగోత్రా భోగభగ్నైక భోగా

దరణ సుఖితమూర్తీ ధర్మతంత్రానువర్తీ

గద్యము ఇది నకల మకవిజనవిసుత.... నన్నది చతుర్థాశ్వాసము

పంచమాశ్వాసము

1. కౌ శ్రీయువతీప్రియ నృపవా, రాయణ బిరుదాంకభీమ రమణీయగుణ శ్రీయుత నిర్మల ధర్మవ, రాయణ రవికేజ రాజరాజనరేంద్రా

2. మా అక్కడకుండు శౌనకాది మహామునులకుం జెప్పె నట్లు బహుభంగుల మార్కండేయుండు వివరింపంబుణ్ణకథావిశేషంబులు విని సంతుష్టహృదయుండై శౌతేయపూర్వజుండు మతీయు నమ్మువీంద్రున కిట్లనియె

గౌరవార్థ గౌవాధ శ్రీనివాసమూర్తి (గౌవాధ తేంకటకవి మనుమవి మనుమడు)

(పై రచననే) 'అర్థయుక్తి' లేకుండా రచన

414.వ॥ ఇట్లు ప్రసన్నులై.... కువలయాశ్వుండు విజయోల్లాసభాసితుండై యుదంకు నిజాశ్రమంబున కనిచి తనపురంబున కరిగి వారాంగనానృత్యగానవిశేషంబు లాలోకించుచు రాజధానింబ్రవేశించి సముజ్జ్వల సామ్రాజ్యసౌఖ్యంబులం బరఁగు చుండెనని మార్కండేయుండు ధర్మరాజునకుఁ గువలయాశ్వుండు డుంధుమారుండైన విధంబుసెప్పెనని వైశంపాయనుండు జనమేజయున కెఱింగించిన తెఱంగు.

గద్యము. ఇది సకలసుకవిజనవినుత.... నన్నది చతుర్థాశ్వాసము

పంచమాశ్వాసము

1.వ॥ అక్కడకుండు శౌనకాదిమహామునులకుం జెప్పెనట్లు బహుభంగుల మార్కండేయుండువివరింపం బుణ్యకథా విశేషంబులు విని నంతుష్ట హృదయుండై కౌంతేయపూర్వజుండు మఱియు నమ్మునీంద్రున కిట్లనియె

అర్థయుక్తిలేని రచన జగత్ప్రసిద్ధమైన కథారచనవలె మధ్య రాజరాజప్రశస్తి అర్థంకులులేక కథ సుప్రసిద్ధమై యున్నది. అర్థయుక్తి ఉన్నరచన ఆశ్వాసాంతకథ, ఆశ్వాసారంభకథతో మధ్యఉన్న అర్థంకులు తొలగించుకొనుటకు భారతకథను సమన్వయము చేసికొనవలెను. అట్లు సమన్వయము చేసుకొనిననేకాని కథ ప్రసన్నముకాదు.

తిక్కన పూర్తిచేయగనే భారతములో మూడు విధములైన అర్థముల భంగులు ఉండెను. 'నన్నయ రచించిన అర్థయుక్తి' ²(తిక్కన అరణ్యపర్వశేషమున రచింపక పదలివేసిన) అర్థయుక్తి ³తిక్కన విరాటపర్వమునుండి రచించిన అర్థయుక్తి.

ఎఱ్ఱున రాజరాజప్రశస్తి రచనవలన ఇప్పుడు నన్నయ, తిక్కనల అర్థయుక్తులతో మాత్రమే నిండియున్నది. తిక్కన విడిచిపెట్టిన అర్థయుక్తి, 'గాధలు త్రవ్వు తెలుంగువారికి' (విమర్శకులకు) ఎఱ్ఱున రచించుటచేత, తిక్కన చెప్పిన 'విడితార్థస్ఫురణ' మాయమై 'విషయ స్ఫురణములోపించినదని', ఎఱ్ఱుననే 'భాసుర భారతార్థముల భంగుల' పద్యములో తెలిపియున్నాడు. కనుక తిక్కన అరణ్యపర్వశేషకథ రచన లోకమునకు తెలియక లోపించినది.

స్వర్గారోహణపర్వము రచించిన తర్వాత అరణ్యపర్వశేషరచనమునందు ప్రారంభించిన పద్యము 'భూసతికిం దివంబునకు' అని ఆ పద్యములోని 'శరత్సమాగమ'

(గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి. (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుషుడు)

వద ప్రయోగము సూచించుటయేకాక, 'దానాంభఃపటలంబునన్' పద్యముకూడ సూచించుచున్నది. 'ప్రావృట్పయోదానీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢాకారతన్ డిగ్గెనా,గా నొప్పారె మదోత్కటద్విరదసంఘంబుల్ వనాంతంబునన్' అను పాదములోని 'శరద్భయంబున' ప్రయోగమువలన ఈగూఢరచన శరత్కాలమునకు ముందునుండి అని సూచించును. కారణము భయమునకు పూర్వమే నివారణమునకు జాగ్రత్తపహించుట నహజము కదా. భూపతి అనగా భూపతి (రాజరాజునకు) అంకితమైన కథ అని భావముకదా. అది ఎక్కడనుండి? అంతకు పూర్వమునుండి అనికదా. అనగా నన్నయరచన వర్ణముకు కడపటిపద్యము 'సురచాపచిత్ర'తో అంతమని, 'భూపతికిం' పద్యము తిక్కన మొదటి పద్యమని భావము. దానిముందరి 'తత్ప్రమయానంతరంబున' తిక్కన మొదటివచనము అని మనము తెలిసికొనియుంటిమి.

'తత్ప్రమయానంతరంబున' అను ప్రథమవచనమునకు 'వర్ణముతువు గడిచిన తర్వాత' అని కథాపరముగ భావము. 'నన్నయరచన తర్వాత' అని కవిపరముగ భావము. అట్లే కవిపరమైన 'భూపతికిం' పద్యభావమును పరికింతము.

140. ఉఃభూపతికిం దివంబునకుంఁ బొల్పెసంగం శరత్ప్రమాగమం

బాసకలప్రమోదకరమై విలసిల్లె, మహర్షిమండలో

పాసిత రాజహంసగతి భాతి ప్రసన్నసరస్వతీక మ

బ్జాసనశోభితంబగుచు నబ్జజాయానముతో సమానమై

భూపతికిం = నన్నయ రచించిన 'సురచాపచిత్ర' పద్యము వరకు ఉన్న కథకు, దివంబునకు = శూన్యముగానున్న విరాటపర్వకథ ప్రారంభమువరకు, పొల్పెసంగం = ఒప్పిదము ప్రకాశింపగా, శరత్+సమాగమం = వర్ణముతువు అంతమౌతుండగా వచ్చిన శరత్కాలము; ఆ సకల ప్రమోదకరమై = అటు భారతకథాగమనమునకు సంతోష పెట్టునట్లు, ఇటు నన్నయరచన పూరణమువలన జనులను సంతోష పెట్టునట్లు, మహర్షిమండలం+ఉపాసిత = మునిసంఘముచే ఉపాసించబడిన, రాజహంసగతి = నలమహారాజుచే విడువబడిన హంసవిధముగా, ప్రసన్నసరస్వతీకము = ప్రసన్నమైన పరస్పతి కలది(నన్నయ తిక్కనల వాణికలది)సరస్వతి ప్రార్థన కలిగిన చతుర్థాశ్వాసము, అబ్జాసన శోభితంబగుచు = బ్రహ్మచేశోభించి, అబ్జజాయానముతో సమానమై = హంసతో సమానమై, భాతి = ప్రకాశించెను.

గ్రంథకర్త: గోపివాద శ్రీనివాసమూర్తి (గోపివాద వేంకటకవి మనుమని మనునాగుని)

తాత్పర్యము: రాజరాజాంకితమైన అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాస మధ్యలో నిలిచిపోయిన భూసతినుండి హరిహర నాథాంకితమైన విరాటపర్వము వరకు పూరింపవలసిన శూన్యము (దివము)నకు ఒప్పునట్లు శరత్కాలము అందరు సంతోషించునట్లుగా విలసిల్లెను. మునిసంఘముచే ఉపాసింపబడిన నలదమయంతికథయందు నలమహారాజుచే విడువబడినహంస చేసిన రాయభారమువిధముగా ప్రసన్నమైనసరస్వతీకము (నన్నయవాణి, తిక్కనవాణి ప్రసన్నము (సరస్వతి ప్రార్థన) కలది) పూరణవలన జనులకు బ్రహ్మకోభితమగుచు హంసతోసమానమై ప్రకాశించెను.

పై పద్యమునకు ఆధారమైన వ్యాసశ్లోకములు ఇవి

క్రౌంచహంస సమాకీర్ణా శరత్ప్రముదితా భవత్, రూఢకక్షవనప్రస్థా ప్రసన్నజలనిమ్నగా
విమలాకాశ నక్షత్రా శరస్తైషాం శివాభవత్

పై శ్లోకమునకు భావమిది: నదిలోని జలము తేరి ప్రసన్నముగా ప్రవహించుచుండ తీరమున క్రౌంచ, హంస పక్షులు చరించుచుండగా దొంకలు, వనములు, కొండల చరియలు గడ్డి మొలచి శరదృతువు ఆవిర్భవించినది. విమలమైన ఆకాశము, బాగుగా ప్రకాశించు నక్షత్రములు, పక్షులు శరత్కాలమున కూడి ఉన్నవి.

వాల్మీకిరామాయణములోని ఈక్రింది శ్లోకమును కూడ పైపద్యము గుర్తుచేయును.

చపలస్య తు కృత్యేషు ప్రసమీక్త్యాధికం బలమ్

క్షిప్ర మన్యే ప్రపద్యంతే క్రౌంచస్య ఖమివ ద్విజాః యుద్ధ 12-33

దీని భావమిది- చపలత్వముతో పనులుచేసే బలవంతుని లోపాన్ని కనిపెట్టి శత్రువులు భేదింపరాని క్రౌంచపర్వతమును కుమారస్వామి శక్తిచే భేదింపబడిన రంధ్రమును ఉపయోగించుకొని హంసలు క్రౌంచపర్వతమును దాటినట్లు బలవంతుని లోపాన్ని వినియోగించుకొంటారు.

ఇది తిక్కన ప్రారంభశ్లోకమగుటచే ఎఱ్ఱన, నన్నయ, తిక్కనల కీర్తిని కాంక్షించితినిని యిట్లు రచించినట్లు భావింపవచ్చును.

★ఎఱ్ఱనరచన భారతకావ్యశయ్య కాదు★

ప॥ కతిపయాక్షరపరిగ్రహజనితంబైన నైసర్గికచాపలంబు కతంబున

ఉ॥ మించినవేడ్డు వీనులకు మిక్కుటమై మధువృష్టి గ్రమ్ము రా
యంచలు కూయఁ గ్రౌంచమును నావలఁగూయఁగడంగు భంగి బ్రౌ
దాంచిత శబ్దపారులు మహాకవు లాద్యులు కావ్యశయ్య, గీ
లించిన కీర్తిసంగసుఖలీలకు నేనును కాంక్షఁజేసితిన్.

కొందరు ఈ పద్యమును కాళిదాసు రఘువంశమున రచించిన 'మందఃకవియశఃప్రార్థీ' అను శ్లోకముతో అన్వయించుకొని, ఎఱ్ఱనవినయము పై పద్యము సూచించునని చెప్పెదరు. కాని అది సరికాదు. కారణము, కాళిదాసు పై శ్లోకమును రఘువంశ అవతారికయందు రచించి, రఘువంశరామచరిత్రమైన రామాయణమును రచించిన అదికవి రచనము ముందు, తను నగుబాటు నొందుదునని 'ఎత్తుగానున్నవానిచేత (పైకి చేతులు ఎత్తు అవకాశము కలిగిన - గ్రాహ్యము) పొందదగిన పండు పొందవలెనను ఆశతో పైకి ఎత్తిన చేతులుగల పొట్టివానివలె నను ఉపమానమూలమున తన వినయమును భూత, వర్తమాన క్రియకు భవిష్యద్వచనముగ విన్నవించుకొనినాడు. కాని ఎఱ్ఱన నన్నయ, తిక్కనలు రచింపని నృసింహపురాణ అవతారికయందు పై పద్యమును రచించి, తను అంతకుపూర్వము పూరించిన అరణ్యపర్వశేషమును 'భాసుర భరతార్థముల భంగులు' పద్యమును, పై పద్యమున ప్రయోగించిన 'అద్యుల' పదముచే సూచించి రాజరాజకీర్తిపద్యములని గ్రాహ్యము - ధ్వనించుచు, అందలి 'వ్యాసముని ప్రణీత పరమార్థ' సంగమునకు కాక 'కీర్తి సంగసుఖలీలకు' - కీర్తిసంగ విశ్రాంతికి అని గ్రాహ్యము - కాంక్షివలెనని భూతకాల రచనకు భవిష్యత్కాల క్రియగ చెప్పుకొనెను. అంతేకాక కాంక్షించితి నను పదప్రయోగము వలనను, ఆపద్యరచనకు హేతువుగా చెప్పిన 'కొన్ని అక్షరములు (నన్నయ రూపవర్ణన చేసిన రాజరాజ కీర్తి అక్షరములలో కొన్ని) పరిగ్రహించిన చావల్య కారణమున' అను పూర్వ వచనరచన వలనను కూడ ధ్వనించినాడు.

కాలప్రవాహములో కవి తన పేరునుపోలిన మరొక కవినుండి గుర్తింపుకు తనతండ్రి, తాత, ముత్తాత మూడు తరములవారి పేర్లను తన మొదటి కావ్యమున పరిచయ గుర్తింపుగా చెప్పుకొనుట సంప్రదాయము. ఎఱ్ఱన ఈ సంప్రదాయము తన నృసింహపురాణమున మాత్రమే పాటించుటచేతను, ఈ పద్యరచన చేతను, తన మొదటి కావ్యము నృసింహపురాణమని చెప్పుకొనినాడు. ఇట్లు అంతకుముందరి అరణ్యపర్వశేష పూరణమున చెప్పుకొనకపోవుట వలన అరణ్యపర్వశేషకావ్యకథ రచింపలేదని అతి చిన్న విషయమైన రాజరాజవర్ణనను ధ్వనించినాడు.

పైపద్యరచనమునకు కారణము 'కతివయాక్షర (కొన్ని అక్షరములు) పరిగ్రహించుటవలన పుట్టిన స్వభావసిద్ధమైన చాపల్యకారణమున' అని పై వచనమునందు చెప్పినాడు. కతివయాక్షరములు రాజరాజప్రశస్తి రచనయందు అని ఎఱుగ భావము. పై పద్యమందు నన్నయ, తిక్కనల పేర్లు స్మరింపలేదు. కాని నృసింహపురాణ కవిస్తోతియందు నన్నయ, తిక్కనలను ఒకే పద్యమున స్మరించినాడు. వాల్మీకి, వ్యాస భగవానులను వేరువేరు పద్యములలో సంస్కృతకవులలో స్మరించినాడు. పై పద్యములో కావ్య శయ్య ఒకేపద్యమున స్మరించిన నన్నయ తిక్కనలవి. దానికి ఆవల కీలించిన అనగా తర్వాత తగిలించిన అర్థయుక్తులు అనగా రాజరాజప్రశస్తి తను రచించినట్లు చెప్పకొనినాడు. ఇది సప్తమాశ్వాసాంతమున తన అవతారికతర్వాత రచించిన రాజరాజప్రశస్తి చతుర్థాశ్వాసాంతమునుండి తిక్కన రచింపక వదలినవి తను (కృతేశ్వర ప్రశస్తి) రచించినట్లు చెప్పకొనినాడు.

ఎఱుగ పద్యములోని కీర్తిసంగము ప్రశస్తి కూడలియైన ఆశ్వాసాంత ఆశ్వాసారంభ రాజరాజప్రశస్తి రచన - సుఖలీలకు అనగా విశ్రాంతి తేలికగా రచించుటకు నేను కాంక్షచేసినానని తను రచించిన మరుసటి కావ్యము నృసింహపురాణమున చెప్పట వలన, ఎఱుగ రచించినది రాజరాజప్రశస్తి అని తెలుపుచున్నది. ఈ వచన, పద్యరచనా హేతువు సూక్తములో నన్నయ, తిక్కనల కీర్తిని కాంక్షించినానని ఆకాలములోని విమర్శకులకు తెలుపుకొనుట.

తిక్కన అరణ్యపర్వ కావ్యశయ్య అస్థిమాలగా నన్నయ తిక్కనలరీతి, అరణ్యపర్వశేష రాజరాజప్రశస్తి ఎఱుగ, నన్నయరీతి రచించియుండుటచేతనే హరివంశమునందు తిక్కనను ఎఱుగ కవిబ్రహ్మ అని పొగడియున్నాడు చూడుడు.

★తిక్కనరచన అరణ్యపర్వశేషకావ్యశయ్య★

మ॥ తనకావించిన స్పృహ తక్కురులచేతం గాదునా, నేముఖం
బున దాఁబల్కినపల్కు లాగమములై పాల్పొందు నా వాణిన
త్రను నీతం దొకరుండనాఁ జను, మహత్వాప్తిన్ గవిబ్రహ్మనా
వినుతింతున్ గవి తిక్కయజ్ఞ నఖిలోర్వదేవతాభ్యర్చితన్

పై పద్యములోని 'అగమములై' అను పదము తిక్కన 'ప్రాంశువయోద' అను భీష్మపర్వపద్యములోని 'అగమపుంజవదార్థతత్త్వనిశ్శంశయకారు' అను రచనను

గుర్తుచేయుటకా' ఎఱ్ఱన ప్రయోగించె ననిపించి, 'అగామి' కర్మకు సన్నిహితమైన నన్నయ వర్ణముతువర్ణనను తిక్కన శరదృతువర్ణన చేసినట్లు ధృవించుచున్నది. అందుచేతనే ఆదికవిపద వాఙ్మయై నన్నయరచనను పూర్తిచేసిన తిక్కనను, 'కవిబ్రహ్మ' అని ప్రశంసించినాడు. పైపద్య అర్థతాత్పర్యాదులను పరిశీలింతము.

అఖిల+ఉర్వీదేవత+అభి+అర్చితున్ = బ్రాహ్మణులందరు పూజించు, కవి తిక్కయజ్ఞు = యజ్ఞముచేసిన తిక్కనకవి, తాన్ = తాను, ఏముఖంబున = ఏ నోటితో, పల్కిన పల్కులు = రచించిన మాటలు, ఆగమములై = నన్నయవర్ణముతువు శరదృతువుగా ఆగమకర్మయైనదై అదే నడక కలిగినదై, పొల్పొందు = ఒప్పురుచున్నది, ఆ వాణీన్, అత్తను = ఆ వాక్కును, ఆవాక్కు ధరించిన శరీరమును, ఈతండు ఒక్కండునాన్ = ఇతడు (తిక్కన) ఒక్కడేనా అనునట్లు, చను = వెడలినది; తన= తనంతట(మొదలుపెట్టి శిల్పముచేత), కావించుసృష్టి = సృష్టింపబడిన రచన, తక్కు+ఒరులచేతం కాదు = తిక్కన తప్ప ఇతరుల చేతకాదు., నాన్ = అనునట్లు, మహత్త్వ+ఆప్తినే = గొప్పమహత్వముగా రూపొందిన కవిబ్రహ్మనా = కవులను సృష్టించు బ్రహ్మనా అనునట్లు, వినుతింతున్ = ప్రస్తుతించెదను.

తాత్పర్యము: యజ్ఞము చేసిన మహాకవిగా బ్రాహ్మణులందరు పూజించు తిక్కన, తాను ఏనోటితో పలికిన పలుకులు నన్నయ వర్ణముతువే సహజ మార్పుతో శరదృతువుగా రాగలిగినదై ఒప్పురుచున్నదో, ఆవాక్కు, ఆవాక్కును ధరించినశరీరమును ఈ తిక్కన ఒక్కడేనా అనునట్లు వెడలినది. తిక్కన తనంతట మొదలుపెట్టిన శిల్పముచేత (కళచేత) సృష్టించబడిన రచన తిక్కన తప్ప ఇతరులు ఎవ్వరు రచింప వీలుకాదు అనునట్లు గొప్ప మహత్వముతో రూపొందిన కవిబ్రహ్మ అనునట్లు కవి తిక్కనను ప్రస్తుతించెను. ఎఱ్ఱన తిక్కనను ఏ కారణముచేత 'కవిబ్రహ్మ' అనెనో అదే కారణమున కవిసామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు 'అరణ్య పర్వశేషము' ఎఱ్ఱన రచించెనని తలంచి ఎఱ్ఱనను 'సర్వమార్గేచ్ఛా విధాత్తుండు' అనెను.

తిక్కన రచింపక వదలిననేకాని ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమును వ్రాయలేడు. కనుక తిక్కన ఏమి రచించితినిని చెప్పుకొనెనో తిక్కన అవతారికనుండి మనము గ్రహించెదముగాక.

తిక్కన తను రచింపదలచిన (భారతమునకు) ప్రబంధమండలికి అధినాథునిగా ఏ పురుషుని పేర్కొనవలెనని ఆలోచింపుచుండ యిండుక నిద్రవచ్చెను. ఆ నిద్రలో తన తండ్రి కొమ్మన కలలో కనవచ్చెను. వచ్చి యిట్లు అనతి యిచ్చెనని సంశోధిత ప్రతియందు పాఠాంతరములతో కలదు.

11..వ॥ “కిమస్థిమాలాం కిము కౌస్తుభం వా, పరిష్క్వియాయాం బహుమన్యసే త్వమ్ కిం కాలకూటః కిమువా యశోదాస్తన్యం తవ స్వాదు వద ప్రభో మే”²యని నీవు తొల్లి రచియించిన పద్యంబు³ గాఢాదరంబు నవధరించి భక్తవత్సలుండగు హరిహరనాథుండు ‘నీదెన దయాళుండై యునికింజేసి నిన్నుం గృతార్థునిఁ జేయం గార్హస్థియయి నాకలోక⁴ నివాసి యయిన నాకుఁడన దివ్యచిత్తుంబునం గల యక్కరుణ్యంబుతెఱుంగెఱుంగు నట్టి శక్తిం బ్రసాదించి నన్ను నాకర్పించి⁵ కొలిపించుకొని ఏడే విజయం⁶ చేయుచున్నవాఁడనుచుం జూపుట⁷యు సవిశేష సంక్రమ⁸ సంభరిత హృదయుండనయి⁹ యవ్వలనుఁ గలయంగనుంగొనునప్పుడు.

పై వచనమున ‘గాఢాదరంబు’ అను పదమునకు ‘గూఢార్థంబు’ అని పాఠాంతరము సంశోధితప్రతియందు నిచ్చియున్నారు. అది సరియైన కవిపాఠమని గోచరించును. కారణము ఆశ్లోకమునకు మరియొక కావ్యగతమైన అర్థము పాఠకులకు సూచించుట కవి ఉద్దేశ్యమని తలంపవచ్చును.

ఆగూఢార్థమును పైశ్లోకములోని అస్థిమాల, కౌస్తుభము, కాలకూటము, యశోదాస్తన్యములలో నిక్షిప్తము. అస్థిమాలలోని మాల పద్యకుసుమములమాలను సూచించును. అస్థిపదము, ఎముకలు, అనగా మరణించినవారి స్మరణచిహ్నము. కనుక మరణించిన నన్నయ పేరు, (మాల) పద్యకుసుమమాలను బోలిన ఆశ్వాసము కడపటి గద్యమునందు రచించుట. అస్థిమాల అనగా విదురుడు ధర్మరాజు తనువుచొచ్చినపుడు ధర్మరాజు తనువున కాంతియు, బలము అధికమైనదని ఆశ్రమవాస ద్వితీయాశ్వాస 60,61 పద్యములలో చెప్పినరీతిగ నన్నయ రచననుండి బలము వృద్ధి పొందిన తిక్కన తేజస్సు. అది నన్నయ పద్యములలోని వచనములలోని పదములనో, పదనముదాయమునో

11. 1. కాలకూటమ- డ,త,ద,ల 2. అని- కొన్ని ప్రతులు 3. సాదరంబున- ఎ,ద; గూఢార్థంబు- వ,న 4. నీపై, నేవేళ-అని పాఠములు 5. వాసినయిన నాకు- కొన్ని ప్రతులు 6. కొలిపించుకొని- డ,త,ద; కానిపించుకొని- వ 7. చేసియున్నాడనుచుం- వ, 8. యునేను- ల,వ 9. పరితచిత్తుండనై- వ, సంభారితాంత చిత్తుండనై- ల 10. యవ్వలనుం గనుగెను నప్పుడు- కొన్నిప్రతులు.

నన్నయను స్మృతిపథమున నిలుపునట్లు అరణ్యపర్వశేషమున తిక్కన ప్రయోగించిన కళ. ఉదాహరణములతో పరికింతము.

చతురంభోధిపరీత భూవలయమున (1-3-93) మునకు 'చతురంభోధిపరీతక్షితతః (3-4-160)' అనునది అస్థిమాల. 'సుగంధబంధురసమీరణున్ సఖుడూచుచుండగా (3-4-10 వదమునకు 'శారదరాత్రుల' పద్యము అస్థిమాల. కారణము ఆపద్యమునందు 'గంధబంధురొదార' పదసమూహములో 'గంధబంధుర' కలదు. ఇట్లే 'నారలుగట్టి కూరలశనంబుగ నుగ్రవనంబులో' అని ప్రథమ, తృతీయ పాదములందు కలిగిన పద్యమునుండి గ్రహించిన 'నారలుగట్టి కూరలశనంబుగ నుగ్రవనంబులో విపద్ధారమునొంది' (3-5-349) అస్థిమాలపద్యము. నన్నయ ఎత్తుగడపదముతో రచించిన పద్యములుకూడ అస్థిమాలపద్యములు. తిక్కన నన్నయపేర రచించిన అరణ్యపర్వశేషరచన ఆశ్వాసాంతగద్యము నన్నయపేర కలిగినది అస్థిమాలగా చెప్పబడినది. అతి మాక్షముగా చెప్పవలసినచో, నన్నయ పరకాయప్రవేశముతో తిక్కన రచించిన నన్నయ రచనమని చెప్పవచ్చును.

'కొస్తుభ'మనగా పుష్కంతములను, 'అంతస్సున్నిధి కలిగించుకొని రచించిన విరాటవర్షాది భాగము, భగవంతునికి చిత్తమున ఆపధరింపమని చెప్పిన భాగము. 'శ్రీ' పదముతో రచన ప్రారంభించుటచే, కావ్యమునకు వక్షోభాగమున ఉండుటచే, కొస్తుభము. ఇవి తిక్కన క్రొత్తగా సాహిత్యమున ప్రవేశపెట్టిన అంశములు. కాలకూటమనగా విషము. విషసమానమైన వృత్తాంతము, అజగరోపాఖ్యానము వంటిది. నన్నయ కడపటి పద్యమునుండి దానిని హరిహరనాథునకు అంకితముగా చతుర్థాశ్వాసమును ఆస్వాదించు (కొనసాగించు) హరిహరనాథుని యత్నము. లోకరక్షణమునకు హరుడు విషము గ్రహించినట్లు హరిహరనాథునికి కూడ అది ఆమోదయోగ్యము అని తిక్కన స్పష్టమున భగవంతుని అంగీకారము సూచించెను.

'యశోదాస్తవ్యము' అవగా హరి దేవకీదేవిస్తవ్యముకాక యశోదాస్తవ్యమును దేవకీదేవి స్తవ్యమువలె సేవించినట్లు సేవించుట. దీనికి ఉదాహరణము తిక్కన అంతస్సున్నిధిగా(మనస్సునందు హరిహరనాథుని రూపము నిలుపుకొని) ఆశ్వాసప్రారంభమున హరిహరనాథుని సంబోధింపక విరాటవర్షమునకాని, స్వర్గారోహణపర్వమునకాని సంబోధించి రచించినపుడు హరిహరనాథుడు అరణ్యపర్వరచనను దివ్యచిత్తమున ఆస్వాదించినవిధము. దీనిని ఉత్తరోత్తర ఉదాహరణములతో తెలుపబడును.

భండకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

అశ్లేకమును మెచ్చుకొని దర్శనమిచ్చిన భగవంతునిరూపమును తిక్కన క్రిందివిధముగా వర్ణించినాడు.

సీ॥ కరుణారసము వొంగి తొరగెడు చాడ్చున 'శశరేఖ నమ్మతంబు జాలువాఱ
హరినీలపాత్రిక సురభిచందనమున, గతి నాభిదవళపంకజము మెఱయ
గుఱియైన చెలువున 'నెఱసిన లోక, రక్షణ 'మనంగ గళంబుచాయఁదోప
బ్రథమాద్రి'దోతెంచు భానుబింబంబునా ను, రమ్మునఁగొస్తుభరత్తు మొప్ప

గీ॥ సురనదియును గాళిందియు బెరసి⁵నట్టి కాంతి⁶పూరంబు 'శోభిల్లు శాంతమూర్తి
నామనంబు నానందమగ్నముగఁజేయ, నెలమి సన్నిధి⁷సేసె సర్వేశ్వరుండు

పై పద్యమునందు కనబడిన భగవంతుని పేరు సర్వేశ్వరుడని తిక్కన చెప్పినే కాని హరిహరనాథుడని చెప్పలేదు. ప్రథమ, తృతీయ పాదములందు హరుని, ద్వితీయ, చతుర్థపాదములందు హరిని వర్ణించియున్నాడు. పద్యములో 'హరి' మాత్రమే కలదు. 'హర' పదములేదు. పద్యము ఎత్తుగడ కరుణారసము అని (అరణ్యపర్వ) కావ్యరసమా అనునట్లు ప్రారంభమగుట, చివరిగీతపద్యమునందు గంగా, యమునానదులను (రసరూపమును) వర్ణించుట, ప్రతిపాదమును అరణ్యపర్వశేష స్మృతి తెచ్చునట్లు వర్ణింపబడుట, తిక్కన, పాఠకునికి తను అరణ్యపర్వశేషమును రచించుటను ధ్వనిచేయుచున్నాడా? అనిపించును.

తిక్కన తన తండ్రిచేతనే 'హరిహరనాథుడు వచ్చుచున్నా'డని చెప్పించెనేకాని పీఠికయందంతటను 'సర్వేశ్వరుడు, అద్దేవుడు, అప్పరమేశ్వరుడు, అవ్యిభునకు, అఖిలాండపతి, అజ్ఞగన్నాదుండు, పరమేశ్వరునిం, పూజ్యమూర్తి, అవ్యిభుం, సూత్తరత్నమునకుం దేవదేవునకు' అని పేర్కొనెను. భారత రచనను అమృతమథనముతోను, హరిహరనాథరూపముగను ధ్వనించెను.

కిమస్థిమాలాం శ్లేకములో క్షీరసాగరమథనములోని 'కాలకూట, కౌస్తుభము' లను ప్రయోగించి పై సీసపద్యమున 'కౌస్తుభ' కాలకూట 'చాయ గళమున' సూచించుట చేత అరణ్యపర్వము కాలకూటమని సూచించెను. దానిని పూరించుటకు, విరాటపర్వ రచనతో ప్రారంభించుటలో క్షీరసాగరమథనములోని 'కౌస్తుభము' (విరాటపర్వము) ఉత్పన్నమైనదని సూచించినాడు. అరణ్యపర్వశేషమును గళచాయగా సూచించెను.

ప్రథమ, తృతీయ పాదములందు అమృతము, గళభాయ హరవర్ణనయందు కలవు. కరుణారసము వొంగి తొరగెడు చాడున శశరేఖ 'ఎంతోకాలమునుండి అంధకారముగా నిలిచిన సాహిత్యప్రపంచమును వెలిగించు వెలుగురేఖ' వలె ధ్వనించును. శశరేఖ కాంతి అకాశమునందును, అందుండి జాలువాటి భూప్రసారితమైనట్లు పొంగిపారలేడిది కనుక 'సుధాంశువికీర్ణమాణకర్పూరపాండురుచిపూరము'ను 'భూనతికిం, దివంబునకు పాలెప్పనంగ శరత్పూగమం బాసకలప్రమోదకరమై' ను తలపింపచేయును.

'హరివీలపాత్రక సురభిచందనమునగతి నాభిదవళపంకజము మెఱయ' అన్న పాదము 'విలసన్నవరైరవగంధబంధురోదారసమీరసౌరభము'ను 'అబ్జాసన శోభితంబగుచు అబ్జజాయనముతో సమానమై' పాదభాగములను తలపింపచేయును.

గుఠీయైన చెలువున వెఱసిన లోకరక్షణమన మనంగగళంబు చాయదోప' అను సమానము భారతామృతమథనమున అజగరునికాటు తప్పి భీముడు బయటపడినను, మరణించిన నన్నయవలన కథ ఆగిపోయినది. లోకహితార్థము హరుడు విషము పుంగినట్లు హరిహరవాధాంకితముగా తిక్కన అరణ్యపర్వశేషకథ రచించినట్లు చాయ కనబడుచున్నదని 'గుఠీయైన' పదముద్వారా గుర్తుచేసినాడు. ప్రథమపాదములోని అమృతము, తృతీయపాదములోని గరళముకంటే ప్రాముఖ్యము వహించినది. ప్రథమాధితేంచు భానుబింబంబునా సురమ్మునఁ గొన్నభరత్తు మొప్ప' అను పాదము తోమ+తేంచు = తోతేంచు కనుక 'స్ఫురదరుణాంశు'పద్యమును గుర్తుచేయును. ప్రథమాధియగు విరాటపర్వమున కొన్నభము కలదనికూడ గుర్తుచేయును.

తేటగీతిలోని సురనది అమరభాషనుండి తెలుగునేలకు భారతమును అన్యథాగంగా ప్రవాహమువలె సంస్కృత సమానధారతో కవిత్వమును దింపిన నన్నయ రచనను, కాళింది అలతి అలతి తెలుగుపదములతో రచించిన తిక్కన రచనాధారను గుర్తుచేసి రెండు పనుపాళ్ళలో కలిసి అరణ్యపర్వశేషరచనలో బెరసి క్రమముగా తెలుగు, సంస్కృతపదముల పనుపాళ్ళలో కలిసిపోయిన రీతిని సరస్వతీకముగా ప్రవహించినదని నన్నయ, తిక్కనల కవితాసమాగమమును 'బెరసినట్టి కాంతిపూరంబు' ప్రయోగముతో వర్ణించినాడు. ఈ సరస్వతీనది తీర్థమున తార్క్ష్యుడు అనుముని ఆరాధనతో ప్రత్యక్షమైన సరస్వతీదేవి వలన ముని తన సందేహములను నివృత్తి చేసుకొని కృతజ్ఞతగా భారతీదేవిని మూలమున శ్లోకము లేకున్నను స్తుతించెను. ఇందు 'భారతీ'పదము భారతమున

గౌరవార్థ గాననాథ శ్రీవివాచమూర్తి (గౌరవాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

ప్రపహించు సరస్వతిగా భావింపవచ్చును. శ్రీయన, గౌరినాబరగు అని లక్ష్మీ పార్వతులను ఒక చెలువగా వర్ణించిన విధమున అంబ(పార్వతి) నవాంబుజోజ్జ్వల కరాంబుజ (పద్మహస్తయైన లక్ష్మి) శారద (సరస్వతి)ని కావ్యరసవర్ణనగా రచించుట గమనింపదగినది. తిక్కనరచనమని గుర్తుచేయునదని ముందు తెలుసుకొంటిమి.

★అస్థిమాల కొస్తుభము, యశోదాస్తన్యము, గరళము, పదప్రయోగ కారణము★

నన్నయ ఆది, సభాపర్వములు పూర్తి రచించిన తర్వాత 400, 356, 399 వచన పద్యములతో అరణ్యపర్వమునందు ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ ఆశ్వాసములను రచించాడు. కాని ఆశ్వాసాంత గద్యసాంత గద్యము రచింపలేదు. చతుర్థాశ్వాసమును రాజరాజ సంబోధనతో ప్రారంభించి అజగరవృత్తాంతమువరకు రచించి వర్ణముతువర్ణన పూర్తిచేసి ఆంధ్రసాహిత్యవర్ణమును కురిపించి ఆంధ్రులను సంతోషపరచినారు. దైవబలము లేమి ఏ గుండెపోటు ప్రాణముతీసెనో తెలియదు కాని సాహిత్యరచన నిలిచిపోయినది. తర్వాత రెండువందల సంవత్సరములపైన తిక్కన ఉదయించినాడు. కొనసాగింపతలచినాడు. తిక్కనకు అట్లు రచించుట కుదయించిన ప్రశ్నలు కొన్ని కలవు వాటిని పర్యాలోకింతము.

- (1) నన్నయ రచించిన దాదాపు 140 పద్యములతో చతుర్థాశ్వాసము ముగించినచో రాజరాజప్రశస్తితో ఆశ్వాసాంతపద్యములు నన్నయవలె రెండురచించి పూర్తి చేయవలెను. చూడనిమనిషిని, అందును రచించుకవిని పోషించురాజు అర్థింపక, నన్నయరచనను చూచి అందు రెండుపద్యములు అనగా తృతీయాశ్వాసాంత రెండుపద్యములను తిరిగి చతుర్థాశ్వాసమున పూరించి చతుర్థాశ్వాసము నన్నయగద్యతో పూర్తిచేయుట సాహిత్యదృష్టితో బాగుండదు. 140 పద్య వచనములను పఠించి మంచి సన్నివేశనమున ఉన్న పాఠకుని దృష్టి మళ్ళించినట్లే రసభంగమగును. ఇట్టి (నగము ఒకరాజునకంకితమిచ్చి మరణించిన) పరిస్థితిలో ఎట్లు రచన కొనసాగించవలెనో ఛందోశాస్త్రము నిర్ణయింపలేదు.
- (2) నన్నయపై గౌరవభావముతో చతుర్థాశ్వాసము 400పద్యములవరకు రచించినచో తనపేరున, ఎక్కడినుండి రచించినది చెప్పకొనుటకూడ పాఠకునకు రసభంగమగును. కావున నన్నయపేరుననే అరణ్యపర్వరచనము కొనసాగించి ఊర్జితకథోపేతమనిన రసభంగమునకు చోటివ్వదు.

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

(3) నన్నయపేరున అరణ్యపర్వశేషము తనురచించినపుడు తన రచనమును ఎవరికంకితమివ్వవలెను? నన్నయ రచించిన భాగమున అశ్వాసారంభ, అశ్వాసారంభ, అశ్వాసాంత రాజరాజప్రశస్తి ఉండుటచే, అంకితములేక సంస్కృతకావ్యములవలె భారతమును పూర్తిచేయుట కూడ పాఠకునిదృష్టి పరిపరివిధములభావనకు లోదాయము.

(4) అలాచింతగా తిక్కనకు ఒకభావము తట్టియుండును. పరిస్థితులు అనుకూలించనపుడు, విషయమును విషముగ పరిగణింపమని పెద్దలమీతము. నన్నయపేరున రచించిన తన కవిత్వమునకు నన్నయ రచింపని గద్యము నన్నయపేర గద్యము చేర్చి 'అస్థిమాల' అనిపేరుపెట్టవచ్చును. అప్పుడు హరునకు అంకితము చేయుటకు అభ్యంతరము ఉండదు. (తనపేరున గద్యమువ్రాసిన అశ్వాసము అస్థిమాలఅనుటకు వీలుపడదు.)

(5) నన్నయకావ్యమునే కొనసాగించు నపుడు వాగ్రూపముననే తను రచించునపుడు నరస్పతిదేవిని అరణ్యపర్వశేషముననే ప్రార్థించి దానిని హరునకు అంకితముచేసి విరాటపర్వమునుండి తనపేరున రచించిన భారతభాగమును హరికి అంకితము చేయవచ్చును.

భోగలాలమలైన రాజులకు వేటాడుటయందు వేడుకకాని అరణ్యమునందే 12 సంవత్సరములు ఒకరిమాటకు కట్టుబడి నివాసము చేయుట విషప్రాయముగ నుండును. శక్త్యాత్ములైన పాండవులను దుర్యోధనుడు కపటద్యూతమున రాజ్యపదభ్రంశము చేసి అరణ్యవాసమునకు ద్రౌపదివస్త్రాపహరణమువంటి అవమానముచేసి వంచినను ధర్మభీతి తత్పమయసంక్షుభితులు కాక అరణ్యమున 12 సంవత్సరములు విషమును దిగమ్రుంగినట్లు నివసించుటను రచించిన కథ హరునకు అంకితముగ రచించినను శ్రీకృష్ణసారధ్యము వహించిన తర్వాతికథ హరికి అంకితముచేయుట సమంజసము.

(6) ఇట్లు హరికి కొంత అంకితము, హరునకు కొంత అంకితము కంటే రెండును కలిసి హరిహరనాథాంకితము చేసిన బాగుండును.

(7) అప్పుడు అరణ్యపర్వశేషకథరచనను, విరాటపర్వరచనను హరిహరనాథునికి వినునట్లు చెప్పటలో భేదము ఉండవలెను కదా. ఎట్లు వ్రాయవలెను?

గోపికత్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

నన్నయపేరున అరణ్యపర్వశేషము 'అస్థిమాల'గా వ్రాయుచున్నందున హరుడు పాలనముద్రమథనమున పుట్టిన విషమును కంఠములో నిలిపినట్లు 'హరిహరనాథుని' మనస్సున నిలుపుకొని (అంతస్సున్నిధిచేసుకొని) కథనుమాత్రము సంస్కృతకావ్యములో వలె రచించి ఆశ్వాసాంత, ఆశ్వాసారంభ కృతిభర్తసంబోధన, ప్రశస్తలను రచింపక వదలిపెట్టి, హరిహరనాథప్రశస్తి లేని కథమాత్రము హరిహరనాథునకు యశోదాస్తవ్యముగ విన్నవించ వచ్చును. విరాటపర్వమునుండి హరిహరనాథసంబోధన హరి పాలనముద్ర మథనమున పుట్టిన కౌస్తుభమును హృదయబాహ్యమున ధరించినట్లు ఆశ్వాసారంభమునందును, హరిహరనాథప్రశస్తి ఆశ్వాసాంతమునందును రచించి భేదము చూపవచ్చును. ఇట్లు చేయుటవలన 'భారతభారతి సముద్రము దతీయంగనీఁదను విధాతృనకైనను నేరబోలునే' అని భారతావతారికయందు చెప్పవచ్చును.

- 8) విరాటపర్వమున అవతారిక రచించి కృతిభర్తకు అంకితమిచ్చినట్లు షష్ఠ్యంతములు విరాటపర్వమున కౌస్తుభముగా రచింపవచ్చును. అరణ్యపర్వశేషమును కూడ ప్రారంభించినచోట షష్ఠీవిభక్తిప్రత్యయములను మాత్రమే వాడవచ్చును. విరాటపర్వమున అవతారిక రచించినందున స్వర్గారోహణపర్వము వరకు రచించి, అరణ్యపర్వశేషకథరచించినచో నన్నయ ఆదిపర్వ ప్రారంభరచనకంటే అరణ్యపర్వకథ రసవంతముగా ఉన్నట్లు ఉండును. తన 15 పర్వముల రచనచే రచన ఫలవంతమై, నన్నయవలె సంస్కృతపదరచన అక్కడక్కడచేసి అంత్యమున అనగా స్వర్గారోహణపర్వమధ్యలో హరిహరనాథసంబోధన 'శ్రీ' పద ప్రారంభముతో రచించి అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాస కథతో నన్నయ రచనను కొనసాగించినచో రచన నన్నయరచనకు దీటుగునట్లు రచింపవచ్చును. పంచమ, షష్ఠమ, సప్తమ ఆశ్వాసములకు నిర్దేశించిన హరిహరనాథసంబోధనాపద్యములను విరాటపర్వమున 'అంతస్సున్నిధి' కలిగించుకొని ఆస్వాదింపమని మొదటిపద్యమును 'శ్రీ' లేక ప్రారంభించి 'హరిహరనాథా' సంబోధనమూడవ పద్యమున మాత్రము రచించి వరుసగా మూడుపద్యములు రచించినచో, దేవదేవి స్తవ్యము(అదేఆశ్వాసకథ)కాక యశోదాదేవి స్తవ్యమును(మరొక ఆశ్వాసకథను) ఆస్వాదించిన హరి పోలికకు వచ్చును.

పై విధముగ ఆలోచించి పై భావములను పాఠకుల మనస్సున ముద్రించులాగున సఅవతారికయందు యిట్లుప్రతిధ్వనించుచున్నాడు. తాను ఎక్కడనుండి ప్రారంభించినది,

నన్నయ ఎంతవరకు రచించినది, తిక్కన ఈక్రిందిపద్యములలో చెప్పుకొనినట్లు భారతసంకేధితప్రతిలోని పాఠాంతరములతో యిట్లు చూడగలము.

6.ఉ॥ ¹ఆదరణీయసార ²వివిధార్థ ³గతిస్ఫురణంబు గల్గి య
ష్టాదశపర్వనిర్వహణ ⁴సంభృతమై పెనుపొందియుండ నం
దాది దొడంగి మూడు ⁵కృతు లాంధ్రకవిత్వ విశారదుండు వి
ద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముడు నన్నయభట్టు దక్షతన్

7.మ॥ హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్జితకథోపేతంబు నానారసా
భ్యుదయోల్లాసి విరాటపర్వమట యుద్యోగాదులుం గూడగా
బదియేనింటిఁ దెనుంగుబాస జనసంప్రార్థ్యంబులై పెంపునం
దుదీముట్టన్ రచియించుటొప్పు బుధసంతోషంబు నిండారగన్

పైపద్యములోని ప్రాణవంతమైనపదములను లేఖకులు మార్పుట దురదృష్టకరము. కవిపాఠములతో పద్య మీక్రిందిరీతిని యుండవచ్చునని పై పాఠాంతరములనుండి గ్రహింపవచ్చును.

ఉ॥ ఆదరణీయసారవిదితార్థగతిస్ఫురణంబు గల్గి య
ష్టాదశపర్వనిర్వహణ సంవృతమై పెనుపొందియుండ నం
దాది దొడంగి మూడుకృతు లాంధ్రకవిత్వవిశారదుండు వి
ద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముడు నన్నయభట్టు దక్షతన్

మ॥ హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్జితకథోపేతంబు నానారసా
భ్యుదయోల్లాస విరాటపర్వ మది యుద్యోగాదులం గూడగా
బదియేనింటిఁ దెనుంగుబాస జనసంప్రార్థ్యంబులై పెంపునం
దుదిముట్టన్ రచియించుటొప్పు బుధసంతోషంబు నిండారగన్

6. 1. భారతము హరివంశము లేకుండ లక్ష్మగ్రంథమనియు, హరివంశముతో నపాదలక్ష్మ గ్రంథమనియు భా.కా. వివరణము 2.కవిత్వార్థ-వ; విదితార్థ-వ 3.గతిస్ఫురణంబు-వ 4.సంవృతమై-డ, సంభవమై-వ 5.కృతులంధ్రకవిత్వ-ఈ, ఎ, దల.

7. 1.కథాప్రీతంబు-వ 2.యోల్లాస-ఓ, ల 3.మదియుద్యో-అ, ఈ, ఊ 4.గాదులం-ల, వ, పెక్కుప్రతులు 5.సంప్రార్థ్యంబునన్-వ; సంప్రార్థ్యంబులై(బునై)- అని పాఠములు 6.ముట్టంగ రచించుటొప్పు జనసంతోషంబు-న 7.నిండారుటన్-ల కొన్ని ప్రతులు.

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

ఆదరణీయమైన సారభూతమైన విదితమైన అర్థగతి స్ఫురణము కలదని. అష్టాదశపర్వనిర్వహణ కప్ప(చుట్టుకొన)బడినట్లు పెంపొందింపబడినదని, ఆదినుండి (విరాటపర్వమునకు పూర్వపర్వమైన అరణ్యపర్వమున) మూడు కృతులు (ఆశ్వాసములు) నన్నయ దక్షతతో రచించినాడని పైపద్యమున ఆద్యంతములు చెప్పబడినవి. ఆనన్నయ తెలుగు కవిత్వ విశారదుడని, వాగనుశాసనుడు (బ్రహ్మ) అని గొప్ప ఆత్మవంతుడని విశేషణములు పైపద్యమున కలవు.

రెండవపద్యమున (నిలిచిపోయిన నన్నయరచన వృద్ధిపొందినట్లు ప్రారంభించుటచే) హృదయాహ్లాదమైన నాలుగవది (నాలుగవ ఆశ్వాసము) వృద్ధిపొందినకథ (నన్నయ రచింపక, తిక్కన నన్నయపేర వృద్ధిగా రచించినకథ) కలిగినదని, అనేకరసములయొక్క, అభ్యుదయముతో విలసిల్లినది విరాటపర్వమని, దానికి ఉద్యోగపర్వము మొదలగు తర్వాతపర్వములు కూడగా పదునైదుపర్వములు జనులచే ప్రార్థింపబడినవై పూర్తిభారతము పూర్తియగునట్లు తెలుగుభాషలో పండితులు సంపూర్ణానందము పొందునట్లు రచియింపనొప్పు ననెను.

కప్పబడి(చుట్టుకొని)నట్లు పెంపొందింపబడుట అనగా ప్రారంభించిన చోటు చేరునట్లు పూర్తి రచించుట. విరాటపర్వమున ప్రారంభమైన రచన, 15 పర్వములు పూర్తిచేసి స్వర్ణారోహణ పర్వరచన తర్వాత అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసమున నన్నయరచనాంతము(ఆది దొడంగి మూడుకృతుల తర్వాత)ను చేరి భారతావతారిక పూరించి విరాటపర్వమును చేరుట.

విదితమైన అర్థగతి స్ఫురణము కలిగినదని తిక్కన పైపద్యమున చెప్పి, హరిహరనాథునితో నన్నయ ప్రీతికరముగా రచించిన ఆటవెలది పద్యమున, అర్థయుక్తి పద్యములను రచించుటలేదు అనెను. చూడుడు.

అ॥ కథ జగత్ప్రసిద్ధిగావునఁ బూర్వపర్వార్థయుక్తి చేయునట్టి యెడల
యత్నమించుకంత యయినను వలవదు, వలసినట్లు చెప్పవచ్చియుండు

అర్థయుక్తిలేకుండ చతుర్థాశ్వాసకథ, పంచమాశ్వాసకథతో జగత్ప్రసిద్ధముగా కలిసిపోవునని మనము ముందు చూచియున్నాము. దీనినే తిక్కన చతుర్థమార్జిత కథోపేతమని చెప్పెను.

ఇక్కడ 'నాలుగవ' శబ్దమునకు నాలుగవపర్వమా? నాలుగవ ఆశ్వాసమా? అనుప్రశ్నముదయించును. మూడు ఆశ్వాసములు నన్నయ రచించి నాలుగవ ఆశ్వాసము

(గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

నన్నయ ప్రారంభించి రచించియుండుటచే, వృద్ధిపొందిన నాలుగవఆశ్వాసమునుండే తిక్కనరచన. అట్లు రచించుట సాహిత్యపిపాసకులకు హృదయాహ్లాదము కలిగించుననుటలో సందేహములేదు కదా. నాలుగవపర్వము పూర్తిగా రచించినట్లు పద్యమున చెప్పబడియున్నది. అది వృద్ధిపొందిన నాలుగవది కాదు. ప్రారంభింపబడిన నాలుగవది. 'కృత్తి'కి పర్వభావము స్వీకరించినచో, ఆది దొడంగి మూడు పర్వములు నన్నయ రచించినట్లుగును. కాని విరాటపర్వము వృద్ధిపొందినదికాదు. తిక్కన ప్రారంభ రచన-రెండు శతాబ్దములు తెలుగుజాతిని సాహిత్యాంధకారముతో నిలిచిపోయిన నన్నయ కవిత్వము వలన ముంచిన చతుర్థాశ్వాసము మరువరానిది. దాని హృదయాహ్లాద కొనసాగింపే చరిత్ర స్మృతి. ఊర్జితకథోపేతము అనుపదము ఈవిధముగా 'కిమస్తిమాలాం' శ్లోకమున్న వచనమునందు చెప్పబడిన గూఢార్థమును వివరించునదిగా కనబడుచున్నది.

'ఊర్జిత' పదమును ఈ(వృద్ధిపొందిన) భావముతో నన్నయ, తిక్కనలు ప్రయోగించియున్నారు. చూడుడు.

ఉ॥ ఈసున నీశుఁదొట్టి సురలెల్ల నభీష్టవరంబు లిచ్చుటం
జేసి కృతార్థుడైన కురుసింహము నూర్జితశౌర్య నర్జునున్
భాసురతేజు విశ్వపరిపాలకుడైన మహేంద్రుతోడ నే
కాసన మెక్కియున్న మహిమాస్పదు నింద్రసమాను జూచితిన్. (3-2-293)

క॥ ఊర్జితశాత్రవసేనా, దుర్జయుఁడగు నర్జునుండు దోర్బలలీలా
సూర్జితుడై యొక్కదెసన్, గర్జారోద్రముగఁదోలెఁ గౌరవబలమున్ (6-2-115)

సీ॥ దానమూర్జితఫలదం బర్హసాద్యమై శురంగు గరము దుష్కరము నదియు,
నది ప్రాణంబుకంచెను రూపింప నర్హంపు తీపువినమె..... (3-6-111)

ఇట్లు అరణ్యపర్వశేషమును రచించినట్లు చెప్పుకొని తిక్కన విరాటపర్వమున షష్ఠ్యంతములను కొంస్తుభము మొట్టమొదటిసారిగ తెలుగుకావ్యరచనలో ప్రవేశపెట్టెను. చతుర్థాశ్వాసమున నన్నయ రచనను కొనసాగించుటకు 'తత్సమయానంతరంబున' అను ఒక వచనమును నన్నయ, తిక్కన కవితలను వేర్వరచుటకు వ్రాసి 'భూసతికిం, పవంబునకు' అని, నిర్వచనోత్తరరామాయణమున 'అరిజయవేశ్యాభుజంగుడైన మనుమజన విభునకు, 131 అమ్మనున్నవతి కభ్యుదయమ్ముగ నే చెప్పబూనినట్టి కథకు షా; ద్యమ్మయి యయోధ్యయను నా,మమ్మున నెగడిన పురోత్తమము వర్జింతున్' (1-44,45) నందు ప్రయోగించిన షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయముతో ప్రారంభించెను.

షష్ఠ్యంతరచన తర్వాత కావ్య(ప్రబంధ)రచన ప్రారంభించుట పరిపాటి. కనుక ఇది విరాటపర్వరచన ప్రారంభించి స్వర్గారోహణ పర్వరచన వరకు పూర్తి రచించిన సంకేతము.

ఇట్లు రచించిన తర్వాత విరాటపర్వ అవతారికలో తిక్కన 'కథాప్రారంభము' అని విభాగము చేసినాడు. కాని కథను అందు ప్రారంభింపలేదు. కాని వచనమున ఏను (నానారసాభ్యుదయోల్లాస విరాట పర్వమది యుద్యోగాదులం గూడగా బదియేనింటఁ దెనుంగుబాస జనసంప్రాప్త్యంబులై అని) విన్నపంబు సేయు తెఱంగుగా అంతస్సన్నిధి కలిగించుకొని - అంతరంగమందు హరిహరనాథుని భావించుకొని - (హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్తిత కథోపేతంబు పెంపునం - హృదయాహ్లాదమైన నాలుగవది వృద్ధిపొందిన కథ కలిగినదానిని పెంపుగా - యమ్మహాకావ్యంబు - (అనర్థముగా నిలిచిపోయిన) నన్నయభట్టు రచించిన ఆమహాకావ్యమును - అర్థంబు సంగతంబు - అర్థము చేరికగా అనగా అర్థవంతముగా సేసెద (తుదిముట్టన్ రచియించుటాప్పు బుధ సంతోషంబు నిండారగన్)

నిండారగన్ అని 'నిండు' పదమునకు 'ఆరు' శబ్దము చేర్చుట చేత, అమ్మహాకావ్యమును చేరిక చేసెదననుట చేత, తిక్కన అరణ్యపర్వశేషముగల భారతమును సంపూర్ణముగ రచించినట్లు స్ఫురింపజేయును. అరణ్యపర్వమును వదలిన బుధజనులు సంతోషింతురా?

పై వచనము తర్వాత తిక్కన ఈక్రింది మూడు హరిహరనాథ సంబోధనా పద్యములను అరణ్యపర్వ పంచమ, షష్ఠమ, సప్తమాశ్వాసములు రచించిన సంకేతముగా రచించెను. ఈ మూడు 'శ్రీ' పదముతో ప్రారంభము కాలేదు. కారణము చతుర్థాశ్వాస మధ్యలో ప్రారంభించినపుడు, ఈ ఆశ్వాసము ప్రారంభాలు మధ్యలో వచ్చియుండుట, మూకుమ్మడిగానున్న మూడవపద్యమున మాత్రమే సంబోధన ఆశ్వాసములను సూచించుట.

క॥ శరణాగత సంశ్రితభయ, హరణ సురనిఖర శేఖరానర్హమణి
న్సురణాపరిచిత రంజిత, చరణా వనమాలికా భుజంగా భరణా 38

క॥ అజగవశార్థాలంకృత, భుజగర్వనిరస్త దైత్యభూమస్తుత్యా
త్రిజగద్ధారణ నిత్యా, భుజగ సమాచరితశయన భూషణకృత్యా 39

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

క॥ జలనిధి హిమవద్భూధర, కలిత జనన కేశీ కౌతుక వ్యక్తావ్యక్త
క్ష లలిత సౌందర్య స్ఫుర, దలఘుతను స్త్రీననాథ హరిహరనాథా 40

చతుర్థాశ్వాసమధ్యలో యిట్టి పద్యము రచించుటకు వీలులేనందున స్వర్గారోహణ పర్వమందు మధ్యలో పర్వకథ ముగియగనే (18-1-76)

క॥ శ్రీనిత్యత్వ ప్రమదా,ధానకుతూహల నిరూఢతాస్త్ర వ్యాపాం
గా నిర్భర వేదవ్యాసానేకవచోనుషంగ హరిహరనాథా

పై పద్యమును రచించి చతుర్థాశ్వాస నన్నయ రచనను ముట్టి అరణ్యపర్వ శేషకథ ప్రారంభించి ముగించెను. తర్వాత 5,6,7 ఆశ్వాసములకు నిర్దేశించిన పైమూడు 'హరిహరనాథా' సంబోధనపద్యములు శ్రీపదముతో ప్రారంభము కాకుండుట అవి యకోదాస్త్యముగా అరణ్యపర్వమధ్య ఆశ్వాసముల రచన సూచనను విరాటపర్వమున కొస్తుభముగా వ్రాయబడిన సంకేతముగా గ్రహింపవచ్చును.

ఇట్లు వ్రాసినతర్వాత, తిక్కన 'దేవాదివ్యచిత్తంబున నవధరింపుము' (4-1-40) రచించి అరణ్యపర్వశేషకథ మాత్రమే రచించితిని, హరిహరనాథ సంబోధన, ప్రశస్తులను వదిలివేసెనట్లు హరిహరనాథునకు విన్నవించుకొనెనేకాని పాఠకులకు కాదు. అవధరించునది కృతిభర్త. అది దివ్యదృష్టివలె దివ్యచిత్తమున. కనుక అది సాధారణముగ చిత్తమునకు గోచరము కాదని భావము. అరణ్యపర్వమధ్యమున కుద్దేశించి, పాఠకులకుకూడ అనునది గూఢగ్రాహ్యము. కేవల పాఠకులకే యైనచో 'కావున భారతామృతము' (4-1-30) పద్యమునకు పూర్వము చెప్పియుండెడివాడు.

ఇక అరణ్యపర్వ సప్తమాశ్వాసాంత కడపటి వచనము, అరణ్యపర్వ ఆశ్వాసాంత కడపటి వచనములతో పరిశీలించుము.

- ప్రథమాశ్వాసము - వైశంపాయనకథితంబైన పుణ్యకథ యతిరమణీయంబుగాను
- ద్వితీయాశ్వాసము - వైశంపాయన కథితంబైన కథాక్రమం బతిరమ్యంబుగాను
- తృతీయాశ్వాసము - వైశంపాయన కథితంబైన కథ రమ్యంబుగా
- చతుర్థాశ్వాసము - వైశంపాయనమందు జనమేజయునకెఱింగించిన తెఱంగుగా
- పంచమాశ్వాసము - వైశంపాయనవర్ణితంబయిన కథావిశేషంబు సవిస్తరంబుగా
- షష్ఠమాశ్వాసము - వైశంపాయనోక్తంబైన యాఖ్యానంబు విఖ్యాతమాధుర్య మనోహరంబుగా సుపన్యసించి

గోచరకర్త గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

సప్తమాశ్వాసము - పాండుతనయుల వనవాసప్రకారంబు సవిస్తరమధురంబుగా నుపన్యసించి

పై వచనములను పరిశీలించిన చతుర్థాశ్వాసమునుండి నన్నయ రచన కాదని తెలియును. పంచమ, సప్తమాశ్వాసములందు 'సవిస్తర' అని ప్రయోగించి విరాటపర్వ ప్రారంభ వచనమున(4-1-43) 'సవిస్తరంబుగా విని' అని ప్రయోగించియుండుటచే తిక్కనరచనయై యుండునని విరాటపర్వకథాప్రారంభవచనమునుండి భావింపవచ్చును. ఈసందర్భమున ఎఱ్ఱన, తిక్కనలు పైవిధమైన వచనము తమ భాగములలో ప్రతిఆశ్వాసాంతమున రచింపలేదని గ్రహింపగలము. ఎఱ్ఱన 'తద్రచనయకా' రచించితి ననెనేకాని నన్నయపేర రచించితి ననలేదు. చతుర్థాశ్వాసమునుండి మార్పుండుట ఎఱ్ఱన రచన కాదని, తిక్కన 'అస్థిమాల' అనుట వలన నన్నయ రచనవలెనే యుండవలెనను నియమము లేదని గ్రహింపగలము. గద్యము నన్నయ పేర రచించినపుడు ఆశ్వాసము 'అస్థిమాల'యగును. అందుకొన్ని విషయములు నన్నయను స్మరణకు తెచ్చిన చాలునని గ్రహింపగలము. మిగత ఆశ్వాసములలో వచనముతో ముగించినను, ప్రతిపర్వాంతమునందును పర్వనామమును పేర్కొనుచు రచించుట నన్నయరచనలో కలదు. ఆకడపటి పద్యమును, దానిరచనలోని భేదమును పరిశీలంతము. అపద్యములివి.

క॥ జనమేజయజనపాలున, కనఘ చరితునకుఁ బ్రీతుండయి వైశంపా
యను డాదిపర్వకథ యెల్లను నిమ్ముగ జెప్పెనని విలాసమహేంద్రా

క॥ అని యిట్లు సభాపర్వంబున కథ జనమేజయునకు మొగి వైశంపా
యను జెప్పిన విధమంతయు, మనునిభశుభచరిత నిత్యమహిమాతిశయా

క॥ అనఘుడు గృష్ణద్వైపాయనశిష్యుఁడు బోధనిధి సమంచితమేధా
ఘనునకుఁ జనమేజయునకు, ననవరతానంద సుఖసమగ్రత యొసగెన్.

పై పద్యములలో నన్నయ మరణ చిహ్నముగ అనగా అస్థిమాల చిహ్నముగ 'అరణ్యపర్వము' పేరు లేకుండుట గమనార్హము. అంతేకాక పైపద్యమున 'అరణ్యపర్వము' పేర్కొనక పొవుటవలన నన్నయరచనకాదని ఎఱ్ఱన 'తద్రచనయకా' గా భారతకావ్యశయ్య రచింపలేదని తెలియగలదు. విరాటపర్వమునుండి స్వర్గారోహణ పర్వకథ, అరణ్యపర్వ శేషకథ వినిన జనమేజయునకు విరామము లేకుండ (ఆశ్వాసాంత ఆశ్వాసారంభ పద్యములు లేకుండ) ఆనంద సుఖ సమగ్రత యివ్వబడినది. ఈ

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

పద్యమునకు, విరాటపర్వ ప్రథమ వచనమునకు, అరణ్యపర్వ కడపటి వచనమునకు, విరాటపర్వ ప్రథమవచనమునకు, అరణ్యపర్వ కడపటిశ్లోక అనువాదమునకు, విరాటపర్వ ప్రథమ శ్లోకమునకు అమూలకమైన పద్య భావమునకు గల భావ సమ్మైక్యముందు చూచి యున్నాము. ఈ విషయములన్నియు తిక్కననే అరణ్యపర్వ శేషరస చేసెనని నిరూపించును.

ఇక తిక్కన కవితా విశేషములు, అరణ్యపర్వశేషమున అస్థిమాలలో నన్నయ న్మరణ ఉండునట్లు ఎట్లు రచించినది పరిశీలింతము. తిక్కన తను నిర్మలము, ఉదాత్తమైన మనీషుడనని, ఉభయకావ్యప్రాధి పాటించుశిల్పమున నేర్పరినని తెలుపుకొనెను. ఇచ్చట ఉభయకావ్యమనగా అరణ్యపర్వశేషరచన రచించునపుడు నన్నయరచన కనుగుణముగ నుండుటకు పాటించవలసిన శిల్పము తెలిసినవాడనని చెప్పెను. నిర్వచనముగ వ్రాయగలనని ఉత్తర రామాయణమును నిర్వచనముగ రచించెను. కొన్ని నియమములు కూడ పెట్టుకొని నిర్వచనోత్తర రామాయణమును రచించెను.

ఎఱ్ఱన తను కళావిదుడననికాని, ఉభయకావ్య శిల్ప నిపుణుడననికాని, కొన్ని నియమములు స్వయముగ చేసుకొని రచింపగలవాడననికాని చెప్పుకొనలేదు.

నన్నయ వనపర్వ 182వ అధ్యాయమును తెలిగించుచు పరమపదించెను. కనుక, అందు వర్ణితమైన వర్తశరదృతుశ్లోకరచన, పద్యరచన సరిపోల్పదము.

నిదాఘాంతకరః కాలః సర్వభూత సుఖావహః

తత్రైవ వనతాం తేషాం ప్రావృట్ నమభిపద్యత (వన 182-1)

(ప్రాండవులు అక్కడనే వసించుచుండగా వేసవికాలము సమాప్తమై సర్వభూత సుఖావహమగు వర్షాకాలము ప్రవేశించెను)

భాదయంతో మహాఘోషాః ఖం దిశశ్చ వలాహకాః

ప్రవవర్షు దివారాత్రం అసితా స్ఫుతతం తథా (వన 182-2)

(అప్పు డాకాశమును, అన్ని దిక్కులను మేఘము లావరించి రాత్రి పగలంతయు చిమ్మచీకటి చేసి మహాఘోష చేయుచు పెద్దవర్షము కురియుచుండెను)

తపాత్యయనికేతా శ్శతశోధ సహస్రశః

ఆపేతార్క ప్రభాజాలాః సవిద్యుద్విమల ప్రభాః (వన 182-3)

(వర్షాకాలంలో వందలకొలది, వేలకొలది ఇళ్ళు సూర్యకాంతి విహీనమైనను మెరుపుల తెల్లని కాంతులతో కూడి ఉన్నవి)

విరూఢ శష్పా ధరణీ మత్తదంశ సరీస్పపా

బభూవ పయసా సిక్తా శాంతా సర్వమనోరమా (వన 182-4)

(బాగుగ మొలచిన లేతగడ్డితోను, మత్తెక్కి ఉన్న అడవిదోమలతోను కూడిన భూమి, వర్షపునీటికి తడిసి ప్రశాంతముగా మనోహరముగా ఉండెను)

సస్మ ప్రజ్ఞాయతే కించి దమ్భసా సమవస్త్వతే

సమం వా విషమం వాపి నద్యోవా స్థావరాణి చ (వన 182-5)

(కొంచెము కూడ జనులు తెలుసుకొనలేక పోవుచున్నారు. ఎత్తు, పల్లములు, కొండ, నదులు మొదలగు భేదములు తెలుసుకొనుటకు వీలులేకుండ భూమి అంతయు వర్షపునీటితో నిండెను)

క్షుబ్ధతోయా మహావేగాః శ్వసమానా ఇవాశుగాః

సింధవః శోభయాం చక్రః కాననాని తపాత్యయే (వన 182-6)

(వర్షాకాలములో బుసకొట్టుచున్న బాణములా (సర్పములా) అన్నట్లు శీఘ్రముగ ప్రవహించుచున్న కలత చెందిన నీరు, కలిగిన నదులు అడవులను అలంకరించినవి)

నదతాం కాననాస్తేషు శ్రూయస్తే వివిధాః స్వనాః

వృష్టిభిశ్చా ద్యమానానాం వరాహమృగ పక్షిణామ్ (వన 182-7)

(వరాహములు, మృగములు, పక్షులు ఈవర్షమునకు బాగా తడిసిపోయి, వివిధములైన అరపులను చేయగా ఆరణ్యములు ప్రతిధ్వనించుచున్నట్లు ఉండెను)

స్తోకాకాః శిఖ నశ్చైవ పుంస్కౌకిల గణైః సహ

మత్తాః పరిపతన్తి స్మ దుర్దురాశ్చైవ దర్శితాః (వన 182-8)

(చాతక పక్షులు, నెమళ్ళు, మగ కోకిలల సమూహములు, కప్పలు, సంతోషముతో మత్తెక్కినట్లు పరిగెత్తుచున్నవి)

తథా బహువిధాకారా ప్రాప్యజ్యేషాను నాదితా

ఆభ్యుతీతా శివాతేషాం చరతాం మదుధన్వసు (వన 182-9)

(వారు (పాండవులు) ఎడారి ప్రదేశములలో సంచరించుచుండగా, మేఘధ్వనులతో సంపబడిన మంగళకరమైన అనేక విధములైన ఆకారములుగల వర్షముతువు గడిచినది)

క్రౌంచ హంస సమాకీర్తా శరత్ప్రముదితా భవత్

రూఢకక్ష వనప్రస్థా ప్రసన్నజల నిమ్నగాః (వన 182-10)

(నదిలోని జలము తేరి ప్రసన్నముగ ప్రవహించుచుండ తీరమున క్రౌంచ, హంస పక్షులు చరించుచుండగా దొంకలు, వనములు, కొండల చరియలు గడ్డిమొలచి శరద్భతువు అవిర్భవించినది)

విమలాకాశ నక్షత్రా శరత్ తేషాం శివాభవత్

భృగద్విజ సమాకీర్తా పాండవానాం మహాత్మనామ్ (వన 182-11)

(విమలమైన ఆకాశము, బాగుగా ప్రకాశించు నక్షత్రములు, మృగములు, పక్షులతో కూడిన శరత్కాలము మహాత్ములైన పాండవులకు శుభము చేకూర్చినది)

దృశ్యంతే శాంత రజసః క్షపాః జలదశీతలాః

గ్రహ నక్షత్ర సంఘైశ్చ సోమేన చ విరాజితాః (వన 182-12)

(పరాగములు అణగిపోగా, మేఘముల చేత చల్లగా ఉన్న రాత్రులు, గ్రహములు, నక్షత్రములు చంద్రునితోను ప్రకాశించుచున్నవి)

కుముదైః పుండరీకైశ్చ శీతవారిధరాః శివాః

నదీః పుష్కరిణ్యైవ దదృశుః సమలంకృతాః (వన 182-13)

((అ పాండవులు) కలువలచేతను, పద్మములచేతను అలంకరింపబడిన చల్లని జలములతో నిండిన మంగళప్రదములైన నదులను పద్మ సరస్సులను చూచిరి)

ఆకాశ నికాశతటాం తీరవాసీర సంకులామ్

బభూవ చరతాం హర్షః పుష్కాతీర్థై సరస్వతీమ్ (వన 182-14)

(పుష్కాజలములు గల సరస్వతీ నది తటములు ఆకాశమువలె (నీల వర్ణముతో) ఉండెను. ఆ నదీతీరముల మీద ఉన్న నీటి ప్రభులి చెట్లతో వ్యాకులముగా ఉండెను. అట్టి ఆనది సమీపమున సంచరించుచున్న అపాండవులకు సంతోషము కలిగెను)

గ్రంథకర్త గౌపినాథ శ్రీవివాపమూర్తి (గౌపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

తే. వై ముముదిరే వీరాః ప్రసన్నసలిలాం శివామ్

పశ్యంతో దృఢధన్వానః పరిపూర్ణై సరస్వతీమ్ (వన 182-15)

(దృఢములైన ధనస్సులుగల ఆపాండవులు, ప్రసన్నమైన నీటితోనున్న మంగళప్రదమైన సరస్వతీనదిని చూచి సంతోషించిరి)

తేషాం పుణ్యతమా రాత్రిః పర్వసందౌ స్మ శారదీ

తత్రైవ వసతా మాసీత్ కార్తికీ జనమేజయ (వన 182-16)

(జనమేజయా! వారు అక్కడ నివసించుచుంగా కార్తికమాసమునందు పర్వసంధియందు అతిపుణ్యమైన రాత్రి వచ్చెను)

ఈ అధ్యాయమును నన్నయ మరణమునకు ముందు ఇట్లు రచించి యుండిరి.

క॥ ఖర కిరణతాపమున నురు,తర దవదాహమున శోషితములైన వనాం
తర తరుతతి కాప్యాయన, కరమై వర్షాగమంబు గడు బెడఁగయ్యెన్ 133

క॥ నాలుగు కెలఁకుల నవఘన, జాలంబులు వ్రేలి కురిపె ఝంఝానిలవే
గాలోలములై బహుల, స్థూలపయోధార లోలిఁ దుములంబులుగాన్ 134

క॥ ఘనతర నైశతమం బొకొ, యనఁగ ఘనాఘన తమిస్ర మవిరళమై క
ప్పిన జనులకు వస్తువిభా, వన మొక్కొక మాటు గలిగె వైద్యుతరుచులన్ 135

చ॥ అరుదగు తత్పయోదసమయంబున వొక్కట విస్తరిల్లె నం
బరమున నంబుదధ్వనియుఁ బల్వలభూముల భూరిదర్శురో
త్కరరవముల్ మహీరుహశిఖాంతములందు శిఖండితాండవాం
తరమదమంజులస్వనము దారాతరంబగుచున్ వనంబునన్ 136

చ॥ దళిత నవీన కందళకదంబ కదంబక కేతకీ రజో
మిళిత సుగంధ బంధుర సమీరణు డనసఖు డూచుచుండఁగా
నులియుచు పువ్వుగుత్తులను నుయ్యెలలాప్పగ నెక్కి యూఁగె ను
ల్లల దళినీ కులంబు మృదులధ్వని గీతము విస్తరించుచున్ 137

క॥ సుర చాపచిత్ర గగన, స్ఫురణం బురణించునట్లు భూవనిత నిరం
తర చిత్రితయై యొప్పెను, సురుచిర నవత్పణ శిలీంధ్రసుర గోపములన్

(గంధకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

★'భూసతికిం' పద్యమునుండి తిక్కనరచన★

పై పద్యములతో వర్ణములు వర్ణనము ముగిసినది. ఇక తిక్కన శరద్భుత వర్ణన చేయవలసియున్నది. నన్నయ రచించిన అరణ్యపర్వ భాగములో నలచక్రవ! కథ నన్నయ రచించియున్నాడు. అందు యిట్లు రచించి యున్నాడు. (3-2-11, 12, 13

"ఒక్కనాడు నలుడు దమయంతీ గుణబద్ధచేతస్కుండై మదనానలంబు సహంపసోపక ప్రమదవనంబున గ్రుమ్మరువాఁడంతరిక్ష (శ్రీ) కాంతా హారావళియుంబోలె హంసావళి యవనీతలంబున కవతరించిన

అ॥ పీఠసేనమతుఁడు పీరుండు హంసల, నడబెడంగు జూచి నగుచు వాని నెగచి యెగచి యందు నెగయకుండఁగ నొక్క, హంస బట్టుకొనియె నతి రయమున

అ॥ దాని విడిచి పోవఁగా నోవ కఱచుచు, నంతరిక్షమునను హంసలెల్లఁ బిండుగట్టి తిరుగుచుండె వాతోద్ధృత, శారదాభ్ర శకలచయముబోలె

పై పద్యములలో హంసలు తిరుగుచున్న విధమును 'శారదాభ్రశకలచయము బోలె' అని ఉదాహరించిన రీతిగా 'శరత్కాలవర్ణరచన నన్నయ చేసినా యనునట్లు 'శరత్కాలమామము శారదరాత్రులు, శారదవేళ, శరద్భయంబున, శారదాంబుద పరివేష్టనమున, అట్టి శారదాగమనంబున' అని శారద పదమును 'శారదాభ్రశకలములా' అనునట్లు ప్రయోగించి ధ్వనించెను. ఇంతేకాక సప్తవర్ణావళి, ప్రకటక్రీడా కళాగర్వ గర్జిత 'అతిగంభీరవిభూతి' వంటి మూలమున లేని పదములను ప్రయోగించి అరణ్యపర్వమును ఎదు ఆశ్వాసములు (సప్త ఆశ్వాసములుగ) విభజించి తన కళావిశిష్టతను ధ్వనించి, అమలోదాత్త కళావిదుడు తన రచనాముద్ర వేసినాడు. ఇట్లు ప్రతిపద్యమునందును విశేషము ధ్వనించినందున ఓం ప్రథమమైన 'భూ సతికిం' పద్యమువరకు షష్ఠి విభక్తి ప్రయోగమే కాక మరి ఏమైన విషయమును ధ్వనించెనా? అని ఆలోచింపవలసిన అవసరము కలదు. కారణము కవి తన మొదటిపద్యమున దైవప్రార్థనమే కాక, కథను సూచించు సంప్రదాయము కూడ కలదు కదా.

రాజరాజు నన్నయను రాజసభకు పిలిపించి గౌరవించి శ్రీమహాభారతము తమ పూర్వుల చరిత్ర, దానిని చదివినంతవే తన దేహము పులకలతో ఉప్పొంగును. కనుక దానిని తెలుగుచేయమని భారతావతారికన తిక్కన చెప్పుటచేతను, నన్నయ భారతాశ్వాసారంభ, ఆశ్వాసాంతములందు రాజరాజ ప్రశస్తి చేర్చుట చేతను, నన్నయ

గ్రంథకర్త గోపివాధ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపివాధ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

భారతమునకు రాజరాజు కృతిభర్త. నన్నయ కృతికర్త. కవికృతమైన భారతకథ కృతికన్య. కృతిభర్తచే (భూభర్తచే) పొషించబడిన శ్రీమహాభారత కథను ‘భూసతి’గా తలంపవచ్చును. ఇట్లు కృతి భర్తచే క్రొత్తబంధము కలిగిన నన్నయకృత భారతమే ‘భూసతి’.

ఈ సందర్భముగా ‘భూసతికిం దివంబునకు’ అను మొదటి పద్యమునందు ‘దివంబునకు’ అను పదభావము అరణ్యపర్వమున నన్నయరచననుండి విరాట పర్వ కథారంభము వరకు గల, శూన్యాకాశమని ‘ఆకాశం గగనం శూన్య’మను ప్రశస్త నానుడి నుండి గ్రహింపవచ్చునని క్రింది విషయములనుండి గ్రహింపవచ్చును.

ఉత్తరుడు బృహన్నలను సారథిగో చేసికొని శమీవృక్షము వైపు వెళ్ళుచుండగా దూరమున కనవచ్చు చతురంగ బలసమేత కురుసైన్యగతిచే లేచిన దూళిని వ్యాసమహర్షి విరాటపర్వమున క్రింది శ్లోకములలో వర్ణించినాడు.

శ్లో॥ సర్పమాణ మివాకాశే వనం బహుల పాదపమ్
దదృశే పార్థివో రేణుం జనితస్సైన సర్వతా
దృష్టి ప్రణాశో భూతానాం దివస్సుక్ కురుసత్తమ
తదానీకం మహత్ దృష్ట్వా (విరాట 38-6,7)

భావము: ఈవిధముగా సాగరమువలెనున్న సైన్యము ముందుకు వచ్చుచుండగా ఎగిరిన సైన్యపుధూళి ఆకాశము నంటుచూ అనేకవృక్షములుగల వనము దివివైపు ఆక్రమించుటకు వెళ్ళుచున్నదా అనునట్లు ప్రాణిలోకపు చూపులను క్రమ్మినది.

అట్లే ఘోషయాత్రకై ద్వైతవనమునకు వచ్చి దుర్యోధనుడు చూచిన గోవులమంద వర్ణనము వ్యాసమహర్షి ఇట్లు చేసెను.

దదర్శ శతధాగావః శతశోధ సహస్రశః

అంకైః లక్ష్మశ్చ తాః సర్వాః లక్ష్మయా మాస ఫార్ధివః

బాలవత్పాశ్చ యాగావః కాలయా మాసతా అపి

అధస స్మరణం కృత్వా లక్ష్మయిత్వా త్రిహాయనాన్

వృతో గోపాలకైః ప్రీతో వ్యాహరత్ కురునందన (వనపర్వము 240-4 నుండి6)

భావము: దుర్యోధనుడు అనేక వ్యూహములుగా నుండు ఆవులను వందలకొలది వేల కొలది చూచి గుర్తులచేత, అనవాల్సినచేత వాటి నన్నింటిని గుర్తించెను. లేగదూడలను కూడ గుర్తించెను. దగ్గర వచ్చిన వానిని తెలుసుకొనెను. లేగదూడలున్న ఆవులను

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

కూడ చూచెను. పిమ్మట జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని మూడు సంవత్సరముల వయస్సు కలవాటిని గుర్తించి గోపాలకులతో కూడినవాడై సంతోషముతో ఇట్లు పలికెను.

విరాట వర్ణమునందలి పై శ్లోకమునందు సైన్యపు ధూళి దివిని ఆక్రమించుటకు వెళ్ళుచున్నదా అనునట్లు వర్ణింపబడినదే కాని ధూళి రంగులు చెప్పబడలేదు. అట్లే వనపర్వ శ్లోకములందు దుర్యోధనుడు వందలకొలది వేలకొలది ఆవులను చూచినట్లు వర్ణింపబడినదే కాని ఆమందలోని గోవులరంగులు చెప్పబడలేదు.

భారతము రచించుటకు అనేక వారములు చదివిన కవి తన శిల్ప మర్యాదచేత, కళానైభవముచేత పైరెండు సందర్భములందును యిట్లురచించెను. (4-4-50)(3-5-375)

సీ॥ అభినవజలధర శ్యామంబు లగునెడ, లాకుజొంపంబుల ననుకరింప
సాంధ్యరాగోపమచ్చాయంబు లగువట్లు, కిపలయోత్కరములఁగ్రేణిసేయ
రాజమరాళ గౌరము లగుచోటులు, దఱచుఁబూఁబొదల చందంబునొంద
హరిధరుచి సమానాకృతులగు తావు, లడరెడు పుష్పిడులట్లు మెఱయ

తే॥ గలయనెగసి ధరాధూళి లలితవనము, దివికి నలిఁగాఁపువోయెడు తెఱగుదాల్చ
గోగణము ముంగలిగ నేల గోడివడఁగ, నడచు కౌరవసైన్యంబు గనియె.

సీ॥ నానానహాస సంఖ్యానంబులై సంత, తానంద విగత భయత్వలీల
నక్కాననమున వేదిక్కు సూచిన నతి, సంకులంబుగఁ గుండశంఖచంద్ర
హరవీహార డిండీర పటీర ము,క్తాహార హీర సంకాశములును
గాదంబకాలేయ కాదంబినీ వీల,జాల తమాలికా సన్నిభములు

తే॥ ప్రౌఢ బంధూక పల్లవ భాసితములు, వికచకాంచన చంపక విస్ఫుటములు
నైన వర్ణంబులొప్పు నేత్రాభిరామ,భంగినలరారు గోకదంబములఁగనియె

విరాటవర్ణమునందలి పై పద్యమున నలుపు, ఎఱుపు, తెలుపు, పసుపు రంగుల ధూళి చెప్పి అనేకవృక్షములు గల వనము దివిని ఆక్రమించుటకు వెళ్ళుచున్నట్లు వర్ణింపబడుట, పూరింపబడిన అరణ్యపర్వశేషమున అదేరంగులుగల గోవులు దుర్యోధనుడు ద్వైతవనమునందు ఘోషయాత్రకై వెళ్ళిచూచుట చూడగా రెండింటిని ఒకేకవి రచించినట్లు భావింప వీలగుచుండుటకాక విరాటవర్ణరచన తర్వాత అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాసముమండి విరాటవర్ణమువరకుగల శూన్యాకాశమును పూరించినట్లు ధ్వనించుచున్నది.

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

ఈ సందర్భమున తిక్కన ‘ఏ నిన్ను మామయనియెడు దీనికిఁదగనిమ్ము భారతీ కన్యక’ అని చెప్పిన విషయము సంస్కరణీయము. ఈ బంధము ‘భూనతి’ పదమును స్మరింపజేయుటయే కాక ‘అంబనవాంబుజోజ్వలకరాంబుజ శారద’ పద్యమునందు ‘భారతీ’ అని భారతమునందున్న సరస్వతిని ప్రార్థింపబడినది. కనుక ‘భారతీకన్యక’ భారత రచనను తన కంకితమివ్వమని మనుమసిద్ధి కోరినట్లు ధ్వనించుచున్నది. తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము నిర్వచనముగ వ్రాయుట, అరణ్యపర్వశేషమున వలె సంస్కృతాంధ్రములను సమముగా వాడుట, నన్నయ వలె ఆటవెలదులు (100), శేటగీతుల (89) కంటే ఎక్కువగా రచించుట, 70సీసపద్యములలో 46ఆటవెలదులే చేర్చుట, రామాయణమున పూర్వరామాయణము సంక్షిప్తముగ రచించి ఉత్తర రామాయణము అనేక నియమములతో రచించుట, అరణ్యపర్వ శేషమున పూర్వ రామాయణము రచించి ఉత్తరరామాయణము సంక్షిప్తముగచెప్పి రామరావణయుద్ధమున వ్యూహరచన ప్రవేశపెట్టుట, ఇంద్రజిత్తును ఇంద్రజియని అరణ్యపర్వశేష, నిర్వచనోత్తర రామాయణములందు ప్రయోగించుట, స్వర్గారోహణ పర్వము రచించిన తర్వాత తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణమును రచించి అరణ్యపర్వశేషరచనకు పూనుకొనెనా యను సందేహము పొడముచున్నది. ఇట్లుచేయుట అది సహజముకనుక తిక్కన యిట్లే చేసియుండునని తలంపవచ్చును. కారణము నన్నయరచన ఆదిపర్వమున కంటే అరణ్యపర్వమున శోభకెక్కినది. దానితో సమానముగ సంస్కృతాంధ్రపదములకూర్చు పరీక్షించుకొనుటకు అభ్యాసము అవసరము. అట్టి అభ్యాసమునకు భారతమును అంకితము అడిగిన మనుమసిద్ధికి రామాయణము అంకితము యిచ్చియుండును. దీనికి బలము నిచ్చునది రాజరాజు భారత (చంద్ర) వంశీయుడనని చెప్పినట్లు, తిక్కన మనుమసిద్ధిని శ్రీరామచంద్రుని సూర్యవంశమువాడిగా చెప్పుట.

కృతిపతి (రాజరాజు)యైన భూపతికి అంకితమైన భారత అరణ్యపర్వమధ్య వరకు గల నన్నయరచనా(కథ) కృతికన్య ‘భూనతియైనట్లును; హరి(విరాటపర్వాది స్వర్గారోహణ పర్వకృతిభర్త హరిహరనాథుని సంబోధన బహిర్గతముగ) హరంబగు (అరణ్యపర్వశేషమున వదలిపెట్టబడిన హరిహరనాథ సంబోధన అంతర్గతముగ - అంతస్సన్నిధి కలిగించుకొనిన అరణ్యపర్వశేషకృతికన్య) రూపము దాల్చిన భారతకథ ‘శ్రీయన’ (విరాటాది స్వర్గారోహణపర్వపర్వంత భారతకథ) గౌరినా (అరణ్యపర్వశేషభారతకథ) బరగు చెల్వగా భావింపవచ్చును. ఈభావన ‘భూనతి’ నన్నయభారత రచనగను, ‘గౌరి’ అరణ్యపర్వశేష భారతకథగను, ‘శ్రీ’ విరాటాది స్వర్గారోహణపర్వంత భారతకథగను

అవతరింపజేయుటయే కాక 'శ్రీయనగౌరినాబరగు' విరాటపర్వ అవతారికపద్యమును, 'భూసతికిం దివంబునకు' అరణ్యపర్వశేష తిక్కన ప్రారంభపద్యమును రచించిన కవి ఒక్కరేనా? అని భావింపజేసి అరణ్యపర్వశేషరచన తిక్కనదని సూచించును.

పార్వతిపతి(శంభు)పదాబ్జధ్యాన పూజామహోత్సవ బుద్ధి సతతము కలిగిన రాజరాజా 'గిరిశపదభక్తి తత్పరభావము కలిమి శంభుదాసుం డనగా' లక్షణాభిధేయమున చెల్లును. తిక్కన 'హర' నంకేతముగ చెప్పిన అరణ్యపర్వశేష కథకు బంధముగ తగిలించిన రాజరాజ(శంభుదాన)వర్ణనను అనగా ప్రబంధపరమేశ్వరవర్ణనను సాధుజనుల కొఱకు ఉద్ధరించిన ఎఱ్ఱన, భక్తులు దాసానుదాసులని ప్రకటించుకొను లోకరీతిగ శంభుదాసుడని లక్షణాభిధేయముగ చెప్పుకొనిపట్లు మనము భావింపవచ్చును. అప్పుడు శంభుదాన లక్షణాభిధేయము, ప్రబంధపరమేశ్వర పదము ఎఱ్ఱన రచనా విశేషమును సూచించును. కాని బిరుదులుగా గోచరింపవు. ఎఱ్ఱన మొదటి కావ్యముననే అవి పేర్కొనియుండుట దీనికి బలము నిచ్చుచున్నది.

'దివంబునకు' అనగా (విరాటపర్వమునుండి స్వర్గారోహణపర్వము వరకు హరిహరనాథసంబోధనగా రచించి స్వర్గారోహణపర్వమున 'యశోదాస్తన్యముగ' హరిహరనాథ సంబోధనతో) నన్నయరచనమైన వర్ణముతువునుండి విరాటపర్వము మధ్యనున్న (శూన్యమును)దివమును పూరించుచున్నాడు కనుక ఈ ప్రయోగము.

'పాలైనగంగ' పదము నన్నయ సాహిత్యములో ఈరూపున ప్రయోగింపలేదు. తిక్కన 'తారకశోభితాంబర విధంబున బొల్పైనగంగ (అశ్రమ2-38) యందు ప్రయోగించి యుండుటేకాక ప్రయోగనందర్భముకూడ తిక్కనకే బలమునిచ్చుచున్నది. 'ఆనకల' పదప్రయోగముకూడ తిక్కన 'అవ్వరపతి చేత ననుజ్ఞాతులయి యానకల యోధులుంబొంగి' (7-3-19) యందు ప్రయోగించుట కూడ దీనిని దృఢపరచుచున్నది. 'శరత్సమాగమము' పదము శరత్కాల అగమమే కాక నన్నయ, తిక్కనల కవితా సమాగమమును కూడ సూచించుచున్నది. 'ఆనకలప్రమోదకరమై' అనుపదము ఆంధ్రావళిమోదముం. బొరయ, బుధసంతోషంబు విండారగన్, అని ప్రయోగించిన తిక్కన రచననే సూచించును.

నన్నయ, తిక్కనల కవితా సమాగమమును గోపినాథ వేంకటకవి తను రచించిన 'శ్రీకృష్ణజన్మఖండము'న యిట్లు తెలిపియున్నాడు.

'ఆంధ్రకవిత్వవిద్య మొదల వివిధవిచిత్రశబ్దార్థగుణాలంకారరస బహుళప్రవాహ

రూపంబుగా నన్నపాఖ్య మహాకవి వదన వినిగ్గతంబై ప్రబంధపరమేశ్వరుని¹ కుక్షి² ప్రదేశంబున విశ్రమించి యచ్చటనుండి తిక్కనయజ్ఞయందు బ్రవేశించి యచ్చటనుండి బహుప్రకారంబుల బహుకవిముఖంబులందుఁబ్రవర్తిల్లె.

దాని భావమిది - విశ్రమము అనగా పద్యవిరామము అనగా పద్యమధ్యలో యతిమైత్రిస్థానము(విరామము) వచ్చినను మైత్రివహించి పద్యభాగమై భావయుక్తముగ ప్రవహింపజేయుట. కనుక నన్నయ, తిక్కనల కవితా సమాగమము, కృతీశ్వరుల సమాగమము చతుర్థాశ్వాస మధ్యలో పద్యమున యతిస్థానమునందువలె మైత్రివహించి భావయుక్తముగ ప్రవహించెననుట.

నన్నయరచన 'సురచాపచిత్ర' అను వర్ణముతువర్ణన కడపటి పద్యము నన్నయకృతిభర్త(ప్రబంధపరమేశ్వరుడు - రాజరాజు) వినుటతో ఆగిపోయినది. దానితర్వాత వచనము 'తత్సమయానంతరంబున నుండి తిక్కనకృతిభర్త (ప్రబంధపరమేశ్వరుడు హరిహరనాథుడు) శ్రవణము. ఈమధ్య ఆశ్వాసాంత కృతీశ్వరప్రశస్తి (రాజరాజప్రశస్తి) కృతీశ్వర సంబోధన (హరిహరనాథ సంబోధన) లేక (అంతస్సన్నిధి కలిగించుకొనిన) తిక్కన మనస్సులోనుండి హరిహరనాథుడు యశోదాస్తన్యముగ వినుచున్నాడు, ఈవిరామము చతుర్థాశ్వాస మధ్యలోను లేక 3.5 నన్నయ అరణ్యపర్వ ఆశ్వాసకథ, 3.5 తిక్కన అరణ్యపర్వ ఆశ్వాసకథ కలియుచోట ఆశ్వాస మధ్యలో కలదు. చతుర్థాశ్వాసము పూర్తికాని, అరణ్యపర్వము పూర్తికాని పద్యమునందలి యతి విశ్రమమువలె నన్నయ రచననుండి తిక్కన అంతస్సన్నిధి రథనగా, అస్థిమాలగా కొనసాగినది. అక్కడనుండి అనేకకవులు నన్నయ తిక్కనల భారతరచనను వేదమువలె స్వీకరించి అనుసరించిరి.

'రాజహంస' పదము నలదమయంతి వృత్తాంతమున నన్నయ ప్రయోగింపలేదు. 'కలహంస' అని ప్రయోగించియున్నాడు. కనుక ఈ పదప్రయోగముకూడ తిక్కన రచనమని భావింపవచ్చును. ఈ రాజహంస 'నల్ల దమయంతుల మధ్య రాయభారము చేసిన హంస, నల మహారాజుచే చిక్కి విడువబడిన. హంసకనుక రాజహంస. - నలుని కథకు పాండవుల కథకు సామ్యములు హెచ్చు. కనుకనే బృహదశ్వమహాముని ధర్మరాజునకు ఈ కథను అరణ్యపర్వమున చెప్పినాడు. ఆసామ్యములను గుర్తు కెచ్చుకొందుముగాక.

1. 'కృతీశ్వరుని' అని భావము. 2. 'మధ్య' అని భావము.

నలుడు ధర్మరాజువలె ధర్మనిష్ఠగల రాజు. భీమునివలె పంటలు చేయగలవాడు. అర్జునునివలె వికృత రూపమును పొందినవాడై అర్జునునివలె సారధ్యము చేసినవాడు. నలునివలె అశ్వశక్తకుడు. సహదేవునివలె అందగాడు. ద్రౌపదిపై గుణములు కలిగిన వారిభార్య. దమయంతి పైగుణములన్నియుకలిగిన నలుని భార్య. దమయంతివలె ద్రౌపది స్వయంవరమున భర్తను ఎన్నుకొనినది. ఇద్దరు పతివ్రతలు. ఇద్దరు సైరంద్రీవృత్తిని చేసిరి. నలచరిత్రలోవలె జూదమునకు పిలుచుట, దాయాదులతో ఆడుట, కలి (కల్యాణములోని శకునివలె)తోడ్పడుట, స్త్రీయే రెండింటను ద్వేషకారణమగుట, రెండింటను వస్త్రావహరణముండుట, రెండింటను అరణ్యవాస, అజ్ఞాతవాసములుండుట.

వీనిని దృష్టి యందుంచుకొని తిక్కన 'భూసతికి' పద్యమునందు నలదమయంతులను కూర్చుటకు రాయభారము జరిపిన హంసను తలపింప చేయుచు ప్రథమ పద్యము రచించెనని 'దానాంభః పటలంబునం' పద్యములోని 'శరద్భయంబున' పదమును బట్టి నిర్ణయింపవచ్చునని, ఈపద్య అర్థతాత్పర్యాదులను ముందు మనము తెలిసికొనియున్నాము.

శరత్కాలమొదటిపద్యమునుగురించి కవిసామ్రాట్ శ్రీవిశ్వనాథసత్యనారాయణగారు తెలుగుభాషాసమితి, మద్రాసువారు ప్రచురించిన విజ్ఞాన సర్వస్వము నాలుగవసంపుటము "తెలుగు సంస్కృతి"యందు 'నన్నయభట్టు' అనుశీర్షికను యిట్లువ్రాసియున్నారు.

"శివపురాణములో నొక గాథకలదు. పూర్వయుగములో ఆహుకుడు, ఆహుకి యను నిర్దరు భిల్లదంపతులు పరమశివభక్తులైయుండగా శివు డనుగ్రహించి మీరు భవిష్యత్కాలములో నలదమయంతులై జన్మింతురు. మీకు నేను దౌత్యము చేయుదునని చెప్పెను. అగాధ ననుసంధించి నన్నయగారు ఈకథ వ్రాసెను. సంస్కృతములో నైషధము రచించిన శ్రీహర్షునికి దానిని తెలుగునరచించిన శ్రీనాథునికి ఈ శివపురాణాంతర్గత కథ తెలియదు. అందుచేత వారి హంస పంచతంత్రములలో నొచ్చు నొక పక్షి వంటిది. వన్నయగారి హంస శివుడు. పరమయోగీశ్వరులకు హంసలని పేరు. యోగీశ్వరేశ్వరుడైన శివుడు హంసగా వచ్చెను. ఇది నన్నయగారి పరమ విజ్ఞానము. ఆమలినతారకపముదయంబుల నెన్నను..... విధాతృనైనను వేరబోలునే?" అను పద్యమును బట్టి వన్నయగారు భారతమును చూచిన చూపు తెలియగలదు. మొదటిది భారతములో నక్షత్రగోళము యొక్క మహావిషయములున్నవి. ఖగోళపరిజ్ఞానములేకుండ భారతము సర్వంకపముగా తెలియదు. రెండవది సర్వవేదశాస్త్రముల రహస్యము

ప్రథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

తెలియవలెను. ప్రసన్న కథా కలితార్థయుక్తిలో నన్నయగారు చొప్పించిన బహ్వర్థయుక్తులు భారతరచన చేయు కవికి తప్పకుండ కావలయును. నన్నయగారి జ్ఞానమంతయుకలవారు.

వేదములో ద్యావాప్యభువుల దాంపత్యము రూఢియైనది. మహర్షిమండలమనగా సప్తర్షి మండలము. ఈ సప్తర్షి మండలమునకు క్రింది భాగమున కొన్ని నక్షత్రములు హంసాకృతిగా నుండును. అచ్చటనే సరస్వతీ నక్షత్రము. బ్రహ్మ నక్షత్రము కూడ యుండును. ఈసంగతులన్నియు ఋగ్వేదప్రతిష్ఠితములు. ఖగోళవిజ్ఞాన మహావిషయములు నన్నయగారికి కరతలామలకము”.

శరత్కాల మొదటి పద్యమును గురించిపై శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు తమ ‘సారమతినన్నయ’ యందు యిట్లువ్రాసియున్నారు.

“శరత్సందర్భములో తొలుత మూలమున మూడు పంక్తులున్నవి.

క్రౌంచహంస సమాకీర్ణా శరత్ప్రముదితా భవత్

రూఢకక్ష వనప్రస్థా ప్రసన్నజల నిమ్మగా

విమలాకాశ నక్షత్రా, శరత్తేషాం శివాభవత్ వన (182-10)

ఇందలి ‘శరత్ప్రముదితా’ ‘ప్రసన్నజలనిమ్మగా’ అనుమాటలతో ఉన్న బదరీ-బాదరాయణ సంబంధముతప్ప తక్కినపంక్తులతో పైపద్యమునకు ఎట్టి సంబంధమును లేదు. అందలి కల్పనమంతయు నన్నయగారి స్వీయప్రతిభయే. పై సంస్కృత పంక్తులలో తొలి రెండును భూమికి చెందినవి. తక్కినది అంతరిక్షమునకు చెందినది.

శరద్భతువు భూమికి ఒకసారియును, ఆకాశమునకు వేరొకసారియును రాలేదు. రెండింటను ఒకేసారి విరిసినది. కనుక ఒకేపద్యమున ఒకేవాక్యమున శ్లేషాలంకార చమత్కారముగ చెప్పుట ఔచిత్య శోభితమగును. కనుక రెండింటిని శబ్దార్థశక్తుల వలన ఒకేవాక్యముననే అమోఘముగ సాధించినారు.

శరత్ప్రమాగమము భూమియందెట్లు విలసిల్లినచో చూతము.

ఆసకల ప్రమోదకరము = పూర్తిగా అందరినీ సంతోషపెట్టునదియును, మహర్షిమండలోపాసిత రాజహంసగతి భాసి = (సరస్వతీ తీరమున) మునుల చెంతనున్న రాయంచలగమనములచే ఒప్పుచున్నయదియును, ప్రసన్నసరస్వతీకము = (బురదవిరిగిన) స్వచ్ఛమైన నదులు గలదియు (లేక సరస్వతీనది గలదియు), అజ్ఞాసన శోభితంబగుచున్ =

తామరపూల ఉనికిచే ప్రకాశించునదియగుచును, అబ్జజ యానముతో సమానమై = (బ్రహ్మదేవునివాహనమైన) హంసతో పాలిక కలదగుచు, శరత్తుమాగమంబు = భూదేవికి, పాల్కు+పసగన్ = ఒప్పదము ప్రకాశింపగా, విలసిలెన్ = అందగించెను.

ఆకాశమున విలసిల్లినవిధము-చంద్రునిపర్యంతము సంతోషము కూర్చునట్టిదియును, సప్తర్షిమండలమువకు చెంతనున్న రాజహంసనడకలచే ఒప్పునట్టిదియును (వర్షములు వెనుకపట్టగనే హంసలు మానససరస్సునుండి ఉత్తర దిక్కుగా పయనమై పుడమికివచ్చును) అనుగ్రహించు సరస్వతీదేవి కలదియును (శరన్నవమినాడు సరస్వతీనిప్రలేచి ననుగ్రహించునని పురాణోక్తి)

చంద్రుని ఉనికిచే ఒప్పుచున్నదియు, బ్రహ్మదేవుని గమనముతో సరితూగునదియునై (బ్రహ్మ హంసలరథముతో సంచరించును; శరత్తు హంసలతో సంచరించును) శరత్తు దివమునకు పాలైనగగా విలసిల్లినది; అబ్జజ యానముతో సమానమై అను ఉపమానమును గూడ శరత్తుమాగమమునకు సమన్వయింపవచ్చును.

పండితులకు పరిపూర్ణమైన ఆనందము కల్గించునట్టిదియును మునీంద్రులచే సేవింపబడుచు రాజహంస నడలచే (వాహనమునందుండుట వలన) శోభించునట్టిదియు దయచూపు సరస్వతీతో కూడినదియు (బ్రహ్మచేత సరస్వతీయుండెననుట) బ్రహ్మదేవునితో ఒప్పునట్టిదియునగు బ్రహ్మసంచారమువంటిదై శరత్తురాక విలసిల్లెను.

ఈపద్యమునందలి 'భూపతి' 'దివము' అను శబ్దములస్వారస్యముచే ఇద్దరు ప్రేయసీ ప్రేయలు భిన్న భావములేక శరదాగమములో ఏకానుభవమునంది విలసిల్లుచువారను వ్యంగ్యమును భావింపవచ్చును. ఇట్టిపద్యము భట్టారకునిరచనములో ప్రౌఢ మందరమైనది."

ఇక శరత్కాలరెండవపద్యమును దాని మూలశ్లోకములను పరిశీలింతము.

ఉ॥ శారదరాత్రు లుజ్వల లసత్తర తారకహార పంక్తులన్
జారుతరంబులయ్యె వికసన్నవకైరవ గంధబంధురో
దారసమీర సౌరభము దాల్చి సుధాంశు వికీర్ణమాణక
ర్పూరవరాగపాండురుచిహారము లంబదిపూరితంబులై (3-4-141)

శ్లో॥ దృశ్యంతే శాంతరజనః క్షపాః జలదశితలాః
గ్రహనక్షత్ర సంఘైశ్చ సామేన చ విరాజతః

ప్రచక్షః గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

క్షపాః 'శారదరాత్రులు'గను 'గ్రహనక్షత్ర' 'తారక హారపంక్తులు' గను 'సామేన విరాజితా' సుధాంశువికీర్ణమాణకర్పూరపరాగపాండురుచిపూరములు'గను అనువదింప బడినవని శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు తమ 'సారమతి నన్నయ'లో పైపద్యశ్లోకముల నుదహరించి చెప్పి యింకను యిట్లు వ్రాసి యున్నారు.

“వ్యాసమునీంద్రుని శారద రాత్రులు అమాయిక కోమలములు. అవి ధూళులదగిన మీదట తొలిమబ్బులతో చల్లగా నున్నవి. ఆశాశము నందలి గ్రహనక్షత్ర సంఘములతో చంద్రునితో విరాజిల్లుచున్నవి. అంతే-

నన్నయగారి చేతిలో ఆ శారదరాత్రులకు ప్రాణము వచ్చినది. వారు ఏప్రియుని కొరకో యెదరుచూచు వాసకసజ్జికలో, ప్రియాభిసరణము సేయు జ్యోత్స్నాభిసారికలో అయినారు. ధగధగవెలుగు తారకతారహారములను మెడలో కైసేసికొన్నారు. తెల్లగలువల సుగంధమంతయు ఒడలికి పూసికొన్నారు. కర్పూర పరాగ సుభగములైన - చంద్రుని కాంతుల కెనవచ్చు - వలిపములను ధరించినారు. ఓహో ఏమి దర్శనము!”

ఈ పద్యమునకు కవిసామ్రాట్ శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు తమ 'సాహిత్య సురభి' యందు యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

“ఇది నన్నయగారి రచనలోని చివరిపద్యము. ఆయన చివరి పద్యముగుటచేతనో యేమో! ఆయన శైలిలోని సరసత్వము; చారుత్వము; మాధుర్యము సౌకుమార్యము పర్యము నిందున్నవి.

సుధాంశు = చంద్రునిచేత; వికీర్ణమాణ = వెదజల్లబడిన; కర్పూర పరాగపాండు = కప్పురపు పొడివలె తెల్లనైన వానిచేత; రుచిపూరములు = కాంతి ప్రవాహములు; పరిపూరితంబులై = నిండింపబడినవై. పరిపూరితములు బదులు “బరిపూరితము” లను పాఠము కూడ నున్నది. రుచిపూరములు = కాంతి ప్రవాహములు. అంబరపూరితంబులై = ఆకాశమునందు నిండినవై యని యర్థము. ఇట్లుండగా రుచి పూరింబులన్ = రుచిపూరములచేత; పరిపూరితంబులై = ఇతరుల చేత పూరింపబడినవై యనునర్థము వచ్చి తరువాత భాగమంతయు, పర = ఇతరుడైన యెఱ్ఱాప్రగడ చేత పూరింపబడునన్న యర్థము దానియంత కలుగుచున్నది. అంబర శబ్దములోనున్న ‘అం’ వెనుకటి యక్షరమైన ‘లం’లో చేరిపోగా పరశబ్దము మిగిలిపోవును.

దైవముట్లు వ్రాసియున్నాడు గనుక నన్నయగారి నోటివెంట నట్లు వచ్చినదని కొందరు చెప్పుదురు. కవిత్వములో నశ్శలము రాకూడదనుటకు సాక్ష్యము కావచ్చును.

డాక్టర్ ఓగేటి ఆచ్యుతరామశాస్త్రిగారు తమ 'ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వ శేషము' అను గ్రంథమునందు "స్ఫురదరుణాంతు" పద్యమునకు పూర్వరంగముగా యిట్లు వ్రాసియున్నాడు.

"రాత్రికి 'త్రియామ' అనుపేరు గలదు. అనగా మూడు జాములు కలది యనియర్థము. వందనంపత్సరముల కొక జాముచొప్పున మూడుజాముల సుద్దీర్ఘరాత్రి తెలుగు సాహిత్య ప్రపంచమున చీకటులుచిమ్మినది. 'రాత్రి ధృమిష్యతి భవిష్యతి సుప్రభాతమ్' అను వాచతో తెలుగువారి యెదలు అరుణోదయమునకై యెదురుతెన్నులు చూచుచు తహతహలాడినవి - చూడగాచూడగా నొకానొక వేళావిశేషమున శారద ప్రసన్నమైనది."

ఈపూర్వఅంధకారముతో నిండినఆకాశమును పూరించుతిక్కన హరిహరనాథాంకితముగా 'తత్సమయానంతరంబున' అని నన్నయతిక్కనల సరిహద్దు రేఖనురచించి అంతకుముందు అంకితమైన భూసతికి విరాటపర్వమువరకు ఉన్న ఆకాశమును అక్షరకాంతితో గద్యపద్యములతో నింపుటకు శరత్సమాగమమైనదని రచించెనని ముందు తెలుసుకొంటిమి.

తిక్కన 'అంబ నవాంబుజోజ్వలకరాంబుజ శారద' పద్యమునందు శారద ప్రయోగించి యున్నాడు. నన్నయను స్తుతించిన 'ఆదరణీయ' పద్యమునందు '... లంధ్రకవిత్వవిశారదుండు' విద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముడు నన్నయభట్టు దక్షతన్' అని 'విశారద' పదమును వాడియున్నాడు. ఇప్పుడు 'శారద' పదముచే పద్యమెత్తుకొని తర్వాత పద్యమున 'శారద వేళ చూడగన్' అని ప్రయోగించుచున్నాడు.

ఈ పద్యమున కావ్యపరమైన ఈ శ్రింది భావమును కూడ వ్యక్తపరచియున్నాడు.

శారదరాత్రులు=నన్నయ కడపటిపద్యము 'సురచాపచిత్రసుండి అక్షరకాంతిలేని అంధకారము విరాటపర్వమువరకు ఆవరించియుండిన ఆకాశము(దివము- శూన్యము).

ఉజ్జ్వల=ఉజ్జ్వలమైన; లవత్=ప్రకాశించు; తర=(అక్షరకాంతి) వరుస; తారకహార పంక్తులన్=పక్షతములవంటి (అక్షరపద) దండల (పద్యముల, వచనముల) సమూహముచే; చారుతరంబులయ్యె=సమూహముచే కాంతిసౌందర్యము పొందించిన వయ్యెను; వికనత్=వికసించిన; నవ్తరవ=క్రొత్త తెల్లకలువ పుష్పముల (భూసతికిం, శారదరాత్రులు

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

ఉత్పలమాల పద్యములగుటచే నూతన కాంతి వెదజల్లు ఉత్పలమాలని భావము); గంధబందర+ఉదార సమీర సౌరభము= సుగంధము కలిగిన (వాయు) భావ వాసనలు, తాల్పి=ధరించి; సుధాంశు=చంద్రకిరణములు (చంద్రవంశపురాజు రాజరాజకీర్తికిరణములు); వికీర్యమాణ=వెదజల్లుబడిన; కర్పూరపరాగపాండురుచిపూరములు=కర్పూరపుపొడివలె తెల్లనైనవానిచేత(అక్షర)కాంతిపూరములు; అంబరపూరితంబులై= శూన్యముచేపూరింపబడినవై.

నన్నయ కడపటి పద్యము ‘సురచాప చిత్ర.....’ నుండి అక్షరకాంతి లేని ఆకాశము అంధకారముతో ఆవరింపబడియుండగా విరాటపర్వము నుండి స్వర్గారోహణ పర్వము వరకు తిక్కన ముందు రచించినాడు. ‘సురచాపచిత్ర...’ నన్నయ పద్యము రాజరాజాంకితము. అక్కడనుండి రచింపబడిన ‘తత్సమయానంతరంబున’ నుండి హరిహరనాథాంకితము. ‘తత్సమయానంతరంబు’నకు ముందు రాజరాజప్రశస్తితో పూర్తిచేయవలసి యున్నది. వాని పూర్వపర్యార్థయుక్తి సేయునట్టి యడల యత్నమించుకంత యయినను వలవదు. కూర్పుట నూత్నరత్నమునకుం (హరిహరనాథునకు) కనకంబునకుం (భారతకథకు) తగున్ అని తిక్కన విరాటపర్వమున రచించినాడు. దీని కనుగుణముగ ఈపద్యమును తిక్కన రచించినాడు.

తాత్పర్యము: ‘సురచాపచిత్ర’ పద్యమునుండి విరాటపర్వము వరకు అక్షరకాంతి పూరింపవలసియుండగా యీఆకాశమును (దివమును) ‘భూసతికిం’ పద్యము పూరించినది. ఇట్లు ప్రకాశమానమైన అక్షర కాంతి వరుస గద్య పద్య సమూహముచే వికసించిన తెల్లకలువల (భూసతికిం, శారదరాత్రులు ఉత్పలమాల కుసుమముల) సుగంధబంధురసమీరసౌరభము (అర్థగౌరవము) తాల్చినవి. చంద్రకిరణములచే వెదజల్లుబడిన కర్పూరపు పొడి తెల్లని కాంతి (రాజరాజప్రశస్తి) పూరింపవలసిన విషయము శూన్యముచే పూరింపబడినది అనగా వదలివేయబడినది.

డాక్టర్ పాటిబండ మాధవశర్మగారు ‘శ్రీ ఆంధ్ర మహాభారతము’ అరణ్యపర్వ భాగమునకు పీఠిక వ్రాయుచు ‘నన్నయ వర్ణించిన శరద్రాకాచంద్రికలలో మైమఱచి నిద్రించుచుండిన యాంధ్రజాతికి ‘స్ఫురదరుణాంశు రాగరుచి’ చూపి యెఱ్ఱన మెలకువ తెప్పించెను’ అని వ్రాసిరి. ఆపద్యమిది.

స్ఫురదరుణాంశు రాగరుచిఁ బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా
వరణములై దళత్కమల వైభవజ్ఞంభణ ముల్లసిల్ల ను

ద్వారతర హంససారస మధువ్రత నిస్వనముల్ సెలంగగా

గరము వెలిగె వాసరముఖంబులు శారదవేళ చూడగన్

ఈపద్యమునందలి పాంపిరివోయి అరణ్యపర్వముననే 5-223, 7-433 యందు ప్రయోగింపబడి యున్నది. తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున (3-65) (5-95) (6-97) (7-62) యందు ప్రయోగింపబడియున్నది. తిక్కనభాగమున భారతములో (4-2-86, 122; 4-142) (5-1-94, 2-214) (7-1-280, 3-268) (8-2-151; 3-282, 384) (9-1-5; 2-5, 267) (12-2-446, 6-337) (13-5-212) (14-2-120) యందు ప్రయోగింపబడియున్నది. నన్నయ, ఎఱ్ఱన రచనలలో ఈపదప్రయోగము చేసియుండలేదు. కనుక ఈపద్యముకూడ తిక్కన రచించినట్లు భావింపవచ్చును.

వీరాటపర్వములోని క్రిందిపద్యములను చూడుడు.

క॥ హరిహరనాథునకు మరు, త్పరిదాకల్పిత మనోజ్ఞ చరణ శిరస్సుం
దరమూర్తికి భావనత, త్పరచేతో యుక్త భక్త పరతంత్రునకున్

క॥ జలనిధిహిమవద్భూధర, కలిత జననకేశీకాతుక వ్యక్తావ్య
క్షలలిత సౌందర్య స్ఫుర, దలఘుతను స్త్రీ సనాథ హరిహరనాథా

పై పద్యములలో ప్రథమముగా నున్న హరిహరనాథ పదము క్రింది పద్యములో కడపటి పదముగా మారిన విధముగనే 'శారదరాత్నుల' లోని శారదపదము 'స్ఫురదరుణాంకు' పద్యమున కడపటి మూడు పదములను బ్రహ్మ, విష్ణు, శివస్థానములుగ భావించి 'శారద' పదమును బ్రహ్మశస్థానములో ప్రయోగించుట కళావిరుద్ధమైన తిక్కన కౌశలము కాని ఎఱ్ఱనదనుట సమంజసముకాదు. ఎఱ్ఱననే తిక్కనను 'కవిబ్రహ్మ' అని ప్రశంసించుట దీనిని గుర్తించియే యని భావింపవచ్చును.

సంశ్లేషిత ప్రతిలో 'భూసతికిం' పద్యము నుండి ఎఱ్ఱన కవిత్వ మారంభమని, 'స్ఫురదరుణాంకు' పద్యమునుండి ప్రారంభమని యున్నది. ఈరెండింటిలో ఒకటి నమ్మదగినది. ఎఱ్ఱన తనకుగా ఏమియు చెప్పలేదు. కాని 'క్రొంచహంససమాకీర్ణ' అను శరత్కాల ప్రారంభశ్లోకమును సూచించు పద్యమును 'మించిన వేడ్క' పద్యమందు సూచించి 'ప్రాథాంచిత శబ్దపారులు, మహాకవులు కావ్యశయ్యకు తగిలించిన కీర్తి సంగమఖలీలను కాంక్షించితిని చెప్పుటవలన 'భూసతికిం' పద్యమే ప్రథమపద్యమని సూచించును. 'దానాంభః పటలంబునం' లోని 'శరద్భయంబున' కూడ 'భూసతికి'

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీవివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మమమని మనుషుడు)

పద్యమే ప్రథమపద్యముని అంతస్సాక్ష మిచ్చును. పాల్వెసంగంగ, ఆసకల, పాంపిరివోవ పదప్రయోగములు తిక్కననే పద్యరచనాకర్తగా సూచించును. సప్తమాశ్వాసాంతమున ఎఱ్ఱన అవతారిక యున్నందున 'ఎఱ్ఱన' పేరు స్ఫురదరుణాంశులోని 'అరుణ'శబ్ద సామ్యముచే లేఖకులు 'భూసతికిం'నుండి 'స్ఫురదరుణాంశు'నకు 'తిక్కన' పేరును 'ఎఱ్ఱన'గా మార్చినట్లు భావింపవచ్చును. కాని 'ఉభయకావ్య ప్రాడి పాటించు శిల్పమునం పారగుడనని తిక్కన చెప్పుకొనెనే కాని, ఎఱ్ఱన, తిక్కనను 'కవిబ్రహ్మ' అని ప్రస్తుతించి తన కవితాగుణములేవియు చెప్పుకొనలేదు.

నన్నయ భీముడు సౌగంధికపుష్పమును తెచ్చుటకు పోవు సందర్భమున గజమునకును, ఘనబృందములకుగల సామ్యమును ఇట్లు వర్ణించియున్నాడు. (3-3-355)

సీ॥ వారిధారల ననివారిత నిర్గళ, ద్దానధారలఁదటిద్దామములను
దశనధామంబుల నశనిఘోషంబుల, ఘోర బృంహితబృహద్ధ్వషణముల
నివి ఘనబృందంబు లివి గజయాథంబు, లని విచారింపంగ నక్కజంబు
లై లలితోత్తుంగ శైలకుంజంబులఁ, ద్రిమ్మరు జలధర ద్వీరదతతుల

ఆ॥ విస్మయంబుతోడ వీక్షించుచుం జని, రజతగిరి సమీప రమ్యభూమి
నక్కుజేరువనమునందు సౌగంధిక, కమలవనముఁగనియె ఘనభుజుండు

పై నన్నయగారి పద్యమును మూలముగ గ్రహించి పైపద్యమునకు 'అస్థిమాల'గ క్రిందిపద్యమును రచించినాడు.

మ॥ దానాంబఃపటలంబునం బృథుపయోదారావలిం దాల్చి గ
ర్జానిర్ఘోషము బృంహితచ్చలనఁ బ్రచ్చాదించి ప్రావృట్టయో
దానీకంబు శరద్ధయంబున నిగూఢాకారతన్ డిగ్గినా
గా నొప్పారె మదోత్కట ద్వీరదసంఘంబుల్ వనాంతంబునన్

వ్యాసమూలమున పైపద్యమునకు ఆధారములేదు. 'నన్నయ కావించిన వర్ణనమున కిది యవస్థాభేదము ననుసరించి చేయబడిన రూపాంతర కల్పనము. అచ్చటి బ్రాంతి యిచ్చట ఉత్పేక్షమైనది. స్వర్గమునుండి నన్నయ దిగివచ్చి యెఱ్ఱయ రూపమున గూఢముగా నరణ్యపర్వమున విహరించుచుండెనా యన్న మృదువైన ధ్వనియు నీ పద్యమున భావుకహృదయములను స్పృశించుచున్నది' "అని డాక్టర్

పాటిబండ మాధవశర్మగారు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడెమివారు ప్రచురించిన శ్రీ ఆంధ్రమహాభారత అరణ్యపర్వభాగమునకు వ్రాసిన పీఠికయందు వ్రాసియున్నారు.

నన్నయనే అజగర వృత్తాంతము తర్వాత వర్ణకాలమును వర్ణింపుచు

క॥ నాలుగు కెలఁకుల నవఘన జాలంబులు వ్రేలి కురిసె ఝంఝానిలవే
గాలోలములై బహుల, స్థూల పయోధార లోలిఁ దుములంబు గాన్

నాలుగుదిక్కుల పెద్దపెద్ద నీటిధారలతో (స్థూలపయోధారలు) కప్పబడగా గాలివేగమునకు వచ్చు మ్రోతతో క్రొత్తమేఘముల సమూహము నిట్టనిలువుగ వర్షము కురిపించుచు తుముల యుద్ధము చేయుచున్నట్లున్నదని వర్ణముతువును నన్నయ వర్ణిస్తే శరత్కాలము వచ్చుచున్నదను భయముతో ఆకాశమున వర్ణకాలమున ఉన్న మేఘములు ఆకాశమునుండి భూమిపైకి నల్లని ఏనుగులుగా దిగివచ్చి మేఘ గర్జన బృంహిత ధ్వనిగా వర్షధారలే దానాంభః పటలముగా వర్షిస్తూ అడవిలో సంచరించుచున్నవా అనునట్లున్నవని పైపద్యమున తిక్కన వర్ణించినాడు.

పై పద్యము యొక్క రచన నన్నయ యొక్క భావమును గ్రహించి కల్పించిన రూపకల్పన. కనుక నన్నయ 'అస్థిమాల' కాని 'తద్రచనయకా'వలె లేదు. ఈ సందర్భమున కవి పామ్రాట్ శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు 'సాహిత్యసురభి' అను తమ గ్రంథమున పైపద్యమునకు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు పేర్కొనిన క్రిందివాక్యములు గమనార్హము.

‘ఒకానొక కవి ననుసరింపవలయు ననగా నతని శబ్దములు, నతని సమానగ్రథనము తూచినట్లు పట్టుకొనవలయును, మఱియు, నన్నయగారి రచన యందలి ప్రసన్నత సంపూర్ణముగా వెజ్జినయం దున్నదనుటకు వీలులేదు.’

ఈపద్యములోని ‘ప్రావృట్ పయోదానీకంబు శరద్ధయంబున నిగూఢాకారతన్ డిగ్గినాఁగా నొప్పారె మదోత్కట ద్వీరద సంఘంబుల్ వనాంతంబునన్’ ను తలపించునట్లు ఎజ్జిన హరివంశమున ‘ఉన్నత గోత్ర సంభవము’ రచించెననియు, ఎజ్జిన తనపేరు అరణ్యపర్వమున చెప్పినపుడు గూఢత లేదనియు, తిక్కననే రచించెనని ఎజ్జిన నూచించినట్లు మనము ముందు చూచితిమి.

పై పద్యమందు శరద్ధయంబున అని భ్రుయోగించియుండుటచే శరత్కాల మొదటి పద్యము ‘భూనతిం’ పద్యమునుండి తిక్కన రచనమని పై పద్యము గూఢముగ చెప్పుచున్నదను అంతస్సాక్ష్యమును కూడ ముందు చూచితిమి.

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

‘అరుదగు తత్పయోద సమయంబున’ అని నన్నయ వర్ణించిన వర్ణవర్ణనకు ‘అస్థిమాల’గా రచించిన పద్యమే యిది.

క॥ కలనీల కంఠకోలా, హల లీలలు సెందె రాజహంసకులంబున్
విలసిందె సప్తపర్ణ, వలి విగళితకుసుమకుటజవాటికలడరెన్

డాక్టర్ పాటిబండి మాధవశర్మగారు పై పద్యములందు వర్ణమును శరత్తుగా నవతరింప జేయుటలో నన్నయ ఎఱ్ఱయగా నవతరించినట్లున్నది అని అరణ్యపర్వ పీఠికయందు వ్రాసియున్నాడు.

వ్యాసమూలమున పైపద్యమునకు మూలశ్లోకము లేదు.

నన్నయ వర్ణవర్ణనలో ఆకాశమున మేఘధ్వని, పల్లపు భూములయందు వాననీళ్ళ బురదలో కప్పల బెకబెకధ్వని వినబడుచుండగా వృక్షముల కొమ్మలపై నెమళ్ళు నాట్య రవళులతో కనబడు మనోహర ప్రకృతిని వర్ణింపగా, తిక్కన కప్పల విషయమును తర్వాత పద్యమున వర్ణించి పై పద్యమున శరత్కాలమున నెమళ్ళ లీలలు హంసలకు చేరినట్లును క్రొంచ హంస సమాకీర్ణా’ అను శరత్కాల ప్రథమశ్లోకములోని హంసను మాత్రము ‘భూనతికిం పద్యమునందు ‘రాజహంస’గా తెలుగున తెచ్చి (తిక్కన రచించిన ధ్వని) ఏడాకుల అరటి వికసించి కొండమల్లెపూల వికాశము పోయినట్లును నన్నయ భావననుండి శరత్కాల వర్ణన కనువుగ మార్చినాడు. ‘ఏడాకుల అరటి’ (సప్తపర్ణవలి) ఏడు ఆశ్వాసములు కలిగిన అరణ్యపర్వమునుగా విభాగించిన ధ్వని యిందు కలదని భావింపవచ్చును. ఏడు సంఖ్య తెలుగుజాతి నిరసించు సంఖ్య. కారణము ఏడు శబ్దమే ఏడుపు తెచ్చునేమో నను భయము. ఇట్లు ప్రయోగించుట ద్వార నన్నయ మరణ ధ్వని. ‘అస్థిమాల’ రచన సూచన. ‘రాజహంస కులంబు’ ప్రయోగముచే అరణ్యపర్వశేషకులమును చేరినట్లు ధ్వనించినాడు.

ఇట్టికళ తిక్కన సొత్తు. కనుక తిక్కన రచనమని తిక్కన చెప్పిన ఉభయకావ్య ప్రాధిపాతించు శిల్పమునం పారగుడ, కళావిదుడ’ నుండి గ్రహింపవచ్చును.

నన్నయ వర్ణించిన కప్పలవిషయము పైపద్యమున రచింపక, తర్వాతి పద్యమునకు దాచెనని చెప్పితిమి. దానిని యిట్లు తిక్కన ‘అస్థిమాల’ పద్యముగా రచించెను.

మ॥ అతి గాంభీర్య విభూతి నేకచుళుకాహంకార నిశ్శేష శో
షిత పాదోధివయస్కుడైన ముని తోచెం బుణ్యతేజోమయా
కృతి నయామ్యుదిగంతవీధి బ్రకటక్రీడాకళాగర్వగ
ర్జిత మండూక కళంకితాంబు శుచితాసిద్ధిప్రదాచార్యుడై

వ్యాసభారతములో దీనికి మూలశ్లోకము లేదు. కవిసామ్రాట్ విశ్వనా
సత్యనారాయణగారు ఈపద్యమునకు వ్యాఖ్యానము 'సాహిత్యసురభి' యందు యిటు
చెప్పియున్నారు.

“చుళుకము=పుడిసిలి; ఒక్కపుడిసిలి యొక్క గర్వము చేత బొట్టు మిగులకుం
నెండబెట్టిన సముద్రపు నీరు గలిగినముని. అనగా నగస్త్యమహర్షి.

శరత్కాలమునందు దక్షిణదిక్కున నగస్త్య నక్షత్రముదయించును. యామ్యుదిక్=
దక్షిణదిక్కు; యమునికిసంబంధించినది యామ్యము. దక్షిణదిక్కున కథిపతి యముడు

ప్రకట..... అచార్యుడై=ప్రకటమైన కేళీగర్వముతో గర్జించుచున్న కప్పలచేత
మలినమైననీళ్ళకు శుచిత్వముయొక్క సిద్ధినిచ్చుటయం దాచార్యుడై -

అదివరకు వానకాలమున నీళ్ళు బావురుకప్పల కూతల చేత మలినమైపోయినవని
ఆనీళ్ళ నగస్త్యుడు తేర్చిపెట్టినాడని.

వర్షాకాలములో నీ రొండుతో కలిసియుండును. శరత్కాలములో నీరు
తేరుకొనును. అగస్త్యుడు శరత్కాలమున నుదయించును. ఈకార్యమున కాయక
కారణమని చెప్పట. నీటియొక్క మాలిన్యమునకు కప్పలు హేతువు కావు. కాని
వానియందు హేతుకల్పన చేయుట. సమాన గ్రథనము పద్యరచనకు శోభగూర్చును.
అగస్త్యుడను పేరు చెప్పకుండ 'చుళుకాహంకార' మొదలైన యగస్త్యుని లక్షణము
చెప్పి వదలిపెట్టుట మనస్సునకు కొంతస్ఫురణచేత నుత్తేజము కలుగుట.”

డాక్టర్ ఓగేటి అచ్యుతరామశాస్త్రిగారు 'ఎజ్జిన అరణ్యపర్వశేషము' అను తమ
సిద్ధాంత గ్రంథమున యిట్లు చెప్పియున్నారు.

“అద్భుతరసమునకు నిదానమైన పద్యమిది. ఏకచుళుకాహంకార నిశ్శేష శోషిత
పాదోధివయస్కుడు” అంబు శుచితాసిద్ధి ప్రదాచార్యుడు అన్నవి తొలి, మలి విశేషణములు
- ఎత్తుగడలోవే తొలి విశేషణముతో నొక్కమృడిగా నావహించిన యద్భుతము, మధ్యలో

చక్రభ్రమణము చేసినట్లు చేసి, మలి విశేషణముతో ప్రశాంత పరిణామమును పొందుట గొప్ప శిల్పము. అతి గాంభీర్య విభూతియట! శుచితా సిద్ధియట! ఇట్టిదీ ఎఱ్ఱనగారి శబ్దప్రయోగ శిల్పము.

మూలమున సూక్ష్మముగనున్న అగస్త్యదయ ప్రసక్తి నిట్లు పెంచి వ్రాయుటలో గల కవియాంతర్య మిది కావచ్చును.

తిక్కయ్యజ్వ ఒక్కదెబ్బలో పదిహేను పర్వముల భారతమును జాఙ్గినాడనియు, అతడు దక్షిణదిగ్భాగమున నుదయించి యల్లరి కప్పల దూకుడుచేత కలుషితమైన నదీజలమును ప్రసన్నము చేసినట్లు ఈతడుకూడ దక్షిణదిశలో నుద్భవించిన వైదిక ధర్మవిరుద్ధవర్తనమునకును, తదనుకూలమగు నాంధ్రమార్గకవితాప్రపంతికి శుచితాసిద్ధి ప్రదాదార్యుడైనా డనియు, ధ్వనింపజేయుటకు! అప్పు డీపద్యమున ఎఱ్ఱన తిక్కనను స్మరించినాడని స్ఫురింపగలదు.”

పై పద్యమునందు పేరు చెప్పక అగస్త్యుని ధ్వనించుట, దానాంభః పద్యమున ‘నిగూఢకారతన్’ అని చెప్పుకొనిన తిక్కనను స్ఫురింపజేయుటకని, తిక్కననే అరణ్యపర్వ శేషకథ మాత్రము రచించెనని ధ్వనిద్వారా తెలియజేయు పద్యమిది.

ఏ విషయ ప్రస్తావనమునందు కాని ముందు విషయఉపక్రమము కడపట ఉపసంహారము ఉండునట్లు తిక్కన తన రచనాప్రారంభమును ‘భూసతికిం’ పద్యమునందు చెప్పి తన అవతరణమును ధ్వనించు పీఠికను క్రింది పద్యమునందు పూర్తి చేయుచున్నాడా అనునట్లు ‘భూసతికిం’ పద్యమునకు ఉపసంహారక ముగ నిట్లు శరత్కాలాంతపద్యమును రచించినాడు.

తే॥ విశద శారదాంబుద పరివేష్టనమున, బొలుచు గగనంబు ప్రతిబింబమో యనంగ
వికచకాశవసీ పరివేష్టనమున, నతిశయిలై నిర్మల కమలాకరములు.

డాక్టర్ పాటిబండి మాధవశర్మగారు శ్రీమహాభారతము అరణ్యపర్వ భాగము నందలి పీఠికయందు “ఈ పద్యమందలి యుత్పేక్షకు జన్మస్థానము “భూ సతికిం, దివంబునకు” అన్న పద్యమందలి నన్నయ భావనయే. నన్నయ బింబము. ఎఱ్ఱయ ప్రతిబింబము” అని వ్రాసియున్నారు. డాక్టర్ ఓగేటి అచ్యుతరామశాస్త్రిగారు తమ ‘ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వ శేషము’ అను సిద్ధాంత గ్రంథమునందు ఈసందర్భమున యిట్లు వ్రాసియున్నారు. “ఇందలి అలంకారము ఉత్పేక్ష, గగనమునకును, కమలాకరములకును

గల బింబప్రతిబింబభావము కన్నులకు కట్టునట్లు నారెండింటికిని విశేషణములుగ చెప్పబడిన 'వికచకాశవనీ పరివేష్టనమున' అన్న వాక్యద్వయమునందు కూడ బింబ ప్రతిబింబభావన ముట్టిపడునట్లున్న కట్టుబడి మహాకవి యొక్క రచనాశిల్పమునకు నిరూపకముగ నున్నది!

నన్నయభట్టారకుడు 'శారదరాత్రులు' అన్నపద్యమును ఏస్థాయిలో విడిచిపెట్టెనో, ఆస్థాయిని, ఆధారను చెక్కుచెదరనీయక వన్నె తరుగనీయక అట్లే యందిపుచ్చుకొని యాయైదుపద్యములను పోతపోసినా డెఱ్ఱన. ఆపద్యములం దీతడు పలికించిన నాదముగానీ మెఱపించిన యలంకారసౌందర్యముగాని వర్ణనాతీతములు! నన్నయకథాకథనశైలికి ప్రవర్తకులని విమర్శకులు నిర్ణయించి పెట్టిరి. ఎఱ్ఱన తన వర్ణనావైభవవిన్యాసములను ఈతొలిఘట్టమునందే అద్భుతముగ ప్రదర్శించినాడు.

ప్రసన్న సరస్వతీకత్వము:- నన్నయ 'శారద రాత్రులు' అను పద్యమున శరదృతువునకు పర్యాయముగ ప్రయోగించిన 'శారద' శబ్దమును ఎఱ్ఱన పలుమాఱులు ప్రయోగించుట గమనార్హము. 'శారదవేళ' 'విశద శారదాంబుద పరివేష్టనమున' 'ఇట్టి శారదాగమనంబున' ఇత్యాది ఇచ్చట వర్ణించునది శరదృతువునే యన్నట్లు కాన్పించినను 'శారద' శబ్దస్ఫూర్తిచేత 'శారదాదేవి' రూపమును కూడ రేఖామాత్రముగ గోచరింప జేయుట విశేషము! అనగా శారదవేళ వర్ణన యొకవైపున, శారద రూపస్ఫూర్తి మరియొకవైపున- ఇట్టి రెండు భావధారలు సమాంతరరేఖలపై నడచివచ్చుచునే యుండును. అట్లు వచ్చివచ్చి యాయైదు పద్యములతర్వాతి వచనమునందు వర్ణింపబడిన సరస్వతీమహానదీ ధారలో పర్యవసించును. ఇది యెఱ్ఱనగారి తొలివచనము. ఈవచనరచనా సౌందర్య లహరితో మిళితమై ప్రవహించు సరస్వతీనది సౌందర్యమును తిలకింపుడు.

'అట్టి శారదాగమనంబున నుత్పల్లకమల కల్పర కేసర కరాళకలిత కల్లోల మాలినియు, ననేకమునిలోక సతత సుసేవ్యమాన విపులపులితోత్సంగయు, నిరంతర తీరవానీర వనమండలీ విలసితయు, నాకాశసంకాశ విశదసలిలయు నైన సరస్వతీమహానది నుదిన స్నానపానాది విశేషంబులం బరితోషంబు నొందుచు (బాండునందను లమ్మరు మామిం గొన్నిదినంబులు వసించి, తదనంతరంబ దౌర్మాది భూసురవరులు నిండ్రసేనాది మూలభృతులు (దోడ నరుగుదేర) గామ్యకవనంబునకు వచ్చి యచ్చటి మునులచేత నభినందితులై యందు సముచితవర్తనంబుల నుండునంత నొక్కనాడు'.

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

అట్లు పర్యవసించి యంతతో నాగదు సరిగదా ‘సరస్వతీగీత’ కడకు పొవుసరికి మున్ను నదీరూపమున గోచరించిన సరస్వతి, యక్కడి ‘అంబ నవాంబుజోజ్జ్వలకరాంబుజ’ అన్న పద్యములో దేవీరూపమున సాక్షాత్కరించును! ఆరూపము “శారదచంద్ర చంద్రికాడంబరమూర్తియై” శారద, శరద్భుతువుల సమన్వయాకృతిని దాల్చును! ఇది నన్నయనుండి యెఱ్ఱున పొందిన సరస్వతీకత్వము! సరససారస్వతాంశప్రశస్తి! అదిగో “సరస్వతీగీతలోని సరస్వతి. అంబ నవాంబుజోజ్జ్వల కరాంబుజ! శారద! చంద్రచంద్రి కాడంబర చారుమూర్తి! ప్రకటస్ఫుట భూషణరత్నరోచిరా చుంబిత దిగ్విభాగ! శ్రుతిసూక్త వివిక్తనిజప్రభావ! భావాంబరవిధి విశ్రుతవిహార ననుం గృవజూడు భారతీ! (3-4-215).”

పై సరస్వతీకమున అంతర్వాహినిగా ప్రవహించిన రూపమునే నన్నయ తిక్కనల కవితారూపము కలిసిన తిక్కన ‘అస్థిమాల’గా (అంతర్వాహినిగా) ప్రవహించిన తిక్కన సరస్వతి అని మనము ముందు చూచితిమి. కనుకనే తిక్కన విరాటపర్వమున శ్రీయన గౌరినా, బరగు చెల్వుకు అని లక్ష్మీపార్వతులు కలసిన ఒక చెల్వును పేర్కొని, నిర్వచనోత్తర రామాయణము వలె హరిహర పద్మగర్భులను ముగ్ధిరిని కొల్పినట్లు చెప్పి, ఈ అరణ్యపర్వ శేషమున అంబ (పార్వతి) నవాంబుజోజ్జ్వల కరాంబుజ (లక్ష్మి) శారద (సరస్వతి) ముగ్గురు కలిసిన రూపమును భారతమున ప్రవహించిన సరస్వతిగా వర్ణించియున్నాడనియు, అందుననే ప్రకటస్ఫుటభూషణరత్నరోచిరాచుంబిత దిగ్విభాగ అని రాజరాజు ప్రశస్తిని తాకు దిగ్విభాగము అనగా ‘భూసతికిం’ పద్యపు ముందరి ‘సురచాప చిత్ర’ కడపటి వర్షముతువర్షనపద్యమును తాకు ‘తత్సమయానంతరము’ను సూచించెనని ముందు చూచితిమి. ‘శ్రుతి సూక్త వివిక్త నిజప్రభావ’ వేదసూక్తులందు విస్పష్టముగనున్న నిజమైన ప్రభావము కలిగిన (విరాటాది స్వర్గారోహణ పర్వంత) భారతమును, ‘భావాంబర విశ్రుత విహార’ (భావాంబరమున అరణ్యపర్వ శేషమును వివరించిన హరిహరనాథుని) అని తిక్కన భావాంబరమున (భారత భావమును) విశ్రుతముగా విహరింపచేసిన భారతమున ప్రవహించిన సరస్వతినే భారతీ అని తిక్కన ప్రార్థించినట్లు మనము ముందు చూచితిమి.

తిక్కన విరాటపర్వ పీఠికలోని హరిహరనాథుని వర్ణించు ‘కరుణారసమువొంగి’ పద్యమును అరణ్యపర్వశేషభాగమును ధ్వనించు సరస్వతితో వర్ణించి, కడపడి గీత పద్యమున సురనది(నన్నయకవితాధార)ని, కాళింది(తిక్కనకవితాధార)నందు అంతర్వాహినిగా త్రివేణీ సంగమమున ప్రవహించు సరస్వతీనదిగా నన్నయధార కలిసిన తిక్కన కవితాధార కలిగిన అరణ్యపర్వశేషమును రచించినట్లు ముందు చెప్పుకొంటిమి.

కవిసామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు 'సాహిత్య సురభియందు తిక్కన' ప్రాంశువయోద అనువ్యాసస్తుతి, అంబ నవాంబుజోజ్వలపై సరస్వతీ స్తుతి భాగవతమున ప్రార్థనపద్యములలో చేర్చి చదువుదురని మనము ముందు చూచితిమి. ఇప్పుడు 'ప్రాంశు' పద్యమును పరిశీలించుము.

ప్రాంశుబయోద నీలతనుభాసితు నుజ్వల దండధారుఁబిం

గాంశు జటచ్చటాభరణు నాగమపుంజ పదార్థతత్త్వ ని

స్పంశయకారుఁ గృష్ణమ్మగచర్మ కృతాంబర కృత్య భారతీ

వంశవివర్ధనుం ద్రిదశవందితు సాత్యవతేయు గొల్చెదన్.

పై పద్యములోని 'కృతాంబరకృత్య', 'భారతీవంశవివర్ధను', 'నాగమపుంజ పదార్థ తత్త్వ నిస్పంశయకారు' ప్రయోగములు అంబర, భారతీ, శ్రుతిసూక్త వివిక్త నిజప్రభావ భావాంబరవీధివిశ్రుతవిహార'ను తలపించును.

పై పద్యమునకు 'సాహిత్యసురభి'లోని కవిసామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి వ్యాఖ్య ఇది.

“ఈ పద్యము వ్యాసముని ప్రార్థన. సామాన్యముగా భాగవతము మొదట ప్రార్థనా పద్యములలో నుండును. పోతన్నగారు వ్రాసిన పద్యమనుకొందురు. ఎందుచేత ననగా నీ పద్యముయొక్క శైలి పోతన్నగారి శైలిని పోలియున్నది. తిక్కనగారిలో నిట్టి పద్యములు కొన్ని కలవు గాని వెదకవలయును. తిక్కన గారి పద్యములవంటి పద్యములు నన్నయగారిలో కూడ చాలగలవు. వానిని విడిగా దీసి చదివినచో నవి తిక్కనగారి పద్యములను కొందురు. అట్లే యీ పద్యమును విడిగా చూచినచో పోతన్నగారిపద్య మనుకొందురు. కాని యీ పద్యమును తిక్కనయే వ్రాయగలడు. ఎందుచేత ననగా 'ఆగమ పుంజపదార్థ తత్త్వ నిస్పంశయకారుడు' అని వ్యాసునకు విశేషణము వేసినాడు. తక్కిన కవులు వేదములను విభాగించినాడని చెప్పుదురుగాని యీ మాటను చెప్పలేరు. ఇది చెప్పుటకు ప్రస్థానత్రయమనగా బ్రహ్మసూత్రములు, ఉపనిషత్తులు, భగవద్గీతయు. ప్రధానముగా బ్రహ్మసూత్ర భాష్యవేత్తయై యుండవలయును. అప్పుడుగాని 'ఆగమపుంజ పదార్థతత్త్వ నిస్పంశయకారుడని వ్యాసునిగూర్చి యనలేదు.' వేదపుంజమునందలి పదముల యొక్క అర్థమునందలి తత్త్వమునందు సంశయము లేకుండ చేసినవాడు. అది యెట్లు చేయబడినదో శంకరభగవత్పాదులవారి భాష్యమువలన విస్పష్టమగును.

తిక్కన మహాపండితుడు. వేదాంతశాస్త్రమును సర్వంకపముగ చదివినవాడు. ప్రాంశుపయోదనీలతనుభాసిత - అని యొక పాఠము, ప్రాంశుబయోదనీలతను భాసిత - అని మరియొకపాఠము.

ప్రాంశువనగా ఎత్తైన పురుషుడు. వ్యాసుడు ప్రాంశుపయోదనీలతను భాసితుడు అని చెప్పవలయును లేదా ప్రాంశు ఎత్తైనమేఘమువలె నల్లనిశరీరముచేత ప్రకాశించువాడు అని చెప్పవలె. ఎత్తైనమేఘమనగా నేమి? ఆకాశములో మిక్కిలి ఎత్తుగా నున్న మేఘమో! పెద్ద నల్లగా ఉండదేమా! మేఘ మడ్డముగా వ్యాపించుచుగాని నిలువుగా వ్యాపించునా? దాని నిలువు మనకు తెలియదు. కనుక “ప్రాంశుబయోదనీల” యన్న పాఠమే సమంజసముగా నున్నదేమో! కృష్ణమ్మగ చర్యకృతాంబర కృత్య-కృష్ణ మృగము - అది ఒక జాతి లేడి - నల్లగానుండును. దాని చర్యముచేత చేయబడిన వస్త్రకృత్యము కలవాడు. వస్త్రకృత్యమనగా శరీరమును కప్పకొనుట. అదిచేసినవాడు అనగా కృష్ణమ్మగ చర్యమునే ధరించును. వేఱు నూలుబట్టలుగాని పట్టుబట్టలుగాని కట్టడు. భారతీవంశ వివర్ధనుడు - యీ మాటను వ్రాసినవాడు తిక్కనగా రొక్కడే! ఇది యొక యాశ్చర్యమైన మాట. భారతీయనగా సరస్వతి - ఆమెయొక్క వంశమును వృద్ధిపొందిన వాడట! భారతి బ్రహ్మదేవుని భార్య, వారి సంతానము వసిష్ఠమహర్షి సరస్వతీదేవియొక్క సర్వతేజస్సు. విద్యారూపమున వసిష్ఠునికి సంక్రమించినది. ఆయన కుమారుడు శక్తి. శక్తి కుమారుడు పరాశరుడు. పరాశరుని కుమారుడు వ్యాసుడు. ఆశారదాదేవియొక్క విజ్ఞానమంతయు యంతయు వ్యాసునకు పరంపరయా సంక్రమించినది. ఆవిద్యను వ్యాసమహర్షివృద్ధిపొందించినాడు. ఎట్లు? బ్రహ్మ సూత్రములు వ్రాయుటచేత. భగవద్గీత వ్రాయుటచేత ఇది భారతీవంశము. తద్విద్యా సర్వస్వము గ్రథనము చేసి వ్యాసమహర్షి దానిని వివర్ధనము చేసినాడు.

ఇట్లుండగా వ్యాసునికుమారుడైన శుకమహర్షియందు నీవిద్య పండినది. శంకరాచార్యునియందు భాష్యరూపము పొందినది. విద్యావివర్ధనుడు మాత్రము వ్యాసమహర్షి. భారతి - వసిష్ఠుడు - శక్తి - పరాశరుడు - వ్యాసుడు - శుకుడు - గౌడపాదాచార్యులు - గోవింద భగవత్పాదాచార్యులవారు - శంకరభగవత్పాదాచార్యులవారు - ఇది భారతీవంశము.

సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునకు భారతయుద్ధము చెప్పబోవుచు సంజయుడు వ్యాసమహర్షిని గూర్చి చేసిన స్తోత్ర మీపద్యము.”

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

‘ప్రాంశుదయోదనీల’ లోని ‘భారతీవంశవివర్ధను’ ‘అంబనవాంబు’ పద్యములోని ‘భారతీ’ పదప్రయోగములు నన్నయగారి ‘అమలినతారకా’ పద్యమునందలి ‘భారత భారతీ’ ప్రయోగమును ‘భారతభారతీశుభగభస్తి చయంబుల’ అను వ్యాసముని వర్ణనమునకు ‘అస్థిమాల’ పదములు ‘ఆవనజాననం’ (2-2-216) ఎత్తుగడ కలిగిన నన్నయ పద్యములోని ‘రాజసూయావభృదంబునందు’ అను పదమును తిక్కన ఉద్యోగ పర్వములోని నీవు సుభద్ర కంటె (5-3-10) పద్యమునందు అదేవిధముగ ప్రయోగించి యున్నాడు. చూడుడు.

ఉ॥ ఆవనజాననం గురుకులాపశదుండు గడంగి రాజసూ
యావభృదంబునందు వసుధామర మంత్ర పవిత్రవారిధా
రావళిజేసి పావనములైన శిరోజములం దెమల్చి పా
పాపహఃకీర్ణి తెచ్చె నభ కందఱు సంభ్రమమంది చూడగన్ (2-2-216)

ఉ॥ నీవుసుభద్రకంటెగడు నెయ్యము గారవముం దలిర్చ సం
భావన సేయు దిట్టినను ‘బంకజనాభ యొకండు రాజసూ
యావభృదంబునందు శుచియై పెనుపొందినవేణి వట్టి యీ
యేవురుజూడగా సభకు నీడ్వై గులాంగన నిట్లానర్తురే

‘ఆ’వనజాననంయందు ‘ఆ’పదముతో ఎత్తుగడ కలిగినందున ఈక్రింది తిక్కన పద్యముకూడ ‘అస్థిమాల’యే.

ఉ॥ ఆ సభకేకవస్త్ర యగు నట్టి ననుం గొనివచ్చి నొంచు దు
శ్వాసనుజూచుచుం బతుల సంభ్రములై తగుచేష్టలేక నా
యాసలు మాని చిత్రములయాకృతి నున్నయెడం ముకుంద వి
శ్వాసముతోడ నిం గొలువపచ్చె మనం బదియుం దలంపవే (5-3-111)
ఇట్లే ‘భవదాజ్ఞ’ప్రయోగ ఎత్తుబడిపదముతో గల నన్నయపద్యమునకు విరాట పర్వములోని ‘అస్థిమాల’నుచూడుడు. (3-1-211)

క॥ భవదాజ్ఞానిగళంబునఁ, దవిలి పరాక్రమము విడిచి ధరణీశ్వర నీ
యవరజు లిడుములఁబడి కడుఁజివికిరి చెఱబడిన సింహశిశువులభంగిన్.

మ॥ భవదాజ్ఞా దృఢబంధసంయమిత శుంభద్వేగమై కాక నాఁ
డవలీలన్ మన యర్జునద్విపము క్రోధావేశదుర్ధాంత ద
ర్పవిలాసోద్భటభంగి నే పడరి కౌరవ్యాంబుజశ్రేణిఁ జ
క్కువడం జేయదె యొక్క వ్రేల్చిడిన నీకున్ వేడ్క సంధిల్లగన్ (4-1-56)
'భాగ్యము గాదె' తిక్కన విరాటపర్వ ఎత్తుగడతో అరణ్యపర్వ శేషమున ఉన్న
క్రింది పద్యము 'తిక్కన రచనను సృష్టపరచును.

ఉ॥ భాగ్యముగాదె నీచరణపద్మము లెప్పుడుఁజేరి కొల్వగా
యోగ్యత గల్గెనేని నను నొక్కనినొల్లవొ కామసౌఖ్యవై
రాగ్యము నీమనంబునఁ దిరంబొ నిజం బెఱుగంగ జెప్పు సౌ
భాగ్యముగుందునే మగలపై నొకయించుక చూడ్కినిల్చినన్ (4-2-252)

ఉ॥ భాగ్యముగాదె కౌరవన్మపాల భవన్మఖ మిష్ట సత్త్రియా
యోగ్యత నిర్వికల్పముగ నొందె సమాప్తి; నశేషధాత్రియున్
భోగ్యమ నీకు నింక రణభూమి బృధాసుతులన్ జయించి స
మ్యగ్యశశాలివై భువనమాన్య యొనర్చుము రాజసూయమున్ (3-6-92)

★అరణ్యపర్వశేష ఎత్తుగడలు తిక్కనవే★

'కావున' అను ఎత్తుగడ (1-1-101, 137, 2-149, 3-148, 169, 1-4-67; 1-
5-10, 112, 6-120, 148, 153, 259; 7-147; 8-28, 124, 160, 311) (2-1-132;
2-274) (3-1-24; 2-76; 3-261) లందు వచనముఎత్తుగడగను, (1-3-105; 4-97,
238) (3-4-32) లందు కందపద్యముగను నన్నయ రెండువిధములుగనే రచించెను.
కాని అరణ్య పర్వశేషమునందు(3-4-165, 385)లందు ఏకపదవచనములుగను,
3-4-224; 5-46, 143; 6-18, 35, 7-234, 247, 331, 422) లందు 'కావున' వచనము
ఎత్తుగడతోను (3-5-298, 316; 7-238)ల యందు కందపద్యముగను; (3-6-54; 7-299)ల
యందు ఉత్పలమాల పద్యముగను నాలుగువిధములుగ కనబడును.

తిక్కన విరాటపర్వమునందే (4-1-239; 2-255, 3-65, 4-42; 5-146)ల
యందు 'కావున' ఏకపదవచనములుగను (4-1-120, 326; 2-68, 182, 203;

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

3-105; 4-108)లయందు ఎత్తుగడవచనములుగను (4-1-113; 2-287)లయందు కందపద్యముగను (4-1-30, 166; 2-228; 3-233) లయందు ఉత్పలమాలపద్యముగను నాలుగువిధములుగ రచించియున్నాడు.

'కావున' ఏకపదవచనముల రచన, ఉత్పలమాల ఎత్తుగడలు అరణ్యపర్వశేషమున నన్నయవి కావని, తిక్కన రచనవని గ్రహింపవచ్చును.

ఈనందర్పమున 'కావున' ఉత్పలమాల ఎత్తుగడలు ఎఱ్ఱన రచనలో కలవు కాని, 'కావున' ఏకపద వచనములు ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమున కాని, హరివంశమున కాని ఒక్కసారియైవను ప్రయోగింపలేదు.

'తదనంతరంబ' అను ఎత్తుగడవచనములలో మాత్రమే నన్నయ (1-6-164) (2-1-103) యందు ప్రయోగించియున్నాడు.

అరణ్య పర్వశేషమునందు (3-4-226, 244; 5-268; 6-349; 7-77)ల యందు ఏకపదవచనములుగను, (3-4-255, 5-378; 6-368; 7-56, 155, 214, 402)ల యందు ఎత్తుగడ వచనములుగను కలవు.

విరాటపర్వముననే (4-1-26; 2-317, 3-26, 195; 5-396)ల యందు 'తదనంతరంబ' ఏకపదవచనములును (4-1-147, 171; 4-170)ల యందు 'తదనంతరంబ' ఎత్తుగడ వచనములుగను కలవు. (4-1-289, 3-155)ల వచనములు ఓవరి పదముగ 'తదనంతరంబ' కలదు. 'తదనంతరంబ' (15-2-62) (16-1-148, 152)ల యందు కందపద్యములుగను (16-1-75) సీసపద్యముగను ఎత్తుగడగ నున్నది.

తిరిగి తిరిగి ప్రయోగింపబడిన ఈ క్రింది అరణ్యపర్వశేషమునందు క్రొత్తగా కనబడు ఎత్తుగడలు, తిక్కన రచనయందు ప్రయోగింపబడియుండుట చూడగలము-చూడుడు.

ఎత్తుగడ	అరణ్యపర్వశేషమున కనబడుచోటు	తిక్కన రచనలో కనబడుచోటు
అకట	ఈ 3-5-408	12-4-439
అకట	సీ 3-6-408	(13-5-353)(14-3-87)

గంధకర్త: గోపివాద శ్రీవివాపమూర్తి (గోపివాద వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

అకట	చ॥ (6-1-186)(7-1-109)(9-2-363)
అకట	తే॥ (12-3-246) (4-4-18)
అకట	ఆ॥ (4-1-151,2-177;4-18,177)(6-3-287)
అకటకట	క॥ (11-2-85)
అగుగాక	క॥ (8-1-217)(14-3-37)
అధిప	సీ॥ (7-1-62;3-29)(12-1-246;6-82) 13-2-405
అధిప	తే॥ (6-1-17,142,230)(7-3-205)
	(8-3-363)(12-1-135;2-228;5-391)
అధిప	ఆ॥ (6-1-30,67;2-350)(12-1-27)(13-2-396)
అనవిని	క॥ (4-4-178)(5-2-53,3-128,315;4-276)
అనవిని	చ॥ (4-5-349) (5-3-68,158,207, 344)
అనవిని	సీ॥ (16-1-217,223)
అనుటయు	చ॥ (4-1-287;3-125;4-35;5-235)
అనుటయు	వ॥ (4-4-140)
అనుటయు	క॥ (4-1-221,315;4-264;5-115)
ఏకపదపచనము 'అనుటయు'	(8-3-398)(9-2-67)
అనుడు	సీ॥ (13-2-36;3-245)
అనుడు	చ॥ (5-1-154,2-97,3-409)(6-1-7,220)
అనుడు	క॥ (4-1-99)(5-3-218,401)
అనుడు	ఆ॥ (4-1-266)(7-4-280)(9-2-45)
అనుడు	తే॥ (4-2-56) (5-2-4;3-386)
అలోనన	వ॥ (7-4-195)
అలోనన	క॥ (7-4-29,230,5-51)(8-1-184)(9-1-321)
ఇవ్వధంబున	తే॥ (4-2-59,3-113,5-184,(5-4-159)
	(7-3-100)(8-2-158)(10-1-140)
ఇవ్వధంబున	వ॥ (4-1-115,248,307; 2-18,20,107,294,
	3-30,72,183,201;4-168,244
ఏకపదపచనము 'ఇవ్వధంబున'	(6-2-189,254),(7-3-150,5-186)(8-2-233)
	(9-1-144,165,269,301)(10-2-100)
	(13-1-248, 2-438)

ఇవిధంబు

అ॥ 12-1-177

ఇవిధమున

44-2-349

నాని క॥ (3-5-358)

13-5-135

నాని

ఉ॥ 5-1-328

నావుడు క॥ (3-7-226, 432)

(5-2-227, 243; 4-78)

ఉ॥ (5-3-324, 3-61)

పైవాటిని నూక్ష్మముగా పరిశీలించిన 'అకట', 'అకటకట' స్త్రీ పర్వమునందును దాని తర్వాతనే ప్రయోగింపబడి యున్నవి. అట్లే 'అనుడు' సీసపద్యమున కూడ అనుశాసకపర్వముననే ప్రయోగింపబడియున్నది. కనుక విరాటపర్వమును ప్రారంభించిన తిక్కన కొన్ని కొన్ని పర్వములలో కొన్నికొన్నిప్రత్యేక ఎత్తుగడలు ప్రయోగించుచు అరణ్యపర్వశేషమున వానినన్నిటిని ప్రయోగించియున్నాడని భావింపవచ్చును.

ఇది దగునే దశానన(3-7-140) అను అరణ్యపర్వ సంబోధనవంటి సంబోధన 'ఇటు దగునే' నుయోధన(9-9-257) అని శల్యపర్వమందును 'ఏమేమి', 'చూచితె లక్ష్మణ' 'అమ్మలార' 'ఓ ఆయ్యలార' 'ఎఱుగవుగాక', 'తగునే' వంటి ఎత్తుగడ ప్రయోగములు అరణ్యపర్వశేషమందును, తిక్కనరచనయందును కనవచ్చును. 'వెంతలేక చూచి దరహాసము దళుక్రొత్తంగన్' అను(4-1-14) విరాటపర్వ 'వెంత' శబ్దమును 'అల్లని నవ్వున తనవదనము వెంతచెన్ను దలకొనగా(3-4-260) అని అరణ్యపర్వశేషమున చూడవచ్చును.

★అరణ్యపర్వశేషకథ తిక్కనదే★

నన్నయ అరణ్యపర్వమున నలచరిత్రమును వ్రాయుచు మొదటి, మూడవ పాదములు పద్యమునందు ఒకేపదజాలముగ నుండునట్లు రచించినాడు చూడుడు

ఉ॥ వారలు గట్టి కూర లశనంబుగ నుగ్రవనంబులోఁ దపో భారమునం గృకుండయిన బ్రాహ్మణు, డీలతాంగిఁబెండ్లియై

వారలు గట్టి కూర లశనంబుగ నుగ్రవనంబులోఁ దపో

భారము దాల్చియుండుమని పంపక మిన్నకయుండనేర్చునే? (3-2-327)

అపై పద్యపు 'అస్థిమాల' పద్యముగా తలంచునట్లు తిక్కన మొదటి పాదమున మాత్రమే అపదజాలమును ఉంచి మిగత మూడుపాదములు తను కర్ణుడు ఘోషయాత్రై ప్రోత్సహించు సందర్భమున రచించినాడు. చూడుడు

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

ఉ॥ నారలుగట్టి కూర లశనంబుగ నుగ్రవనంబులో విష
 ద్భారము నొంది వందురిన ఫల్గున నుజ్జ్వల రాజ్యవైభవో
 దారులమై కనుంగొను ముదంబునఁబొందగఁ గాంచుకంటె నిం
 పారగ నొందుగల్గునె కృతార్థత యెందును గౌరవేశ్వరా (3-5-349)

నన్నయగారు పద్యపు మొదటి రెండు పాదములు మరొక పద్యమున కూడ
 అట్లే ఉండునట్లు (1-5-239, 245) ఏకలవ్యవృత్తాంతమున రచించియున్నాడు. అది చూచి
 తిక్కన నన్నయగారి పద్యమునొకదానిలోని రెండు పాదలను గ్రహించి
 మరిరెండు పాదములను తను రచించినచో అరణ్యపర్వము సగమునన్నయ, సగముతిక్కన
 రచించినట్లు ధ్వనించునను ఉద్దేశ్యముతో కాబోలు శిశుపాలవధవృత్తాంతమునందు
 నన్నయ సైన్యమును నదితో పోల్చిన విషయములను సముద్రమున కన్వయించుచు
 ఆపద్యమును 'అస్థిమాల'గ ధ్వనించునట్లు రచించినాడు.

చ॥ రయవిచలత్తురంగమతరంగములన్ మదనాగనక్రసం
 చయముల సంచలచ్చటుల సైనికమత్స్యములన్ భయంకరం
 బయి యదువృష్టి భోజకుకురాంధక వాహినియుం గలంగె ని
 ద్దయతర రోషమారుతనితాంతసమీరితమై క్షణంబునన్ (2-2-33)

చ॥ రయవిచలత్తురంగమతరంగములన్ మదనాగనక్రసం
 చయముల సంచలచ్చటుల సైనిక మత్స్యములన్ మహోన్నతం
 బయి కురురాజచంద్రు నుదయంబునఁ దద్దయుబొంగె బ్రహ్మర
 ధ్భయద మనోహర ప్రకటభంగులఁ దద్భటవార్ధి యుద్ధతిన్ (3-6-58)

'రయవిచలత్తురంగ' పద్యము నభా, అరణ్యపర్వశేషమున రచించిన సంకేతమా
 అనునట్లు వరుసగా ఉన్న విరాట, ఉద్యోగపర్వములలో (4-4-234) మఱియు
 (5-3-85) యందు 'వచ్చినవాడు ఫల్గును' పద్యమును రచించి తనదిగా కళారూపమున
 ధ్వనించినాడు.

నన్నయ 'అస్థిమాల'గా రచించిన పైరెండవపద్యము నన్నయరచనము కాదని,
 తనదని ధ్వనించుటకు అరణ్యపర్వశేషముననే ఇంద్రుడు కేశి అను రాక్షసుని పారద్రోలు
 సందర్భమున తను రచించిన 'ఓరిదురాత్మ' అను పద్యములోని మొదటి రెండు

పాదములను రావణుడు సీతాదేవిని దొంగిలించుకొని పోవునపుడు జటాయుషు ఎదుర్కొను సందర్భమున తిరిగి రచించి పైపద్యములను 'అస్థిమాల' పద్యములుగ తన కళచే ధ్వనించినాడు. చూడుడు (3-5-179)(3-6-346).

ఉ॥ 'ఓరి దురాత్మ! యీయబల నోడక యేటికిఁబట్టినాడ? వం
భోరుహనేత్ర విడ్డు! మెటవోయినబ్రాణము గొందు, నింక బ్ర
స్సారమహీధర ప్రకరభంగవిహార ధురీణ ముగ్రదై
త్యారుణరంజితోగ్రకులిశాస్త్రము సుమ్మిదే' యంచు తాకినన్ (3-5-179)

ఉ॥ 'ఓరి దురాత్మ! యీయబల నోడక యేటికిఁబట్టినాడ? వం
భోరుహనేత్ర విడ్డు, మెటవోయినబ్రాణము గొందునింకను
గ్రారి విభేదివిక్రము జటాయునెఱుంగవె' యంచు దర్పుడు
ర్యారుఁడు వీరకదాకె సురవర్గ విఘాతకు నద్దశాననున్.

'చతురంబోధి పరీత భూవలయమున్' (1-3-93) అను నన్నయ పదజాలమున కొంతమార్చి 'చతురంబోధిపరీతక్షీతితల' అని 'అస్థిమాల'గ (3-4-160) అరణ్యపర్వశేషమున ప్రయోగించినాడు. ఇట్లే 'శరధి పరివేష్టిత క్షీతి' (అశ్వ 1-22)(శల్య2-362) అని భారతమున ప్రయోగించియున్నాడు. 'నీయింద్రియజయము గీర్తనీయము తంద్రీ' (3-1-366) అను నన్నయపదజాలమును 'అస్థిమాల'గ 'నీపుణ్యచరిత్ర గీర్తనీయము తల్లీ' (3-7-274) అని అరణ్యపర్వశేషమున ప్రయోగించినాడు.

పుడమియు రాజ్యంబుగోల్పడి (3-1-76) అన్న నన్నయ కందపద్యమునకు 'అస్థిమాల'గరచించిన పద్యమే 'అలిని రాజ్యము గోల్పడి' (3-6-377) అను అరణ్యపర్వశేష కందపద్యము. అరణ్యపర్వశేష పదప్రయోగము కూడ తిక్కన రచనను సూచించును.

★అరణ్యపర్వశేషపదప్రయోగము తిక్కనదే★

ఉవ్వెత్తు: క॥ అఱుపది కోటులు గపెవరు లుఱక జగత్త్రయము నొకటనువ్వెత్తు
గొనం భా(3-7-36) అ॥ కవలవారు గొడుకుగమియు బాంచాలవర్గంబు వృష్టివరులుఁ
గడగిరేని; నొక్కమాత్రలోన నువ్వెత్తుగొనరె భా(5-1-29)

తేకువ : క॥ కడుమ్మదువు లనుచుఁడేఁకువసెడి యెపుడుఁ జరింప(3-5-305)
ఉ॥ అల్లనయింతి యిట్లనియె నారసి వాసపుకల్మిలేమియుం, దెల్లముగా నెఱంగికొని
తేకువ లేకిట వచ్చుటొప్పు (భా 5-1-165)

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

నడికిరేయి : సీ॥ అతడును దద్దావ మరయంగ మదిఁగోరి రూపించి యొకమరి రేపనత్తు నని పోయి నడికిరే యర్థితోఁజనుదెంచు (భా 3-7-322) అ॥ నడికిరేయి వచ్చి నను నొప్పు బలికిన గలుగునయ్య జయము (భా 6-3-182)

చేయలంతి : మ॥ పఱచున్ దవ్వగఁ జేయలంతి నిలుచుం భా (3-6-327) క॥ చేయలఁతిం గని సమరము సేయుము భా (7-4-243) క॥ అడి భీర ముడిగి రాక్షస! చెడక మరలిపొమ్ము; నీకు జేయలఁతియె యీ యెడ (నిర్వ. రా 4-84)

పరపు : ఉ॥ తేనెలు గ్రోలిక్రొలి కడుఁదియ్యని కమ్మని పండు లింపు సొంపూనఁగ నాని యాని పరపొందిన నీడలు మెచ్చి మెచ్చి (3-7-11) క॥ సురనది తీరంబునఁ గడుఁ బరపగు తనదండు విడియఁ బనుచుచు (నిర్వ. రా. 9-101)

పానుగు పడు : క॥ విను నా కీర్తి జగంబులఁ బొనుగుపడియె (భా 3-5-152) తే॥ అమరపతి నందనుఁడు పాడవడగి చనిన, నసురమాయ నుడివోయె: నట్లకాదె; యడరి దరికొని మండు తీవ్రానలంబు, పుడుక లేడ గల్గవైచినఁ బొనుఁగువడదె (ని.రా 6-110)

ఎరియు : తే॥ అతుల సౌభాగ్యభోగ సమగ్ర మహిమ, నొప్పుచున్న నీదేవుల యొప్పునూచి, ధృతి దఱిగి తన్నుఁదాన, నిందించుకోనుచు, హృదయమున, బాండవంగన యెరియవలదె (భా 3-5-350). క॥ సుకుమారుఁడతఁడు గోపా,లకవృత్తి వహించి యడవులం గ్రుమ్మరు చు, స్మికి నాక కాదు వగవా,రికి నైన నకట మన మెరియదే వగలన్ భా (4-2-210)

రిత్త : అ॥ మహితకమలమధురమధుర రసాస్వాగన, పరవశాత్మయైన బ్రమరకాంత; రిత్తబుద్ధి నకట రేగుబువ్వలరసం బానునెట్లు (3-6-341) క॥ రిత్త యువచారముల నేనుత్తముఁడగు ధర్మతనయు నుడికించితి (5-2-82)

తురుష్కు : వివిధ వ్యాఘ్రమృగోరగాకుములై విస్తీర్ణకూన్యాటవీ నివహాభీలములై యరాజకములై నిర్మూలధర్మంబులైద్రవిడాభీరతురుష్కు బర్పర పుళిందవ్యాప్తి మష్టంబులై భువిలో నెల్లెడఁ బాడుగున్ జనపదంబుల్ దద్యుగాంతంబునన్ (3-4-289)

పై తురుష్కు పదము నన్నయగారి ప్రయోగమునుండి గ్రహించినది, కనుక యిది 'అస్థిమాల'ప్రయోగము. నన్నయ రచించినదే అని పాఠకులకు నమ్మకముగ రచించిన ప్రయోగము నన్నయవచనములు (2-1-235 మఱియు 2-2-113)

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

వ॥ మతీయు నయుద్ధిష్ఠిరున... మతీయు మేరుమందర మధ్యకీచక వనవాసులయిన
కుళిందపారదబర్హర తురుష్కుడొకణ కొంకణాధిపతులును (2-2-113)

★రచనాసూక్తులు తిక్కనవే★

ఈ క్రింద ఉదహరించిన పద్యముల తీరు తిక్కన రచనను స్ఫురింపజేయును.

1. ఇంద్రుడు కవచకుండలములు దానమును పొందుటకై విప్రవేషమున
వచ్చుచున్నాడని, దాని నర్జునునకిచ్చి నిన్ను చంప చూచుచున్నారని సూర్యుడు కర్ణునితో
చెప్పగా కర్ణుడు 'సడికంటే చావు మే'లను సూక్తిని చెప్పనట్లు అరణ్యపర్వశేషమున
యిట్లున్నది.

అ॥ కీర్తి విడువజాల గీర్తితో మెలగంగ, జావు వచ్చెనేని చత్తుగాని
జగములలోనెల్ల సడికంటే చావు మేలనగ బరంగుమాట యనఘవినమె(3-7-293)

పైసూక్తి లోకాపవాదమునకై రాముడు సీతను విడనాడు సందర్భమున
యిట్లు నిర్వచనోత్తర రామాయణమున తిక్కన రచించియున్నాడు (ని.రా 8-119).

క॥ జడమతులయిన జనంబుల,వెడమాటలు మాన్పు నిదియ వెరవెబ్బంగిన్
సడికంటెఁ జావు మే లని, యెడి పలుకు దలంపవలదె యిల బురుషులకున్

2. సావిత్రి సత్యవంతుల వృత్తాంతమున మద్రేశుడైన అశ్వపతి సత్యవంతుని
తండ్రితో చెప్పిన క్రింది పద్యము పరస్పరము అనురూపవంతులని యిట్లు చెప్పును.

తే॥ నీ కొడుకు సత్యవంతున,కీ కన్నియ దగునరేంద్ర యీకన్నియకున్
నీకొడుకు దగు ననవ్యగు,జాకరు లియ్యిరువురును సమంచితమూర్తుల్(భా 3-7-190)

రావణుడు దేవతలు మునులను బాధించుట వినిన కుబేరుడు, దూతను పంపి
రావణునికి బుద్ధి చెప్పింపగా; రావణుడు కుబేరునకును, దూతకును పరస్పరము తగునని
చెప్పు సందర్భమున తిక్కన యిట్లు రచించెను (ని.రా.4-32).

క॥ ఆతడు నీకుం దగు నీ వాతనికిం దగుదు మీర లక్కట! దొరయుం
దూతయునట! వచ్చుటయు భ, యాతురతం గఱపి ప్రావనట! యిది పోలున్

3. ద్రౌపదిం చూచి మోహించిన సైంధవుడు ద్రౌపదితో పలికిన నిష్కరోక్తులను
విని ద్రౌపది నీవు పాండవశ్రేష్ఠు వెదుర్కొనుట కోపపు మదపుటేనుగు దగ్గరకు వెళ్ళి

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

సిళ్ళు చూపుటవంటిదని చెప్ప నందర్భములోని పద్యమిది (భా 3-6-175).

మ॥ హిమవత్పాదవనాంతకేలిరతిమై నేపారి కోపారుణ
క్రమ నేత్రాంచలమై ప్రభూతమదరేఖంచైన గంధద్వీపం
ద్రము డాయంజని సిళ్లుసూపుట సుమీ ధర్మాత్మనత్కుగ్రవి
క్రముఁ గొంతేయవరిష్టు నీవు దొడరంగాఁజూచు టూహంపగన్

అర్జునుడు ఉత్తరుని సారథిగా చేసికొని చిత్తాంగద ప్రభృతి కురుకుమారులను నిర్జించు' నందర్భమున కర్ణుడు అర్జును నెదర్కొను నందర్భములో 'యేనుంగునకు సిళ్ళు సూపినట్లు' తిక్కన ప్రయోగించియున్నాడు (4-5-81)

తే॥ అపుడు రాధేయుఁడిమ్మెయి ననుజుపాటుఁ జూచి యేనుంగునకు సిళ్ళు సూపినట్లు
నవిసి హయముల మత్స్యభూకాంతుతనయు, నేసి పండ్రిండు శరములనేసె నరుని

4. 'ఎఱిగి యెఱిగి' అను ఎత్తుగడతో నన్నయ ఒక తేటగీతి (1-4-267) పద్యమును రెండు ఆటవెలది (3-2-36) మఱియు (3-2-328) పద్యములను రచించెను. దానిని గమనించిన తిక్కన 'అస్థిమాల'గ అరణ్యపర్వశేషమున¹ 'ఎఱిగి యెఱిగి' అను ఎత్తుగడతో (3-6-315) ఒక సీసపద్యమునకు నన్నయవలె ఆటవెలదిని చేర్చి² 'ఎఱిగి యెఱిగి' అను ఎత్తుగడలతో రెండుచంపకమాలలను ఒకటి విరాటపర్వమునను (4-2-169) రెండవది ఉద్యోగపర్వమునందును (5-2-294) రచించితన ఉభయకావ్యప్రాధిని ధ్వనించెను. శూర్పణకు రామవృత్తాంతము రావణునికి చెప్పగా రావణుడిట్లనునట్లు అరణ్యపర్వశేషమున కలదు (3-6-315).

సీ॥ ఎఱిగియెఱిగి నే డెవ్వడు నిశాత, విస్ఫారశూలాగ్రంబు పయికి నుఱికె
దలయంపియం దగ్గి దరికొల్పి యెవ్వండు, నేడు నెమ్మది శయనింపజూచె
నుగ్రవిషానలం బుమియుచున్న యహింద్రుఁ, గడగి నే డెవ్వండు గాలఁదన్నె
హంకారఘోరమై యొదరు బెబ్బులి మీస, లుఱక యెవ్వాడు నేడూచికొనియె

అ॥ నిన్ను నెవ్వ డకట నేఁడిట్లు గడుభంగ,పఱిచెఁజెపుమ నాకు బద్ధనయన
యాయువును సిరియును నవశంబులయ్యె నేఁ, డెవ్వనికొ తలంప నిజ్జగమున
పై సీసపద్యమునకు వ్యాసమూలమిది

కేనాస్యేవం కృతాభద్రే మామచిం త్యావమత్యచ
 కశ్చులం తీక్ష్ణ మాసాద్య సర్వగాత్రేమ సేవతే
 కశ్చిరస్యగ్ని మాధాయ విస్రజ్జ స్వపతే సుఖమ్
 అశీవిషం ఘోరతరం పాదేన స్పృశతీ హకః సింహం
 కేసరిణం క్రుద్ధం స్పృష్ట్యా దంష్ట్రా సుతిష్ఠతి (279అధ్యాయ-48,49,50)

(శ్లోక భావము) ఓ మంగళప్రదులారా! నన్ను లెక్కచేయక అవమానించి ఎవని చేత నీవిట్లు చేయబడితివి? తీక్ష్ణమైన శూలమును తన అన్ని అవయవముల మీద ఎవరు గ్రుచ్చుకొనుచున్నాడు? తన నెత్తిమీద అగ్నిని ఉంచుకొని నిర్భయముగా సుఖముగా ఎవడు నిద్రపోవుచున్నాడు? భయంకరమైన సర్పమును ఎవడు పాదముతో తాకుచున్నాడు? కోపించిన సింహపు కోరలను ఎవడు తాకుచున్నాడు?

‘సింహకేసరిణం క్రుద్ధం స్పృష్ట్యాదంష్ట్రాసుతిష్ఠతి’ అను పాదమునకు ‘హంకారఘోరమై యొదరు బెబ్బులి మీస లుఱక యెవ్వడు నేడూచికొనియె’ అని తెలుగు నుడికారముతో తెలుగుచేసి నిర్వచనోత్తరరామాయణములోని క్రిందిపద్యము (6-11) నందు ‘పులి మీసల నుయ్యల లూగి’ అని ప్రయోగించుట గమనింపదగినది.

క॥ రాసాబగున నున్నత్తుం, దై సెంకంపక కడంగి యాతం డింతల్
 సేసె గదె! చెడితి రిప్పలి, మీసల నుయ్యెల లూగి మెయిమెయిబోయెన్

5. ‘మదభరాభిరామ’ అను పదసముదాయము శల్యపర్వసీసపద్యములోనిది. చూడుడు సీ॥ ‘చంచరీకావళి...తే॥ జారు భీషణరేఖలు భూరిమదభరాభిరామ యానంబులు.... గ్రక్కదలనడచె (9-1-102) పై సమాసము ఎత్తుగడతో ఆటవెలది పద్యము అరణ్యపర్వశీషమున (3-4-320) యందులుట్లున్నది.

ఆ॥ మదభరాభిరామ మృదులయానంబొప్ప, నల్లబొలయుచును లతాంతరములఁ
 గరములీలఁగ్రమ్మ విరులు గోయుచునున్న, పువ్వబోడినొక్కపాలితిగనియె

6. అరణ్యపర్వమున నన్నయభాగములోని (3-1-185) ‘మ॥ అవనీనాధాఅస్మత్కరాకృష్ట శార్ద వినిర్ముక్త నిశాత సాయక శతాగ్రచ్ఛిన్నమై’ లోని సమాసము ననుసరించి ‘అస్థిమాల’గ తిక్కన రచించిన (3-4-354) పద్యములోని సమాసమును గమనింపుడు. ‘మ॥ వినుడీ అస్మదీయకమహాపాగ్రనిర్ముక్త బాణ నిపాతచ్ఛిదురాంగ రక్తజల శోణక్తోణి సంసుపు.

(గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

★అరణ్యపర్వశేషశిల్పము తిక్కనదే★

ఈ క్రింది పద్యములు రచించిన కవి ఒకరేనా? అనిపించు క్రింది పద్యరచనలలోని సామ్యములను పరిశీలింపుడు.

- 1 చ॥ ఒడలు వశంబుగాదు భ్రమనొందినయట్లు మనంబు దూలెడిం
గడగి శిరంబు శూలవిశిఖ ప్రకరంబున నొందినట్టి ద
య్యెడు నిలువంగ నోర్వ నొకయించుక సేపు శ్రమంబుదీఱ నీ
యెడ శయనింతు నావుడు సితేక్షణ మెత్తని సంభ్రమంబుతోన్ (భా 3-7-215)
- ఈ॥ డప్పిజనించె వ్రేకులపుటంబులు పొక్కుదొడంగె గోళ్ళలోఁ
జిప్పిలఁజొచ్చె నెత్తురులు చిత్తము నాకు వశంబుగా
దప్పర మిచ్చుటచ్చటను నాసలవచ్చితి నెంతదవ్వోకో
యిప్పటి భంగి నొక్కడుగా నేగెడు దానికి నోర్వ నెమ్మొయిన్ (భా 4-1-148)
2. క॥ గాండీపము విల్లబె యా, ఖండతనందనుఁడు విల్లుగలవాఁడట్టె
త్కాండాంబులు దివ్యములటె,యొండేటికి నతనిధనము యుర్వియుసిరియున్
(3-5-343)
- ఈ॥ రాజటె రాగహీనుడటె రాజితనుందరమూర్తియట్టె వి
భ్రాజితసంపదున్నతివిభాసితవర్తనుఁడట్టె కామినీ
రాజినోజ్జభంగి చతురత్వధనుం డటె బ్రహ్మచర్యదీ
క్రాజితమన్మథుండు నటె జన్మము లిట్టివి యెండుగల్గునే (భా 12-2-103)
3. వైశంపాయనుడు తన గురువుగారి వాక్యములుగా జనమేజయునకు చెప్పి
యిట్లనును (12-6-476)
- శా॥ విద్యనోదవిధాయి నిర్మలవచోవిస్ఫూర్తి విఖ్యాతు గృః
ష్టద్వైపాయను నీ వెఱుంగుము విభున్ నారాయణుంగా విప
శ్చిద్వంద్యంబగు భారతాధ్యాయనముం జేయంగ శక్తుండు ధ
ర్మాద్వైతుండు సరోజలోచనుఁడకా కన్యండు తద్వాచ్యుడే
తిక్కన కృత్యాది వ్యాసస్తుతిగా యిట్లు రచించెను

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

శా॥ విద్యత్సంస్తవనీయభవ్యకవితావేషుండు విజ్ఞానసం
 వద్విఖ్యాతుఁడు సంయమిప్రవరసంభావ్యానుభావుండు కృ
 ప్తద్వైపాయనుఁ డర్థిలోకహితనిష్ఠం బూని కావించె ధ
 ర్మాద్వైతస్థితి భారతాఖ్యమగు లేఖ్యంబైన యామ్నాయమున్
 పైపద్యములలోని 'ద్య'ప్రాస నన్నయ రచనను స్ఫురింపజేయుటకే చూడుడు
 (1-2-225).

శా॥ విద్యన్ముఖ్యుడు వేదమూర్తి త్రిజగద్విఖ్యాత తేజుండు కృ
 ప్తద్వైపాయనుఁ డెగుదెంచి సుతశిష్యబ్రహ్మసంఘంబుతో
 నద్యంధ్యుండు నదస్యఁడయ్యె ననినన్ శక్యంబె వర్ణింప సా
 క్తాద్విష్టంధవ నీవు భూపతులలోఁ గౌరవ్యవంశోత్తమా

పై పద్యములందు తిక్కన ప్రదర్శించిన కళనే అరణ్యపర్వశేషరచన తనదియైనట్లు
 విరాటపర్వమున రచించిన 'గ్య' ప్రాసను అరణ్యపర్వశేషమున ప్రదర్శించినాడు
 చూడుడు. (భా 3-6-92) (భా 4-2-252).

శా॥ భాగ్యముగాదె కౌరవన్మపాల భవన్మఖ మిష్ట సత్త్రియా
 యోగ్యత నిర్వికల్పముగ వొందె సమాప్తి నశేష ధాత్రియున్
 భోగ్యమ నీకు నింక రణభూమి బృథాసుతులన్ జయించి స
 మ్యగ్యశశాలివై భువనమాన్య యొనర్చుము రాజసూయమున్

శా॥ భాగ్యముగాదె నీచరణపద్మము లెప్పుడుఁజేరి కొల్వగా
 యోగ్యత గల్గెవేని నను నొక్కనినొల్లవా కామసౌఖ్యవై
 రాగ్యము నీ మనంబునఁదిరంబొ నిజం బెఱుగంగ జెప్ప సౌ
 భాగ్యము గుందునే మగలపై నొకయించుక చూడ్కి నిల్చినన్

ఇట్టికళయందు తిక్కన నిష్టాతు డనుటకు నన్నయగారి క్రింది పద్యములోని
 'వ' ప్రాసను ప్రయోగించిన సభాపర్వమును స్ఫురణము చేయు ఉద్యోగ పర్వములోని
 తిక్కన పద్యము చూడుడు.

శా॥ ఆవిజాననం గురుపలాపశదుండు కడంగి రాజసూ
 యావబృధంబునందు వసుధామరమంత్ర పవిత్ర వారిధా

రావళిఁజేసి పావనములైన శిరోజములం దెమల్చి పా
పావహఁ డీడ్చి తెచ్చె సభకందఱు సంభ్రమమంది చూడగన్ (2-2-216)

ఉ॥ నీవు సుభద్రకందెఁ గడు నెయ్యము గారవముం దలిర్చ సం
భావన సేయు దిట్టి ననుఁ బంకజనాభా యొకండు రాజసూ
యావబృథంబునందు శుచియై పెనుపొందిన వేణి బట్టి యీ
యేవురుఁ జూడగా సభకు నీడ్చె కులాంగన నిట్లానర్తురే? (5-3-110)

4. అరణ్యపర్వమాయామృగవర్ణనము (3-6-327) పోలిన పద్యమును
నిర్వచనోత్తర రామాయణము (8-29) సీతారాముల ఉద్యానవనవిహారమున వర్ణించెను.
పదముల విరువులను గమనింపుడు.

మ॥ పఱచున్ దవ్వుగఁ, జేయలంతి నిలచుం, బట్టిక యాసా సలం
బిఱువోవుం, బొదలందు డిందు, బొడమున్ బిట్టుల్కి, వేదాటు గ్ర
మ్మతీ చూచుం, జెవిదార్చి నిల్చు, మలయున్ మట్టాడుఁ గ్రోడాడు నే
మతీనట్లుండు, దృణంబు మేయు నలయున్ మాయామృగంబిమ్ములన్

చ॥ అలరులఁగోయుచున్, మధుకరావళిఁజోపుచు, గీరపోతకం
బుల పలువాఱు, మాటలకుఁబొంగుచు, నంచల బట్ట దారుచున్,
లలితమయూరనర్తనవిలాసముఁజూచుచు, బోటిపిండుతో
గలియుచు బాయుచు బహుల కౌతుకవృత్తి రమించి రెల్లడన్

5. గరుత్మంతుని చరిత్రము అనుశాసనపర్వమున వ్రాయుచు తిక్కన
సముద్రతీరమున విహరించు వినతకద్రువలను యిట్లు వర్ణించియున్నాడు.

సీ॥ చంచులఁజిగురాకుఁ జించి చెండాడెడు నలి, నెలుగించు గండుగోయిలల సొంపు
నలరుఁదేనియ గ్రోలి యన్నుసోలంబుల, మరియుఁతేటుల నునుఁద్రోతయింపు
దని పండ్లరస మాని తమలోనఁజెలగుచుఁ, బలికెడు రాచిల్క పదుపురంగు
గొలకుల కెలఁకులఁగూడి క్రీడించుచుం, డెడి నంచతండంబు నడబెడంగుఁ

తే॥ దరఁగఁదేలుచుఁబూదీవఁ దగులబడుచు, వచ్చు చిఱుగాలి సోకును మెచ్చిమెచ్చి
తగిలి కొనియాడుచును వినతయును గద్రువయును మున్నీటి చేరువనమునందు
(13-1-181)

అరణ్యపర్వమున సావిత్రి సత్యవంతుల వనగమన విహారము యిట్లు వర్ణింపబడియున్నది. (3-7-212)

సీ॥ కమనీయ కమలినీ కల్లలవీధులఁగదలు రాయంచల గతులయొప్పు
బహుపుష్పపల్లవ ప్రకరచిత్రితములై, తనరారు తరులతా తతులసొంపు
మకరందరసపాన మదవిలోలంబులై, క్రాలెడి యెలదేటి గముల యులివు
బరిపక్వమంజుల ఫలరసోద్ధతములై, పలుకు రాచిలుకల పటురవంబు

ఆ॥ బ్రియుఁడు వేటువేఱ ప్రీతిమైఁజూపుచు; జెప్పుచును జనంగఁజగురుబోడి
గనుచు వినుచు నిర్వికారసల్లాపంబు, లార నతని తెఱగు నరయుచుండె
వనపర్వమున పై పద్యమునకు మూల మిట్లున్నది

పావనాని విచిత్రాణి రమణీయాని సర్వశః

మయూరగణజుష్టాని దదర్శ విపులేక్షణా

నదీః పుణ్యవహజ్జైవ పుష్పితాంశ్చ నగోత్తమాన్

సత్యవానాహ పశ్యేతి సావిత్రిం మధురం వచః

నిరీక్షమాణా భర్తారం సర్వావస్థ మనిందితా

మృతమేవహి భర్తారం కాలే మునివచఃస్మరన్

అనువ్రజన్తీ భర్తారం జగము మృదుగామినీ

ద్విధేవ హృదయం కృత్వాతంచ కాలమవైక్షతీ (వన-30 నుండి 33 శ్లోకములు)

సీసపద్యపాదములు అనుశాసనపర్వపద్యభావమే తెలుపబడినట్లు స్పష్టము, అమూలకము. ఇట్లు వర్ణించుటనే తిక్కన ఉభయకావ్యశ్రాధి పాటించు శిల్పమని, దానియందు తాను పారగుడనని తెలిపినట్లు భావింపవచ్చును. ఇదికూడ విరాటపర్వమునుండి స్వర్గారోహణపర్వమువరకు రచించిన తర్వాత అరణ్యపర్వరచన చేసినట్లు స్ఫురింపజేయుచున్నది.

6. విరాటపర్వ ప్రారంభమున పాండవుల ఆయుధములనుపెట్టి 'శమీవృక్ష' వర్ణనను సర్వవిధముల పొలినదే లయకాలమునందు సముద్ర ముప్పొంగువర్ణన కలిగిన అరణ్యపర్వశేషసముద్రవర్ణన (4-1-162) - (3-4-227).

సీ॥ వెగసిన కొనలేచి నింగి యంతంతకు, నవుల ద్రోవంగ దనరారుదాని
జాగినశాఖ లాశాచక్రముల కొలం,దులు బారవెట్టంగఁబోలుచుదాని

(గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

గవట లొండొంటితో గదియుచు నెడములు, మ్రొంగి ప్రబ్బగ సొంపుమిగులుదాని
లోని జొంపము పవలును బెనుజకటి, నొదివించి పాదవంగ నొప్పుదాని

తే॥ గనియె బవమాన వివిధ నర్తనకళాను,వర్తిఁ గాకఘర్షికారవ స్ఫూర్తిజాత
భీతి పరిసరవర్తి నాభీలభుజగ,చండమూర్తి శమీరుతరుచక్రవర్తి (4-1-162)

సీ॥ గరుసులు గడవంగఁగదలి యల్లల్లన, యొత్తుచు నెడముల నుత్తరించి
వేడుకఁజేతులు విచ్చి యాడెడునట్లు, లోలోర్మి పంక్తుల గ్రాలిక్రాలి
ప్రచురహాసస్ఫూర్తి పచరించు విధమున, నురుఫేనరుచులఁదెరలు గవిని
యురువడి వర్ణిల్లుచున్న జలంబులచే, బొంగారి దెసలెల్ల మ్రొంగికొనుచు

ఆ॥ ప్రబల విలయకాలపటురయబహళ సమీరణౌఘ దుర్నివారమగుచు
నుగ్రభంగిగాఁ బయోనిధు లొక్కటఁబెల్లరేగి జగము వెల్లివాడిచె (3-4-227)

పైరెండు సీసపద్యములు ఒకే కవికృతములా అనునట్లు ఒక పర్వ పద్యమునందు
తేటగీతి ఎత్తుగడ మరియొక పర్వమున ఆటవెలది యెత్తుగడలతో 'అరణ్యపర్వశేషము
రచించుట నాభాగ్యము కదా! విరాటపర్వరచన అరణ్యపర్వరచన చేసిన కవిదే అని
తెల్లముచేయుటలేదా?' అని పాఠకులను ప్రశ్నించునట్లు కథానుగుణముగ రచించిన
క్రింది సీసములను చూడుడు. ఇందు ధర్మరాజు, అడవులలో తమ వెంటునున్న
భూసురోత్తములకు, శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజుతో చెప్పినట్లు రచించిన పద్యములు
(4-1-47) - (3-4-153).

సీ॥ తెల్లంబుగాదె మీకెల్ల సుయోధను, చేసిన కుటిల విచేష్టితంబు
లకట మాతో మీరు నడవుల నిడుమల, బొందితి రొకభంగిబోయె గాల
మిది పదుమూడగు నేడు మా కజ్ఞాత,వాసంబు సలుపంగవలయు నిందు
ధార్తరాష్ట్రులు సూతతనయ సౌబలును, జెఱుపన వేతురు చిన్నసన్న

ఆ॥ యెఱిగిరేనిఁ జాలనెగ్గు వాటిల్లు న,ట్లగుట మమ్ము నింక నతిరహస్య
వృత్తిమై నిరస్తవిఘ్నలరై చరి,యింపుఁడని యనుగ్రహింపవలయు

సీ॥ భాగ్యంబుగాదె యీ పార్థుండు హరుడాది,యైన నిర్జరసమూహంబు వలన
నెలమిఁ గృతాస్తుఁడై యేతెంచు టరయంగ, ధన్యుండ వైతీవు ధర్మతనయ

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

నీ ధర్మనిష్ఠయు నీ తపంబును జూచె, యింతకుఁగారణం బిద్ధ చరిత
రాజ్యంబు కంటెను రాజేంద్ర ధర్మంబు, యిష్టమై పరగు నీ కెల్లనాడు

తే॥ వేదవేదాంగవిదుడవు వివిధయజ్ఞకర్తవైతి ధనుర్వేదకర్మతుడవు
ధరణి యెల్ల నేలెడి రాజధర్మ మమర, సులభమయ్యె నీ కిహ పరశోభనములు

పై రెండు పద్యములందు భావసామ్యము లేకున్నను, రెండును విరాటపర్వ, అరణ్యపర్వశేష ప్రథమములలో నుండుటవలన మొదటివిత్తుగడ మాత్రమే పై భావస్ఫురణకు దోహద మిచ్చుచున్నది. పై 'భాగ్యంబుగాదె' పద్యమునందు కేవలవశి నియమము పాటించబడినది. ఇది నన్నయ 'అస్థిమాల'గ గుర్తుచేయును. అరణ్యపర్వశేషమున 'అస్థిమాల'గ రచింపబడిన ఒకేఒక మధ్యాక్యర అరణ్యపర్వ శేషమున కంతటకును ఉన్న విధముగా నున్నట్లు ఈపద్యము శోభిల్లుచున్నది.

7. కర్ణవృత్తాంతము అది పర్వమునందు నన్నయ గారును, ఉద్యోగపర్వ, శాంతిపర్వ, ఆశ్రమవాసపర్వములలో తిక్కన రచించి యున్నాడు. కర్ణజననము అరణ్యపర్వశేషమున¹ తిక్కనవలెనే సహజరీతిగ జన్మించినట్లే పై పర్వములలో ప్రయోగించిన కొన్ని పదములు మూర్త్యంతరంబు, కన్యావికలత్వము, దేవరహస్యము వర్ణింపబడియున్నది. నన్నయగారి అదిపర్వములో మాత్రము సద్యోగర్భమని యున్నది. అంతేకాక కర్ణపర్వమునందు కర్ణుడు దానమిచ్చురీతి చెప్పబడిన విషయమునే అరణ్యపర్వ శేషమున చెప్పియుండుట కూడ అరణ్యపర్వశేషము తిక్కన రచనమని గూఢముగ తెలుపును చూడుడు (8-2-30) - (3-7-359).

సీ॥ వలను శోభిల్ల నెవ్వడైన వీడె యర్జునుఁడని నా కిప్పు సూపెనేని
బసదనం బే నిచ్చుభంగి యందఱకును, వివరించి చెప్పెద వినుడు మీరు
పొగడంగఁ దగు రథ్యముల తోడి సౌవర్ణ, రథములు వలసిన రయము లావు
బొలుపును గలుగు కాంభోజహయంబుల, వలసిన బేర్పు సత్త్వంబునందు

తే॥ బరిణతములగు సుందర కరివరముల, వలసినను జారులావణ్యవతుల వలసి
నను మహాగ్రామములు వలసినను గోర్కి, కెక్కు డమ్మేటిమగని కే నిచ్చువాడ.

చ॥ అలసవిలాసలాలన రసాన్వితు లైన నితంబినీజనుల్
వలసిన భూరి సప్యపరివస్తు సమగ్రములైన గ్రామముల్

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

వలసిన నుల్లసన్నణి సువర్ణ విభూషణ గోధనావళుల్
వలసినఁ గోరు మిచ్చెద ధ్రువంబుగ నావుడు నాతఁ డిట్లనున్

పైరెండు పద్యములందలి 'వలసిన' పదప్రయోగము ఏకకవికృతమని గూఢముగ గుర్తుచేయునని, ఆ గూఢకవి శరద్భయంబున నిగూఢాకారతం వనాంతంబున దిగినట్లు చెప్పబడియుండుట ముందు తెలిసికొని యుంటిమి.

అరణ్యపర్వశేషములోని రామాయణ కథను పరిశీలించినచో క్రింది విషయములు తెలియును.

రామాయణ ఉత్తరకాండకథ పృష్ఠమాశ్వాస 270 నుండి 288 వరకు (19 గద్యపద్యములు)
రామాయణ బాలకాండకథ పృష్ఠమాశ్వాస 288 నుండి 292 వరకు (5 గద్యపద్యములు)
రామాయణ అయోధ్యకాండకథ పృష్ఠమాశ్వాస 294 నుండి 312 వరకు (19 గద్యపద్యములు)
రామాయణ అరణ్యకాండకథ పృష్ఠమాశ్వాస 312 నుండి 363వరకు (52 గద్యపద్యములు)
రామాయణ కిష్కింధకాండకథ పృష్ఠమాశ్వాస 364 నుండి 387 వరకు (31 గద్యపద్యములు)
" " " సప్తమాశ్వాస 2 నుండి 8 వరకు " "
రామాయణ సుందరకాండ పృష్ఠమాశ్వాస 388 నుండి 409 వరకు (47 గద్యపద్యములు)
" " సప్తమాశ్వాస 8 నుండి 33 వరకు " "
రామాయణ యుద్ధకాండము సప్తమాశ్వాస 34 నుండి 166 వరకు (133 గద్యపద్యములు)

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున పూర్వరామాయణకథ ప్రథమాశ్వాసమున 64 నుండి 85 వరకు (22 గద్యపద్యములు) చెప్పబడియున్నది. తక్కిన 9 ఆశ్వాసముల కథ ఉత్తరరామాయణకథ తిక్కన రచించియున్నాడు.

అరణ్యపర్వశేషమున పూర్వరామాయణకథ విపులముగ వర్ణించి ఉత్తర రామాయణము 19 గద్యపద్యములలో రచించి యుండుటచేతనే, తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున పూర్వరామాయణకథ 22 గద్యపద్యములలో రచించి ఉత్తర రామాయణము విపులముగ రచించి తన అరణ్యపర్వశేషరచనను ధ్వనించుకొనునని భావింపవచ్చును.

అరణ్యపర్వశేషమున సరస్వతీదేవి ప్రార్థనలో 'భారతీ' అని భారతకథావాణిని ఉద్దేశించినా అనునట్లు నిర్వచనోత్తర రామాయణమున 'ఏ నిన్ను మామ యని యెడు,

దీనికి దగనిమ్ము భారతీ కన్యక' అనిన మనుమసిద్ధి పలుకు భారతమును అంకితమివ్వమని కోరగా, ప్రత్యుత్తరమివ్వక (నిర్వచనుడై) మనుమసిద్ధిని శ్రీరాముని వంశప్రభువుగా కృతినాయక వంశవర్ణనచేసి తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణము అంకితమిచ్చెనా అని ధ్వని చేయుచున్నది. దీనికి నన్నయ గారికి రాజరాజు చెప్పిన 'హిమకరుదొట్టి పూరుభరతేశకురు ప్రభుపాండు భూపతుల్, క్రమమున వంశకర్తలనగా మహిసాస్పిన యన్మదీయవంశమున బ్రసిద్ధులై విమలనద్గణశోభితులైన పాండవోత్తములచరిత్ర నాకు సతతంబు వినంగ నభీష్టమెంతయున్' విషయము స్ఫురణకు తెచ్చుచున్నది.

సాధారణముగ రామకథ ఒకేఒక అశ్వాసమున రచించుట సముచితము. 400పద్యములు దాదాపు ఒకఅశ్వాసమునకు ఆధారమై యుండగా దాదాపు 310 పద్యగద్యములున్న రామాయణకథ సగము షష్టమాశ్వాస, సగము సప్తమాశ్వాసములుండుట రామాయణము సప్తకాండ సమన్వితమని దానిని నిర్వచనోత్తర రామాయణ సమన్వితముగా పఠించుకొనవలెనని రామపట్టాభిషేకము వరకు పూర్వరామాయణము షష్టపర్వమని ఉత్తరరామాయణ మొకటి ప్రత్యేకమని స్ఫురించుటకు, కళద్వారా తిక్కన ధ్వనించెనా అను సంశయము పాడసూపక మానదు. నన్నయ నలదమయంతి కథ ఒకే అశ్వాసమున రచించుట దీనికి బలమునిచ్చుచున్నది.

యాదృచ్ఛికముగ వచ్చిన బృహదశ్వమహామునితో ధర్మరాజు

1క॥ పుడమియు రాజ్యము బంధుల విడిచి మృగావలులగలిసి విపినంబులలో గడుకొని మాయట్టిడుమల, బడిన నరులు గలరె యొరులు పరమమునీంద్రా

అని అడుగగా బృహదశ్వ మహాముని

క॥ దేవసములైన యనుజాలతో విపులతో రథాలితో వచ్చి యర ణ్యావాసము సేసెడు ధరణీ వల్లభ నీవు ధర్మనిష్ఠిత బుద్ధిన్

క॥ నరనుతుడు దొల్లి నలుండను, ధరణీశుండు జూదమాడి తన విభవము పు ష్కరుచేత నోటువడి యొ, కృరుడుగరం బిడుమబడడె కాననభూమిన్
అని నలదమయంతి కథ విపులముగ చెప్పును.

ఇకరామాయణము 'కామ్యకవనవాసుండై భూసురనివహంబుతో నున్న ధర్మజు పాలికి మార్కండేయుం డరుగుదెంచిన ననుజసహితంబుగాబ్రతుగ్గతుండై

[గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)]

యమ్మునివరుం బ్రభూతసపర్యల సంతుష్టహృదయుం గావించియవ్విభుండు
పాంచాలియెడ జయద్రథుండుచేసిన దుర్వ్యవసాయంబును, వానిం బరిభవింతుటకునై
తమపడిన యాయాసంబును నమ్మహాత్మున కెఱింగించి, మహనీయ శౌర్యధైర్యధర్మారంభ
సమగ్రులమైన మా కివ్విధంబున నఖిలసామ్రాజ్యభోగవియోగంబై దుష్టరంబగు
వనఘానంబు సంప్రాప్తంబయ్యె గావున విధికృతం బెవ్వనికి నెబ్బంగుల నలంఘ్యంబని
తలంచెద ననివలికి మఱియు నిట్టనియె.

తే॥ ద్రుపదనందనక్రియఁ గడుదుఃఖపడిన, నృపవధూటియు నాయట్ల నియతశోక
వనధి నిర్మగ్నుడైన భూవరసుతుండుఁ, గలడె వినఁజూడ ననఘ యెక్కాఁలమునను

ప॥ అనిన నతనికి నత్తపోనిధి యిట్టనియె

క॥ కడుదుఃఖము నొందితి నని, యుడుగక యిటు వగచెదేల యుర్వీశ్వర నీ
పడు బెంతది రఘురాముడు, గడఁగి యిడుమ వడఁడె తొల్లి కాఱడవులలోన్

ఉ॥ ఆవిభుకాంతగాదె జనకాత్మజ రావణుచే గృహీతయై
పోవదె వానరప్రకరముల్ వెనఁదోడుగ నేఁగి యాధరి
త్రీవిభుఁ డబ్బిగట్టడె వధింపడె దివ్యశరంబులన్ దశ
గ్రీవుని గ్రమ్మఱుం. జని యకిల్లిపరాజ్యవిభూతి నొందడే
అని రామాయణకథ ప్రారంభించును.

పై పద్యములోని ఆవిభుకాంతగాదె ఎత్తుగడ తిక్కనగారి 'భాగ్యముగాదె' (4-2-252) ఎత్తుగడ రచనను స్ఫురణకు తెచ్చుచున్నది. మిగిలిన రచనము కూడ తిక్కన రచనావిధానమునే సూచించు చున్నవి.

తిక్కన మౌనలపర్యమును నిర్వచనముగ రచించియున్నాడు. ఉత్తర రామాయణముకూడ నిర్వచనముగ రచించియున్నాడు. ఈక్రిందిపద్యములను యథాతథముగ నిర్వచనోత్తరరామాయణమునను, భారతవిరాటపర్వమునను కనవచ్చును.

భా(4-4-172) మ॥ కలగెం దోయది సప్తకంబు ని.రా (5-56)

భా(4-5-132) శా॥ శ్రావ్యంబై బెలగన్ గభీర ని.రా. (4-71)

ఈ క్రింది భారతపద్యములను కొలది మార్పులతో నిర్వచనోత్తర రామాయణమున చూడవచ్చును. అందు 'గుణమున' (4-5-30) యందు 'గాంధీవ' బదులు 'శార్వ' మాత్రమే మార్పు.

భా(4-5-30) గుణమున లస్తకంబునను ని.రా. (3-18)

భా(4-1-107) సీ॥ కలపంబు లభినవగంధంబులుగ ని.రా. (8-22)

భా(4-1-247) చ॥ తిగిచి కవుంగిలించి జగతీవిభు.. ని.రా. (10-47)

భా(4-2-191) క॥ చిచ్చునకుఁదోడు కరువలి ని.రా. (6-126)

భా(4-1-24) క॥ పెరుగుట స్రగ్గగఁజవులం బొరయుట ని.రా. (9-75)

భా(4-3-187) మ॥ పటువేగంబున శాతభల్లచయ ని.రా (6-98)

ఈక్రింది భారతవచనముల భావము నిర్వచనోత్తరరామాయణమున పద్యరూపమున దర్శనమిచ్చును.

భా (4-3-236) వ॥ మన నగరంబునకుం.....కీలాలజలంబుల పయిం దేలుచు
నవ్వినట్లున్న శిరంబు ని.రా (4-61)

భా(11-1-26) వ॥ కావున వారికి వగవంబనిలే దదియట్లుండె ని.రా (9-76)

స్త్రీ పర్వ శ్లోకభావములు అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసమున యుండుటచేతను, స్త్రీ పర్వములోనిరెండు శ్లోక భావములు నిర్వచనోత్తర రామాయణమున ఉండుటచేతను తిక్కన విరాటపర్వముతో రచన ప్రారంభించి స్వర్గారోహణపర్వరచన కథాంతము తర్వాత ఫలశ్రుతి వ్రాయక హరిహరనాథ సంబోధనా పద్యమును స్వర్గారోహణ పర్వ మధ్యలో రచించి అరణ్యపర్వ చతుర్థాశ్వాసములోని నన్నయ రచనను కొనసాగించెనని భావింపవచ్చును.

నవ్వులలో వెడనవ్వు, పెడనవ్వు, పెల్చిననవ్వు, నవ్వుకాని నవ్వు వంటి రకములు అరణ్య పర్వాశేషమున, తిక్కన రచనలో కలవు.

★అరణ్యపర్వశేష ఛందోరీతి తిక్కనదేశ★

పై కారణముల వలన అరణ్యపర్వశేషరచన ఎవరిదో పరిశీలించుటకు అరణ్యపర్వ శేష ఛందో రీతులను నన్నయ తిక్కన ఎఱ్ఱన రచనలతో పరిశీలితము.

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

నన్నయ	అరణ్యపర్వశేష చందో వివరము	ఆ. శే.లో ఆవృత్తి సంఖ్య	తిక్కనభాగమున ఆవృత్తియైన సంఖ్య		ఎఱ్ఱన రచన యందు ఆవృత్తియైన సంఖ్య	
			భారతము	ని.రా	నృపు	హ.వం.
183	ఉత్పలమాల	128	696	172	116	259
242	చంపకమాల	135	1004	186	105	259
61	మత్తేభము	69	268	77	25	343
19	శార్దూలము	18	122	44	24	135
1228	కందము	413	5394	529	221	1361
195	ఆటవెలది	91	1022	100	26	60
183	తేటగీతి	109	1584	89	47	481
251	సీసము	102	1152	70	98	373
	సీసంలో తే.గీ	40	-	24	67	352
	సీసంలో ఆ.వె	62	-	46	31	21
26	మత్తకోకిల	13	8	-	2	3
25	తరలము	8	5	1	-	1
12	తరువోజ	2	5	-	-	3
1	ఉత్సాహము	2	7	-	-	-
1	మధురాక్కర	2	-	-	-	-
39	మధ్యాక్కర	1	-	-	-	-
2	మహాస్రద్ధర	2	16	1	3	6
1	స్రద్ధర	2	9	-	2	3
7	మాలిని	1	46	10	3	18
-	స్రగ్వీణి	1	1	-	1	-

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

3	లయగ్రాహి	1	4	-	-	-
1	వనమయూరము	1	1	-	1	-
1505	వచనము	492	4517	-	160	1377

అరణ్యపర్వశేషమున కనవచ్చు విశేష వృత్తములు వాటి విభజన అరణ్య పర్వశేష కథయందును, నన్నయ సారస్వతాంశ ప్రశస్తి (రాజరాజప్రశస్తి) యందును ఉన్న పద్యములసంఖ్య క్రింద చూపబడినది

కథాంశము	విశేషము	మత్త కోకిల	తర లము	తరు వోజ	ఉత్సా హము	స్రగ్ధర	మహా స్రగ్ధర	మధ్యా క్కర	మదురా క్కర	లయ గ్రాహి
రామకథ		3	-	1	2	2	1	-	1	1
భోషయోత్ర		1	3	-	-	-	1	-	-	-
ప్రళయ ప్రకారం		3	-	1	-	-	-	1	-	-
అరణ్యరక్త		2	1	-	-	-	-	-	-	-
వివలయాశ్చకథ		2	1	-	-	-	-	-	-	-
కర్ణపరిత్ర		-	-	-	-	-	-	-	1	-
సతీసావిత్రికథ		-	1	-	-	-	-	-	-	-
కుమారస్వామి										
వృత్తాంతము		-	1	-	-	-	-	-	-	-
కౌశిలవృత్తాంతము		1	-	-	-	-	-	-	-	-
బ్రాహ్మణ ప్రభావం		1	-	-	-	-	-	-	-	-
మొత్తము		13	7	2	2	2	2	1	2	1

అశ్వాసాంతము మాలిని । ప్రగ్విణి । మయూరము । తరలము । మొత్తము 36

పై పట్టిక గమనించిన రామకథయందు రచించిన 7 విశేషవృత్తులు మొత్తము 9 విశేషవృత్తములలో హెచ్చు అని తెలియగలదు. నిర్వచనోత్తర రామాయణమున

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

1 తరల విశేష వృత్తమును రచించి అస్థిమాలగా అరణ్యపర్వ శేషమున నన్నయ స్మరణగా 7 తరల వృత్తములను రచించినట్లు మనము గ్రహింపగలము.

తిక్కన కరుణ రసభరితమైన స్త్రీపర్వమునందు అనేక విశేషవృత్తములను, సౌప్తికపర్వమునందు స్రగ్ధర, మహాస్రగర్ధ పద్యములను, మౌనలపర్వమును నిర్వచనముగా రచించియుండుట భారతమునందే తెలియవచ్చును.

‘ఏ నిన్ను మామ యనియెడు దీనికిఁదగనిమ్ము భారతీకన్యక’ అని అర్థించిన మనుమసిద్ధికి ప్రత్యుత్తర మీయక ఉత్తర రామాయణమును నిర్వచనముగ రచించుట పూర్వరామాయణ కథ కలిగిన అరణ్యపర్వశేషమును ‘అస్థిమాల’ అని గూఢార్థముగ. చెప్పుట, నన్నయ రాజరాజును చంద్రవంశీయునిగ పాండవుల వంశపువానిగ పేర్కొనగా తిక్కన మనుమసిద్ధిని సూర్యవంశస్థుడని రామునివంశపువానిగ పేర్కొనుట ఈ సందర్భమున గుర్తుచేసికొనుట ముఖ్యము.

‘కరుణారసము వొంగి తొరగెడు చాడ్చున శశిరేఖ నమ్మతంబు జాలువాఱ’ అని హరిహరనాథుని వర్ణించిన హరపాదము అరణ్యపర్వశేషమును సూచించునఁ ముందు చూచితిమి. ‘అస్థిమాల’గా రచించిన అరణ్యపర్వశేషమున అరణ్యపర్వము. కరుణారస సూచితమని అరణ్యపర్వ ప్రారంభమునందలి ఎత్తగడతోనే గ్రహింపవచ్చును చూడుడు.

“వ॥ అప్పాడపులం జూచి పౌరులెల్ల దుఃఖితులై

క॥ చనునె యధర్మద్యూతంబున నిట్టుల పాండురాజపుత్రుల బ్రభులన్
వనగతులఁజేయ దుర్యోధన ధృతరాష్ట్రులకు విగతదయహృదయులకున్

పౌరుల దుఃఖముతో ప్రారంభమైన అరణ్యపర్వము అరణి తెచ్చుటకు వెళ్ళిన పాండవులలో నహదేవ, నకులార్జున భీములు యక్షుని మాటలు నిరాదరించి వివశహృదయులై ధర్మరాజు సమాధానములతో ధర్ముని వరప్రదాతులై మేల్కొనుటతో అంతమగుచున్నది. ఇట్టి కరుణారస ప్రధానమైన అరణ్యపర్వమున కరుణారసప్రధానమైన రామకథలో అనేక విశేషవృత్తములు వ్రాయుట తిక్కన రచనను ధ్వనించుచున్నది.

పై వివరములను పరిశీలించినచో తిక్కనయే అరణ్య పర్వశేషమును రచించెనని సూచించును. కారణము తిక్కన, నన్నయ రచించిన అరణ్యపర్వశేషములోని ఛందో

భేదపద్యములన్నియు విరాటపర్వాది తక్కిన భారతభాగములలో రచించెను కాని మధురాక్కర , మధ్యాక్కరలు మాత్రము రచింపలేదు. నిర్వచనోత్తరరామాయణమున నన్నయవలె అటవెలదులే తేటగీతులకంటె ఎక్కువగా రచించియున్నాడు. అంతేకాక నిర్వచనోత్తరరామాయణములోని 70 సీసములలో 46 పద్యములకు నన్నయవలె అటవెలదులే రచించినాడు. తిక్కనరచనారీతి అరణ్యపర్వశేషమునకలదు.

మధురాక్కర, మధ్యాక్కరలు ఎఱ్ఱన, తిక్కనలలో ఎవరు రచించిరని తెలిసికొనవలెను. ఎఱ్ఱన నన్నయ రచించిన ఉత్సాహ, లయగ్రాహి చంధములను రచింపలేదు. కాని తిక్కన రచించియున్నాడు. 1 మధ్యాక్కర, 2 మధురాక్కరలు అస్థిమాలగా తిక్కన రచించియుండిన తిక్కన అరణ్య పర్వశేషమున కనవచ్చు చంధోరీతులన్నియు రచించునట్లు తెలియగలదు. కాని ఎఱ్ఱన విషయమున అట్లు కాదు, కనుక తిక్కనయే అరణ్య పర్వ శేషము రచించెనని భావింపవచ్చును. ఎఱ్ఱన 'తద్రచనయకా' రచించినందున మధ్యాక్కరలు నన్నయ రచనకు తగునట్లు ఎక్కువసార్లు అరణ్య పర్వశేషమున రచించియుండవలెను. ఉత్సాహ, లయగ్రాహులను కూడ రచించియుండవలెను. అట్లు లేనందున ఇది ఎఱ్ఱన రచన కాదని భావింపవచ్చును. ఇట్లు పరిశీలించినపుడు అరణ్యపర్వ శేషములోని చంధోభేదములన్నియు తిక్కన రచించినట్లు గమనింపగలము.

అరణ్యపర్వశేషములోని ఎత్తుగడ, శైలి, పదప్రయోగములు తిక్కన వలె యుండుట చేతనే పండితులందఱు నన్నయవలె ప్రారంభించి తిక్కనవలె ఎఱ్ఱనవూర్తి చేసెనని చెప్పుచున్నారు. కాని ఎఱ్ఱన అట్లు చెప్పుకొనలేదు.

అరణ్య పర్వశేషకథ చివరకు, విరాటపర్వప్రారంభముతో సరితూగునట్లు అన్వయించి రచించుట, అరణ్యపర్వశేష కడపటి శ్లోకములోని కొన్నిపదములను, అరణ్యపర్వమున ప్రయోగింపక విరాటపర్వమున ప్రయోగించుట తిక్కన రచనమే కాని, ఎఱ్ఱనరచనము కాదని తెలియజేయగలదు.

పై చూపిన ఉపపత్తుల మూలముగ అరణ్య పర్వశేషము తిక్కనదే కాని ఎఱ్ఱనది కాదని తేటతెల్లమగును. విరాటపర్వము నుండి కేవల వచనములే చదువుచు వచ్చి తరువాత అరణ్య పర్వ శేష వచనములు మాత్రము చదివినచో తిక్కన రచనయేయని బోధపడును.

ఇప్పుడు మనము ఉపక్రమమందు గమనించిన అసంగతములు విశేషములను గుర్తు చేసుకొని పైవిషయ సముదాయముల మూలముగ సమాధాన పరచుకొందముగాక.

1. తిక్కన, ఎఱ్ఱనల రచనలను కూలంకషముగ పరామర్శించి తిక్కన తన రచనను విరాటపర్వమునుండి ప్రారంభించి స్వర్గారోహణకథవరకు రచించినాడు. స్వర్గారోహణఫలశ్రుతి వ్రాయక, హరిహరనాథుని ఆశ్వాసారంభపద్యమును రచించి హరిహరనాథుని రూపమును తనమనస్సున నిలుపుకొని (అంతస్సన్నిధి చేసుకొని) అరణ్య పర్వశేషకథను మాత్రము 'అస్థిమాల'గ అనగా నన్నయ ఆశ్వాసాంతగద్యతో నన్నయమరణస్మృతిగా ఏడు ఆశ్వాసములుగ విభజించి హరిహరనాథునకు విన్నవించినాడు.

అనగా చతుర్థాశ్వాసమధ్యవరకు రాజరాజునకు నన్నయ బహిర్గతముగ చెప్పిన కథ తర్వాతి కథ 'తత్సమయానంతరంబున' వచనమునుండి 'అస్థిమాల'గ, నన్నయ ఆశ్వాసాంత గద్యముతో తిక్కన హరిహరనాథునకు దివ్యచిత్తమున యశోదాస్తన్యముగ శ్రీపదప్రారంభముతో హరిహరనాథ సంబోధన స్వర్గారోహణపర్వమున చేసి అరణ్యపర్వచతుర్థాశ్వాసమును వృద్ధిపొందించి అవధరింపచేసినాడు. కనుకనే తిక్కన విరాటపర్వప్రారంభములో షష్ఠ్యంతములేకాక అంతస్సన్నిధి కలిగించుకొని విరాట పర్వముననే పంచమ, షష్ఠమ, సప్తమాశ్వాస కథలు విన్నవించిన సంకేతముగ మూడు హరిహరనాథ సంబోధన పద్యములను యశోదాస్తన్యముగ మధ్యఆశ్వాసములకు నిర్దేశించినవి కనుక శ్రీపదముతో మూడు పద్యములను ప్రారంభింపక రచించి, కడపటి పద్యమున మాత్రమే హరిహరనాథా అను సంబోధన జతపరచినాడు. ఈ రచన చతుర్థాశ్వాసములోని నన్నయ రచనను కొనసాగించిన చతుర్థాశ్వాసాంత కథను కలుపుటకు తిక్కన ప్రయోగించిన గూఢ ప్రయోగము. తను అంతస్సన్నిధి కలిగించి నివేదించుటచేత ఆశ్వాసాంత, ఆశ్వాసారంభ హరిహరనాథ ప్రశస్తులను వదలినట్లు చెప్పకొనినాడు. తద్వారా కథ సంస్కృత కావ్యములలో వలె కథ ఆశ్వాసారంభ కథలతో ప్రసన్నము చేసుకొనవలసిన అవసరములేదని చెప్పకొని నాడు. అనగా ప్రసన్న కథకు ప్రబంధించిన కృతి ప్రశస్తి నుండి ప్రతిఆశ్వాసాంత, ఆశ్వాసారంభకథలతో సమన్వయించు కొనవలసిన అవసరములేదని చెప్పకొనినాడు. అట్లు తిక్కన వదలివేసిన హరిహరనాథప్రశస్తుల వలన 'ప్రతి ఆశ్వాసాంత ఆశ్వాసారంభములందు రాజారాజ ప్రశస్తి ఇక్కడ లేవే. ఏవైన కొన్ని పద్యములు పోయినవా?' అను సందేహమును పొందు తదనంతరకాల సాధుజనుల సందేహ నివారణార్థము నన్నయ

సారస్వతాంశప్రశస్తులను తత్కవితారీతియు కొంతదోష, తద్రచనయకా చతుర్థాశ్వాసాంత, పంచమ, షష్ఠమ, సప్తమాశ్వాసాంతమున, పంచమ, షష్ఠమ సప్తమాశ్వాసారంభములందు ఎఱ్ఱన పూరించినాడు. అట్లు పూరించినట్లు చతుర్థాశ్వాసాంత రాజరాజప్రశస్తి తర్వాతనే చెప్పకొనినచో తిక్కన రచించిన వ్యాసాంశ అరణ్యపర్వశేషకథ ఎఱ్ఱన రచించినని భావించుటచే చతుర్థాశ్వాసాంతమున చెప్పకొనలేదు. సప్తమాశ్వాసాంతమున తిక్కన రచించిన భారతకథ పూర్తికాగానే తన అవతారిక పద్యము సీస, కంద పద్యములలో రెండు పద్యములుగా వ్రాసిన తర్వాత రాజరాజ ప్రశస్తి పద్యములను రెండింటిని నన్నయ రచించినట్లే అనగా తిక్కన రచించినట్లు మూడు పద్యములు కాక రెండే రచించి, కథ తిక్కన రచనమని అరణ్యపర్వశేషపూరణ పదప్రయోగముద్వారా ధ్వనించినాడు. ఎఱ్ఱననే కథ రచించియుండినచో అరణ్యపర్వ కథ పూరణమని కాశీ, అరణ్యపర్వశేషరచన చేసినని కాని ప్రయోగించియుండెడివాడు. కనుకనే వ్యాసస్తుతికాని, నన్నయ, తిక్కనల కవిస్తుతులు కాని అరణ్యపర్వశేషాంతమున ఎఱ్ఱన చేయలేదు. కనుక 'ఇక్కడినుండి ఎఱ్ఱాప్రెగడ కవిత్యము ప్రారంభము' అను చతుర్థాశ్వాస కథమధ్యలోని వాక్యములు భారతము వ్రాయించుకొనినవారు సప్తమాశ్వాసమున ఎఱ్ఱన అవతారికయున్నదికదా, ఎఱ్ఱనరచన మెక్కడనుండి లేదే?' అని పదేపదే ప్రశ్నించువారి సమాధానముగా చతుర్థాశ్వాసములోని 'స్ఫురదరుణాంశు'లోని 'అరుణ' శబ్దమును బట్టి లేఖకులు జొప్పించినవే కాని, ఎఱ్ఱన రచన కాదని మనము పరిశోధనద్వారా తెలుసుకుంటిమి.

2. నుండి 8 వరకు గల అసంగతులు. అష్టిమాల రచన అని తిక్కన ప్రయోగమువలన నన్నయపేర తిక్కన అరణ్యపర్వశేష రచన సూచితమని; ఎఱ్ఱన వ్యాసాంశకథ రచించినట్లు చెప్పకొననందున, నృసింహపురాణ, హరివంశములలో వలె అరణ్యపర్వ అశ్వాసాంతమునందున నన్నయ, తిక్కనల కవిస్తుతి చేయనందున కథాంశము తిక్కనది, ప్రశస్తి అంశము ఎఱ్ఱనదని పరిశోధనద్వారా తెలుసుకొంటిమి.

ఓం ఇతిశమ్

శ్రీరామచంద్రః శ్రితపారిజాతః సమస్త కళ్యాణ గుణాభిరామః

సీతాముఖాంబోరుహ చంచరీకో నిరంతరమ్ మంగళమాతనాతు.

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మునుమని మనుమడు)

అనుబంధము

భారతావతారిక తిక్కనదే

తెలుగువిశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రచురించిన వ్యాససంకలనమైన 'నన్నయభారత' ప్రథమసంపుటమున 'ఆంధ్రమహాభారతావతారిక మీమాంస' అను శీర్షమున శ్రీచింతలపూడి వెంటేశ్వర్లుగారు 'శ్రీవాణీగిరిజాళ్ళ' అను మంగళశ్లోకమునకును 'హరిహరాజగజాననార్క' అను ప్రార్థనాపద్యమునకును గల మధ్యభాగము, ప్రక్షిప్తముగ తోచుచున్నదని చెప్పి క్రింది ఉపపత్తుల నిచ్చియున్నారు. (1) "నన్నయ తానై యీయవతారిక రచించెనా ? లేక తరువాతి కాలమున మరొక రెవరేని రచించిరా? నన్నయ స్వయముగారచించియున్న, నది ప్రథమ పురుషమం దేల యుండవలయును? అట్లు రచించుటకు కారణమేమి? పూర్వకవి సంప్రదాయమా? లేదే? (2) నన్నయవిరచితమహాభారత భాగమునకు కృతిపతి రాజరాజనరేంద్రుడనునది నిర్వివాదమే. మరి యవతారికయందు కృతినమర్పణ ముండితీరవలయునుకదా! ఎందుచేత నన్నయ అట్లు గావించలేదు.... రాజరాజు నన్నయతో 'మహాభారతబద్ధనిరూపితార్థమేర్పడ దెనుగున రచియింపు మధికధీయుక్తిమెయిన్ అనిమాత్రమే యనెను. కాని 'రచియించి దానిని నాకంకితమిమ్మని' యతడు నన్నయను అడిగినట్లులేదు. కాని యతనిలో కృతిపతిశ్వాకాంక్ష యుండియుండదా? రాజరాజున కంకితమిచ్చితినిని యెచ్చటను నన్నయయుఁ జైకిఁ దేలలేదు. కాని కృతిపతికిఁ దక్కువలసిన మరియాదలన్నియు నతని కతడు గ్రంథమున జెల్లింపనే చెల్లించెను. ఆశ్వాసారంభములందును, నాశ్వాసాంతములందును రాజరాజ ప్రశంసాస్పదములగు పద్యములను రచించియే యుండెను అవతారికను సూక్ష్మముగా పరిశీలించినయెడల 'శ్రీవాణీగిరిజాళ్ళారయ' అను మంగళశ్లోకానంతరము 'అని సకల భువన రక్షణప్రభువులై యాద్యులైన హరిహరహిరణ్య గర్భపద్మోపవాణీపతుల స్తుతియించి, తత్ప్రసాదసమాసాదితనిత్యప్రవర్ణమానమహామహిరాజ్య విభవుండును...' అనికృతికర్తయగు రాజరాజనరేంద్రునివర్ణనము, మంగళశ్లోకమందలివిషయము వచనమున పునరావృతమైనది. అంతియేగాక త్రిమూర్తుల క్రమము మారినది. ఏ ప్రయోజనము నాశించి యట్లు మారియుండును?... 'శ్రీయన గౌరినాబరగు' అను ప్రార్థనాపద్యానంతరము 'అనిసకల బ్రహ్మప్రార్థనంబు సేసి' అనుచు వెంటనే ప్రస్తావనావిషయమునకు సాగును. అవతారికయం దట్లుగాక ప్రారంభమందు సుతింపబడిన హరిహరహిరణ్యగర్భాదులు, మరల ముగింపులో 'హరిహరాజగజానననాదు' ల యందు ప్రార్థింపబడిరి. ఆలోచింప నీ రెండు ప్రార్థనాభాగములకు నడుమనున్న భాగమంతయు ప్రక్షిప్తముగనే తోచుచున్నది. (3) కాళిదాసు,భవభూతి,మాఘడు మున్నగుసంస్కృతకవుల కీయాచారమున్నది. మంగళాశ్లోకానంతరమో, లేక, తదర్థానంతరమో నేరుగా కథలోనికి వెళ్ళుదురు. కృతినమర్పణాదు లుండవు. నన్నయ గారి మంగళశ్లోకమును జూచినపు డట్లే యనిపించును. అత డాయవతారికను వ్రాసియుండలేదా ... ఏది యెట్లున్నను నన్నయ తనగ్రంథమునందు అశ్వాసార్ద్యంతముల కృతిపతిని పొగడియున్నందున, అవతారికను కూడ వ్రాసియేయుండనగును. కాని మనముందున్న యవతారికమాత్ర మతడు వ్రాసినదికాదు. (4) ఆశ్వాసార్ద్యంతములం దెక్కడున నన్నయ, రాజరాజనరేంద్రుని రాజమహేంద్రపాలకునిగ పేర్కొనలేదు. ఆదిపర్వప్రథమాశ్వాసాంతమునందు 'నిరవద్యనరేశ్వర' అనియు, ఆదిపర్వపంచమాశ్వాసాంతమునందు 'నిరవద్యయువతీమదన' అనియు, ఆదిపర్వార్ద్యంతముందు 'నిరవద్య రవిప్రభ' అనియు రాజరాజనరేంద్రుడు వర్ణింపబడెను. ఆదిపర్వద్వితియాశ్వాసమందుమాత్రము 'రాజమహేంద్రకవీంద్రసమాజసురక్షాజ్' అని కలదు. కాని రాజరాజనరేంద్రుని 'రాజమహేంద్ర'యని సంబోధించుట కలదు. అట్టిసంబోధన ఆదిపర్వ సప్తమాశ్వాసాంతమందు కాననగును. కావున పైవర్ణనము 'రాజమహేంద్ర ! కవీంద్రసమాజసురక్షాజ్' అని చదువనగును. అప్పుడు ఆశ్వాసార్ద్యంతములం దెచ్చటను రాజరాజనరేంద్రుడు రాజమహేంద్రవరపాలకునిగా పేర్కొనబడనటులే అనగా నన్నయ తనఆంధ్రమహాభారతమును

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

రచించునమయమునకు రాజరాజనరేంద్రుడు రాజమహేంద్రవరమును చేరియుండడు. బహుశః అప్పటికి వేంగీరాజధాని బెజవాడ నుండి నిరవద్యపురము (నిడదవోలు)నకు మారియుండును.... వాస్తవికమిట్లుండ, నవతారికయందు నన్నయమహాభారతరచనాకాలమునకు రాజరాజనరేంద్రుడు రాజమహేంద్రవరమును పాలించుచుండినట్లు స్పష్టముగా గలదు. 'మనుమార్గండుగు విష్ణువర్ధనుండు అఖిలజలధివేలావలయితవసుమతీ వనితావిభాషణంబైన వేంగీ దేశంబునకు నాయకరత్నంబునుంబోని రాజమహేంద్రపురంబునందు మహేంద్రమహిమతోఁ బరమానందంబు ననవరతమహామహారాజ్య సుఖము అనుభవించుచుండే'నని యవతారిక యందున్న విషయము. ఆశ్వాసాద్యంతములపద్యములబట్టి మన మూహించినదాని కివి పూర్తివ్యతిరేకము. ఇం దేదియో ఒకటి నన్నయకృతము కానిదై యుండవలయును. అట్లు కానిది ఆశ్వాసత్రయము కాదు కదా ! దీనిని బట్టి అవతారిక నన్నయ కాలమున గాక ఆతరువాత ఎప్పుడో వ్రాయబడియుండవలయును.... యింకను ఈవిషయమై విజ్ఞులగువిమర్శకులు నన్నయపై తమకున్నభక్తిని కొంత ప్రక్కకునెట్టి చారిత్రక, హేతువాద దృష్టులతో పరామర్శింతురుగాక! పైకారణములే కాక క్రింది కారణములు భారతావతారిక తిక్కన రచనమని సూచించుచున్నవి. (1) సాధారణముగ కవి ఇష్టదేవతాస్తుతితో కేవల కావ్యరచన ప్రారంభించి, కావ్య సమాప్తి చేసిన తర్వాతనే తన స్వవిషయమును, కావ్య కరణ హేతుత్వాది విషయములను కృతిపతికి అంకితము చేయుట కంగీకారముతెలిపి, కృతిపతి వంశావతారవర్ణనము రచించి, ఆశ్వాసాంత గద్య రూపమును నిర్ణయించి, వాటిని ఇష్టదేవతాస్తుతి, కావ్యారంభముల మధ్య ఉండునట్లు శుద్ధప్రతిని తయారుచేయును. కాని నన్నయ అకాలమరణముతో భారతరచన నిలిచిపోయినందున, భారతావ తారికకాని, ఆశ్వాసాంత గద్యములు కాని నన్నయ రచనలు కావని భావింపవచ్చును. అట్టి సందర్భమున 'హరిహరాజ గజాననార్క' నుండి రచించిన నన్నయభాగములో ఆశ్వాసాంత, ఆశ్వాసా రంభములందు రాజరాజ నరేంద్రున కంకితమిచ్చినట్లు ధ్వనించుచు, రాజరాజ అర్ధింపకయే భారతమును రాజరాజున కంకితము చేసినట్లున్నది. అట్టి భారతమును పూర్తి చేయదలిచిన తిక్కన, పై లోపమును పరిహరించుటకు విరాటపర్వమునుండి రచన ప్రారంభించి; స్వర్గారోహణపర్వము పూర్తయిన తర్వాత, భారతావతారికాభాగమును, వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వమును రచించియుండునని 'శ్రీవాణీగిరిజాశ్చిరాయ' శ్లోకములోని 'వక్త'ముఖాంగేమ'పదప్రయోగము ధ్వనించుచున్నది. కారణము తిక్కన రచనాప్రారంభము విరాటపర్వము భారతకావ్యచెల్వవక్తాభాగమున, భారతావతారిక కావ్య చెల్వముఖభాగమున, వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వము కావ్యచెల్వశరీర(అంగ)భాగమున ఉండుట వలన; శ్లోకమున 'స్త్రీ, పుంస యోగోద్భవాం' పదప్రయోగము 'ఏ నిన్ను మామ యనియెడు'ను ధ్వనించుచున్నందున. దీనినే తిక్కన విరాటపర్వప్రారంభమున 'శ్రీయన, గౌరినా బరగు చెల్వకు' అను పద్యమున విరాటపర్వాది స్వర్గారోహణ పర్వంత, వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వకథా భాగములను (లక్ష్మీ, పార్వతులను) సూచించి; వాటిని హరిహరంబగు రూపముదాల్చిన భగవంతున కంకితము చేసి, తర్వాతవచనములో 'నకలబ్రహ్మ ప్రార్థనంబుసేసి' అనిన బ్రహ్మభాగము, కథాభాగము కాని భారతావతారిక భాగమని; పాఠకులకు సూచింపజేసియుండును. భారతసంశోధితప్రతిలోని భారతావతారిక ప్రథమవచనములోని పాఠాంతరములు కూడ దీనిని సూచించుచున్నవి. చూడుడు "అని నకలభువనరక్షణ ప్రభువులై 'యాద్యులైన హరిహరహరణ్యగర్భవద్మోమావాణీవతుల 'స్తుతియించి 'తత్ప్రసాదసమాసాదితనిత్యోప్రవర్ణమాన 'మహామహా' రాజ్య విభవుండును....

1. ప్రణణులై-ఆ,మ; ప్రణణులైనహరిహర-ర; ప్రముఖులై-అ,ఉ,ఊ,ఏ,ఓ,ఔ,ద,వ,బ,మ; ప్రభువులై-వ; ప్రశస్తులై-న; 2. యాద్యులైన ఆ,ఈ,ఉ,ఊ,ఎ,ఏ,క,మ,వ; 3. హరిహరహరణ్యగర్భ వద్మోమావాణీవతుల - అని వేదం వేంకట్రాయశాస్త్రిగారును(మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారి తెలుగుసలక్షన్ను)సూచించినపాఠములు గమనింపఁదగినవి-4 నుతియించి-అ; సంస్తుతించి-మ; ప్రస్తుతించి-కే; 'స్తుతియించి' రూపము గ్రాహ్యము కాదని కొందరి యభిప్రాయము-5 తత్ప్రసాదంబున నిత్య-ఊ; తత్ప్రసాదిత-ఏ,క,మ,తత్ప్రసాదాసాదిత-అ,ఆ, ఇ,ఈ,ఇ,బ,ఒ,గ,ఓ,య 6. ప్రవర్ణమాన-చే

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

పై వచనము సరియైన పాఠాంతరములతో నిట్లుండునని భావింపవచ్చును.

‘అనిసకలభువనరక్షణ ప్రవణులైన హరిహరయాద్యులైన హరిహరహరణ్యగర్భవద్దోమావాణీసతుల స్తుతియించి తత్రుసాదాసాదిత ప్రవర్ధమాన మహామహిరాజ్యవిభువుండును... ప్రవణులైన హరిహర’ అనుభాగము, హరిహరనాథునివాక్కు, దీని(భారతరచన) కెద నియ్యకాని వేద్యునాని కృతిపతిత్వమర్థించి వచ్చితి తిక్కశర్మ నందలి ఆసక్తిని వ్యక్తపరిచి తిక్కనరచనను సూచించును.

పైవచనములోని ‘అనిసకలభువనరక్షణప్రవణులైనహరిహర’ అనునది, విరాటపర్వములోని ‘అని సకల బ్రహ్మ’ను పోలి, కావ్యాంకితము ధరించిన హరిహరరూపము ఒక ఉద్దేశ్యము ననుసరించి హరిహరహరణ్యగర్భుల నుండి రూపొందినదని ధ్వనించును. హరిహరభాగములోని హరి, విరాటాది స్వర్గారోహణపర్వంత ‘శ్రీ’ పదప్రారంభ కావ్య చెల్వ (కృతిపతి) భాగమని; హర, వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వకావ్యచెల్వ (కృతిపతి) భాగమని; ముందు తెలుసుకొంటిమి. ‘బ్రహ్మ’కథాభాగముకాని కావ్య కరణోపాతుత్వాది కావ్యచెల్వముఖభాగ(కృతిపతి)మని మనము తిక్కనభావనగా భావింపవచ్చును. ‘తత్రుసాదాసాదిత’ అనుపాఠము విరాటపర్వవచనముతో సమముగనున్నది

పై భాగములను అనుసంధింపగా విరాటపర్వాదిస్వర్గారోహణ పర్వంతమైన (పురుషోత్తమ) తర్వాత బ్రహ్మభాగమైన భారతావతారికను(అంబుజభవ)దానితర్వాత అంగభాగమైన వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వమైన శ్రీకంధర భాగముతో కావ్యరచన పూర్తయినదను భావనమే పురుషోత్తమాంబుజభవశ్రీకంధర క్రమమునుతెలుపును. కథాభాగము (హరిహర)ను, కథాభాగముకాని అవతారిక (హిరణ్యగర్భ)ను హరిహరహిరణ్యగర్భక్రమముసూచించునని దాని సమన్వయమునకే తిక్కన విరాటపర్వమున ‘హరిహర’ రూపమును పద్యభాగమున ‘హిరణ్యగర్భ’ రూపమును వచనభాగమున రచించి భారతావతారికలో ‘పురుషోత్తమాంబుజభవ శ్రీకంధర’క్రమమును శ్లోకమునతెలిపి తదుపరివచనములో ‘హరిహరయాద్యులైన హరిహరహిరణ్యగర్భవద్దోమావాణీసతుల’ అని ప్రయోగించినట్లు గమనింపగలము. ఈసమాసములో ‘పద్మ’విరాటపర్వాదిస్వర్గారోహణపర్వంతకధగను, ‘ఉమ’వృద్ధిపొందినఅరణ్యపర్వ కధగను, ‘వాణీ’ భారతావతారిక వృత్తాంతముగను, ‘సత’ ‘హరిహరాజగజాననార్క’ పద్యమునుండి అరణ్యపర్వపతుర్థాశ్వాస వర్ణముతుపరిసమాప్తివరకు గల నన్నయరచనాకథ (రాజరాజాంకితము)గను మనము సమన్వయము చేసుకొనుభావన తిక్కన సహృదయులకు వదలివేసెను. తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము క్రింది శ్లోకముతో ప్రారంభమగును.

శ్రీ రాస్తాం మనుమక్రితీశ్వర భుజాస్తంభే జగన్మండల, ప్రాసాదస్థిర భారభాజి దధతి సా సాలభంజీక్రియం, శుండలోత్తమ గంధభిత్తిమ మదవ్యావంగవశ్యాత్మనాం, యా ముత్తేజముతేతరాం మధులిహ మానంద సాంద్రస్థితిః (విరాజ్యలక్ష్మి శ్రేష్టమైనగజములయొక్క గోడలవంటి గంధస్థలములయందు గల మదమునందు ఆసక్తిచేత వశ్యములైనమనస్సుగల తుమ్మెదలయొక్క ఆనందముతో నిండినస్థితి ఎక్కువగాప్రకాశింపజేయుచున్నదో, అట్టిలక్ష్మి జగన్మండలమనే ప్రాసాదముయొక్క స్థిరమైనభారమును మ్రోయుచున్న మనుమనిధి రాజయొక్క భుజస్తంభములందు వస్త్రదంతకాష్టాదులచేత చేయబడినబొమ్మోభను ధరించుచున్నదై ఉండుగాక) పైశ్లోకము భారతావతారిక శ్లోకములోని ‘దధతః, స్థితిః’పదములుకలదై, మనుమనిధి భుజస్తంభమున జగన్మండల ప్రాసాదము శ్లోకములోని ‘దధతః, స్థితిః’పదములుకలదై, మనుమనిధి భుజస్తంభమున జగన్మండల ప్రాసాదము యొక్క స్థిరమైన భారమును ధరించినట్లును, భారతావతారికశ్లోకములో లక్ష్మి, వాణీ, గిరిజలను హరి హిరణ్యగర్భ, హరులు వక్త, ముఖ, శరీరములందు ధరించినట్లు సమ్యము చెప్పెట, రెండుశ్లోకములును శార్దూలములగుట, రెండుశ్లోకములును కృతిపతినుద్దేశించినవగుట, ‘శ్రీవాణీగిరిజాశ్చరాయ’లోని ‘స్త్రిపుంసయోగోద్భవాం’ నిర్వచనోత్తర రామాయణములోని ‘ఏ నిన్నుమామ యనియెడు దీనికి దగనిమ్ము భారతీకన్యక వాకీనర్మదవగుదనినను భూనాయకు పల్కు చిత్తమున కింపగుడున’ అని ప్రత్యుత్తరమీయక వదలివేయుటచేత; భారతావతారిక నన్నయరచనలో అసంపూర్ణముగ నున్నదని

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

సూచించుటకు, నిర్వచనోత్తర రామాయణశ్లోకమును తర్వాతి ప్రార్థనాపద్యమునకు అన్వయింపక రచించినట్లు భావింపవచ్చును. (2) భారతావతారిక శ్లోకము, దాని భావమిది. 'శ్రీవాణీ గిరిజాశ్చిరాయ దధతే వక్ష్యముఖాంగేషు యే, లోకానాం స్థితి మావహన్యవిహితాం స్త్రీపుంసయోగోద్భవాం, తే వేదత్రయమూర్తయ స్త్రీపురుషా స్సంపూజితా వ స్మరై, ర్భూయానుః పురుషోత్త మాంబుజభవ శ్రీకన్ఠరా శ్రేయసే, (లక్ష్మీ, సరస్వతీ, హిర్యతులను వక్షస్థలమునందు, ముఖమునందు శరీరమునందు ధరించుచున్న ఏత్రిమూర్తులు, లోకముయొక్క స్త్రీ, పురుష సంబంధమువలన ఏర్పడిన నిరంతర స్థితిని చిరకాలము ఏర్పరచుచున్నారో, అట్టి వేదత్రయ మూర్తులు దేవతలచేత పూజింపబడినవారైన హరి, హిరణ్యగర్భ, హరులు మీ యొక్క శ్రేయస్సు కొఱకు అగుదురుగాక)

అలోచనామృతమైన కావ్యరచనము ఒకలోకమని 'అపారే కావ్యసంసారే కవిరేవ ప్రజావతిః, యథాస్మై రోచతే విశ్వం తథేదం పరివర్తతే' అని ఆలంకారికదర్శనప్రణేతల అభిభాషణము. ఆలోకపు భారతకథాభాగమును కృతిచెల్వకు ఆశ్వాసారంభ, ఆశ్వాసాంతములందున్న స్త్రీ, పురుషయోగ సమన్వితముచే బంధ మేర్పరుచున్నది. భారతము పంచమవేదము. దానిలోని కథాభాగమును ధరించినవారు వేదత్రయమూర్తులైన హరిహరహిరణ్యగర్భులు (రాజరాజు) లక్ష్మీ, పార్వతి, వాణీ (భూసతులు). కనుక పైభావమును కావ్యపరముగ క్రిందివిధముగ భావింపవచ్చును.

భారతప్రబంధకావ్యచెల్వలైన లక్ష్మీ, వాణీ, గిరిజలను పంచమవేదమైన భారతకృతి వక్షస్థలమైన విరాటపర్వమునందు, కృతిముఖమై అవతారికయందు, కృతి శరీరమై వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వమునందు ధరించుచున్న ఏత్రిమూర్తులు, కావ్యలోకముయొక్క కృతికన్య, కృతిభర్తలయొక్క, స్త్రీ పురుషసంబంధమువలన ఏర్పడిన నిరంతర (క్రీ) స్థితిని చిరకాలము ఏర్పరచుచున్నారో, అట్టి వేదత్రయ స్వరూపులు దేవతలచేత పూజింపబడిన వారైన హరి, హిరణ్యగర్భ, హరులు మీ యొక్క శ్రేయస్సు కొఱకు అగుదురు గాక. వక్ష, ముఖ, అంగ అని మూడు వేరు వేరు కావ్యభాగములుగ తెలుపుట, విరాటపర్వము అధిక తెలుగు పదములతో, భారతావతారిక అధిక సంస్కృతపదములతో, వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వము తెలుగు సంస్కృతపద సమాపాళ్ళతో రచించినట్లు ధ్వనించును. రచనాప్రారంభమువలన విరాటపర్వము, భారతావతారికప్రారంభమువలన శ్రీపదప్రయోగప్రారంభసూచితము 'శ్రీయనగరినాబరగు; 'శ్రీవాణీగిరిజాశ్చ'; 'భూసతికిం, దింబునకు, మూడును ఏకకవి కృతప్రారంభమని సూచించును.

పైశ్లోకములోని 'శ్రీకన్ఠర' పదప్రయోగము 'కిమస్థిమాలాం' శ్లోకములోని 'కాలకూటః'ను హరిహరినాథుడు నన్నదిచేసినట్లు చెప్పిన 'కరుణారసమువొంగి' పద్యములోని 'గురియైన చెలువున నెఱసినలోకరక్షణమనంగ గళంబుచాయ దోప'ను గుర్తుచేసి శ్లోకములోనికొస్తుభము ప్రథమాద్రిదోతెంచు భానుబింబమునా నురమ్మున కొస్తుభరత్నమొప్పును (వక్ష, ఉర పదప్రయోగములచే) స్ఫురింపజేయుచున్నది. (3) కృతిపతిత్వముకాంక్షించురాజు కవిని సగౌరవముగ రాజసభకు పిలిపించి అర్థించును. కవి దానికి నమ్మితించి తాంబూలము స్వీకరించును. అది రచనలో ప్రతిబింబించును. కాని భారత కావ్యావతారిక దీనికి భిన్నముగ 'శ్రీవాణీ గిరిజాశ్చిరాయ' మంగళశ్లోకపు కృతికర్త రాజరాజేయైనట్లుండి, రాజసభను వర్ణించి, రాజసభయందున్న నన్నయను భారతము రచింపమని అర్థించినట్లున్నది. కాల ప్రవాహములో కవి, కృతిభర్త గుర్తింపుకు మూడుతరముల పూర్వులను పేర్కొనుట, సంప్రదాయముకాగా, కేవల రాజరాజవర్ణన తప్ప మూడుతరముల పూర్వులను కృతిపతి వంశావతార వ్యక్తులనుకాని, నన్నయ తండ్రి, తాత, మొత్తతల పేర్లుకాని అవతారికయందు చెప్పక, ఆశ్వాసాంతగద్యములందు తండ్రి పేరు కూడ చెప్పుకుండుట వలన భారతావతారిక, గద్యరచన నన్నయకృతము కాదని సూచించును. (4) ఆదరణీయ సారవిధితార్థగతి స్ఫురణంబుగల్గి, అష్టాదశ పర్వనిర్వహణ సంపూతమై పెనుపొందియుండగా, అందులో ఆదిపర్వమునుండి విరాటపర్వపూర్వపు అరణ్యపర్వమునందు మూడుకృతులు నన్నయ రచించెనని తిక్కన చెప్పినే కాని, నన్నయ రచించిన భాగము స్పష్టముగా చెప్పి, దాని తర్వాతనుండి

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

గాను రచించి పూర్తిచేసినని చెప్పలేదు. అట్లు చెప్పుటలోని భావమేమి? నన్నయ రచింపక వదలినదంతా తను రచించితిని కాదా? నన్నయ రచన (అశ్వాపమధ్యలో) నిలిచిపోయినందున దానిని స్పష్టముగ చెప్పట కిష్టములేదని కదా?

నన్నయ 'శ్రీవాణీగిరిజాగ్నిరాయ' శ్లోకరచన చేసియుండినచో, 'హరిహరాజగజాననార్క' అని తిరిగి త్రిమూర్తుల ప్రస్తావనతో ప్రార్థన చేసియుండదు. 'శ్రీవాణీగిరిజాగ్ని' శ్లోకరచన వలన, నన్నయ ఆదికవి అని పాఠకుని భావనలో మొదలును, ఇట్టిరచనలక శిల్పరహస్యము, కనుక అరచన 'అమలోదాత్రమనిష నేనుభయకావ్య ప్రాధి పాటిండు శిల్పమునం పారగుడన్' అని చెప్పిన తిక్కన రచనమని సూచించుటకు తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణము శ్లోకరచనతో ప్రారంభించెనని, విరాటపర్వమున 'శ్రీయన, గౌరినాబరగు' పద్యముతో ప్రారంభించుట నన్నయ రచించిన 'దుర్భర తపోవిభవాదికున్, గురుపద్యవిద్యకునాద్యు నంబురుహగర్భనిభున్' అన్న వాల్మీకి స్తుతికి ప్రయోగించిన పదజాలము నన్నయగారికి సన్న్వయించుట కొరకేనని భావింపవచ్చును. (5) భారతభారతీభగభక్తివచనంబులై జేసె ఘోరసంపారవికార సంతమనజాల విబుంభము వాపి' అను నన్నయగారి వ్యాసస్తుతి, వృద్ధిపొందిన అరణ్యపర్వమునందలి 'స్వరదరుణాంశురాగరుచి పాంపిరివోయి నిరస్తనిరదావరణములై 'అను అస్థిమాల పద్యపాదమును తలపింపజేయుచు, భారతావతారికలోని 'బుద్ధిబాహువిక్రమమున దుర్గమార్గజలగోరవభారతభారతీసముద్రము దతీయంగనిదను విధాతృనక్షేనను నేరబోలునే? అని 'అదరణీయ' పద్యములోని 'విద్యాదయుతుని' పర్యాయపదమైన 'విధాతృ' పదప్రయోగముతో సూచించి, రెండుపద్యముల కర్పిత్యము తిక్కనగా తలపింపజేయును. (6) 'జగత్పర మౌజ్యములైన యీశ్వరాగమములయందు నిల్చితిఁ బ్రకాశముగా హృదయంబు భక్తితో' అని 'పార్వతీపతి పదాబ్ధివ్యాస పూజామహాత్మ్యవచనం' పాఠావని పరమేశ్వరభక్తివై రాజరాజు విన్నవించుకొని, యుండుటచే 'శ్రీవాణీగిరిజాగ్నిరాయ' అను కృతిభర్తవరమైనస్తుతిలో త్రిమూర్తుల ప్రస్తావన తిక్కనరచనమని ధ్వనించును. నన్నయ అవతారికయందు 'శ్రీవాణీ గిరిజాగ్నిరాయ' అనిశ్లోక రచన చేసి యున్నచో 'హరిహరాజగజాననార్క' అని ప్రార్థనాపద్యమును తిరిగి త్రిమూర్తులను స్తుతించుచు జేసియుండదేమో అనిపించును. 'శ్రీయనగౌరినాబరగు' అని హరిహరరూపమును వర్ణించిన తిక్కన 'సకలబ్రహ్మచార్యవంబు సేసి' అను పదప్రయోగము వలన భారతావతారిక తిక్కనరచనమని ధ్వనించును. (7) ఈత్రయోదాఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుడై విరచించె శబ్దవైదిత్రి (1) నరణ్యపర్వము నశేషము (2) శ్రీనరసింహ (3) రామచారిత్రములన్ బుధధృతగరిష్ఠత నెఱ్ఱయ' అనిఎఱ్ఱనను జక్కన తన విశ్రమాల్మజాత్రమున స్తుతించినాడు. హరివంశప్రస్తావన దీనిలో లేనందున, ఎఱ్ఱన అప్పటివరకు హరివంశము రచింపలేదని, ఎఱ్ఱన, జక్కనలు సమకాలికులని, తిక్కన సమీపకాలవర్తులని మనము భావింపవచ్చును. ఎఱ్ఱన 'భాసురభారతార్థములభంగులు' 'ఉన్నత సంస్కృతాది' 'అమ నృసింహపురాణ చిత్తములలో' నన్నయతిక్కనలనువిడదీయక 'అబ్బాక్షనకల్పలం ఆద్యులు' అని స్తుతించెను. అదేకావ్యశ్లోక 'మించినవేద్య' పద్యమునందు 'ప్రాధానిత శబ్దపూరులు మహాకవు లాద్యులు' అని ఆద్యుల పదప్రయోగముచే నన్నయ, తిక్కనలను తిరిగి ధ్వనిధ్వారా స్తుతించినట్లు భావింపగలము. భారత కావ్యచెల్లి వక్షోముఖాంగములందు అనగా విరాటపర్వభారతావతారిక, అరణ్యపర్వశేషములందలి కృతిభర్తలుగా పురుషోత్తమాంబుజభవ శ్రీకృష్ణులను పిల్చిన రథన తిక్కనదే అని నన్నయ తిక్కనలను విడదీయకుండుట వలన భావింపవచ్చును. ఇది తిక్కన 'అదరణీయ' పద్యమునందు రచించిన అష్టాదశపర్వనిర్వహణసంవత్సరమై పెనుపొందియుండకు అనుభూతున్నది. 50 సంఠి 5౩ పుటలందు పేర్కొనబడిన జక్కనకవిస్తుతిపద్యములలోని గూఢనిర్దేశములతోని (6) ఈవిషయమునుబంపకమునగా నున్నవని మనము ముందే చూచితిమి.

- గొప్పనాథ శ్రీనివాసమూర్తి

ప్రార్థన

దుర్గాదేవి స్తోత్రము (దండకము)

శ్రీ మత్పురబ్రహ్మరూపా, విపజ్జాలసంహారిణీ, సచ్చిదానందరూపా, మహాదేవి, నారాయణీ, విష్ణుమాయా, మహాభాగ, బ్రహ్మాదిదేవాళికిన్, సర్వలోకాళికిన్, తల్లియున్ నీవ, దేవీ! గుణంబున్ రహిన్ దాల్చినన్ ధాత్రి సాకారవో దీవు, వేడ్కన్, గుణాతీతవై యున్నవేళన్ నిరాకారవో దీవు, జీవుండవున్ నీవ, దేహంబాగిన్ నీవ, యీరెంటికిన్ సాక్షియై యొప్పు శశ్యపురబ్రహ్మమున్ నీవ, వేదాళికిన్ తల్లియై యొప్పు సావిత్రియున్ నీవ, వైకుంఠమం దచ్యుతరస్థలంబందు నిత్యంబు శోభిల్లు పద్మామహాదేవియున్ నీవ, క్షీరోదధిన్ శేషపర్వంక మధ్యంబునన్ బొల్పు శ్రీవిష్ణునిం గొల్పు క్షీరాబ్ధిరాట్టుతియున్ నీవ, స్యర్గంబునన్ పజ్రభృల్లక్ష్మీయున్ నీవ, మర్త్యంబునన్ మర్త్యలక్ష్మీ స్యరూపంబు నీ, వెన్న, పాతాళలోకంబునన్ భగిరాష్టక్మీయున్ నీవ, ప్రీతిన్, సతశ్రేణికిన్, సర్వసంపత్తు లెల్లప్పుడున్ కొర్కొత్ నిచ్చు విన్నాణియున్ నీవ, నిత్యంబునన్, సత్యలోకంబునన్ బొల్పు భాషాసరోజాక్షియున్ నీవ, గోలోకమం దెప్పుడున్ కృష్ణవత్సలంబందుఁ జెల్వొందు రాధామహాదేవియున్ నీవ, బృందావనంబందు బృందాచకోరాక్షియున్ నీవ, దాక్షామణిదేవియున్ నీవ, శైలాది రాట్కన్యాయా పార్యతీదేవియున్ నీవ, సర్వామరశ్రేణికిన్ తల్లియో దేవతామాతయున్ నీవ, స్వాహా స్యధా దేవులున్ ధాత్రియున్ గంగయున్ నీవ, నిక్కంబుగా, దేవతాపత్ను లెల్లన్ రహిన్ నీకళల్, పూరుష క్షీబ నారీ స్యరూపంబులున్ నీవ, వృక్షాళికిన్ బీజమున్ నీవ, సృష్ట్యంకురం బీవ, విశ్వంభరాదేవియం దొప్పు సద్గంధమున్, వహ్నియం దొప్పు బల్దాహికాక్షియున్, వారియం దొప్పు శీతత్య, మాకాశమం దొప్పు శబ్దంబు, పద్మావునం దొప్పు తేజంబు, శీతాంశునం దొప్పు సత్కాంతియున్ నీవ, బ్రహ్మకృతిన్ సర్గమున్ చేయుచున్, విష్ణురూపంబునం పాలనం బర్హి గావింపుచున్, శంభురూపంబునన్ సర్గ మంతంబు నొందింపుచున్, మూటికిన్ కర్త్రయై యొప్పు భాస్వత్పురాశక్తియో దీవు, సద్గుర్ధియున్ దుష్టియున్ పుష్టియున్ గాంతియున్ భ్రాంతియున్ దాంతియున్ శాంతియున్ శ్రద్ధయున్ మేధయున్ నిద్రయున్ భీతియున్ దృష్టయున్ క్షుత్తిపాసాదులున్ కీర్తియున్ లజ్జయున్ మాయయున్ భుక్తియున్ ముక్తియున్ శక్తియున్ రక్తియున్, భక్తియున్ సర్వమున్ నీవ, నీ సత్ప్రభావంబు వర్ణింపగా, వేదముల్ చాల, వావాణియున్ నేర, దాబ్రహ్మయున్, శేషుడున్, ధర్ముడున్ చాల, రే నెంతవాడన్, దయాదృష్టిచే నన్ను వీక్షించి, దైత్యేశ్వరున్ నాశ మొందించి, రక్షించవే, లోకమాతా, సదాచారపూతా, హిమాద్రీంద్రజాతా, సదా పాహి, మాంపాహి, మాంపాహి (శ్రీకృష్ణ జన్మఖండము) 894, 813109

SRI

- గోపినాథ వేంకటకవికృతము

గ్రంథకర్త: గోపినాథ శ్రీనివాసమూర్తి (గోపినాథ వేంకటకవి మనుమని మనుమడు)

రు-75-00

www.mohanpublications.com

మోహన్ పబ్లికేషన్స్ లో లభించు

పుస్తకముల పట్టిక
(Book List)

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద, మంత్రశాస్త్రాది
అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి...

ఫేస్బుక్ **మోహన్ పబ్లికేషన్స్** పేజ్ లైక్ చేయండి.

Like us to follow :

MOHAN PUBLICATIONS

Rajamahendravaram

అజంతా హోటల్ ఎదుట, కోటగుమ్మం, రాజమహేంద్రవరం - 533101.

WWW.MOHANPUBLICATIONS.COM

మావద్ద లభించు గ్రంథములు

1. ప్రతకథలు - పూజలు

1. శ్రీ వినాయక వ్రతం	వెల రూ.10-00
2. శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజా-పుణ్యాహవాచనం	30-00
3. శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజ (కాణిపాకక్షేత్రమాహాత్మ్యంతో)	10-00
4. సంకష్టహరచతుర్థి శ్రీమహాగణపతి వ్రతం	30-00
5. వరలక్ష్మీ వ్రతం	10-00
6. కేదారేశ్వర వ్రతం	10-00
7. త్రినాథ వ్రతం(కలర్)	10-00
8. త్రినాథవ్రతం(సాదా)	5-00
9. క్షీరాబ్ధి వ్రతం	12-00
10. మంగళ గౌరీవ్రతం	10-00
11. వైభవలక్ష్మీ వ్రతం ఫోటో యంత్రంతో	25-00
12. శ్రీలక్ష్మీ కుబేర వ్రతం (ఫోటో యంత్రంతో)	25-00
13. కనకమహాలక్ష్మీ వ్రతం (కామేశ్వరీపాటంతో)	25-00
14. సంతోషీమాతా వ్రతం	25-00
15. ఏడు శనివారాల వ్రతం	25-00
16. సత్యనారాయణవ్రతం	25-00
17. శ్రీ సువర్చలాహనుమద్దీక్ష	30-00
18. శివదీక్ష	10-00
19. కాత్యాయనీ వ్రతం	20-00
20. సౌభాగ్య గౌరీవ్రతం	20-00
21. తిరుప్పావై (ధనుర్మాసవ్రతం)	36-00
22. స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
23. స్త్రీలవ్రతకథలుస్థూలాక్షరి (నేడునూరిగంగాధరరావుగారి)	54-00
24. పెళ్ళి పాటలు - స్త్రీలపాటలు (కామేశ్వరీపాటంతో)	36-00
25. సర్వదేవతా పూజావిధానం	25-00
26. ఆరువ్రతాలు	30-00
27. రాహుకాలంలోదుర్గాదేవీపూజా	10-00

28. తులసి నిత్యపూజ, తులసీఉపయోగాలు	10-00
29. శ్రీ చక్ర రహస్య విజ్ఞానమ్	36-00
30. శ్రీచక్ర పూజావిధానం(పెద్దది)	36-00
31. లక్ష్మీ - గౌరీ నిత్యపూజ	10-00
32. శ్రీ సరస్వతీ నిత్యపూజ	10-00
33. శ్రీ దుర్గానిత్యపూజ	10-00
34. కాలభైరవ నిత్యపూజ	10-00
35. శివపూజ	10-00
36. వీరభద్ర పూజ	10-00
37. ఆంజనేయ నిత్యపూజ	10-00
38. నాగేంద్ర స్వామి పూజ	10-00
39. సుబ్రహ్మణ్య నిత్యపూజ	10-00
40. రామదేవుని కథ	10-00
41. శివదేవుని కథ	10-00
42. లక్ష్మీనరసింహపూజ	10-00
43. వేంకటేశ్వరపూజ	10-00
44. బ్రహ్మాంగారి నిత్యపూజ	10-00
45. సూర్య నిత్యపూజ	10-00
46. నవగ్రహ నిత్యపూజ	10-00
47. రుక్మిణీ కల్యాణం	25-00
48. ఉమామహేశ్వర వ్రతం	36-00
49. శ్రీ కామేశ్వరీ వ్రతం	36-00
50. 16 సోమవారముల వ్రతము	25-00
51. పార్వతీకల్యాణం	25-00
52. సహస్రకమలవర్తి వ్రతము	25-00
53. పంచముఖ ఆంజనేయ పూజావిధానము	36-00
54. అష్టనాగపూజ	36-00
55. పూజలు ఎందుకుచేయాలి ?	36-00
56. ఏ దేవునికి ఏపుష్పాలతో పూజించాలి?	36-00
57. ఏ దేవునికి ఏప్రసాదం నైవేద్యం పెట్టాలి?	36-00
58. ఏదేవునికి ఏవిధముగాబీపారాధనచెయ్యాలి?	36-00
59. ఏదేవునికి ఎన్ని ప్రదక్షిణలుచేయాలి ?	36-00
60. హనుమద్ వ్రతం	36-00
61. పంచాయతన పూజ	63-00
62. 28 వ్రతములు	120-00

63. కలశపూజలు (92కేసారి)	150-00
64. కలశపూజలు (విడివిడిగా) (ప్రింటులో)
65. ప్రాంకార మహాయజ్ఞం (ప్రింటులో)
66. గోమాత	40-00

2. స్తోత్రాలు-సుప్రభాతములు సహస్రనామములు

1. శ్రీ లలితా విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తిగారి సంకలనం	45-00
2. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (హిందీ) ,,	50-00
3. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (ఇంగ్లీషు) ,,	50-00
4. స్థూలాక్షరీలలితావిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములు(పత్రికసైజ్)	99-00
5. లలితావిష్ణు (కేస్ బైండ్) 1/8 డెమ్మి	63-00
6. స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు (క్రాస్సైజు)కేస్బైండ్	108-00
7. సర్వదేవతా స్తోత్రమంజరి	120-00
8. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళి: (63)	24-00
9. విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్ (క్రాస్)	25-00
10. లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమ్ (క్రాస్)	36-00
11. లలితా సహస్రనామములు	24-00
12. లక్ష్మీ సహస్రనామములు	24-00
13. దుర్గా సహస్రనామములు	24-00
14. ఆంజనేయ సహస్రనామములు	24-00
15. శివ సహస్రనామములు	24-00
16. విష్ణు సహస్రనామములు	24-00
17. గణపతి సహస్రనామములు	24-00
18. సుబ్రహ్మణ్య సహస్రనామములు	24-00
19. గాయత్రి సహస్రనామములు	24-00
20. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు	24-00
21. శ్రీరామా సహస్రనామములు	24-00
22. సరస్వతి సహస్రనామములు	24-00
23. సూర్యసహస్రనామములు & ఆదిత్యహృదయం	24-00
24. శ్రీవేంకటేశ్వరసహస్రనామములు	24-00
25. మణిభీషవపర్ణన (పెద్దది)	24-00
26. సంద్యావందనం	24-00
27. మంత్రపుష్పమ్
28. త్రిభాషా హనుమాన్ చాలీసా	15-00
29. హనుమాన్ చాలీసా	10-00

30. మణిబీష్టపవర్ణన (పాకెట్)	10-00
31. ఆరు చాలీసాలు	10-00
32. శివారాధన (శివస్తోత్రాలు)	10-00
33. వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం (పాకెట్)	10-00
34. ఆరుదండకాలు	5-00
35. వేంకటేశ్వర గోవిందనామములు	5-00
36. అష్టలక్ష్మీ స్తోత్రమ్ కనకధారాస్తోత్రమ్	10-00
37. దేవీఖడ్గమాలాస్తోత్రమ్ (మహిషాసురమర్దనీస్తోత్రంతో)	10-00
38. సుందరకాండ (పాకెట్)	10-00
39. భగవద్గీత మూలం	27-00
40. రామరక్షాస్తోత్రమ్	15-00
41. స్తోత్ర రత్నావళి	36-00
42. పురాణపండ లలితా-విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
43. పురాణపండ లలితాసహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
44. పురాణపండ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్	10-00
45. పురాణపండ ఆదిత్య హృదయం	10-00
46. మంత్రపుష్పం (మినీ)	10-00
47. శివానందలహరి-సౌందర్యలహరి	36-00
48. కుజదోషం	10-00
49. కాలసర్ప దోషం	10-00
50. మీ అప్పులు తీరాలా?	10-00
51. దృష్టిదోషాలు నివారణ	10-00
52. పంచసూక్తములు	10-00
53. సంధ్యావందనం	10-00
54. రుద్రనమకమ్-చమకమ్	10-00
55. గాయత్రీమంత్రాలు	10-00
56. హయగ్రీవ స్తోత్రమాల	10-00
57. దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమాల	10-00
58. ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు - పంచారామాలతో	10-00
59. శ్రీసూక్తం పురుష సూక్తం	10-00
60. నవగ్రహస్తోత్రమాల	36-00
61. మహాన్యాసమ్	36-00
62. సుందరకాండ గానామృతం	36-00
63. గోమాతపూజావిధానము	10-00
64. ఆనందసిద్ధి - 1 శ్రీదేవీ స్తోత్రమాల	108-00

65. ఆనందసిద్ధి - 2 ఏ సమస్యకు ఏ స్తోత్రమ్ పారాయణచేయాలి	108-00
66. ఆనందసిద్ధి-3 మానసదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
67. శ్రీ కాలభైరవ రక్షా కవచమ్	63-00
68. అర్చన	40-00
69. నిత్యదేవతార్చన	40-00
70. సర్వదేవతా స్తోత్ర నిధి	99-00
71. శ్రీచక్ర నవవరణార్చన	63-00
72. చండీ సప్తశతి పారాయణ క్రమం	99-00
73. శ్రీదేవి స్తోత్ర రత్నావళి 32 దేవి స్తోత్రాలకు తాత్పర్యంతో	99-00
74. వనదుర్గా మంత్రానుష్ఠాన క్రమమ్	63-00
75. శ్రీ కాలభైరవ వ్రతము	63-00

3. శ్రీ సాయి దత్త గ్రంథములు

1. శ్రీ సాయిబాబా సచ్చరిత్ర	120-00
2. సంపూర్ణ శ్రీ గురు చరిత్ర	120-00
3. శ్రీ సాయిఆరాధన-షిర్డివైభవం	120-00
4. శ్రీ సాయిబాబా జీవిత చరిత్ర (క్రొన్)	63-00
5. శ్రీ గురుచరిత్ర (క్రొన్)	63-00
6. నవనాథ చరిత్ర	99-00
7. శ్రీసాయిచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
8. శ్రీగురుచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
9. సత్యదత్తవ్రతం దత్తాత్రేయపూజాకల్పం,సహస్రంతో	30-00
10. అనఘాదేవీ వ్రతం	30-00
11. భక్తుల ప్రశ్నలకు బాబా జవాబులు	30-00
12. శ్రీ సాయిపూజాకల్పం (సహస్రంతో)	25-00
13. శ్రీ సాయిభజనమాల	20-00
14. శ్రీ సాయి భజన్స్	20-00
15. శ్రీ సాయిభక్తి గీతాలు	20-00
16. శిరిడిహారతులు (భావంతో)	20-00
17. "శ్రీసాయి"కోటి	27-00
18. "శ్రీసాయిరామ్"కోటి	20-00
19. శ్రీ సాయినాథ స్తోత్రమంజరి	10-00
20. శ్రీ సాయివేయినామాలు	8-00
21. శ్రీ సాయి హారతులు (పాకెట్)	15-00
22. శ్రీ సాయి స్తవనమంజరి	10-00
23. హిందీ శ్రీ సాయి హారతులు	15-00

24. శని సింగణాపూర్ క్షేత్రమాహాత్మ్యం	63-00
25. ఇంగ్లీషు శ్రీ సాయిహారతులు	15-00
26. షిరిడి దర్శనం-శ్రీసాయి వైభవం	99-00
27. సాయిసత్యవ్రతం	30-00
28. సాయి అనుగ్రహమ్	120-00
29. నవగురువారాల వ్రతకల్పము	15-00
30. శ్రీదత్తలీలామృతము	99-00
31. హృదయంలో సాయి	15-00
32. శ్రీషిరిడిసాయి లీలామృతం(శ్రీసచ్చరిత్ర)	120-00
33. గజాననమహరాజ్ చరిత్ర	99-00

4. జ్యోతిషాలు

1. 'కాలచక్రం' గంటలపంచాంగం (గార్గ్యేయ)	72-00
2. గ్రహభూమి పంచాంగము (గార్గ్యేయ)	108.00
3. ఆనందసిద్ధి పంచాంగం (వై.వి.శాస్త్రి)	63.00
4. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు (12రాశులువారికి)	50.00
5. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు విడివిడిగాఓక్కొక్కటి	12.00
6. కాలచక్రంజ్యోతిషక్యాలండర్	25.00
7. గ్రహబలం క్యాలండర్ (శ్రీనివాసగార్గ్యేయ-భక్తిటివి)	25.00
8. శుభమస్తు (పిడపల్లి) క్యాలండర్	25.00
9. సాదా క్యాలండర్	5.00
10. పాకెట్ క్యాలండర్	15.00
11. తాజకనీలకంఠీయమ్	100-00
12. కేరళ జ్యోతిష రహస్యాలు	180-00
13. జ్యోతిష బ్రహ్మ రహస్యాలు	180-00
14. మానసాగరి జాతకపద్ధతి	180-00
15. వరాహమిహిర జాతకపద్ధతి	180-00
16. వధూవర వివాహమైత్రిద్వాదశకూటములు	99-00
17. సింపుల్ రెమిడీస్	180-00
18. శంభు హోరప్రకాశిక	250-00
19. పూర్వ పరాశరి	100-00
20. పరాశర జ్యోతిషవిజ్ఞాన సర్వస్వం	200-00
21. ప్రశ్న సింధు	99-00
22. నక్షత్ర విశేష ఫలితాలు	63-00
23. సూర్యసిద్ధాంతపంచాంగగణితంచేయడంఎలా?	180-00
24. ధృక్సిద్ధాంతపంచాంగగణితం చేయడంఎలా?	180-00

25. ఆయుర్దాయ నిర్ణయం	63-00
26. జాతక గణిత ప్రవేశిక	63-00
27. జ్యోతిషమర్కబోధిని	63-00
28. జ్యోతిష ప్రశ్నోత్తరమాల	63-00
29. ముహూర్తం నిర్ణయించడంఎలా?	63-00
30. జాతక మకరందం	63-00
31. జ్యోతిష సరస్వతి	63-00
32. మీజననకాల విశేషాలు	63-00
33. ముహూర్త విజ్ఞాన భాస్కరం	63-00
34. జ్యోతిష స్వయంబోధిని	63-00
35. శుభముహూర్త శిరోమణి	63-00
36. నక్షత్ర ఫలమంజరి	36-00
37. పంచాంగం చూసే విధానం	36-00
38. సర్వార్థ జ్యోతిషం	36-00
39. ప్రాథమిక జ్యోతిషం	36-00
40. నవరత్నములు శుభయోగములు	36-00
41. శుభశకునాలు	30-00
42. హస్తరేఖాఫలితాలు	36-00
43. సంఖ్యల్లో భవిష్యత్	36-00
44. ముహూర్త దీపిక	99-00
45. పుట్టుమచ్చలు ఫలితాలు	30-00
46. కలలు ఫలితాలు	30-00
47. జాతక చక్రం వేయడం ఎలా?	36-00
48. మానసాగరి (ప్రాచీనజ్యోతిషగ్రంథం) -పుచ్చాశ్రీనివాసరావు	250-00
49. జ్యోతిషశాస్త్ర చిట్కాలు	120-00
50. గుప్తా శతాబ్ది పంచాంగం (1940-2050)	999-00
51. ప్రశ్నచండేశ్వరమ్	63-00
52. ద్వాదశభావ ఫలచంద్రిక	250-00
53. జ్యోతిష శతయోగరత్నావళి (సూర్యయోగాలఫలితాలు)	120-00
54. అంగసాముద్రికం	36-00
55. హస్త సాముద్రికం	63-00
56. లాల్ కితాబ్	99-00
57. శకునశాస్త్రం	63-00
58. ఆధునికప్రశ్నశాస్త్రం	120-00
59. పరాశరజ్యోతిష ప్రశ్నజ్యోతిషం	180-00

60. అష్టకవర్గ (కొండపల్లి)	63-00
61. బృహత్ జాతకం (ప్రాచీనప్రతికిపునర్ముద్రణ)	250-00
62. లగ్నరత్నాకరం	63-00
63. షట్పంచాశిక	120-00
64. 40 రోజుల్లో జ్యోతిషం నేర్చుకొనండి	270-00
65. 40 రోజుల్లో సాముద్రికం నేర్చుకొనండి	180-00
66. 40 రోజుల్లో సంఖ్యాశాస్త్రం	180-00
67. 40 రోజుల్లో నక్షత్ర (నాడీ) ఫలితములు	270-00
68. 40 రోజుల్లో వైద్యజ్యోతిషం నేర్చుకోండి	250-00
69. మీ పుట్టినతేదీ అద్భుతరహస్యాలు (సాయిగణపతిరెడ్డి)	270-00
70. కె.పి.జ్యోతిషం (పరిచయం)	63-00
71. ముహూర్తచింతామణి	99-00
72. సూర్యచంద్ర గ్రహణములు	63-00
73. ప్రసిద్ధవృక్షుల జాతకాలు (వేరేకొండప్ప)	180-00
74. అదృష్టరెమెడిస్	144-00
75. గ్రహసంచార ఫలనిర్ణయదీపిక	63-00
76. జ్యోతిష రెమిడిస్	300-00
77. జాతకమార్తాండం పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
78. జ్యోతిషవిద్యాప్రకాశిక పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
79. నాడీజ్యోతిషం	63-00
80. నక్షత్రపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
81. లగ్నపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
82. గౌతమసంహిత	63-00
83. హోరరత్నమాల	63-00
84. జాతకఫల మణిమంజరి	200-00
85. పుష్కర పంచాంగం (2013-14 నుండి 2024-25)	560-00
86. దశాభుక్తిఫల నిర్ణయం	250-00
87. వింత జ్యోష్యములు	63-00
88. షోడశవర్గులు	200-00
89. రవిగ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
90. చంద్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
91. కుజ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
92. బుధ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
93. గురు గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
94. శుక్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00

95. శని గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
96. రాహు & కేతు గ్రహముల సమస్త ప్రభావములు	99-00
97. ఆధునిక గ్రహములు-ఉపగ్రహములు సమస్త ప్రభావములు	99-00
98. ముహూర్తమార్తాండం	63-00
99. లఘుజాతకం	63-00
100. జాతకాలంకారము	63-00
101. మేషలగ్న ఫలితములు	99-00
102. వృషభ లగ్న ఫలితములు	99-00
103. మిథున లగ్న ఫలితములు	99-00
104. కర్కాటక లగ్న ఫలితములు	99-00
105. సింహలగ్న ఫలితములు	99-00
106. కన్యలగ్న ఫలితములు	99-00
107. తుల లగ్న ఫలితములు	99-00
108. వృశ్చిక లగ్న ఫలితములు	99-00
109. ధనుస్సు లగ్న ఫలితములు	99-00
110. మకర లగ్న ఫలితములు	99-00
111. కుంభ లగ్న ఫలితములు	99-00
112. మీన లగ్న ఫలితములు	99-00
113. నారద సంహిత	200-00
114. పంచాంగపీఠికలేఖకాగణితం	250-00
115. తారాబలం - చంద్రబలం (వేరే కొండప్ప)	99-00
116. సులభలగ్న సాధన (చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	200-00
117. రాహు కేతువుల యోగము	99-00
118. ఛాయాగ్రహములు	99-00
119. జ్యోతిషవిజ్ఞాన దీపిక	63-00

జి.వి.రామన్ గారి గ్రంథములు

120. జ్యోతిష విద్యారంభం	50-00
121 గ్రహభావ బలములు	50-00
122. కాలచక్రదశ	50-00
123. అనుభవ ప్రశ్నాజ్యోతిషం	50-00
124. జ్యోతిషశాస్త్రంలో వాతావరణ భూకంపాలు	50-00
125. పురోగామి జాతకం	50-00
126. భావార్ధరత్నాకరం	75-00
127. భారతీయజ్యోతిష సర్వస్వం	75-00
128. అష్టకవర్గ పద్ధతి:	75-00

129. జ్యోతిషశాస్త్రంలో సందేహాలు,సమాధానాలు	75-00
130. ప్రశ్నతంత్ర	75-00
131. ముహూర్తం	75-00
132. విశిష్ట జాతకములు	125-00
133. భారతీయఫలితజ్యోతిషం	125-00
134. 300 ముఖ్యమైన యోగములు	125-00
135. జాతకంపరిశీలించడంఎలా ?	300-00

**రాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత, మహామహోపాధ్యాయ, వాచస్పతి
శ్రీ మధురకృష్ణమూర్తిగారి గ్రంథములు**

136. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-1	200-00
137. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-2	200-00
138. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-3	200-00
139. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-4	200-00
140. భావార్థరత్నాకరము	100-00
141. ముహూర్త చింతామణి	100-00
142. ముహూర్త చింతామణి-పార్వ2	200-00
143. స్వప్న శాస్త్రము	36-00
144. శతయోగమంజరి	50-00
145. వ్రతనిర్ణయకల్పవల్లి	250-00
146. దైవజ్ఞవల్లభం	75-00
147. వసంతరాజశకునమ్ (బృహత్శకునశాస్త్రం)	250-00
148. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-1	100-00
149. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-2	200-00
150. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-3	100-00
151. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-4	200-00
152. అనుభవసులభవాస్తు - 1	50-00
153. అనుభవసులభవాస్తు - 2	100-00
154. పంచాంగ వివేకము	99-00
155. వశిష్ట సంహిత	360-00
156. పంచపక్షి శాస్త్రం (కేస్బైండి)	200-00

5. వాస్తులు

1. 40 రోజుల్లో “వాస్తువిద్య” నేర్చుకొనండి	180-00
2. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యములు	200-00
3. వాస్తునుబట్టి మీ ఇల్లు	63-00
4. మీరూ మీ వాస్తు	63-00

5. గృహవాస్తు చిట్కాలు	63-00
6. వాస్తు పూజ	63-00
7. వాస్తు సూత్రములు	63-00
8. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యాలు	63-00
9. గృహవాస్తు వర్ణులు	99-00
10. విశ్వకర్షవాస్తు శాస్త్రరీత్యా మీ ఇంటి ప్లానులు	63-00
11. విశ్వకర్ష వాస్తుశాస్త్రరీత్యా మీఇండ్లఆయములు	99-00
12. విశ్వకర్ష వాస్తు శాస్త్రం(చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	180-00
13. ఆధునిక గృహవాస్తు	99-00
14. శుభవాస్తు	270-00
15. వాస్తుయంత్ర రత్నావళి	120-00
16. వాస్తుశాస్త్రం	120-00
17. హౌస్ ప్లాన్స్	63-00
18. గృహనిర్మాణ వాస్తు	63-00
19. వాస్తు రెమెడీస్	63-00
20. గృహవాస్తు దర్పణం	63-00
21. జ్యోతిష-గృహవాస్తుచంద్రిక	200-00
22. వాస్తురత్నాకరం (క్రిందపల్లి)	63-00
23. వాస్తుశిరోమణి	120-00
24. వాస్తుసంగ్రహమ్	63-00
25. పంచవాస్తు పారిజాతం	120-00
26. వాస్తుడిండిమమ్	63-00
27. వాస్తుదుందిభి	120-00
28. విశ్వకర్షవాస్తుప్రకాశిక (కేన్బైండ్)	250-00
29. కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము	63-00
30. జలివాస్తు,శల్యవాస్తు (దంతూరిపండరీనాథ్)	99-00
31. మయవాస్తు (గోరసపీఠభద్రాచార్య)	120-00
32. వాస్తు జ్యోతి	63-00
33. మన ఇల్లు-మనవాస్తు	99-00
34. వాస్తవ వాస్తుపూజావిధానము	108-00
35. వాస్తు దర్పణం	120-00

6. మంత్ర-శాస్త్రాలు

1. మంత్రసాధన	63-00
2. తంత్రజాలం	63-00
3. మంత్రశక్తి	63-00

4. దత్తాత్రేయ తంత్రవిద్య	63-00
5. దత్తాత్రేయ మూలికాతంత్రమ్	63-00
6. తాంత్రిక పంచాంగం	63-00
7. యక్షిణీ తంత్రం	63-00
8. మంత్రానుష్ఠాన చంద్రిక	63-00
9. సర్వదేవతా మంత్రకవచములు	63-00
10. మంత్రాక్షరాలరహస్యం (బీజాక్షరనిఘంటువు)	63-00
11. సర్వదేవతా మంత్రరత్నావళి	63-00
12. సదాచార దీపిక	63-00
13. యోగినీ-వామకేశ్వరతంత్రం	63-00
14. ప్రపంచసారతంత్రం	63-00
15. బదనిక తంత్రమ్	63-00
16. ఉచ్చిష్ట గణపతి తంత్రమ్	63-00
17. గుప్త సాధన తంత్రం	63-00
18. గంధర్వ తంత్రమ్	63-00
19. సౌందర్యలహరి (మంత్రయంత్రరత్నావళి)	63-00
20. యంత్ర మంత్ర తంత్ర	63-00
21. పాశుపత తంత్రం	99-00
22. పంచదశ మహాఘట్ట తంత్రం	99-00
23. రుద్రాష్టాధ్యాయః	99-00
24. మంత్రసిద్ధి	120-00
25. పరశురామతంత్రమ్	108-00
26. శ్రీలలితావిలోమ పంచదశీ	108-00
27. శ్రీ గురు తంత్రం	108-00
28. గాయత్రీ తంత్రమ్	108-00
29. మహాశక్తి మంత్ర తంత్ర రహస్యాలు	150-00
30. శ్రీ దుర్గ తంత్రమ్	200-00
31. మహామృత్యుంజయఅమృతపాశుపతమ్	200-00
32. సర్ప (నాగ)తంత్రం	250-00
33. హవన తంత్రం	250-00
34. షోడశనిత్యతంత్రం	250-00
35. శాక్తీయతంత్రం	250-00
36. రుద్రయామళతంత్రం	250-00
37. లక్ష్మీప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
38. హిరణ్యకూలినీ తంత్రమ్	250-00

39. మాయాప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
40. శ్రీ విశ్వరూప ప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
41. స్వర్ణాకర్షణభైరవతంత్రం	250-00
42. కాశీవిశాలాక్షి తంత్రం	250-00
43. శాంతితంత్రమ్	250-00
44. యంత్రసిద్ధి	360-00
45. శ్రీ లక్ష్మీ తంత్రమ్	360-00
46. మంత్రమహోదధి (స్త్రీదేవతాఙ్కల్పమ్)	360-00
47. మంత్రమహోదధి (పురుషదేవతాఙ్కల్పమ్)	360-00
48. మంత్రశాస్త్రం (గ్రంథము)	360-00
49. ప్రత్యంగిరాకృత్యాతంత్రం	360-00
50. కామధేనువు తంత్రం	360-00
51. శూలినీదుర్గాతంత్రం	360-00
52. శ్రీవిద్య రహస్యం	290-00
53. కులార్ణవ తంత్రమ్	150-00
54. ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునతంత్రం (ఒరిజనల్)	390-00
55. సిద్ధమూలిక రహస్యం (మంత్ర,యంత్రసహితం)	63-00

7. గ్రంథాలు - ఆరాధనలు

1. భగవద్గీత శ్లోక తాత్పర్య సహితం	54-00
2. భగవద్గీత (వచనం)	99-00
3. భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యం-కేసుబైండింగ్	72-00
2. గణేశ ఆరాధన 1	99-00
3. గణేశోపాసన 2	99-00
4. నవగ్రహవైభవం	99-00
5. నవగ్రహ రెమెడీస్	99-00
6. నవగ్రహ వేదం	99-00
7. శనిగ్రహారాధన	99-00
8. ఆదిత్యారాధన	99-00
9. సుబ్రహ్మణ్యారాధన	99-00
10. శ్రీ శివ ఆరాధన	99-00
11. లక్ష్మీ ఆరాధన	99-00
12. హనుమదారాధన	99-00
13. లలితారాధన	99-00
14. శ్రీ చక్రారాధన	99-00
15. గాయత్రీ ఆరాధన	99-00

16. వీరభద్రారాధన	99-00
17. కుజగ్రహారాధన	99-00
18. భైరవారాధన	99-00
19. దైవారాధన	99-00
20. గీతారాధన (భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యసహిత)	99-00
21. శ్రీవేంకటేశ్వరాధన	99-00
22. హయగ్రీవారాధన	99-00
23. లక్ష్మీనరసింహారాధన	99-00
24. శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరీ స్తోత్ర కదంబం	99-00
25. దేవీ లీలామృతం	99-00
26. పురాణపండ సుందరకాండ వచనం	99-00
27. పురాణపండ రామాయణం	99-00
28. పురాణపండ భారతం	99-00
29. పురాణపండ భాగవతం	99-00
30. (సూరి) వాల్మీకి రామాయణం	99-00
31. కాలసర్ప యోగం	99-00
32. నిత్య జీవితములో రుద్రాక్షలు	99-00
33. నిత్య జీవితములో నవరత్నాలు	99-00
34. వేదసూక్తములు	99-00
35. వేమన పద్యసారామృతం	99-00
36. పండగలు పర్వదినాలు	99-00
37. సూక్తిరత్నాలు	99-00
38. హనుమచ్ఛ్రిత్ర	99-00
39. నవగ్రహ దర్శనమ్	99-00
40. నిత్యజీవితంలో నవగ్రహాలు	99-00
41. సాలగ్రామములు	99-00
42. గురుశుక్ర ప్రభావము చంద్రకళానాడి	99-00
43. శనిగ్రహరెమిడిస్	99-00
44. జాతకసుధాసారము-జాతకమోక్షప్రదాయిని	99-00
45. వివాహజ్యోతిషమంజరి-మ్యారేజ్మ్యాచింగ్గైడ్ (సాయిగణపతిరెడ్డి)	99-00
46. మీపుట్టినతేదీనిబట్టి మీజీవితరహస్యాలు (న్యూమరాలజీ లైఫ్గైడ్) ..	99-00
47. మీఅదృష్టానికి (పేరు) నేమ్కరక్షన్ ..	99-00
48. న్యూమరాలజీ రెమిడిస్	99-00
49. మూకపంచశతీ	99-00
50. శ్రీరామకర్ణామృతం	99-00

51. రహస్యకుక్కుటశాస్త్రం	300-00
52. ఉపాసన విధానం	99-00
53. పంచమవేదం మహాభారతం	99-00
54. దేవుళ్ళు డాట్ కామ్	99-00
55. గణపతిభాష్యం	99-00
56. యజుర్వేద ఉపనయనవివాహప్రయోగమంజరి	99-00
57. నవయోగులు	99-00
58. ఆంధ్రప్రదేశ్లోనిదర్శించవలసిన ప్రముఖదర్గాలు	99-00
59. సకలదేవతాఅష్టోత్తరాలు(పెద్దది)-(180అష్టోత్తరశతనామావళులతో)	99-00
60. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళులు (కేస్బైండింగ్)	216-00
61. సకలదేవతా సహస్రనామములు	99-00
62. ఆధ్యాత్మిక సూక్తి నిధి	99-00
63. బ్రాహ్మణులు గోత్రాలు,ప్రవరలు	99-00
64. సర్వదేవతాస్వరూపుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు	99-00
65. శ్రీ లక్ష్మీసన్నిధి	99-00
66. శ్రీలక్ష్మీ గణపతి హోమకల్పం	99-00
67. మార్షల్ ఆర్ట్స్ 9 (కరాటే,కుంగ్ పూనేర్చుకోండి)	99-00
68. మ్యాజిక్ గైడ్	99-00
69. చదరంగం	99-00
70. పంచముఖ హనుమత్ వైభవం	63-00
71. గరుడపురాణం	40-00
72. మాఘపురాణం	36-00
73. శివపురాణం	36-00
74. వైశాఖపురాణం	36-00
75. కార్తీక పురాణం	36-00
76. కార్తీక పురాణం (చిన్నది)	25-00
77. సర్వకార్యసిద్ధికి రామాయణపారాయణ	63-00
78. పెద్దబాలశిక్ష	50-00
79. గాయత్రీ మహిమ	36-00
80. వృక్షదేవతలు	63-00
81. యాజుష స్కార్త సంస్కార చంద్రిక	200-00
82. సనాతనవైదిక బ్రాహ్మణస్మార్తాగమకల్పమ్	150-00
83. చతుర్వేదములు	120-00
84. నవగ్రహారాధన	120-00
85. తాళపత్ర సమాహార గోపురం	120-00
86. మనుధర్మ శాస్త్రం (వచనంలో...) (కేస్బైండు)	250-00

87. మానవధర్మములు	120-00
88. వేదమంత్ర సంహిత	120-00
89. సహస్రలింగార్చన	120-00
90. శ్రీ శివగీత	120-00
91. ద్వాదశఉపనిషత్తులు	120-00
92. పురాణపండవారి సౌందర్యలహరి	(కేస్ బైండింగ్) 250-00
(శ్లోకతాత్పర్యసహిత విపులవ్యాఖ్యతో)	సాదా 120-00
93. బృహత్ శివ స్తోత్ర రత్నాకరము	200-00
94. బృహత్ దేవీ స్తోత్రరత్నాకరము	200-00
95. బృహత్ విష్ణు స్తోత్రరత్నాకరము	200-00
96. కేదారనాథ్ బదరీనాథ్ యాత్రాగైడు	63-00
97. దక్షిణావృత శంఖములు	63-00
98. 108 దివ్యదేశాల విష్ణుక్షేత్రదర్శని	36-00
99. ధర్మసింధువు(కేస్ బైండింగ్)	270-00
100. భారతీయ శైవక్షేత్రయాత్రాదర్శిని	99-00
101. చిలుకూరి బాలాజీచరిత్ర	36-00
102. భగవత్ స్తుతి	63-00
103. సూర్యోపాసన	36-00
104. కాశీఖండం	250-00
105. దేవీభాగవతం	360-00
106. శ్రీ ఆంజనేయం	216-00
107. ధర్మసందేహాలు	216-00
108. ఆధ్యాత్మిక దైవిక వస్తువులు	250-00
109. రామాయణం	600-00
110. పోతన భాగవతం	900-00
111. శివమంత్రములు	63-00

8. వైద్య గ్రంథాలు

1. ఆహారం ఆరోగ్యం	36-00
2. మూలికావైద్య చిట్కాలు	36-00
3. ఆయుర్వేద వైద్య చిట్కాలు	30-00
4. గృహవైద్య రహస్యాలు	36-00
5. గృహవైద్యసారం	36-00
6. హోమియోవైద్యం (ద్వాదశలవణచికిత్స)	63-00
7. ప్రకృతివైద్యం	36-00
8. ఆహారం-వైద్యం	99-00

9. సంపూర్ణ ఆయుర్వేద-చిట్కా వైద్యం	99-00
10. ఆయుర్వేదమ్	36-00
11. ఆయుర్వేద మూలికావైద్యబీపిక	99-00
12. దుంపకూరలు, ఆకుకూరలు, కాయగూరలు (వాడకం - ఉపయోగాలు)	99-00
13. ఏకమూలికావైద్యం	99-00
14. అష్టాంగ హృదయం (4భాగాలు)	1200-00
15. రహస్యసిద్ధయోగవైద్యసారమ్	99-00
16. ప్రాథమిక హోమియోవైద్యం	99-00
17. ఒబెసిటీ	99-00
18. హెల్త్గైడ్	99-00
19. ఆయుర్వేదం-జీవనవేదం	99-00
20. పుడ్థేరపి	63-00
21. న్యాచురల్థేరపి	99-00
22. సంపూర్ణఆరోగ్యానికి 20ని॥	63-00
23. కీళ్ళనొప్పులు మీ సమస్యలైతే...	99-00
24. యోగామంత్ర	63-00
25. యోగా మండే టు సండే	63-00
26. హెర్బల్ మెడిసిన్-హెల్త్టుడే	99-00
27. హెల్త్ఫైల్	108-00
28. వస్తుగుణపాఠం	250-00
29. రసాయన వాజీకరణ తంత్రం	150-00
30. వస్తుగుణ మకరందం	400-00
31. నాటువైద్యం -(కేస్బైండ్)	360-00
32. నాటువైద్యం (చిన్నది)	99-00
33. ప్రాణాయామము-యోగ	63-00

9. అయ్యుష్ష - భవానీ రకాలు

1. శ్రీ అయ్యుష్ష లీలామృతం	30-00
2. శ్రీ అయ్యుష్ష భజనపాటలు	63-00
3. శ్రీ అయ్యుష్ష పూజాకల్పం	20-00
4. శ్రీ అయ్యుష్ష భక్తి గీతాలు	20-00
5. హారతిగైకొనుమా	40-00
6. శ్రీ అయ్యుష్ష దీక్ష F	10-00
7. శ్రీ అయ్యుష్ష భజనమాల F	10-00
8. శ్రీ అయ్యుష్ష నిత్యపూజ P	10-00

9. శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యనియమావళి P	10-00
10. భవానీదీక్ష (శ్రీ భవానీ లీలామృతం)	36-00
11. దేవీలీలామృతం	99-00
12. శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	20-00
13. దేవీ భక్తిగీతాలు	20-00
14. భవానీదీక్ష P	10-00
15. దేవీ భక్తిమాల F	10-00
16. శ్రీ అయ్యప్ప భజనావళి	120-00
17. అయ్యప్పపూజావిధి (జేసుదాసుసాంగ్స్‌తో)	24-00

10. భజనలు - కీర్తనలు

1. అన్నమయ్య కీర్తనలు	20-00
2. శ్రీరామదాసు కీర్తనలు	20-00
3. సర్వదేవతా మంగళహారతులు	20-00
4. వసుంధర మంగళ హారతులు	25-00
5. సాభాగ్య దేవతా మంగళహారతులు	36-00
6. సర్వదేవతా భజనలు	36-00
7. చిట్టి పొట్టి పాటలు	10-00
8. జాతీయ గీతాలు	10-00
9. దేశభక్తి గీతాలు	36-00
10. పండుగలు-పుణ్యక్షేత్రాలు భక్తిగీతాలు	36-00
11. గొబ్బిళ్ళపాటలు,లాలిపాటలు,కోలాటపాటలు	36-00
12. అన్నమయ్య సంకీర్తనలు	99-00
13. పెళ్ళిపాటలు-స్త్రీలపాటలు	36-00
14. భక్తానంద భజనకీర్తనలు(ఓల్డ్‌సినిస్టెల్)	36-00
15. సర్వదేవతాభక్తిమణిమాల	36-00
16. బతుకమ్మ ఉయ్యాల పాటలు	36-00
17. అన్నమయ్య సంకీర్తనావిధి(1000కీర్తనలు)	270-00

11. హిట్స్ సాంగ్స్

1. ఘంటసాల భక్తిగీతాలు-భగవద్గీత	36-00
2. ఎస్.పి.బాలు భక్తిగీతాలు	36-00
3. ఘంటసాల సుమధురగీతాలు	99-00
4. పి. సుశీల సుమధురగీతాలు	99-00

5. ఎస్.పి. బాలు సుమధురగీతాలు	99-00
6. ఎస్.జానకి సుమధురగీతాలు	99-00
7. వేటూరి సుందరరామమూర్తిహిట్స్	99-00
8. సర్వదేవతా సినీభక్తిగీతాలు	99-00

12. స్త్రీలకు ఉపయుక్త పుస్తకములు

1. శ్రీకాంతామణి వంటలు (వెజ్)	63-00
2. శ్రీకాంతామణి వంటలు (నాన్ వెజ్)	63-00
3. శాకాహార వంటలు	30-00
4. మాంసాహారవంటలు	30-00
5. చిట్టిచిట్కాలు	30-00
6. అందానికి చిట్కాలు	30-00
7. పిల్లల పేర్లు (పెద్దది)	30-00
8. పిల్లల పేర్లు (చిన్నది)	10-00
9. లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ శాలీబోర్డర్స్	36-00
10. లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్స్	36-00
11. చిన్నారులకు చిరుతిళ్ళు	30-00
12. పసందైన ఫాస్ట్ ఫుడ్ వంటలు	30-00
13. వలావ్లు, ఫ్లైడ్ రైస్లు, వెరైటీరైస్లు	30-00
14. వేపుళ్ళు-ఇగుర్లు	30-00
15. బ్రేక్ ఫాస్ట్ వంటలు	30-00
16. పండుగలలో చేసుకొనే పిండివంటలు	30-00
17. మైక్రోవేవ్ వంటలు	99-00
18. సర్వదేవతాభక్తిమాల	36-00
19. పిల్లలపేర్లు (బాబు)	36-00
20. పిల్లలపేర్లు (పాప)	36-00
21. మోడ్రన్ మెహంది (గోరింటాకు డిజైన్స్)	36-00
22. మోడ్రన్ పిల్లలపేర్లు	99-00
23. నోరూరించే నాన్ వెజ్ వంటలు	99-00
24. మోడ్రన్ టైలరింగ్ (లేడీస్ & జంట్స్)	99-00

వివిధ రకాలు

ఎందరోమహానుభావులు	270-00
యోగాసనాలు	36-00
సూర్యనమస్కారములు	36-00
పొడుపు కథలు (చిన్నవి)	10-00

హిందీ-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
ఇంగ్లీషు-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
జనరల్ నాలెడ్జ్	20-00
నూరు ఎక్కాలు	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్ (క్రాస్ సైజు)	4-50
శ్రీరామకోటి	27-00
శ్రీశివకోటి	27-00
మేజిక్	30-00
అంకెలతో గారడీ	30-00
హృదయస్పందన (కవితలు)	30-00
వాత్స్యయన కామసూత్రాలు	36-00
ఎ.పి.టూరిస్ట్ గైడు	36-00
ఇంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
మహేంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
శరీరభాష (బాడీ లాంగ్వేజ్)	99-00
క్రియాయోగం	36-00
ఆనందంగా జీవిద్దాం	99-00
హరిశ్చంద్ర నాటకం	50-00
వాత్సయనకామసూత్రాలు	99-00
పంచసాయకం	99-00
రతిరహస్యాలు	99-00
అనంగరంగం (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
శృంగారకేళి (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
గాయత్రీవిజ్ఞాన్	99-00
చింతామణి (నాటకం)	50-00
బాలనాగమ్మ	50-00
కాళహస్తి స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
కాళహస్తి రామాంజనేయ యుద్ధం(బదిరెడ్డి)	50-00
కాళహస్తి గోవింద నామాల భగవద్గీత	36-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు చింతామణి	99-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు మర్కాలు (భైండు)	63-00
రామరాయవాస్తుశాస్త్రం(ముద్దగడరామరావు)	90-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.హనుమాన్ చాలీసా	10-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.సుందరకాండ	80-00
బ్రహ్మంగారిజీవితచరిత్ర (జవంగుల)	125-00
శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య దివ్యచరితామృతం	40-00

కాశీరామేశ్వర మజలీ కథలు	63-00
శ్రీలలితాసహస్రనామము(భాస్కరభాష్యం)	600-00
ప్రకృతిసిద్ధాంతములు-వేదవిజ్ఞానము-ఫలితజాతక సూత్రములు	595-00
ముదుండి విశ్వనాథరాజుగారి గ్రంథములు	
విశ్వకర్మ ప్రకాశము	80-00
ప్రాచీనవాస్తుశాస్త్రాలు-ఆధునికవాస్తుపరిశీలన	250-00
నారద సంహిత	150-00
వాస్తురాజవల్లభము-మూలానువాదము	60-00
మయమతము - వచనము	80-00
బృహత్సంహిత - వచనము	160-00
వాస్తువిజ్ఞానజ్యోతి
పురోహిత దర్శని (గోరసవీరభద్రాచార్య)
విశ్వకర్మవాస్తువిద్యారహస్యములు
వాస్తు విజ్ఞాన చంద్రిక
మహాదశా పారిజాతం
వాస్తు నారాయణీయం	120-00
యోగావళీఖండం	120-00
ముహూర్తసింధువు	150-00
సర్వార్థచంద్రిక (4భాగాలు)	1208-00
మీరే సూర్యమరాలజిప్ట్ (డావూడ్)	370-00
నిర్ణయసింధు (2భాగాలు)	590-00
సాయి...	45-00
శ్రీ దుర్గానందలహరి	200-00
ఆరతిసాయిబాబా	11-00
ప్రతిష్ఠకల్పః(సాగి నరసింహమూర్తి)	500-00
తాజుద్దీన్ బాబా సచ్చరిత్ర	100-00

సుమారు 100 సం॥రాలునాటి ప్రాచీన ప్రతులు తిరిగి

ఈ క్రింది గ్రంథములు ప్రచురించబడినవి.

శ్రీరామ మంత్రానుష్ఠానము	300-00
శ్రీరామనవరాత్రోత్సవకల్పః	300-00
సీతారామ కథా సుధ అయోధ్యకాండ	200-00
సీతారామ కథా సుధ బాలకాండ	150-00
అరణ్యకాండ	100-00
శ్రాద్ధము ఎందుకు పెట్టాలి ? షోడశ సంస్కారములు	200-00
స్మార్త కాపర్ణి కారికలు	200-00
నవుంసక సంజీవనము, వైద్య శిరోమణి	200-00
విషవైద్య చింతామణి	200-00

హేమాద్రి సూరిణా ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	300-00
సర్వమూలికా గుణరత్నాకరం	300-00
ఆపస్తంబీయ ధర్మసూత్రాలు	300-00
సర్వశాంతి దర్పణం - అపర ప్రయోగ దర్పణం	200-00
గణకరంజని	200-00
సంతాన దీపిక	200-00
తిథినిర్ణయ కాణ్డః	250-00
ముహూర్త దర్పణం	200-00
జ్యోతిష శాస్త్ర రత్నము (శ్రీపతిజాతక పద్ధతి)	250-00
లఘుతాచకము	200-00
శ్రీ వైఖనస పైతృమేదిక ప్రయోగః	300-00
స్మృతి రత్నాకరము (ధర్మశాస్త్రం)	400-00
జాతకామృతతసారం	300-00
జాతక బోధిని	300-00
సంగీత విద్యాదర్పణం	300-00
సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహం	300-00
ముహూర్త మార్తాండం(చీకతాత్పర్యం)	450-00
జాతకరహస్యం	200-00
రాజమార్తాండం	200-00
ఆయుర్దాయదీపిక	200-00
వైద్యామృతం	200-00
అనుపానమంజరీ	200-00
నవగ్రహశాంతి విధానం-ఉదకశాంతి విధిః	200-00
చికిత్సరత్నము	200-00
స్వరచింతామణి	200-00
ద్వాదశలోహ భస్మవిధానం	200-00
దైవజ్ఞయశో విభూషణం	200-00
అనుపాన రత్నకరము	200-00
కాలామృతము	250-00
దైవజ్ఞకర్ణామృతము	300-00
రసేంద్ర చింతామణి	300-00
రసరత్న సముచ్చయం	300-00
వస్తుగుణరత్నాకరము	300-00
హోరానుభవదర్పణము	360-00
విశ్వకర్మ ప్రకాశిక వాస్తుశాస్త్రము	250-00
స్త్రీజన కల్పవల్లి	450-00
సంగీత సర్వార్థ సంగ్రహం	300-00
సంగీత సుధాసంగ్రహము	250-00
అర్క ప్రకాశము	200-00
సంగీత మార్తాండము	200-00
సంగీత ప్రథమబోధిని	200-00

వైద్యకల్పతరువు	200-00
రసప్రదీపిక	250-00
గణకానందము	250-00
శ్రీ లలితాసహస్రనామావళిః-వివరణాత్మక భావంతో	200-00
నవచండీ వేదోక్త శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	200-00
శ్రీ గాయత్రీ అనుష్ఠాన తత్త్వప్రకాశిక	360-00
సంగీతమార్తాండము	250-00
సారావళి	360-00
భేషజకల్పము	200-00
గురుశిష్య ఆయుర్వేద వైద్యచింతామణి	360-00
జాతకమణి	200-00
సర్వశకున ప్రకాశిక	200-00
యాజుష ప్రయోగ చంద్రిక	250-00
శిక్షావల్లీ-ఆనందవల్లీ-భృగువల్లీ	300-00
వసంతరాజ శకునము	250-00
తోట్టి వైద్యం	450-00
జ్యోతిష సిద్ధాంత సంగ్రహము (పంచాంగ గణితం)	300-00
సహస్ర యోగప్రకాశిక	300-00
శ్రీవిద్యారహస్యం	290-00
మహర్షుల చరిత్ర 1,3 300+300	
వేంకట సోమయాజీయం అను ధర్మశాస్త్రకాండము	250-00
శ్రీఆంజనేయం	216-00
రాశితుల్యవత్సర ఫలితం	200-00
నాడి జ్యోతిష విశ్లేషణ	400-00
రహస్యకుక్కుటశస్త్రం	300-00
స్త్రీ ధర్మరత్న బాండాగారము	200-00
శైవోత్సవరత్నాకరం	300-00
యాజుషప్రయోగ చింతామణి	300-00
సుస్వర ఋగ్వేద ప్రయోగదర్శిని	300-00
ఆయుర్వేద వైద్య సంగ్రహం	300-00
వశిష్ట సంహిత	360-00
హోమియోపతి గృహవైద్యం	200-00
వ్రతచూడామణి	300-00
వైశ్యధర్మప్రకాశిక	300-00
ఆలయ నిత్యార్చన పద్ధతి	200-00
స్త్రుతిముక్తాఫలం	300-00
ఆపస్తంబయల్లాజీయమ్	300-00
జ్యోతిషశాస్త్రసంగ్రహము	200-00
కర్మవిపాకాఖ్యయం	360-00
ముహూర్త రత్నావళి	250-00
సుదివిలోచనం	300-00
ఉత్తర కాలామృతం	200-00
సర్వవిషయ సర్వస్వసంగ్రహం	200-00

అరుదైన పాత పంచాంగములు, వ్రతకథలు,
పురాణములు, ఆరాధన గ్రంథములు,
సుప్రభాతములు, మహాత్మ్యములు, సహస్రనామములు,
పూజావిధానములు, స్తోత్రాలు, ప్రామాణిక గ్రంథములు,
కథలు, జ్యోతిష, వాస్తు, వైద్య, మంత్రశాస్త్రాది ఆధ్యాత్మిక
గ్రంథములకు

మోహన్ పబ్లికేషన్స్

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథనిలయం

కోటగుమ్మం, అజంతా హోటల్ ఎదుట,
రాజమహేంద్రవరం.

www.mohanpublications.com

From :

☎ : 0883-246 25 65

MOHAN PUBLICATIONS

Fort Gate, Opp : Ajanta Hotel

Rajahmundry-533 101 (a.p.)

mohan
PUBLICATIONS

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథనిలయం

ఉచిత Pdf బుక్స్ కై : - www.granthanidhi.blogspot.in

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద,
మంత్రశాస్త్రాది అనేక విషయాలు
తెలుసుకొండి... ఫ్రీబుక్స్
MOHAN PUBLICATIONS
పేజ్ లైక్ చేయండి.

granthanidhi
THE TREASURE OF PAGES
FIRST EVER TELUGU FREE E-BOOKS
DOWNLOADING WEB PORTAL
www.granthanidhi.com

Kinige.com

మా ఇ-బుక్స్ కినిగె ద్వారా కానుకగాలు
చేసుకొనే వచ్చును.

dailyhunt

మా ఇ-బుక్స్ డైలీహంట్ ద్వారా
అత్యధిక డిస్కంట్ ఆఫర్లతో లభించును.